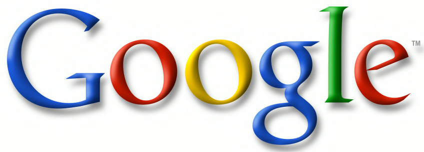
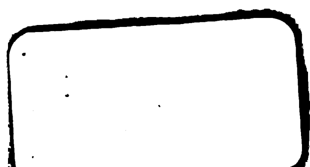

LEUVENSCHE BIJDRAGEN

Leuvensche Bijdragen

OP HET GEBIED VAN DE

GERMAANSCHE PHILOLOGIE

EN IN 'T BIJZONDER VAN DE

NEDERLANDSCHE DIALECTKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

PH. COLINET, C. LECOUTERE, W. BANG, HOOGLEERAARS
AAN DE UNIVERSITEIT, EN L. GOEMANS, LEERAAR
AAN HET KONINKLIJK ATHENÆUM,
TE LEUVEN

1ste JAARGANG. — 1ste AFLEVERING.

1896.

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

'S GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF.

LEIPZIG
OTTO HARRASSOWITZ.

UITGEVERS.

JOSEPH VAN IN & Cie, DRUKKERS, TE LIER.

Uit den titel van ons tijdschrift blijkt voldoende, dat het niets uitsluit van alles wat betrekking heeft op de Germaansche philologie; in werkelijkheid nochtans zal het Nederlandsch, en vooral de Nederlandsche dialectkunde, er de voornaamste plaats in bekleeden.

Ieder vakman begrijpt waarom wij zooveel gewicht hechten aan dit laatste punt. Voor hen, die minder ingewijd zijn, achten wij het niet van alle belang ontbloot de redenen van deze voorkeur uiteen te zetten.

De studie van de dialecten heeft een wetenschappelijk doel. Zij is eerst en vooral belangrijk voor de algemeene taalwetenschap. De dialecten zijn — *cum grano salis* — het natuurlijke en onbewuste uitvloeisel van de wetten, die het bestaan en het leven der taal beheerschen. De schrijftalen integendeel zijn — weerom *cum grano salis* — kunstmatige producten, die men zeer wel vergelijken mag met de voortbrengselen van den tuinbouw. Deze zijn rijker van kleuren en prachtiger van vormen; maar die uiterlijke schoonheid hebben zij slechts verkregen ten koste van hunne natuurlijke ontwikkeling. Voor den botanicus zijn zij zonder waarde; het zijn de nederige veldbloemen, die hem de natuur en hare wetten leeren kennen. Reeds in 't begin onzer eeuw, bij het ontstaan der taalwetenschappelijke studiën, is deze waarheid erkend geworden, en sedert nooit uit het oog verloren door de beroemde mannen, die de taalwetenschap hebben opgebouwd. Dit neemt nochtans niet weg, dat deze veel te

eenzijdig op de oude en nieuwe boekentalen gegrond is. Hetgeen aldus tot stand kwam is bewonderenswaardig; maar alwie de taalkundige vraagstukken zelfstandig bestudeerd heeft, heeft ook ingezien hoeveel twijfelachtigs en onbepaalds nog in WHITNEY's en PAUL's werken opgesloten ligt; om niet te spreken van de vraagstukken, die niet eens behandeld werden, of zelfs tot nog toe niet behoorlijk kunnen gesteld worden. Eene langdurige en vlijtige beoefening der dialecten zal het wellicht eens mogelijk maken de diepliggende wetten, die het spraakorganisme beheerschen, in het licht te stellen. Ik bedoel daarmede eene nauwkeurige, haarfijne, zooveel mogelijk mechanische studie, gelijk die van den E. H. ROUSSELOT, *Les Modifications phonétiques du langage, enz.* door Prof. STREITBERG terecht, in zijne *Urgermanische Grammatik,* « ein epochemachendes Werk » genoemd. Op dit gebied zullen wij, naar wij hopen, eenen ommekeer zien gebeuren, gelijk aan dien, welke de physiologische studiën op een nieuw spoor dreef, sedert de microscoop den geleerde in staat gesteld heeft, tot in de diepste geheimen van het leven door te dringen. In de monographie, die in onzen eersten jaargang verschijnt, en eveneens in de eerstvolgende monographieën, wordt nog slechts een bescheiden gebruik gemaakt van die « méthode de l'avenir. » Onze dialectkunde is, in phonetisch opzicht, tot nog toe een baaierd, dien men eerst zoo goed mogelijk moet trachten te ontwarren.

Voor de wetenschap der oude talen, en in 't bijzonder de voorhistorische perioden, kan de dialectkunde ook van groot nut wezen. De menschelijke natuur, hoe oneindig verscheiden ook in hare uitingen, blijft nochtans, in hare grondtrekken, overal zichzelve gelijk. De algemeene wetten van het leven der spraak, welke ons, dank aan de dialecten, immer beter en beter zullen bekend worden, zullen ook dikwijls de verklaring der verschijnselen uit vervlogen eeuwen

aan de hand doen, of ten minste den weg aanwijzen, dien wij, in onze opzoekingen, te volgen hebben.

Wat de wetenschap der nieuwere talen aangaat, deze hangt zoo innig samen met die der dialecten, dat zij zonder deze laatste haren vasten grondslag mist.

Onder de beschaafde talen van Europa is ons Nederlandsch eene van die, welke het meest behoefte hebben aan deze studie. Inderdaad, onze taal verschijnt tamelijk laat, en, van 't begin af — niettegenstaande menige dialectische eigenaardigheid, die is blijven voortbestaan — als eene gemeenschappelijke en eenvormige taal. Sedert haar eerste verschijnen in Limburg ondergaat zij achtereenvolgens den overheerschenden invloed van Vlaanderen, Brabant, Holland en zelfs van de oostelijke, niet Frankische gedeelten der Vereenigde Provinciën. Men mag vooraf beweren, dat zij het merkteeken draagt van die verschillende factoren, waarvan — het hoeft nauwelijks gezegd — de werkkring door de dialectstudie alleen kan afgebakend worden. Deze studie is bijgevolg voor het Nederlandsch, zoowel voor het middeleeuwsche als voor het hedendaagsche, de meest dringende, en, wij mogen er bijvoegen, de meest verwaarloosde taak. Ziedaar de redenen waarom haar in dit tijdschrift eene eereplaats wordt ingeruimd.

Deze eerste aflevering bevat het eerste deel van eene phonetisch-historische studie over het dialect van Aalst, kleinere bijdragen, en een overzicht der tijdschriften, die over Nederlandsche taal- en letterkunde handelen. De volgende afleveringen zullen een dergelijk overzicht geven van de Duitsche en Engelsche philologie. Wij hopen, dat deze bijdragen, met het oog op het groot getal der philologische tijdschriften, aan de meeste lezers bijzonder aangenaam zullen zijn.

Leuven, 2 Februari 1896.

Ph. COLINET.

HET DIALECT VAN AALST

eene phonetisch-historische studie

VOORWOORD

Deze studie over het dialect van Aalst is vooral van historischen aard; de eigenlijke klankleer is niet veel uitvoeriger behandeld dan noodig was om de ontwikkeling der tegenwoordige klanken uit de vroegere in het licht te stellen. Ik meen echter de bestaande klanken van het dialect, op weinige na, genoegzaam vastgesteld te hebben. Van de proefondervindelijke methode van den E. H. Rousselot is ook in zekere mate gebruik gemaakt. Al de phonetische waarnemingen, die aan eenigen twijfel onderhevig waren, zijn zorgvuldig onderzocht geworden, gedeeltelijk met behulp van mijnen geleerden en dienstvaardigen ambtgenoot, wien ik hiermede mijnen besten dank betuig. Specimens van die proefnemingen zullen aan het einde van dit werk worden toegevoegd.

In dit opzicht kon veel meer gedaan worden; maar eene volledige phonetische bewerking lag niet in mijne bedoeling, en zou overigens een minstens even omvangrijk werk als dit uitmaken. Ik hoop dit onderzoek later, over eenige jaren, te laten verschijnen.

De meeste klanken van ons dialect schijnen mij het stadium doorloopen te hebben, waarin de historisch ge-

lijkstaande klanken zich in het hedendaagsche Nederlandsch bevinden. Er bestaan nochtans gewichtige uitzonderingen. In het eerste geval, en ook in twijfelachtige gevallen, worden de klanken tot het Nederlandsch teruggebracht; in het tweede, tot het Westgermaansch. Deze wijze van handelen is eenigszins empirisch; doch, in den tegenwoordigen toestand der historische grammatica en der dialectkunde van ons Nederlandsch, was het niet mogelijk eenen anderen weg in te slaan.

Wat de genetische verklaringen aangaat, hoe de oudere klanken tot de nieuwere geworden zijn, deze kunnen in den huidigen toestand onzer kennis niet anders dan gebrekkig zijn. De gegeven verklaringen zijn somtijds veel meer gissingen of vragen dan beweringen of oplossingen. In dit opzicht is eer te veel dan te weinig gegeven. Mijns inziens was het nuttig zoo te handelen, om de aandacht op de bedoelde vraagpunten in te roepen.

Iedereen die zich met dialectstudie bezig houdt, zal aanstonds inzien dat ons dialect hoofdzakelijk Brabantsch is. Om de zaak nader te bepalen, hadden wij het met de naburige, nog onbestudeerde dialecten moeten vergelijken. Dit onderzoek zou weerom aanleiding gegeven hebben tot eenen afzonderlijken, en misschien later te verrichten arbeid. Daar in België met de wetenschappelijke studie der dialecten nauwelijks een begin is gemaakt, doet men voorloopig best alle vergelijking in het midden te laten, zoolang men niet zelf de daartoe noodige materialen verzameld heeft.

Die mijner stadgenooten, welke met de taalstudie niet vertrouwd zijn, zullen het misschien zonderling vinden, dat altijd de « slechte » of de « slechtste » uitspraak als Aalstersch opgegeven wordt. Welnu, die « slechte » uitspraak is het juist wat de vakgeleerden onder den naam van dialect of *patois* verstaan. Zij is overigens die van

alle Aalstenaars, welke niet liever Fransch spreken. De weinige — zeer weinige — personen, die zich, in hun spreken, min of meer naar de beschaafde taal richten, bezigen, onder wetenschappelijk oogpunt, eene gemengde taal, waarmede hier geene rekening gehouden wordt. De uitspraak van de twee gehuchten behoorende tot het grondgebied van Aalst, Schaarbeek en Mijlbeek, die eenige afwijkingen aanbiedt, heb ik insgelijks ter zijde gelaten. De taal, die hier behandeld wordt, is de homogene taal van de agglomeratie aan den linker oever van den Dender.

De etymologische woordenboeken van KLUGE, FRANCK en VERCOULLIE hebben mij bij dit werk uitstekende diensten bewezen.

Eenige algemeene beschouwingen over den aard en het nut der dialectkunde vinden in het *Aanhangsel* plaats.

Leuven, Januari 1896.

PH. COLINET.

VERKORTINGEN, ENZ.

Ags.	Angelsaksisch.
Eng.	Engelsch.
Fr.	Fransch.
Got.	Gotisch.
Hgd.	Hoogduitsch (nieuw).
Mlat.	Middellatijnsch.
Mnl.	Middelnederlandsch.
Nl.	Nederlandsch (nieuw).
Ofra.	Oudfransch.
Ohd.	Oudhoogduitsch.
On.	Oudnoordsch.
Onfr.	Oudnederfrankisch.
Os.	Oudsaksisch.
Wg.	Westgermaansch.

< beteekent *geworden tot.*

> » *ontstaan uit.*

* staat voor een theoretischen vorm.

Alle woorden zijn geschreven alsof ze op zichzelve stonden : geene rekening wordt gehouden van de sandhi-werkingen. De bijgevoegde teksten zullen met en zonder de door den sandhi bewerkte wijzigingen gegeven worden.

Eene letter wordt tusschen haakjes geplaatst als zij niet uitgesproken wordt, maar toch haren invloed op de beginletter van het volgende woord blijft uitoefenen.

De **h**=Nl. *ch*, van de verbinding **sh**, wordt ook gewoonlijk tusschen haakjes geplaatst. (Zie IIIde hoofdstuk.)

EERSTE DEEL

KLANKLEER

EERSTE AFDEELING

Algemeen karakter en klankvoorraad van het dialect.

1. De betoning van het dialect van Aalst ([1]) is expiratorisch; muzikale betoning komt slechts als uitzondering voor. De woordbetoning is dezelfde als in het Nederlandsch. De zinsbetoning is sterk ontwikkeld. — De verschillende klanken worden tamelijk scherp gearticuleerd en zuiver uitgesproken; vandaar dan ook, dat de medeklinkers, ten minste in de stamlettergrepen, zeer weinig invloed op de naburige klanken uitoefenen : **r** en **m** alleen wijzigen de natuur van de voorafgaande vocaal; de verkorting (**21-23**) ([2]) is van anderen aard. **(1)**

De werkzaamheid der lippen en der keel is betrekkelijk geringer dan die der tanden. Wanneer de spraakorganen in rust zijn, raakt de tongspits de onderste tandrij; het voorste gedeelte der tong, de bovenste tandrij en het tandvleesch; voor het overige blijft de tong onbeweeglijk liggen. De lippen staan slap, en eenigszins van elkander verwijderd.

([1]) Aalst is eene stad van ruim 26,000 zielen, in de provincie Oostvlaanderen, gelegen aan den Dender, op een uur gaans ongeveer van de Brabantsche grens. Van 1046 tot 1173 was zij de hoofdstad van het graafschap Aalst, leenplichtig aan het Duitsche Keizerrijk. In 1173 werd het graafschap vereenigd met Vlaanderen, waarvan het sedert de lotgevallen deelde.

([2]) De tusschen haakjes geplaatste cijfers zijn de nummers der paragrafen.

2. De gesproken [illegible] de volgende

a. De klinkers en tweeklanken

α. De enkelklanken

1°. [illegible]:

[illegible]

2°. [illegible]:

[illegible]

β. De [illegible] en tweeklanken:

[illegible]

γ. De tweeklanken

δ. de [illegible] tweeklanken:

[illegible]

2°. de [illegible] tusschentweeklanken:

[illegible]

[illegible] als medeklinkers.

[illegible] als klinkers [illegible].

a is de korte wijde [illegible] mid back wide,
b. v. in **lag**.

ā is de lange wijde middelachterklinker mid back wide,
b. v. in **man** [illegible].

i is de wijde [illegible] high front wide,
b. v. in **mis** [illegible].

ī is de nauwe [illegible] high front narrow,
b. v. in **zik** [illegible].

é is de wijde middelvoorklinker mid front wide,
b. v. in **bede** [illegible].

[illegible] heeft [illegible] de variatie van [illegible] é [illegible] zeer weinige [illegible] é [illegible] é [illegible] uitgesproken [illegible] natuurlijk ook [illegible] niet heeft [illegible] te worden.

[illegible] Maar het noodig [illegible] zal de klank door eene dunne letter [illegible] worden.

é stelt een klank voor die verschillend uitgesproken wordt; in mijne uitspraak is **é** een lange klinker, die het midden houdt tusschen den wijden en den nauwen middel-voorklinker; andere spreken **é** of zelfs **è** met **i**-naslag uit, b. v. **géven**, **géiven** of **gèiven**, *geven*. (2)

è is de wijde benedenvoorklinker, (low front wide), b. v. **rèht**, *recht*.

è is de lange **è**, b. v. in **wèrken**, *werken*.

ı is eene minimale vocaal waarvan de kwaliteit niet te bepalen is.

u is de geronde wijde bovenachterklinker (high back wide round), b. v. in **buk**, *boek*.

ū is de geronde nauwe bovenachterklinker (high back narrow round), b. v. in **gūt**, *goot*.

o is de geronde wijde middelachterklinker (mid back wide round), b. v. in **stok**.

ō is de geronde nauwe middelachterklinker (mid back narrow round), b. v. in **zōten**, *zaten*.

(**y**) is de geronde wijde middeltusschenklinker (mid mixed wide round) in **kypt**, *koopt*. Deze **ü**-achtige klank komt slechts voor als verkorting van den tweeklank **uy**, en wordt bijna altijd als **i** uitgesproken.

(**ö**) is de eenigszins geronde **é**, die somtijds in plaats van **é**, de regelmatige verkorting van **oé** gehoord wordt, b. v. in **kröpt-krépt** van **kroépen**, *kruipen*.

e, de onduidelijke vocaal, is de wijde beneden-tusschenklinker (low mixed wide), in **de luypen**, *de loopen*).

Er zijn drie soorten van neusklinkers; de eerste staat vóor **s**, de tweede vóor **ṣ** en **ẓ**, de derde vóor gutturalen; alle worden op eigenaardige wijze gevormd. De klinker begint gewoonlijk als mondklinker, en wordt slechts nasaal als de spraakorganen reeds den dentalen, of gutturalen stand aangenomen hebben; gewoonlijk ook blijft eene minimale neusconsonant over; het zijn bijgevolg overgangs-

(2) klanken tusschen mond- en neusklinkers of -tweeklanken. Nadere bepalingen zullen in het aanhangsel gegeven worden.

Van de eerste rij komen slechts **ą̄'**, **ǫ'**, in afzonderlijke woorden voor; de overige ontstaan uitsluitend in sandhi-verbindingen; b. v. **de mą̄' zoè** *de man zei*, **'k ę zāl** *ik zal niet*, **wa(t) zoę'(è) ze** *wat zegden ze?*

ą' is vast in **Frą's** *Frans*.

ǫ' » » » **ǫ's** *ons*.

Bij alle andere klinkers gevolgd van **ns**, in stamlettergrepen ontstaat mouilleering, met wijziging van de sonant.

Voorbeelden van de tweede rij zijn :

ę' in **mę's(h)** *mensch*.

ą' » **pą's** *pens*.

į' » **wį'st** *winst*.

ǫ' » **dérgǫ's** *doorgaans*.

ų' » **tų's** *toen*.

De neusklanken van de derde rij verschijnen uitsluitend in sandhi-verbindingen, de samengestelde woorden inbegrepen, b. v. **de mǫ'ı komd op**, *de maan komt op*; **į'goın**, *ingaan*; **ǫ'ıgoın**, *aangaan*, d. i. *weggaan*.

oè — **o** + **è** in **droè** *drie*.

oé — **o** + **é** » **zoéver** *zuiver*.

uy — **u** + **y** » **kuypen** *koopen*.

aȷ is geen eigenlijke tweeklank, (**ȷ** is de zwakke **j**), en komt slechts voor in **vaȷand** *vijand*, **baȷord** *beiaard*, *klokkenspel*, **waȷer** *wij*, **gaȷer** *gij*, **zaȷer** bijvorm van **zèȷer** *zij*, **aȷer** *uw*, (*vester*), **èȷer** *hun*.

au is eene klankverbinding die alleen in **pau**, *pauw* voorkomt; dit woord wordt ook tweelettergrepig als **pa** + **ū**, met den klemtoon op **ū**, uitgesproken.

eı = **e** + **ı** ; **e** stelt hier niet de onduidelijke vocaal voor, maar eenen tusschen **é** en **è** liggenden klank, die in deze verbinding door geen bijzonder teeken hoeft aangeduid te worden; **ı** is hier een **e**-achtige naslag.

ıı = **ı** + **ı**; **ı** is hier een **ı**-achtige naslag, in (2)
zııṙ *zeer*, fransch *mal*.
ıır *heer*.

oı = **o** + **ı**; **ı** is een **o**-achtige naslag.

l r m n zijn de nederlandsche klanken.

i̇ en **ṙ** komen achter de onechte tweeklanken voor; beider klank is samengesteld uit eene sonore **l** en **r**, gevolgd van eene stemlooze **l** en **r**; misschien bestaat ook eene dergelijke **n**. **i̇** en **ṙ** zullen slechts in den auslaut geschreven worden. Het is mij twijfelachtig of ze ook niet achter lange vocalen en eigenlijke diphthongen voorkomen. Ik moet het voor latere mechanische proefnemingen besparen, die vragen nader te bestudeeren.

m² en **n²** zijn gereduceerde **m** en **n**.

m̄ en **n̄** zijn lange **m** en **n**, b. v. in **ém̄**, ook **émen** *hebben*; **reıgın̄** *regenen*, **bran̄** ook **branen** *branden*.

ŋ is de keelnasaal.

l r m n ŋ m n, als sonanten, zijn geene vaste klanken; zij kunnen altijd als **el er em** of **ım** enz. uitgesproken worden.

ḷ ṇ zijn gemouilleerde **l** en **n**; zie **3**.

3. De geruischklanken zijn : (3)

a) De explosieven :

α) Stemlooze :

k t p ṭ

β) Stemhebbende :

g² d b ḍ

b) De spiranten :

α) Stemlooze :

h s f ṣ

β) Stemhebbende :

g z v ẓ j ȷ w w²

k t p d b zijn de gewone nederlandsche klanken.

g² komt slechts voor bij uitzondering door sandhi-werking en in den auslaut, waar zij als **k** wordt uitgesproken.

B. v. **'k bèn** spr. **g²bèn** *ik ben.*
brékboir spr. **brég²boir** *breekbaar.*
kèning² spr. **kénink.**

h en **g** zijn de stemlooze resp. stemhebbende palatale of gutturale spiranten, al naar gelang de aangrenzende klinkers tot het voorste of het achterste mondgebied behooren (Sievers' χ^2 en x^1).

j wordt zacht uitgesproken.

j is eene zwakke **j**, die weinig nauwer uitgesproken wordt dan **i.**

v en **z** zijn de nederlandsche klanken, als beginklanken.

w is de bilabiale spirant en wordt uitgesproken met geronde en half vooruitgestoken lippen; **w** is niet te rangschikken bij **u**, maar bij **ö** (evenzoo in het Nederlandsch?)

w² wordt uitgesproken met **b**-stand der lippen en kan gevoegelijk spirantische **b** genoemd worden; **w²** komt slechts terloops voor, b. v. in **baw²ln** (¹) *babbelen.*

De gemouilleerde **ṇ ḷ ṭ ḍ** ontstaan doordat, bij het uiten van **n l t d,** tegelijk de **i**-stand der organen aangenomen wordt, b. v. **moṇḍag** *maandag.*

ṣ en **ẓ** staan genetisch op denzelfden rang als de voorgaande; maar zijn, in phonetisch opzicht, van anderen aard. De naam en de voorstelling dier klanken moeten dus alleen in den eersten zin verstaan worden. Beide zijn echte **š**-klanken; zij worden uitgesproken met achteruittrekken der tong en vooruitsteken der lippen, b. v. in **Oḷṣt** *Aalst*, **ẓii** *zee.*

N. B. De historische studie der spraakklanken volgt, uit practische gronden, niet de voorgaande wetenschappelijke indeeling, maar wel de gewone indeeling in klinkers en medeklinkers. — Ettelijke phonetische bijzonderheden zullen ook best in de morphologie besproken worden.

(¹) l is de sonant; zie bl. 6, nota 3.

TWEEDE AFDEELING

Historische ontwikkeling der klanken

EERSTE HOOFDSTUK

Klinkers en tweeklanken in hoofd- en bijtonige lettergrepen.

4. **a** is (4)

1° Nl. korte **a** (1) :

B. v. **lang¹** *lang*, **gaf**, **stad**, **manelen** *verwisselen*, vgl. Lat. *mango*.

2° Nl. **i** :

in **mashīn** *misschien* (ook **meshīn**).

3° Vóortonige **ā** :

B. v. **larīrblad**, ook **law²rīr** (2), contaminatie van *laurier* en **'lāwer** *lauwer*, zie **5**, 1°; **abelīkes**, soort van suikergebak vgl. **āw¹lkes** *oblie*, Fr. *oublie*.

4° Verkorting van **ā** in proclitische woorden :

B. v. **a** van **ā**, *te tuus*,

na van **nā**, *nu*.

5° Afkorting van **oè** :

B. v. **è shant** *hij schijnt* van **shoènen** *schijnen*.

Aanm. In **masken** *meisje* is misschien aan het voortbestaan van Westg. **a** te denken.

---

(1) Maar omgekeerd is niet iedere nederlandsche **a** gelijk aan Aalstersche **a**; dergelijke aangegevene overeenstemmingen worden beperkt door andere, zooals reeds blijkt uit 2°, 3°, enz. van dit nummer.

(2) Het cijfer ¹ onderaan geplaatst, duidt de beklemtoonde lettergreep in het woord, of het betoonde woord in den zin, aan; de cijfers 2 en 3 duiden de bijtonige, resp. onbetoonde lettergrepen of woorden aan.

(5) **5. ā** is

1° Nl. **au, auw, ou, ouw,** van Wg. **au, al, ol,** enz. of in woorden van vreemden oorsprong.

B. v. **blāt** *blauw*, **blān** *blauwen*, **dā** *dauw*, **benād** *benauwd*, d. i. *bevreesd*, **grāt** *grauw*, **klā** *klauw*, **rāt** *rauw*, *ruw*, **rā** *rouw*, **winkbrā** ook **wiṇḍbrā** *wenkbrauw*, **flā** *flauw*, **gā** *gauw*, **pās** *paus*, **sās** *saus*.

Bā *bouw*, **bān** of **bāven** *bouwen*, **mā** *mouw*, **shā** *schouw*, **ād** *oud*, **gād** *goud*, **vāven** of **vān** *vouwen*, **wā** *wou*, *wilde*, — **kāter** *kouter*, **vāt** *gewelf*, *voûte*.

2° Nl. lange **u,** Mnl. meermaals **ou.**

B. v. **ā** (uw, enkelvoud), **dāven** of **dān** *duwen*, **ālėk** *huwelijk*, **klā** *garenklosje*, vgl. *kluwen* en Ohd. *cliuwa*, **shā** *schuw*, **spāven** of **spān** *vomere*, **nā** *nu*, **van nān af** *van nu af*, vgl. Hgd. *nun*.

3° Nl. korte **a** in beklemtoonde lettergreep voor finale **l n,** ook oude **ll nn.**

B. v. **āl** *al*, **bāl** *bal*, **kān** *ik kan*, **mān** *man*, **zāl** *zal*, emphatisch gebruikt; **féstevāl** *festival*. – Ook in **bom^{2}bāl** *luidruchtig gekijf*, waarvan de oorsprong mij onbekend is; maar **alemān** *alleman*, **ale mę^{2}ṣen** *alle menschen*, **almenak** *almanak* : in de twee eerste gevallen is **ale** bijtonig, in het derde is **l** niet finaal.

Aanm. 1. **Gād** en **kāter,** *culter*, enz. schijnen te bewijzen dat de uitspraak den **ou**-klank doorloopen heeft. Dit bewijs is nochtans niet afdoende. De uitspraak **ā** vervangt misschien, in opene lettergreep, de diphthong **ou**; te Leuven wisselen regelmatig de vormen **kā** *koude*, (met weggevallen **d**) en **koud** (**o** en **u** zijn ongerond). Het is bijgevolg mogelijk dat de **ā,** uit de **a** van **al<aul,** bewaard is gebleven, en dat deze **ā,** in de geslotene lettergrepen analogisch overgenomen, de **ou** van Wg. of vreemde **al, ol** afkomstig, verdrongen heeft.

2. VAN HELTEN wijst (*Middelnederlandsche Spraakleer*, bl. 104) op een spoor van den phonetischen tusschenvorm **oul** (tusschen **ol** en **ou**). — Hiernaar te oordeelen, kan de phonetische ontwikkeling de volgende geweest zijn : **aul**, met gereduceerde **u**<**aul**, **oul** met gereduceerde **l**<**au ou**<**ā ou**; zie onder **i ṙ** (III[de] Hoofdstuk). (5)

3. Hierboven werd op de mogelijkheid gewezen dat in **ā** (van **al**) de oude **a** is blijven voortleven; hetzelfde mag gezegd worden van de **ā** die gelijk staat met Wg. **au**, **ū** (door **au**).

6. Het dialect van Aalst heeft vijf **e**-klanken, met inbegrip van den onechten tweeklank **ei**, en van **é**, die misschien meer diphthongisch uitgesproken wordt dan monophthongisch; de onduidelijke vocaal **e** blijft hier buiten beschouwing. De onderscheiding en indeeling dezer **e**-klanken kan niet geschieden door vergelijking met het Nederlandsch, waar deze schakeeringen meerendeels zijn verloren gegaan; derhalve zullen wij rechtstreeks tot de oudere dialecten opklimmen. (6)

è is

1° Wg. (¹) **ĕ**, d. i. oorspronkelijke of rückumlaut-**e**, ook **e** in ontleende woorden :

Bèrd *berd*, Ohd. *brët*; **èrt** *hart*, Os. *hërta*, Ohd. *hërza*; **knèht** *knecht*, Ohd. *knëht*; **lèken** *likken*, Ohd. *lëcchôn*; **rèht** *recht*, Ohd. Os. *rëht*; **slèht** *slecht*, Ohd. *slëht*, eenvoudig, zacht; **spèht** *specht*, Ohd. *spëht*; **spèk** *spek*, Ohd. *spëcch*; **vèl** *vel*, Ohd. *fël*; **vrèk** *vrek*, Ohd. *frëh*; **wèrln** ook **wèdln** *warrelen*, Mnl. *werren*, Ohd. Os. *wërran*; **mèrt** *markt* van *mercatus* (of behoort dit woord onder 3° Vgl. Ohd. *markât*, ook *mërkât*, Fr. *marché*); **pèk** *pek*, Ohd. *pëh*, van Lat. *pix picem*

(¹) Kortheidshalve worden hier ook als Wg. aangegeven **ĕ i** enz. van woorden, waarin deze vocalen slechts in één der oude Wg. dialecten als zulke bestaan hebben.

(6) (spr. *pikem*); **pès** *pers*, Mnl. *perse*, van Mlat. *pressa;* **vę'(è)ster** *venster* van Lat. *fenestra;* **bèk,** *bek*, Keltisch?

Aanm. Is in **frèten** *vreten* de **è=ë** slechts onregelmatig bewaard, zie **10**, 1° aanm. 1; of laat de zwakke vervoeging van dit ww. ons toe aan eenen vorm **fretên* of **fretôn* te denken?

2° Umlaut van **a**:

a) In de diminutieven; **ènekenīt** *nachtwaker*, zie **19**, Aanm.; **mèneken** (ook **māneken**) *manneken*, **kèneken** *kanneken*, **mèmeken** *mammeken*, **pèneken** *panneken*.

Aanm. In deze drie laatste is de grondvorm waarschijnlijk naar den verkleinvorm gewijzigd tot **kène, pène, mème.** Aan invloed van ***nn *mm** is niet te denken, vgl. **spanen** *spannen*, **vlame** *vlam*, **Wane** *Joanna*.

b) In de augmentatieven **ènen,** *een groote domme vogel, een dommerik*, van den grondvorm van *haan*; **lèmen** *lam*, **tèpen** *snul*, in Westvlaanderen *tap*.

Aanm. Te Leuven hoort men ook **mène** en **ọne** (beide met weggevallen **n**), augmentatieven van **man** en **ond. Ọne** bewijst dat 't suffix **-jan* is. De umlaut in **ọne** is nochtans verdrongen : ***ịne** van het oudere *hund*, of ***ẹ̀ne,** van *hond*, verschilden al te veel van den grondvorm.

c) In **nèht** *hecht*, Ohd. *hefti;* **grèht** *gracht*, On. **grǒptr** *graf*, een **u**-stam; **mès** *mes*, Ohd. *maʒsahs, meʒʒisahs*; **twèlef** *twaalf*, Got. *twalif*; **bèken** *bekken*, Mnl. *becken*, *beckijn* van Lat. *baccinum*; **bère** *berrie*, een Germ. **barjô* steekt in Fr. *bière*, Prov. *berio*; **mère** *merrie*, Ohd. *meriha*, vgl. *marha*.

Aanm. De reden waarom de umlaut-**e** hier niet als **é** verschijnt is moeilijk vast te stellen.

d) In **plèteren** *verpletteren*, van *plat*; **shèteren** *schateren*, **klèteren** *kletteren*, vgl. Hgd. *klatschen*; **èkelen** *hakkelen*. (6)

e) In het suffix **-èhteg** (nevens **-ahteg**).

AANM. *a) b)* en *d)* maken het waarschijnlijk, dat de umlaut op weg is geweest eene morphologische rol te spelen, gelijk in het Hoogduitsch; zooniet is de **è** in plaats van **é** (**9**, 2°), in **mèneken** en **plèteren**, onverklaarbaar. Die toestand moet bestaan hebben op een tijdstip toen **ă** nog **è** luidde; de wisselvormen waren dus **a** : **è**. Indien de afwisseling **a** : **è** niet meer gevoeld werd als het uitwerksel van eene volgende **i**, maar wel als een middel van woordafleiding, dan wordt het klaar waarom zij is blijven voortbestaan in **mān** : **mèneken**, en waarom zij verschijnt in **plat** : **plèteren**, waar aan eene volgende **i** weinig te denken valt. Die verbale afleiding zou dan natuurlijk naar het voorbeeld van niet meer bestaande wisselvormen geschied zijn. Daar waar geene afwisseling meer bestond, vervolgde de gewijzigde **a** haren weg tot **é**; zie **9**, 2°. De **è** van *c)* is misschien toe te schrijven aan het langer voortbestaan van vormen met **a**, nevens die met **è**.

3° Wg. **a** vóor **rt**, **rs** vgl. **7**, 5°; ook **a** van vreemden oorsprong.

èst, **èɛtdrɔıd** *hars*, *harsdraad*, **èrt** *hard*, Ohd. *harti herti*; **wèrt** *wrat*, Ohd. *warza*, **gès** *gras*, met metathesis; **Mèrten** *Maarten*, **mèrtekū**, dial. *marteko*, *aap*; **zwèrt** *zwart*, Ohd. *swarz*.

AANM. In **vèrf** *verf*, Ohd. *farawa*, is de **è** waarschijnlijk verkort naar analogie van **vèrft**, van **vèrven** *verwen*; vgl. **7**, 5°. Ik heb enkele malen **vèrf** gehoord.

(6) 4° Wg. **i** vóor **rd, rt, rs** (door **é**).

èrder of **èder** *herder*, Ohd. *hirti*; **dèrtīn** *dertien*, **dèrde** *derde*, met metathesis; **gèzelen**, met metathesis, vgl. *grijzelen*; **èrt** *hert*, Ohd. *hiruz*; **kèze** *kers*, Mnl. *kerse*, Ohd. *chirsa*; **vès** *versch*, vgl. *frisch*; **bèsten** *bersten* : **é**>**i**>**ĕ**, vgl. **9**, 1° *b)*.

Aanm. 1. De è van **èder** en **dèrde** komt van de verbogen vormen : ***èrdr-**, ***dèrd-**; die van **dèrtīn** is analogisch, naar **dèrde. Gèzelen** veronderstelt dat het woord als **gerslen** uitgesproken werd.

2. In **Késtag** *Kerstdag*, moet de **r** vroeg weggevallen zijn.

5° Gewijzigde **è** vóor **r**, in bijtonige lettergrepen, vgl. **7**, 5°.

Mèrımine *meermin*, **Kèrmelīt** *Karmeliet*, **mèrımot** *nachtvlinder*, **èrdoén** *arduin*, **pèrtī** *partij*; doch vgl. 3°, voor de laatste twee woorden.

6° Niet klaar in de volgende alleenstaande of duistere woorden :

a) **Trèktéren** *trakteeren*, **trèhter** *trechter*, van Ofr. *traicter* en Mlt. *tractarium* (door *tractrium*); **tèn** *tin*, naar de vocaal van Fr. *étain?*

b) In **vèt** is **è** het resultaat eener samentrekking, vgl. Ohd. *feizzit*; evenzoo in **vrècht** *vracht*.

c) **Trèken** en **rèken** *trekken*, *rekken*, zijn zoowel intransitief als transitief; **rèken** wordt sterk en zwak vervoegd; **è** van **trèken** is = **ĕ**, die van **rèken** = **ă**; maar **trèken** is een sterk ww. en **è** moest **é** worden, vgl. **9**, 1° *b)*; misschien is de **è** van **rèken** te beoordeelen gelijk die van **mèneken**; dan zou ***rak-** : **rèken** een overblijfsel van de verbale wisselvormen, naar welke **plèteren**, van **plat** gevormd is. **Trèken** is misschien zijne **è** verschuldigd aan het rijm **rèken, trèken.**

d) In **tèn,** *dan* voor **te dèn?** Vgl. *toen* en Hgd. *denn*, in **dè** en **è** vraagpartikels, ontstaan uit ***dèn**; zie *Morphologie.*

e) In **bèn** is de **é** van ***bim** < ***bém** < ***bén** vervormd naar den klinker van het toonlooze **zèn**, betoond **zoèn** *zijn*. (6)

f) In **nèk** ook **nèken** *nek* en **tèk** *tak* meerv. **tèkenen**, vgl. Hgd. *nacken* en *zacken*. Het eerste woord is verwant met Hgd. *genick* dat op **ĕ** wijst, Kluge, *Etym. Wört*; het tweede is ten eenen male duister. **Tèk** *dak* van **'t dèk**, meervoud ook **tèkenen**, beantwoordt misschien aan Ndl. *deken* en niet aan *dak*. Aan invloed van **k** is niet te denken; vgl. **baken** *bakken*, **waker** *wakker*, enz. In **slèk** *slek* of *slak* is **è** waarschijnlijk **ĕ**.

g) In **flès(h)** *flesch*.

7° De ingekorte vorm van **oè**.

B. v. **pèpken**, van **poèp** *pijp*; **nèpt**, van **noèpen** *nijpen*; het suffix **-lèk** *-lijk*, **dè è**, toonlooze vormen van ***doè oè**, *die hij*.

7. **è** is (7)

1° Wg. **ĕ** vóor **r** + consonant, uitgenomen vóor **rt** (**rd**) **rs** vgl. **6**, 1° en 3°; **8**, 2°.

B. v. **bèrg** *berg*, Ohd. *bërg*; **wèrk** *werk*, Ohd. *wërc*. Verder in **bedèrven** *bederven* sterk ww., ook in den causatieven zin; in dezen laatsten staat **è** natuurlijk voor umlaut-e; **kèrven** *kerven*, **stèrven** *sterven*, Ohd. *stërban*; **wèrven** *werven*, Os. *hwerban*, Ohd. *hwërfan*.

> Aanm. In deze ww. vervangt **è** de regelmatige **é**>**i**>**ĕ**; zie **9**, 1° *b)*; **ĕ** vóor **r** is **eı**, zie **8**, 2°.

2° **ĕ** in **kère** *kern*, Ohd. *kërno*; **stère** *ster*, Ohd. *stërno* Os. *stërro*, Mnl. *sterre*; **vèr** Mnl. *verre*, Ohd. *vërro*.

> Aanm. In deze woorden komt **è** van ***é** vóor ***rr**. **Geırn**, ***geıren** *gaarn* is door svarabhakti ontstaan uit ***gèrne**, vgl. Ohd. Os. *gërno*. In **kère** enz. is integendeel assimilatie in 't spel; ***rr** is later vereenvoudigd tot **r**, vroeger dan in **bère**, **mère**, zie **6**, 2° *c*, waar de vocaal kort gebleven is; doch

(7) later dan het tijdstip toen de ***è** vóor **r** tot **ei** was overgegaan, zie **8**, 2°.

3° De umlaut-**e** vóor **r** + consonant; staat alzoo voor **è**.

B. v. **èrbèrg** *herberg*, Ohd. *heribërga legerplaats*; **èrf** *erf*, Ohd. *arbi erbi*; **pèrk** *perk*, Ohd. *pfarrih pferrih*.

Aanm. Voor **èrtog** *hertog*, vgl. 1°; in **èrt** *erwt* is de geslotene lettergreep slechts later ontstaan, Mnl. *erwete*, Ohd. *arawei₃*; op sommige plaatsen hoort men *ereweet*; — **èrbèrg** en **èrtog** veronderstellen dat **b** en **t**, ten minste eertijds, tot de beide lettergrepen behoorden; te bemerken is daarbij dat, in de twee woorden, de tweede lettergreep bijtonig is.

4° Wg. **i** vóor **r** + consonant, door **è**.

B. v. **bèrk** *berk*, Ohd. *bircha*; **kèrk** *kerk*, Ohd. *chirihha*; **shèrf** *scherf*, Ohd. *scirbi*, **stère** *voorhoofd*, in de zegswijze **ït in zèn stère émen** *iets in het hoofd hebben*, vgl. Hgd. *stirn*, dat Kluge, *Et. W.* ten onrechte « ein spezifisch hochdeutsches Wort » noemt; **wèrken** *werken*, Os. *wirkjan*, Ohd. *wirken*. **Weirde** *waarde*, vgl. Ohd. *wirdî*, schijnt te bewijzen dat **i**+**r** op het einde der lettergreep **eir** werd; **wèrken** is dan van eenen vorm ***wèrkn**...

5° Wg. **a** vóor **r** + consonant; vgl. **6**, 3°; ook **a** van vreemden oorsprong.

B. v. **èrg** *erg*, Mnl. *erch arch*, Ohd. *arg*; **èrm** *arm*, **dèrm** *darm*, Mnl. *darm*, *derm*, Ohd. *daram*; **kère**, *kar*, Mnl. *carre*, Mlat. *carrus*, *carra*; **mèrk** *merg*, Mnl. *march*, Ohd. *marg*; **mèrk** *merk*, Mnl: *marc*, Mhd. *marke*; **mèrbol** *knikker*, volksetym. vervorming van ***marber**<**mèrbel**, *marmer*; **spère** *spar*, Ohd. *sparro*; **tère** van ***tarre**<***tèrre** *tarwe*, Mnl. *tarwe*; — in de volgende minder klare vormen : **wèrf** *werf*; **bèrm**, Mnl. *barm*, vgl. On. *barmr*, rand; **tèrven** *durven*, heeft de vocaal van het Ohd. *darbên*, evenals **dèrven** *derven*.

6° Van diphthongischen oorsprong in **grèzen** *weenen*; **blèven**, ook **bloèven** *blijven*, **klèn** *klein*, **mèsen** *meid* in **slèpen** ook **sloèpen**, zijn waarschijnlijk twee ww. *slijpen* en **sleipen* samengevallen; in **gezèd** *gezegd*, **gelèd** *gelegd*. (7)

Aanm. 1. Het gelijktijdig bestaan van **gezèd** *gezegd* en **zoè** *zei*, *zeide*, doet denken aan eene verschillende ontwikkeling der diphthong in opene en in geslotene lettergrepen. Deze zou aldus op een zeker tijdstip **èi** geluid hebben, waaruit **è** in geslotene lettergrepen; **è** zou vervolgens in de opene lettergreep der bovengenoemde vormen zijn ingeslopen. Men bemerke, dat in de vormen, waar **è** uitsluitend voorkomt, de diphthong altijd in geslotene lettergreep staat, uitgenomen in **klèn**; **grèzen** is *grijnzen*, **mèsen** staat voor *meid-*, **gezèd** en **gelèd** worden nooit verbogen. — In opene lettergreep ging de diphthong verder over tot **ai**, (vgl. **vajand** *vijand*), **oè**, en verdrong overal den vorm der geslotene lettergreep. Het samenvallen der twee Nl. diphthongen **ij** en **ei** van **ī** en van **ai** of **eg**, in **oè** en bij gelegenheid **è**, laat tevens vermoeden dat ***ai** overal den overgangsvorm **éi** doorloopen heeft.

2. In **pèzen** *peinzen*, *denken* is het twijfelachtig of **è** de Mnl. en Nnl. diphthong **ei** vertegenwoordigt.

7° In **kwèken** *kwaken*; **è**, **èke**, kinderwoorden, die afkeer uitdrukken.

8. **eı** is (8)

1° Verlengde **ĕ**, ook vreemde **e**, in ten minste eertijds opene lettergreep.

Beır *beer*, Ohd. *bëro*; **geıl** *geel*, Mnl. *ghele*, *ghelu*, Ohd. *gëlo*; **begeıren** *begeeren*, Ohd. *gërôn*; **geır** *lust*, **geıren** *lust hebben naar*, **geırig** *begeerig*, **geırn** van ****geıren** *gaarne*; **keıl** *keel*, Ohd. *chëla*, Mnl. *kele*; **keırl** *kerel?*, **leır** *leder*, Ohd. *lëdar*; **leırs** *laars*, Ohd. *lëdir-*

(8) *hosa*; **leiven** *leven*, Ohd. *lëbên*; **leiver** *lever*, Ohd. *lëbara*; **meil** *meel*, Mnl. *mele*, Ohd. *mëlo*; **reigen** *regen*, Ohd. Os. *rëgan*; **reik** *raak* en *reek*, Mnl. *rake*, Ohd. *rëhho*; **sheil**, Mnl. *schele*, Ohd. *scëlah*, **sheiren** *scheren*, Ohd. *scëran*; **smeir** *smeer*, Mnl. *smere*, Ohd. *smëro*; **weirld** *wereld*, Os. *wërold*, Ohd. *wëralt*; **weirwolf** *weerwolf*, Os. *wër*, man; **zweiren** *etteren*, Ohd. *swëran*; **lan'teire** *lantaarn* van Lat. *lanterna*, *laterna*; **meirloin** *meerle* van Lat. *merula*; **peirl** *parel*, Ohd. *bërla*; **peir** *peer*, van *pirum pira*<*pera*.

Aanm. 1. **Deigen** *degen* heeft de vocaal van het oude *degen* (*held*), ofwel umlaut-**e**, uit het oorspronkelijk woord, vgl. Fr. *dague;* maar men ziet niet hoe de umlaut zou ontstaan zijn; — **sheiren** *scheuren* is denominatief van **sheir** *scheur*, en dit laatste verbaalabstract van **sheiren** *scheren;* of is ***shören**<***shéren** verward met **sheiren?** vgl. **10**, 5°.

2. De vocaal van **veigen** *vagen* is niet klaar.

2° Verlengde **ĕ** vóor **r**.

Eirde *aarde*, Ohd. *ërda*; **eird** *haard*, Ohd. *hërd*; **steirt** *staart*, Mnl. *staert*, Ohd. *stërz*; **weird** *waard*, Ohd. *wërd*, **zweird** *zwaard*, Os. *swërd*.

Aanm. **Eirde** komt van ***èr-de**. De andere woorden hebben de vocaal van de verbogen vormen; vgl. **7**, 1°. Het onderscheid tusschen **èrt** *hart*, zie **6**, 1° en **steirt** zou dus berusten op eene verschillende werking der analogie; de vocaal van de verbogen vormen **steir-t-** is ook in **steirt** gedrongen, terwijl bij **èrt** de onverbogen vorm de overhand behouden heeft. Ook in **bèrg** is de **è** van den onverbogen vorm overgebleven, zie **7**, 1°. Het heele vraagstuk is nochtans niet al te klaar; met **weird** is te vergelijken **weirde** *waarde* van ***wir-de**<***wér-**<**weir-**; vgl. **7**, 4°.

3° Verlengde umlaut-**e** vóor **r**, in opene lettergreep. **(8)**

Geneiren (**ém-**, d. i. *zich*), *zich vergenoegen met*, Got. *ganasjan*, *redden*; **meis(h)** *meersch*, *weide*, vgl. Mlat. *mariscus*; **neiring** *nering*, van **neren*, Got. *nasjan*; **teiren** *teren*, Os. *farterjan*; **veir** *veer*, Hgd. *Fähre*; **veiren** *varen*, *scheep gaan*, Ohd. Os. *ferjan*; **vergeiren** *vergaderen* en **geiren** *verzamelen*, *bijeensparen* van ***géderen** vgl., Ags. *gadrian*, Ohd. *getilôs*, *losbandig*, **weiren** *weren*, Ohd. *warjan*, *werjan*; **zweiren** *zweren*, *jurer*, Ohd. *swerjen*.

Aanm. 1. Het verschil tusschen **èrbèrg**, **7**, 3° en **meis(h)** kan hierop berusten, dat de klinker **i**<**e** der tweede lettergreep, in het eerste woord, vroeger is weggevallen.

2. Het Nl. *varen* is regelmatig **voiren** (vandaar **voirt** *avontuur*) en beteekent *bevreemden* : **'t voird mè**, het schijnt mij nieuw, bevreemdend; of *zich bevinden* : **ū zèd-e gevoiren?** *hoe hebt gij u bevonden*, *hoe is het met u afgeloopen?*

4° Umlaut van **ā**.

Eiring[1] *haring*, **greif** *graaf*, *de graaf van halfvasten die den kinderen lekkernijen brengt*, Ohd. *grâvo*, *grâvio*; **greif** *lastig mensch*, van Lat. *gravis*, of door het Romaansch? **keis** *kaas*, Ohd. *châsi*, **kreimer** *kramer*, **sheir** *schaar*, Ohd. *scâra*, Plur. *scârî*; de uitgang **-eir**, Nl. *-aar* van *âri*; in het dimin. **stréṭen** van ***strāt**<**stroit** *straat* is **ei** regelmatig **é** vóor de gemouilleerde **ṭ**, zie **22**; **meirt** *maart* en **breim** *braam* kunnen ook wel tot deze categorie behooren.

Aanm. **Kleir** *klaar* is waarschijnlijk van Fr. *clair*; **leik** *laken* is hetzelfde woord als Ohd. *lâhhi*, geneesheer : vgl. Eng. *leech*, geneesheer en bloedzuiger (de genezende).

(8) 4° In **eis** *aars*, Hgd. *arsch* is **ei** verlengde **è** uit **a**, waarschijnlijk komt de **ei** uit de verbogen vormen, vgl. **7**, 5° en **8**, 2° Aanm.

5° Contractie van **é** en **e**, na het wegvallen van **d**. B. v. **stein** *steden*, **gebein** *gebeden*.

(9) **9.** **é** is

1° Wg. **ĕ**.

a) In **bésem** *bezem*, Ohd. *bĕsamo*; **éfen** *effen*, vgl. Ohd. *ĕban*; **nést**, *nest*, Ohd. *nĕst*; **zélf** *zelf*, Ohd. *sĕlb*; **zés** *zes*, Ohd. Os. *sĕhs*; **wég** *weg*, Ohd. *wĕc*; **wél** *wel*, Ohd. Os. *wĕla*; **wésten** *westen*, Ohd. *wĕstan*.

b) In de volgende ww. waar **ĕ** eerst **i** geworden is, ten minste in zekere vormen : **délven** *delven*, **élpen** *helpen*, **désen** *dorsschen*, **gélen** *gelden*, **smélṭen** *smelten*, **tréfen** *treffen*, **véhten** *vechten*.

Aanm. 1. De regelmatige opvolger van **ĕ** schijnt mij **è**, en niet **é** te zijn. De woorden in *a)* opgegeven maken geen doorslaand bewijs uit, dat het anders zou zijn. Eenige voorloopige bemerkingen en gissingen aangaande *a)* : voor **nést** en **wésten** vgl. Luick PBB, XI, 5o3. Indien **st** werkelijk de wijzigende factor is, dan mag men **zés**, wegens **zéstīn** *zestien* en **sésteg** *zestig*, op eene lijn stellen met **nést** en **wésten**.

Nést in de beteekenis van *verwarde, duistere zaak* is waarschijnlijk van anderen oorsprong dan **nést**, *nid*; men zegt : **è ziṭ in nésten** *hij is in eenen moeielijken toestand;* **néstelen** schijnt verwant met Ohd. *nestila*, Mhd. *nestel* van **nastilo*, *Schnürriemen, Binde*, bij Schade, *Althochd. Wört.*; vgl. Franck, *Etym. Woord.* sub *nestel*. Dan kan **nést** *nid* zijne **é** aan eene verwarring met deze woordfamilie te danken hebben.

Voor **éfen, bésem** vgl. KAUFMANN, PBB. XIII, 393; de **é** van **zélf** kan aan dezelfde oorzaak toe te schrijven zijn. (9)

Wél heeft misschien den invloed ondergaan van **a**-vormen; FRANCK geeft een Ohd. vorm *walag* op.

Voor **wég** vgl. de uitdrukking *aller wegine* bij FRANCK, *Et. W.*

2. De **é** van **élpen** enz. staat gelijk met de **é** van **éten**, enz., zie **10**, 1°. Beide stammen af van de wisselvormen der conjugatie; vgl. Ohd. *hëlfan, hilfu, hilfis, hëlfamês*, en Os. *hëlpan, hilpu, hilpis..... hëlpad*; **é**, phonetische tusschenvorm tusschen **è** (uit **ë**) en **i** is misschien een historisch compromis tusschen deze beide. PAUL vermoedt iets dergelijks voor zekere Hoogduitsche **é**'s (PBB, XXI, 549, vgl. KAUFMANN, ibid. XIII. 393). — De **ei** > **ë**, van **leiven**, zie **8**, 1°, bleef integendeel, omdat de conjugatie nergens **i** in de tweede lettergreep aanbracht; vgl. Ohd. *lëbên, lëbês, lëbêt*, enz.

c) In **gebéd, géft** en **gebrék** *gift*. Indien dit laatste woord gevormd is gelijk onze moderne verbaalabstracten, dan heeft dit plaats gehad toen de **é**>**i**>**ë** van **bréken** in Mnl. *gebreken = beschadigen, gebrekkig worden*, nog niet verlengd was. – **Gebéd** kan evenzoo goed afstammen van een **gebidden* of **gebeden*, vgl. Mhd. *gebiten*, Os. *gebiddjan, bidden*. Het onzijdig geslacht is dan toe te schrijven aan de analogie der collectieven met *ga-ge*-praefix. Wat de vocaal aangaat, kan *gebod*, van *gebieden*, ook aan die van het particiep doen denken. — In **géft** komt de **é** wel uit ***géven** < **géven**.

2° Umlaut-**e**.

B. v. **béde** *bed*, Got. *badi*; **benk** *kameraad*, onder schooljongens, vgl. *bengel* en **11**, 2°, Aanm. 1; **bést** *best*, Got. *batists*; **ene** *einde* en *eend*, Got. *andeis, einde*, en Ohd

(9) *anut*, *enit*, *eend*; **gést** *gist*, vgl. Ohd. *jerjan* en Nhd. *gähren*; **kréft** *kreeft*, Ohd. *chrebiz*; **résten** *rusten*, Os. *restjan*; **shénen**, *schenden* behoort tot *schande*; **shépen** *scheppen* is het sterke ww. = *vormen* en het denominatief = *uithalen*.

3° Nl. **i** of **e** vóor **m**+consonant, ook vóor vroegere **mm**.

Beshélemen ook **beshémelen** *beschimmelen*, vgl. Ohd. *scimbli*, **krémpen** *krimpen*, Mnl. *crimpen*, *crempen*, Ohd. *chrimpfan*; **klémen** *klimmen*, Mnl. *clemmen* en *climmen*, Ohd. *chlimban*, **stéme** *stem*, Ohd. *stimma*; **zwémen** *zwemmen*, Ohd. *swimman*.

4° Umlaut van **o**>**u**, aldus **ŏ**<**é**.

Klèden, knédel, léter *luttel*, **zék** *zulk*.

Kléden is een afzichtelijk watergedrocht, dat 's avonds rondwaart en kinderen aanrandt; overdrachtelijk een *slordige persoon*. Indien **klode** *klod* verwant is, dan is het woord hier op zijne plaats.

Knédel, *knoedel*, vooronderstelt een vorm **knudel*, vgl. On. *knothan*, kneden.

Léter *luttel* van **luttil*, *lottil*, vgl. Os. *luttil*.

Zék is de proclitische vorm van ***zélk**>***zŏlk**>**solik* **sulik*.

Aanm. 1. De stam-**u**, vóor **i** in de volgende lettergreep, wordt gewoonlijk **i** door **ü**. In de onder 4° opgegeven vormen is **u** eerst tot **o** geworden.

2. In **élp** *hulp*, Mnl. *helpe*, vgl. Ohd. *hilfa*, *hĕlfa* is de vocaal niet klaar.

5° Umlaut van **o** vóor **r**, in betoonde lettergreep.

B. v. **érgel** *orgel*, **bérger** *burger*, **bést** *borst*, **bérepit** *bornput*, **béze** *beurs*, **délper** *dorpel*, **ézel** *horzel*, **lére** Fr. *luron*; **shérk** *schurk*, **Térk** *Turk*, **wétel** *wortel*.

Aanm. 1. In verscheidene dezer woorden heeft ook **i**-umlaut plaats. *Turk* verschijnt als *Tuerk* d. i. *Törk* in het Mnl. (Zie van Helten, *Middelnederlandsche Spraakleer*, 84.)

2. In onbetoonde lettergrepen blijft **o** : **fortīn** *fortuin*, **kortīr** *kwartuur*, ook **kotīr**. (9)

Orléas, *eene zekere kleerstof*, is een modern bastaardwoord.

6° De verkorte vorm van **ē**.

B. v. **bréken, brékt** *breekt*; **shén, shént** *scheent*; ***pét, péten** *peter*.

7°. Op verschillende wijzen te verklaren in de volgende gevallen.

a) In **sméd** *smid*, Mnl. *smit*, Ohd. *smid*; **spél** *spel*, Ohd. Os. *spil*; **léd** *lid*, Got. *lithus*, Ohd. *lid*, Mnl. *lit let*. In deze woorden komt **é** van de verbogen vormen ***spile**<***spéle**, natuurlijk vóordat **é** verlengd was; het meervoud van **sméd** is nu **smeirs**, van de analogie-vorm **sméders**; dat van **lét** is **léten**.

b) In **mélk**, Ohd. *miluh*, en in **wét** *wet*, Ohd. *wizzôd*, Got. *witoth*, is **e** algemeen Nederlandsch; **i** moet **é** geworden zijn vóor de periode der verlenging : ***witod**<***wétod**<***wétt**, en vóor die der mouilleering; zie **25**.

c) **Slép** *slip* staat tot *slijpen* gelijk algemeen Nl. *smet* tot *smijten*. (Mnl. *smette smitte*.)

d) In **ém** *hem*, Onfr. *himo*, en **és** *is* is **é** het resultaat der enclisis.

e) In **més** *mest* en **més** *mis* is **é** misschien van denzelfden aard als in **délven** enz., zie **9**, 1° *b)* Aanm. 2, vgl., Ohd. *mist* en Got. *maihstus*; Ohd. *missa* en *mëssa*.

f) In **snél** zou Mhd. *snellen* : *snalte* voor den umlaut kunnen pleiten. In **lép** *lip* heeft **lépen** *langzaam drinken*, *leppen*, vgl. *lappen* = *drinken* (in **binenlapen**), Fr. *lapper*, de **i** verdrongen (?).

g) Met **krébe** ook **kréw'e** *krib* kan men de vocaal van Fr. *crèche* vergelijken.

h) **Blend** *blind* is misschien gewijzigd naar **verblénd** *verblind*.

(9) *i)* Over **snèp** *snip* en **déstel** *distel* kan ik geen oordeel strijken.

k) In **rèbe** ook **rèw²e**, is de **è>i** misschien te wijten aan den invloed van de labiaal; ook in **krèbe²?**

l) In **èlef** *elf*, **èlk**, **èht** *echt*, is **è** het resultaat eener samentrekking;

m) In **lès** *lesch*, **lès** *les*; Lat. *lectio*, door het Romaansch; in **fèl** *fel*, van onzekeren oorsprong : in deze woorden is **è** moeielijk te verklaren; in **gener** van ***gender** *ginder* beantwoordt de vocaal aan die van **géne.**

AANM. **Rẹṣ** beantwoordt aan *rijnsch*; het beteekent den zuurachtigen smaak, die aan den Rijnwijn eigen is, *rinsch*; **è** is de afgekorte vorm van de diphthong, die nu **oè** uitgesproken wordt. Dit woord bewijst, dat deze diphthong destijds **èi** luidde. **Rẹṣ** behield de **è**, dank aan den overdrachtelijken zin, dien het woord aannam, en die aan het overigens weinig gebruikte *Rijn* niet meer denken liet. Elders werdt de afgekorte vorm gewijzigd onder den invloed van de diphthong, welke zich tot **èi<ai<oè** ontwikkelde. De hedendaagsche afkorting van **oè** is **a** van ***ai.** Deze gegevens laten ons toe, den tijd der mouilleering, met betrekking op de geschiedenis van **oè,** vast te stellen.

(10) **10. é** is

1° Wg. **ĕ<i<é**, in

éten, géven, bréken, spréken, wégen.

AANM. 1. De infinitief, het meervoud van het praes. indic. en het part. praet. hebben de vocaal van **itis*, *itith*, enz. Zie **9**, 1°, Aanm. 2.

2. **wégen** staat tevens voor Ohd. *wĕgan*, en *wegen* = **wagjan*, Os. *wegjan.*

2° Wg. **ĕ** in **néf** *neef*, Mnl. *neve*, Ohd. *nĕvo*; **kwén** *kween*, Mnl. *quene*, Os. *quëna*; **zénewé** of **zénewe** *zenuw*, Ohd *sĕnawa.*

Aanm. Het eerste woord wordt weinig gebruikt; de huidige uitspraak is aan geleerden invloed toe te schrijven; over **kwén** weet ik niets aan te voeren; in **zénewé** werd de eerste vocaal met de eindvocaal geassimileerd; een paar malen heb ik **zeınewé** gehoord. (10)

3° Verlengde umlaut-**e**, in eertijds of nu nog open lettergreep.

B. v. **bék** *beek*, Mnl. *beke*, Os. *beki*; **bés** *bezie*, *bes*, Mnl. *beze*, *bezie*, vgl. Got. *(weina)basi*; **ézel** *ezel*, Got. *asilus*; **kéting**[2] *ketting*, *keten*, Ohd. *chetinna* van *cadena* > *catena*; **kéf** *kevie*, Ohd. *chevia* van Mlat. *cavea*, *cavia*.

4° Wg. **i** in hetzij vroeger, hetzij nu nog open lettergreep, ook in ontleende woorden.

B. v. **bét** *beet*, Mnl. *bete*, Ags. *bite*; **béven** *beven*, Ohd. *bibên*; **dél** *deel*, eene boomsoort, Ohd. *dili* = *plank*; **dréf** *dreef*, van *dreve*, van **dribi*, uit den stam van *drijven*; **géne** *gene*, vgl. *ginder*; **gével** *gevel*, Ohd. *gibil*; **léveren** *leveren*, Mlat. *liberare*, Fr. *livrer*; **pés** *pees*, Mnl. *peze*, vgl. Eng. *pizzle*; **nét** *neet*, Mnl. *nete*, Ags. *hnitu*; **wéf** *weduwe*, Os. *widowa*; **zémelen** *zemelen*, Lat. *simila*; ? **vléring**[2], Mnl. *vlederik* = *vleugel*.

Aanm. 1. **Mémel** *mite* is eenvoudig de omvorming van een **milewa* = Mnl. *meluwe*, vgl. Ohd. *miliwa*, Hd. *milbe*; **mémel** is van ***mēlem** gelijk **zwomel** dat somtijds gehoord wordt in plaats van **zwolem** *zwaluw*; *meelmele*, dat bij Franck als de oorsprong van *memel* aangegeven wordt, moest ***meımel** luiden.

2. **Régel**, van Lat. *regula*, moest ***reıgel** luiden; de vocaal is waarschijnlijk die van de woordfamilie *riggel*, *regeling*, enz.

3. Eene oude **i** steekt misschien in **flîramoès** *vleermuis;* vgl. **vléring**[2], Eng. *flittermouse*, maar Ohd. *flëdarmûs*.

(10) 5° Wg. **u**, door **o** en **ŏ**, in opene lettergreep, ook in ontleende woorden.

B. v. **brék** *breuk*, **éning**[2] *honig*, **dér** *deur* en *door* vgl. Ohd. *durih*; **dégen** *deugen*, **kéning**[2] *koning*, **jégd** *jeugd* en *vleeschsop*, **kéken** *keuken*, **mélen** *molen*, uit Mlat. *molina*, vgl. Hgd. *mühle*; **mégen** *mogen*, vgl. Hgd. *mögen*; **shét** *scheut*, **sléter** *sleutel*.

Aanm. Hieruit blijkt dat deze **u**'s, in de Germaansche woorden, vóor de umlaut-periode tot **o** waren overgegaan; zie **9**, 4°. — **Flés** *fluks*, is wellicht van **flugis*.

6° In **névest** *nevens* (en in **éfen** *effen*) zijn **é** (en **é**) misschien toenaderingsvormen van bijvormen met *in-* : **ëbin*; zie **9**, 1°, Aanm. 2.

7° Nl. **eu**, van vreemden oorsprong.

B. v. **kolér** *kleur*, **flér** *fleur*.

(11) **11.** **i** is

1° Nl. **i** van **i**, **ī**, **iu** enz; ook Nl. **ie** = **ī**.

B. v. **binen** *binnen*, **miden** *midden*, **pliht** *plicht*, **ship** *schip*, **winter**; **diht** *dicht*, **liht** *licht*, *lumière*, **wit**; **biht** *biecht*, **dipte** *diepte*, **di'st** *dienst*, **griks** *grieksch*, **vrind** *vriend*.

2° Nl. **e** van **ĕ** of umlaut-**e** enz., vóor **n**.

Brinen *brengen*, of overeenkomstig met Ohd. *bringan?* **inel** *engel*, **inkel** *enkel*, **ing'st** *hengst*, **linde** *lengte*, **minelen** *mengelen*, **sinel** *sintel*, **shinken** *schenken*, **winken** *wenken*.

Aanm. 1. **Bénk**, zie **9**, 2°, is eene alleenstaande anomalie; het is wellicht zijne **é** aan **bénel** verschuldigd.

2. **Wintelen** *wentelen* heeft waarschijnlijk zijne **i** ontleend aan ***winden** *wenden*, hedendaags **winen**.

3° Nl. **u** = **ü**, van **u**, in geslotene lettergreep, door **i**-umlaut; ook in woorden van vreemden of duisteren oorsprong. (11)

B. v. **biken** *bukken*, **bisel** *bussel*, **brige** *brugge*, **dine** *dun*, **dripel** *druppel*, **iken** *jukken*, **gilen** *gulden*, **krik** *kruk*, **mis(h)** *musch*, **stik** *stuk*, **zihten** *zuchten*.

4° Duister in **nis(h)** *zachtgekookt* (*ei*), vgl. Got. *hnasqus*; de wettige vorm is met **é**; **sk** is niet in 't spel; vgl. **és(h)** *esch*; in **blis(h)en** *blusschen* is de **i** waarschijnlijk niet de Nl. **u** : beide vocalen zijn duister.

5° Verkorte vorm van **ī** en **ü**; ook toonlooze vorm van dezelfde.

B. v. **rikt**, van **rīken** *rieken*; **wilken**, van **wīl** *wiel*; **wikt**, van **wīken** *weeken*; **shid**, van **shīn** *scheiden*; **di vrā** *die vrouw*, **gin oés** *geen huis*; vgl. **dī vrā**; **gīn oés**.

Aanm. **Snibe** ook **sniw'l**, *eene kleine snede broods*, staat misschien in verband met *sneb*, *snavel*.

12. **ī** is (12)

1° Nl. **ie** = **ī**, van **iu eo** < **ie**, enz.; ook contractie van **ī** en **e** na wegval van **d**.

B. v. **dīp** *diep*, **vlīg** *vlieg*, **līgen** *liegen*, **spīgel** *spiegel*, **vīren** *vieren*, **mīr** *mier*, **wīruyk** *wierook*, **īr** *hier*, **rīp** *riep*, **vīl** *viel*; **līn** of **lī** *lieden*.

2° Nl. lange **u** (d. i. **ü**), van **ū**.

B. v. **gebīr** *gebuur*, **kīr** *kuur*, **zīr** *zuur*, **mīr** *muur*.

3° Nl. **oe**, of liever umlaut van de Onfr. diphthong **uo**. **Brīr** *broeder*, vgl. Got. *brothrjus*, Eng. *brethren*; **bezīken** *bezoeken*, **bīkenūt** *beukenoot*, **grīn** *groen*, **prīven** *proeven*, **rīren** *roeren*, **vīgen** *voegen*, **vīren** *voeren*, **zīt** *zoet*.

Aanm. 1. De meeste dezer woorden komen overeen met Hgd. umlaut-vormen : *grün*, *prüfen*, enz. — De overige sluiten zich aan bij andere dialecten, **bīk**, Eng. *beech*, **bezīken**, Got. *sokjan*.

[illegible]

[illegible] vol. [illegible]

[illegible] met het [illegible] schyppen, [illegible] 11 [illegible] eene reeks woor- [illegible] plaats van [illegible] 15, 4°.

[illegible] a, o van [illegible] voor zekere con- [illegible] voor m.

[illegible] bracht, doht dockt, [illegible] oksel [illegible] oexele.

AANM. **Zaht** wordt gebruikt in overdrachtelijken zin, en is wellicht van geleerden oorsprong; **zoht** en **broht** bewijzen eene zeer oude uitspraak van **ā** als **ō**. (13)

b) In **most** *moest;* deze verkorting is oud; hedendaags wordt **ū** = Nl. **oe** vóor **st** tot **u**, zie **15**, 1°.

c) In **blome** *bloem*, **verdomd** *verdoemd*.

3° Verkorting van ō, oı.

B. v. **oétstǫ'ṣ** *uitstaans*, in **o. émen mè** = *te doen hebben met*, **è loṭ** *hij laat*, **è rokt** *hij raakt*; **mor dor**, toonlooze vormen van **moıṙ doıṙ** *maar daar*.

AANM. 1. Nl. lange **a** is **o** in **osten** *haasten*; **st** verkort de lange vocalen, niet de diphthongen, zie **21**, *e)*.

2. **Nūmen, è numt** *noemen, hij noemt* is weinig gebruikt; de uitspraak is aan geleerden invloed toe te schrijven.

14. **ō oı.** Beide beantwoorden gewoonlijk aan Nl. lange **a**, van Wg. **ā**, of verlengde korte **a**. De eerste dezer klanken verschijnt vóor **k**, **h** (**g**), **p** (**b**), **f** (**v**), **m**. (14)

B. v. **zōk** *zaak*, **zōg** *zaag*, **rōp** *raap*, **rōf** *raaf*, **nōm** *naam*.

De tweede wordt uitgesproken vóor **t** (**d**), **s**, **l r n**.

B. v. **moıt** *maat*, **roıd** *raad*, **oıs** *haas*, **woıl̇** *waal*, **woıṙ** *waar*, **moın** *maan*.

AANM. 1. Men spreekt **ō** in plaats van **oı** uit in het praeteritum der werkwoorden als **zat** : **zōten** *zaten*, **at** : **ōten** *aten*; dit verschijnsel is eene eigenaardige analogie-werking; het staat in geen verband met de oorspronkelijke natuur van de vocaal; daar waar Wg. **ā** zich vrij ontwikkelde, ook in werkwoorden, gaat de bovenstaande wet door, b. v. **loıten** *laten*.

2. Nl. *zwoord* is **zwoırd**; de oorspronkelijke vocaal is **a**; zie KLUGE, *Et. W.*

(15) **15.** **u** is

1° Nl. **oe** vóor **j h k st.**

B. v. **kuj** *koe*, **mujer** *moeder*, **ujen** *hoeden*, **vrug** (spr. **vruh**) *vroeg*; zie **12**, 3°, Aanm. 4; **buk** *boek*, **duk** *doek*, **vluk** *vloek*, **rust** *roest*, **ust** *hoest*.

Aanm. 1. In **buktan'd**, ook **baktan'd** *baktand* kan **u** vervorming zijn van **o**, en **o** van **ō** = verlengde **a**; vgl. Os. *kinnibako*.

2. Men zegt **bezūken**, en analogisch **bezūk**; omgekeerd wordt **vluken** uitgesproken, naar **vluk**. Misschien berust ook het verschil der twee werkwoorden op verschillende sandhi-vormen : **bezūken, vlukn....** Van **vrōgen** heeft men **vrūg**, naar **vrūgen.**

2° Nl. **u** = korte **ü.**

a) In **buṇel** *bundel*, **kụ'ṣt** *kunst*, **muṇṭ**, **muṣ** *muts*. — Tot deze groep behoort wellicht **slụ'ṣ** *verslenst;* **puṇṭ** *punt* is anders te verklaren.

Aanm. Deze **u** is hoogstwaarschijnlijk ontstaan uit **ü**; de palatale articulatie der **ü** heeft zich van deze losgemaakt, en is tot de mouilleerbare consonanten overgegaan; iets dergelijks ontmoet men in het Middelengelsch. (Zie Kluge, *Grundriss der Germanischen Philologie*, I, 885)

b) In een aantal woorden van duisteren oorsprong, waarin hetzelfde phonetisch proces als in *a)* waarschijnlijk is.

Bluṣ *bluts*, **bulṭ**, **fuṣelen** *futselen*, **kluṣ** *kluts*, **knuṣelen** *knutselen*, **luṣen** *lutsen*, vgl. **lūteren** *leuteren*; **pluṇeren**, ook **pluṇṭeren** *plunderen*; **pluṇe** *plunje*, **truṣelen** *trutsen*, **uṣepot** *hutsepot*.

3° Nl. **ui**, van **ū.**

In **duẓed** *duizend*.

AANM. **Duẓed** is te Leuven **dīzend**>***dǖzend**. (15)
Men mag dus gerust de serie ***dūs**-<***dǖz**-<***duiz**-
<**duẓ** — als de historische ontwikkeling aanzien;
duȷvel, te Leuven **dīvel**>***dǖvel**, heeft waarschijnlijk denzelfden oorsprong; de **i**, uit de palatale articulatie van ***ǖ** ontstaan, is hier vóor de onmouilleerbare **v** gebleven; vgl. boven *a)*.

4° Nl. **o**, meest vóor labialen.

In **brubelen** *borrelen*, **duberen** *dobberen*, vgl. **diben**, *dubben*; **duf** *zwoel*, *dof*; **dufelen in-**, *warm indekken*, **knube** *hard stuk brood*, vgl. *knob*; **knubel** *knobbel*, **luben** *lummel*, vgl. **lipen**, volksetymologie, naar *Philip*; **shruben** *schrobben*, **ubel** *hobbel*, **plufen** *ploffen*, **rufelen** *haastig werken*, *roffelen*, **mumelen** *binnensmonds spreken*, **stumelen** *grommen*, **ṣup** *top*, **sluken** *slokken*, **puken** *pokken*, **puf** *pof*, **pulṣt** *pols*; — **luht** *licht*, *léger*, is duister.

AANM. 1. De overgang van Wg. **u** tot **o** wordt elders door de labialen niet verhinderd, vgl. **op, om, krom**; waarom hier eene oorspronkelijke **u** zou bewaard zijn, is tot nog toe niet in te zien. **Sluken** in plaats van ***sloken** rijmt op **kluken**, *klokken*, vgl. **glōcire**, waar de **u** voor **ū** regelmatig is; zie boven 1°.

Puk staat waarschijnlijk voor **pūk** = *pook*, zie boven 1° en **16**, 1°. : dus van ***pok**, meervoud ***pōken**<***pūken**.

Pulṣt is een vreemd woord en bewaart de oorspronkelijke **u**.

2. **Knubel, ubel**, enz. worden ook **knuw'l, uw'l** uitgesproken.

5° Verkorting van **ū**.

B. v. **dun** *doen*, **muten** *moeten*, nevens betoonde **dūn mūten**; **è rupt** *hij roept*, van **rūpen**; **zunṭen** *zoontje*, van **zūn**.

(16) **16.** **ū** is

1° Nl. zachtlange **o.**

B. v. **būter** *boter*, **gebūren** *geboren*, **gūten** *goten*, **ūver** *over*, **ūp** *hoop*, **ūle** *olie.*

2° Nl. **oe.**

B. v. **būr** *boer*, **dūn** *doen*, **drūg** *droeg*, **mūd** *moed*, **vūt** *voet.*

Aanm. Het is niet onmogelijk, dat **ūzekot**=**huize-kot*, vgl. **būr** *boer* en **18**, Aanm. 2 en **19**, 4° Aanm.; **kot** is dan pleonastisch, en aangevoegd toen het eerste deel **ūze** niet meer verstaan werd; het beteekent *eene kleine ingesloten ruimte*, en wordt bijzonderlijk door kinderen bij 't spelen gebruikt; **mūzegat** is eene zeer kleine opening beneden aan den buitenmuur van een huis, waar men het water laat doorloopen, als de vloer geschuurd wordt; het eerste deel beteekent *slijk*, en wordt in dien zin te Leuven gebruikt.

(17) **17.** **ıı** is

1° Nl. scherplange **e**, van Wg. **ai.**

In **bıın** *been*, **blıık** *bleek*, **gerıid** *gereed*, **ıın** *een*, **twıı** *twee*, **ẓıı** *zee*, **ẓıip** *zeep*, **ẓııver** *zeever.*

2° Nl. **ei**, van Wg. **ai.**

bııtel *beitel*, **beshıid** *bescheid*, **ıık** *eik*, **rıiken** (**ém**) reflexief ww. *zich rekken*, vgl. *reiken*; **shıın** *scheiden*, **verlıın** *verleiden.*

3° Nl. **eeu.**

ıı *eeuw*, **lıı** *leeuw*, **shrıın** *schreien* of *schreeuwen*, **slıı** *sleeuw* of *slee*, **snıı** *sneeuw.*

Aanm. **ıı** is duister in **kıiren** *keeren* en in **drıigen** *dreigen.*

4° Contractie van **ī** of **ıı** met **e**, na wegval van **d.**
B. v. **bıın** *bieden*, **shıın** *scheiden*, zie 2°, **wıın** *wieden.*

5° Duister in **wıır** *wier*, **dıın** *die*, *dien.*

6° In **fııst** *feest*, **bııst** *beest.*

18. **oè** is **(18)**

1° Nl. **ij**, van **ī**; ook samentrekking van **oè** met **e**, na wegval van **d**.

B. v. **boèten** *bijten*, **droè** *drij*, **kroèzelen** *krijzelen*, **loèf** *lijf*, **shoènen** *schijnen*, **voèf** *vijf*; **moèn** *mijden*, **roèn** *rijden*; **loèd** *'lijd*, *doorgang*.

2° Nl. **ei**, van **ai** enz.; ook samentrekking van **oè** met **e**.

In **goèt** *geit*, **oègen** *eigen*, **oèmelèk** *heimelijk*, **roès** *reis*, **vloèn** *vleien*, **broèl** *breidel*, **woè** *weide*; de uitgang **-èd** = **'oèd**.

Aanm. Voor **klèn** en **mèsen**, zie **7**, 6°.

3° Nl. **ei**, van **eg(e)**, vgl. 8, 6°.

In **bloèn** *blein*, **dwoèl** *dweil*, **koè** *kei*, **loè** *legde* en *lag*, **zoè** *zegde*, *zei*, **zoèl** *zeil*, **zoèsen** *zeissen*.

4° Nl. **in**, **ein** vóor **s**.

Doèzen *deinzen*, **doèsen'dag** *dinsdag*, **goèster** *geinster*, *genster*, **gloèsteren** *glinsteren*.

5° Duister in **koèt** *kuit*.

Aanm. 1. Uit het gezegde onder **7**, 6° en **9**, 7°, Aanm. schijnt de Wg. diphthong **ai** in ons taaleigen de volgende phonetische ontwikkeling ondergaan te hebben : **ai** < **éı** < { **ıı** / **èi** < { **è** / **ai** < **oè** } }; over de splitsing van **ee** en **ei**, zie van Helten, (*Mnl. Spraakleer*, bl. 90); die van **è** en **'ai** is waarschijnlijk verdeeld volgens den aard der lettergrepen; zie **7**, 6°. De ontwikkeling van Wg. **ī** tot **oè** is analogisch, **ī** < **éi** < **èi** < { **è** / **ai** < **oè** }.

2. De oude **ī** blijft voortbestaan in **shèreslīp**, de roep en de naam van den scharenslijper.

(19) **19.** **oé** is

1° Nl **ui**, van Wg. **ū**, ook contractie van **oé** en **é** na wegval van **d**.

B. v. **kroépen** *kruipen*, **oét** *uit*, **sloéten** *sluiten*, **zoégen** *zuigen*; **kroén** *kruiden*.

2° Nl. **aai**.

B. v. **moén** *maaien*, **noén** *naaien*, **woén** *waaien*, **zoén** *zaaien*.

3° Samentrekking van **ō** **oı** met **e**, na wegval van **d** (Nl. **ade**).

B. v. **koén** *kwaden*, nevens **koıd** *kwaad*, **zoéken** *zaadje*, van **zoıd**, = *zadeken*; **noér** *ader*, **oén** *hadden*, **voér** *vader*.

4° Nl. **ā**, Aalstersch **oı**.

In **Sinte Nekloés**, *de heilige en de naam der Oostvl. stad;* ook wordt soms **poéling**¹ voor **poıling**¹ *paling*, *aal*, gehoord.

Aanm. **ènekenīt** beteekent *nachtwaker*. *Hanneken uit*, zegt een Belgische romanschrijver, was de roep der nachtwakers in de middeleeuwen, waardoor zij het teeken gaven de lichten uit te dooven. Als het feit echt is, dan hebben wij hier het bewijs voor de hand, dat de oude **ū**, op een zeker tijdstip, lange **ü** geworden was; deze **ü** bleef hier bestaan en werd later **ī**; vgl. **11**, 3° en **18**, 5°, Aanm. 2. — In de Kempen, wordt mij gezegd, heet de nachtwaker *Hannekenuit*.

(20) **20.** **uy** is

1° Nl. scherplange **o**, van Wg. **au** enz.; ook contractie van **uy** en **e** na wegval van **d**.

B. v. **buygen** **boogen* caus. van *buigen*; **buym** *boom*, **duyp** *doop*, **druymen** *droomen*, **kuypen** *koopen*, **ruyken** *rooken* enz.; **ruyn** *rooden*.

2° Nl. lange **o** vóor **r**.

In **buyr** *boor*, **buyrd** *boord*, **duyren** *doorn*, **kuyren** *koorn*, **muyrd** *moord*, **sluyr** *sloor*, **smuyren** *smoren*,

d i. *rooken*, **stuyren** *storen*, **uyren** *hoorn*. — Ook in **(20)**
muys(h)en *morsen*.

AANM. Deze verlenging komt misschien van de svarabhakti voort; vgl. nochtans **16**, 1°. Dezelfde **o** verschijnt als **ū** in **nūrden** *noorden*, **wūrd** *woord*. Het onderscheid doet denken aan dat van **bèrg** en **eirde**; zie **7**, 1° en **8**, 2°; **nūrden** heb ik ook **nuyren** hooren uitspreken. — De organische ontwikkeling is hier wellicht analogisch, namelijk **ū** uit *ō vóor **r** + consonant, ook vóor **rd**; **uy** van *oı voor enkele **r**. — De **ū**, verkort tot **u**, komt ook voor in **vurṣ** (ook **vuṣ**, *voort*).

3° Nl. **ooi.**

Duy *dooi*, **nuyt** *nooit*, **pluy** *plooi*, **struy**, ook **struyt**, *stroo*; **uy** *hooi*, **uyt** *ooit*; ook **vershruyn** *verschroeien*.

4° Nl. zachtlange **o** in een aantal woorden van Latijnschen of Franschen oorsprong (Lat. **o**, Fr. **oi**, **o**).

B. v. **kruyn** *kroon*, **tuyn** *toon*, **truyn** *troon*, **kuyr** *koor*, **potruyn** *patroon*, **kuyre** *koord*, **pèrsuyn** *persoon*, **stuyl** *stool*, **ruys** *roos*, **flambuys** *framboos*, **kantuyr** *kantoor*, **komfuyr** *komfoor*, **muyr** *moor*, **matruys** *matroos*.

AANM. Integendeel **tūren** van *turrem* < *turen?* ook **shūl** *school*, **ūle** *olie*, **pistūl** *pistool*, **èrūpa** *Europa*, **apelkūs** *abrikoos*; vgl. **16**, 1°.

5° Duister in **druyg** *droog*, **buyn** *boon*, **wuynen** *wonen*, **duys** *doos*, **kruyken** *kreuken*, vgl. KILIAAN, *kroken*.

—

Het Nl. *ieuw* verschijnt als **ī** **iv(f)** in **nif**, **nis** *nieuw*, *nieuws*.

TWEEDE HOOFDSTUK

Wijzigingen van betoonde klinkers en tweeklanken.

VERKORTING VAN LANGE KLINKERS EN TWEEKLANKEN. — Vóor zekere consonantengroepen worden lange klinkers verkort; tweeklanken worden op verschillende manier gewijzigd, naar gelang de volgende consonanten gemouilleerd worden of niet; de eerste dezer wijzigingen kan gevoeglijk met den naam *afkorting* aangeduid worden; de tweede, met dien van *inkorting*. Daar waar het onderscheid tusschen beide niet behoeft in acht genomen te worden, wordt deze wijziging met den algemeenen naam *verkorting* aangeduid.

(21) **21.** VERKORTING VAN LANGE KLINKERS VÓOR ONMOUILLEERBARE CONSONANTEN. INKORTING VAN TWEEKLANKEN.

Deze wijziging heeft plaats vóor de volgende consonantengroepen : 1° **k + t, s**; 2° **p + k, t, s**; 3° **f + k, t**; 4° **h + t**; 5° **s + k, t**; 6° **m + k, t, s**; 7° **l + k**; 8° **r + k, t, f**. Men kan den regel over 't algemeen formuleeren als volgt : de verkorting resp. inkorting heeft plaats na **k, p, f, h, s, m** gevolgd door eenen explosieven medeklinker of door **s**. Dat nog andere mogelijke verbindingen van consonanten in de lijst hierboven niet worden aangetroffen, is waarschijnlijk slechts te wijten aan het ontbreken van dergelijke gevallen in ons taaleigen. De verkortingen van de **l**- en **r**-groepen zijn van minder algemeenen aard : bij **l** komt alleen de groep **lk** in aanmerking; bij **lt** en **ls** verschijnt mouilleering; bij **rt** blijft de diphthong bestaan; eveneens bij **rs**, (**r** valt weg) : b. v. **leis** *laars*, **keis** *kaars*.

De vocalen en diphthongen worden hierdoor gewijzigd (21)
als volgt :

ḕ wordt **è**
ḗ » **é**
ī » **i**
ō » **o**
ū » **u**
eı » **é**
oı » **o**
iı » **i**
oè » **è**
oé » **é** (ŏ)
uy » **y** (**i**) (¹)
ā » **a** ?

Voorbeelden zijn :

a) **k + t** : **bezukt** van **bezūken** *bezoeken*, **zikte** van **zīk** *ziek*, **rikt** van **rīken** *rieken*, **prékten** van **prḗken** *prediken*, **rykt** van **ruyken** *rooken*.

+ s : **griks** *grieksch*, **moksel** *maaksel*, **spiksel** *speeksel*, **oksel** is algemeen Nederlandsch.

b) **p + k** : **ropken** van **roıp** *raap*, **zwipken** van **zwiıp** *zweep*, **zèpken** van **zoép** *zuip*, **lypken** van **luyp** *loop*.

+ t : **dipte** van **dīp** *diep*, **begrèpt** van **begroèpen** *begrijpen*, **krèpt** van **kroépen** *kruipen*, **strypt** van **struypen** *stroopen*.

+ s : **dypsel** *doopsel*.

c) **f + k** : **wréfken** van **vrḗf** *wreef*, **tarufken** van **tarūf** *troef*, **stufken** van **stūf** *stoof*.

+ t : **kréft** *kreeft*, **belifte** van **belīven** *believen*, **belofte** nevens **belūven** *beloven*, wijst op oudere verkorting. **Belūft** en **belīft** of **blīft** zijn analogie-vormen.

(¹) **é** en **i** zijn nu de algemeene uitspraak; **y** is mijne uitspraak gebleven.

(21) *d)* h + t : **liht, biht** *licht, biecht*, zie **11**; maar **ligt**, naar **ligen** *liegen*.

e) s + k : **krésken** van **kroés** *kruis*, **nésken** van **nés** *neus*. Dikwijls heeft geene verkorting plaats : **ruysken** van **ruys** *roos*, **roist** van **roizen** *razen*.

+ t : **osten** *haasten*, **usten** *hoesten*, maar **giist** *geest*, **biist** *beest*, **uysten** *oosten*, en in de ww. **bloist** van **bloizen** *blazen*, **woèst** van **woèzen** *wijzen*.

f) m + k : **romken** van **rōm** *raam*, **ẓimken** van **ẓiim** *zoom*, **bymken** van **buym** *boom*, **slèmken** van **sloèm** *slijm*.

+ t : **geromte** *geraamte*, **vrémd** *vreemd*, **gebymte** van **buym** *boom*, **shomte** van den wortel van **shōmen** *schamen*, **kwomt** *kwaamt*, **drymt** van **druymen** *droomen*.

+ s : **noms(h)** *Naamsch*, **vloms(h)** *Vlaamsch*.

g) l + k : **zolken** van **zoil** *zaal*, **pèlken** van **poèl** *pijl*, **zilken** van **zīl** *ziel*, **ẓilken** van **ẓiil** *zeel*, **kulken** van **kūl** *kool, charbon*, **kylken** van **kuyl** *kool, chou*, **vèlken** van **voèl** *vijl*.

h) r + k : **orken** van **oiṙ** *haar*, **wérken** van **wér** *weêr*, **pérken** van **peiṙ** *peer*, **irken** van **iiṙ** *heer*, **yrken** van **uyṙ** *oor*, enz.

+ t : verkorting van lange klinkers : **geburte, gebirte, gedirte** van **būr, gebīr, dīr** *boer, gebuur, dier*; **wird** voor ***wīrd**, *werd*. Met behoud van den tweeklank in **zwoirte** *zwaarte*, en in werkwoorden : **vīrt** van **vīren** *vieren* en *voeren*. — **Geborte** is van geleerden oorsprong : verkorting der **ō** van *geboorte*.

+ f : **stirf tirf**, voor ***stīrf** ***tīrf** *stierf, durfde*.

AANM. 1. De verkorting wordt logisch doorgezet alleenlijk bij de groepen *a) b) f)*, dus in de verbinding van explosief of **m** met explosief of **s**. Om de algemeene geldigheid dezer formuul stellig te bewijzen, staan de voorbeelden niet tot onze beschikking, omdat andere verbindingen, dan die welke zijn opgegeven, niet in de taal voorkomen ofwel mouilleering te weeg brengen. — In de groepen *c) d) e)*, dus waar de eerste consonant eene spirant is, wordt de klinker of de tweeklank in de vervoeging door analogie-werking behouden. (21)

2. De Nl. woorden *stoomboot* en *boomgaard* worden **stombuyt** en **būgord**. De klankwijziging is mij in beide gevallen duister.

22. VERKORTING VÓOR MOUILLEERBARE CONSONANTEN. AFKORTING DER TWEEKLANKEN. (22)

De mouilleering zal bij de consonanten nader besproken worden; hier worden enkel de algemeene resultaten aangegeven, in zooverre zij de klinkers of tweeklanken betreffen.

De mouilleering wordt voornamelijk veroorzaakt door het op elkander volgen van **è è eı é é i ī ū 'ū ıı oı oè oé uy** en de consonantengroepen **l n t (d)** + **t, s**; zie **23**.

De klinkers of tweeklanken worden bij de mouilleering op de volgende wijze behandeld :

è	wordt	**a**
è	»	**a**
eı	»	**é**
é	»	**é**
é	»	**é**
i	»	**i**
ī	»	**i**
ū	»	**u**

(22)

'ü	wordt	**u**
oı	»	**o**
iı	»	**i**
oè	»	**a**
oé	»	**o**
uy	»	**u**

Voorbeelden zijn :

è : **klasen** van **'klètsen?**; zie **25**, **A**, Aanm. 2.
è : **kla'st** » **klèn** *klein*.
eı : **gélt** » **geılen** *geel maken*.
é : **zwelt** » **zwélen** *zwellen*.
é : **shént** » **'shént**, van **shoènen** *schijnen*.
i : **wint** » **winen** *winnen*.
ī : **vrind** » **'vrīnd** *vriend*.
ū : **zunten** dim. » **zūn** *zoon*.
'ü : **mus** » **'müts** *muts*; zie **15**, 2°.
oı : **wols(h)** » **Woıl** *Waal*.
iı : **binten** dim. » **biın** *been*.
oè : **ge bat** » **'baitt**, van **'baıten boèten** *bijten*.
oé : **sho's** » **'shoénsh** *schuinsch*.
uy : **wunt** » **wuynen** *wonen*.

De mouilleering van **tj** en **ts** is onafhankelijk van den voorafgaanden klinker; deze wordt nochtans op de gewone wijze veranderd; **a** en **o**, die geene mouilleering bewerken, blijven daarbij ongewijzigd; **ā** wordt verkort.

B. v. **laten** van **'latjen**, van **lat** *lat*.
zoten » **'zotjen**, van **zot** *zot*.
monten » **'mondjen** *kus*, van **mon'd** *mond*.
aten » **'ātjen** *houtje, stukje hout*, van **āt** *hout*.
bra's » eigennaam, *Brants*.
bèrevus » **bèrevūts** *barvoets*.

Aanm. 1. **Blusekop** *blootshoofds* is regelmatig. **Dosuyd** *doodshoofd* zou **dusuyd** moeten luiden. De etymologie van dit woord wordt weinig gevoeld;

misschien hebben wij hier een verschijnsel gelijk (22)
dat besproken bij **rę'ṣ**; vgl. **9**, 6°. Eene mogelijke ontwikkeling van de oude diphthong zou dan **au < ou < oy < uy** zijn.

2. **Ahternoıṙ taṇelen** *iemand spottend naspreken*, vgl. Hgd. *tand tändeln*; **taṇelen** is noodzakelijk **'tèndelen**, en is wellicht ontleend.

3. Vgl. met dit hoofdstuk de *Verkleinwoorden* en de *Conjugatie*, in de *Morphologie*.

23. Samentrekking. Deze heeft hoofdzakelijk plaats (23)
na den wegval van **d**, die later zal besproken worden; het resultaat is daarbij het volgende :

a) **é** en **e** worden **é** of **eı**; **eı** ontstaat daar waar gewicht moet gelegd worden op den uitgang.

B. v. **wér** van *weder*, **sné** van *snede;* maar **steın** van *steden*, **gestreın** van *gestreden;* ook **beneın** van *beneden*, waar de uitgang door dien van **būven** *boven* beschut wordt.

b) **eı** en **e** wordt **eı**. B. v. **leıṙ** van *leder*.

c) **ī** en **e** wordt **ī** of **iı**, vgl. *a)* : **līn lī** *lieden*, waarvan geen enkelvoud bestaat; **līken** *liedeken*; maar **biın** *bieden*, **afspiın** *afspieden*, enz.

d) **oı** en **e** wordt **oé** : **loén** *laden*, **roén** *raden*, **voér** *vader*, evenzoo **zoén** *zaden*; doch deze contractie is misschien ouder dan de huidige vocaaltoestand.

e) **ū** en **e** wordt **ū** of **uje**, vgl. *a)*. B. v. **bujen** *boden*, **dūr** *dooier*, Mnl. *doder;* **brūr** *broeder*, **mūr** *moeder*, van vogelen gezegd; **pūr** *poeder*, **ujen** *hoeden*, **vujen** *voeden*.

f) **iı** en **e** wordt **iı**. B. v. **iın** *eeden*, **kliıren** *kleederen*, **shiın** *scheiden*, *'scheeden*.

g) **oè** en **e** wordt **oè**. B. v. **roén** *rijden*, **woè** *weide*.

h) **oé** en **e** wordt **oé**. B. v. **loén** *luiden*, **kroén** *kruiden*.

(23) *i)* **uy** en **e** wordt **uy**. B. v. **duy** *dooden*, **ruyr** *rooder*.

Aanm. **Pujer** bestaat als doublet van **pūr**; dit laatste is *schietpoeder*, **pujer** is *geneesmiddel*. **Mujer** is *moeder*; nevens **voér** en **mujer** worden ook *vader* en *moeder* gebruikt. **Brīr** is de organische vorm van **brūr**.

(24) **24.** Wijziging van korte klinkers vóór **r**. — Lange klinkers en diphthongen blijven onveranderd. Korte klinkers integendeel worden verlengd of veranderen van kleur; somtijds hebben beide wijzigingen plaats.

a) **a** wordt **è** of **è** : **èrg**, **mèrten**.
b) **'è** » **è** of **ei** : **wèrk**, **eirde**.
c) **'è** » **è** of **è** : **kèrk**, **gèzelen**.
d) **'i** » **é** : **késtag**, **'kérk**, **'gérzelen**.
e) **'o** » α) **ū** of **uy** > **'ō** : **wūrd**, **duyren**.
β) **e** > **'ŏ** : **dérp**.

Aanm. De wijzigingen α) en β) van **o** dagteekenen waarschijnlijk uit verschillende phonetische tijdvakken. — **Stirf**, enz. van **21** *h)* zijn misschien analogisch gewijzigd naar **līp** *liep*; het sonore klankgehalte van **ī** en **ir** is in beide gelijk aan twee *morae*. De verkorting van klinkers en tweeklanken vóór **rk**, **21** *h)*, van klinkers vóór **rt**, in de verzamelwoorden, is misschien aan analogie toe te schrijven.

DERDE HOOFDSTUK

Medeklinkers in hoofd- en bijtonige lettergrepen.

Buiten de mouilleering, die eene gansche reeks nieuwe, aan de algemeene taal vreemde klanken doet ontstaan, zijn de Aalstersche consonanten bijna dezelfde als in het Nederlandsch. Afgezien van dit gewichtig verschijnsel, hebben wij hier enkel nog te beschouwen het wegvallen van **d** (dat ook tot de algemeene taal behoort), en dat van **r**; de reductie van **r l** en **n**; den overgang van **b** tot **w**², en een aantal alleenstaande bijzonderheden. Het zal bijgevolg niet noodig zijn, de consonanten afzonderlijk te behandelen, zooals geschied is bij de klinkers; het zij voldoende bij iederen medeklinker de sporadische afwijkingen, die voorkomen, te bespreken.

25. De MOUILLEERING wijzigt : **A.** in zekere verbindingen, de consonanten **l n t d s z**, na de vocalen **è ȅ é ȇ i ī ū ˈū** en de diphthongen **ei oi ii oè oé uy**; **B.** onafhankelijk van de voorafgaande vocaal : 1° **t** gevolgd van **j** in de verkleinwoorden, 2° **l n t s** gevolgd van **j** of **i**. Buitendien **C. z** vóor **ii**; ook, enkele malen **d** voor **ii ei**; **D.** de verbinding **ts** die **ṣ** wordt; **E.** eenige alleenstaande of duistere woorden. (25)

In phonetisch opzicht worden deze klanken in twee groepen verdeeld : 1° **ḷ ṇ ḍ ṭ**, die eigenlijk gemouilleerde klanken zijn; zij worden derwijze gearticuleerd, dat de punt van de tong tegen het tandvleesch der onderste tanden rust; 2° **ṣ** en **ẓ**, die echte **š**-klanken zijn, waarbij de punt van de tong zich vrij achter de tanden beweegt. Bij het uitspreken van **ḷṣ** wordt **ḷ** op dezelfde wijze gearticuleerd. In de verbindingen **ḷṣt**, **ṇṣt** blijft **t** ongemouilleerd; het voortbrengen der **ṭ** wordt door de **ṣ**-beweging der tong verhinderd. De wijzigingen der vocalen zijn onder **22** behandeld.

(25) **A. l** wordt gemouilleerd in de verbindingen **'lt (d), 'ld, 'ls.**

B. v. **bélṭ** *belt*, van **bélen** *bellen*; **béḷḍ** *beeld*, **noḷe** *naalde*, met wegval van **ḍ**; **vaḷṣel** *vijlsel.*

n wordt gemouilleerd in de verbindingen **'nt 'nd**; nasaliseert de voorafgaande vocaal in **'ṇṣ**, en wordt alsdan gereduceerd.

B. v. **moṇḍ** (spr. **moṇṭ** *maand*); **moṇḍag** *maandag*, met behoud van de **d**, onder den invloed der andere namen van dagen; **shǫ'ṣ** *schuinsch*, **dérgǫ'ṣ** *doorgaans*, **kę'ṣel** *kaam*, vgl. Eng. *keam kean(s).*

t wordt gemouilleerd in de verbindingen **'tt (d), 'ts**; **'ṭṣ** wordt **ṣ**; zie **D.**

B. v. **è éṭ** *hij eet*, **è weṭ** *hij weet* en *hij wedt*, van **'wétt** en **'wèdd**; **è loṭ** *hij laat*, **gruṣ** *grootsch*, **blaṣhap** *blijdschap*, **stę'ṣ(h)** *steedsch*, **vrį'ṣhap** *vriendschap.*

Aanm. 1. De Nederlandsche woorden *gelden*, *vinden* worden in het Aalstersch **gélen, vinen**; verder **ik gél, vin**; **wè gélen, vinen**; de **d** is dus weggevallen voor de mouilleerings-periode. Evenzoo in **zéten** *zetten*, **wéten** *wetten*, is **'tt** vóor die periode tot enkele **t** geworden; insgelijks in **vèt**, dat elders als **vaṭ** uitgesproken wordt.

2. De verbinding **'tst**, die in de superlatieven voorkomt, wordt, onder invloed der analogie, zeer verschillend behandeld. Na korte klinkers komt meestal de mouilleering niet voor : b. v. **witste, vètste**; ook niet na langen klinker in **zītste** *zoetste*; maar **blaṣte** *blijdste*, **gruṣte** *grootste*, **vriṣte** *wreedste*, **iṣte**, ook **iṭṣte** *heetste*; *roodste* zou nochtans **ruṣte** of **ruyste** uitgesproken worden, met wegval der eerste **d(t)** in den laatsten vorm.

3. **Draṣen** *straatloopen*, **kaṣen** *ketsen*, **klaṣen** *kletsen*, **kraṣen** *kretsen*, **maṣen** *metsen*, **plaṣen**

handklappen, dial. *plakken*; **slaṣ** *pantoffel*, **smaṣen** (25)
smetsen mogen niet alle op ***ètś** < **aṣ** teruggebracht worden. Bij **smaṣen** en **plaṣen** komt de **ṣ** klaarblijkelijk van **k**; maar hoe is de vervorming geschied? Voorzeker niet bij middel van een **s**-suffix; in dit geval zouden we **smasen** en **plasen** moeten hebben; Hgd. *platschen*, en ons *plas* (*regen*) worden wel is waar tot een wortel ***plad** teruggebracht; maar de zeer bepaalde beteekenis van ons **plaṣen** *handklappen*, maakt de veronderstelling aannemelijker, dat **plaṣen** met dial. *plakken*, samenhangt, evenals **smaṣen** met **smaken** *smakken*; aan ontleening uit het Hgd. *schmatzen* te denken is te gewaagd. Nl. *klets*, Hgd. *klatsch*, Aalstersch **klaṣ** staan ook waarschijnlijk in verband met **klak,** Fr. *claque*, en het zou niet aangaan de vraag over deze woorden met een beslissend « klanknabootsing » te beantwoorden. Deze drie woorden **klaṣen, plaṣen, maṣen** staan in eene en dezelfde betrekking met de **k**-vormen **klak, plak, smak,** die de oorspronkelijke zijn. De ontwikkeling is misschien geschied door een **j**-suffix.

Maṣen, en de Hoogduitsche verwanten, gaan op een Germaansch ***mat** met **j**-suffix terug; vgl. Kluge, *Et. W.*, sub *metze* en *meissel*; **draṣ, droesem** herinnert aan *drek* en aan *drijten*; **koṣen** *kaatsen* is Ofr. *cachier*; **kraṣen** *kretsen* wijst op een **t**-wortel, vgl. Fr. *gratter* en Hgd. *kratzen*.

4. **Vẹ(è)ster** *venster* is contaminatie uit **vèn-ster** en **vạ'ṣ-ter**; dit laatste wordt zelden gehoord. De ingelaschte **d** wordt in **kèḷer** *kelder*, maar niet in **sèlder** *céléri* gemouilleerd.

B. Mouilleering van **t l n s** geschiedt als deze van **j** of **i** gevolgd zijn; de voorafgaande vocaal oefent hier

(25) geenen invloed uit, doch wordt meestal naar de gewone regels gewijzigd.

Voorbeelden zijn :

a) t : **aten**, van **'ätjen**, *stukje hout*, van **ät**; **goten** *gaatje*, **en béten** *en beetje*, *weinig*.

b) l : **bole** *balie*, **fole** *falie*, **famile** *familie*, **shole** *schalie*, **trole** *tralie*.

c) n : **kastone** *kastanie*, **arone**, in **aroneshélen** *gekonfijte oranjeschillen*.

d) s : **nōse** *natie*, **stōse** *statie*, **spikelōse** *gebak*, *speculatie*, **kon'dīse** *conditie*, **polīse** *politie*.

Aanm. 1. De mouilleering wordt integendeel weggelaten in **balī** *baljuw* en **bolon** *vleeschsop*, *bouillon*, die echter meer **baljī** en **boljon** uitgesproken worden, onder den invloed der Fransche woorden; hier laat zich de betoning gelden; **ūle** *olie* is eenigzins vreemd; in plaats van **famile** wordt ook **famile** uitgesproken.

2. In **nōse** enz. is de uitgang **-se**, die als de vertaling van Fransch **-tion** gevoeld wordt; het is in het geheel niet zeker, dat de **se** eerst ontstond nadat het Fransche suffix reeds **-sion** luidde; de lange **ō** is merkwaardig; in het suffix **-oze** van Fr. *age*, b. v. **koroze** wordt de **ō** > **ā** verkort.

3. **st** gevolgd van **j** of **i** wordt **st** : b. v. **lasten** *lijstje*, **bast(j)oın** *Bastiaan*; **s** en **t** worden zoo goed mogelijk achtereen uitgebracht; een van beiden verliest altijd iets van zijn karakter.

C. Mouilleering van **z** geschiedt vóor de diphthong **ıı**. B. v. **zıı** *zee*, **zııp** *zeep*, **zıır** *zeer*.

d wordt bij gelegenheid als **d** uitgesproken in **dııg** *deeg*, en **deıgen** of **dègen** *degen*; **stıı̈geren** is eene emphatische uitspraak van **stıı̈geren**, *walgen*.

D. **'ts** wordt **s** na **o**, die in **u** overgaat, in den genitief **'Gods**<**gus**, in de uitdrukkingen **om Gus wilen** *om Godswil*, **om de lifde Gus** *om de liefde Gods*, **Gus mégelèk** *Gods mogelijk*, d. i. *possible au monde*; evenzoo in **puseloèn** of **puzeloèn**, van **'ports....** (25)

Dos *duts* veronderstelt ook een **'dots**, en is tevens de regelmatige vorm van Nl. *Duitsch*; in **o'sdōgen** *hondsdagen* is de **d** vroegtijdig weggevallen; ook wel in **brosel** *mengelmoes*, van **'brod-sel.**

Bos *bots*, vgl *beuken*, Hgd. *bauzen* en **A**, Aanm. 3, is duister.

'ts wordt ook **s** in **aselkes** *kleine bundel van houtstukjes*, van **'ātselkens**; maar misschien is **ā** onder de mouilleerende klinkers te rangschikken, iets wat nochtans weinig waarschijnlijk is; een werkwoord gelijk **verkān** *verkouden* heeft een partic. praet. **verkād** van **'verkādd**; vgl. **wiin** *wieden*, **gewid** *gewied*, van **'gewidd.**

'ts komt nog voor als **s**, na **r**, in **vurs** *voorts*, ook **vus**, van **'vuyrts**; de **r** is hier eerst regelmatig weggevallen en dan analogisch weder ingevoerd; in het suffix-**wés** *waarts* wordt zij niet meer gehoord; evenmin in **pèsoir** *paardshaar*, waarvan de etymologie niet meer gevoeld wordt.

E. **s** en **z** komen nog voor in :

sup *top*, het dunne uiteinde van eene plant of van eenen boom; **top** bestaat nevens **sup**; **sup** is waarschijnlijk ontstaan uit de verbinding **in 't top(ken)**, van daar **intop...**, **intup...**; het veelvuldig gebruik van den verkleinvorm veranderde ook het geslacht van het woord, dat onzijdig werd. Mnl. *tsop* (vgl. van Helten, *Mnl. Spr*, 207) is van vreemden oorsprong; er bestaat geene reden om ons **sup** niet door het dialect zelf te verklaren.

(25) **ṣūren**, Nl. *sjoeren*.

ṣōfel, *sabel*.

ṣāren, *ophitsen*, *sarren*.

ẓōın, *sjouwen*, van **ẓō**; uitroep van de overwinnaars in het kaatsspel.

ẓaberen, elders *dabberen* vgl. *dobberen*, de zin is *slobberen*.

ẓap, somtijds voor **zap** *sap*, van **in't**, **met** of dergelijke gevolgd van **zap**.

ẓèren, *bekommeren*.

(26) **26.** De SONOORKLANKEN : **A. r** en **l**.

a) **r** valt weg vóor **s**.

B. v. **bèsten** *bersten*, **dés(h)en** *dorschen*, **dést** *dorst*, **èst** *hars*, **keıs** *kaars*, **leıs** *laars*, **pès** *pers*, **vès(h)** *versch*; — maar, door analogie-werking, **'s joırs** *'s jaars*, **zwoırst** *zwaarst*.

b) **r** en **l** worden **ṙ** en **i̇** na de oneigenlijke diphthongen van geslotene lettergrepen.

Beıṙ *beer*, **uyṙ** *hoor*, **woıṙ** *waar*, **ẓıır** *zeer*, *pijn*; — **meıi̇** *meel*, **kuyi̇** *koor*, *chou*, **ẓıi̇** *zeel*; maar **beıren**, **uyren**, **kuylen**, enz.

c) Opeenvolgende **l** en **r** worden op verschillende wijzen gedissimileerd.

α) **l-l**, in trochaïsche woorden, wordt **l-r** : **léter** *luttel*, **léper** *lepel*, **sléter** *sleutel*; ïambisch *kol(o)nel* wordt **kornél**.

β) **r-r** wordt **l-r** in trochaïsch **pilper** *purper*, maar blijft in ïambisch **bèrbīr** *barbier*, **kortīr**, ook **kotīr** *kwartuur*, **mortīr** *mortier*; en wordt **r-l** in **bariıl**, van Fr. *barrière*, waar zij onmiddellijk op elkander volgen, evenzoo in **roıi̇** *raar*.

γ) In het stijgende **alegoıi̇** *altegader*, *allen*, is **l-r** tot **l-l** geworden; in het dalende *zurkel* integendeel heeft men **l-r** > **r-l** : **silker**.

δ) ***wértel** wordt **wétel** *wortel.* (26)

d) Analogische of volksetymologische werkingen hebben nog de volgende vormen voortgebracht :

apelkūs *abrikoos.*

èrjoèn of **ajoèn** *ajuin;* of is hier dissimilatie van **n-n** aan te nemen?

loner *long.*

olepot *lollepot*; men denkt aan **hollepot.*

B. m, n, ŋ.

a) Eene **m** is ontstaan uit **p** of **b**, in **tèrmen'toèn** of **tèrmen'toèn** *terpentijn*, Fr. *térébenthine*, uit **n**, in **kazèrm** *kazern*, eene soort van dissimilatie : de articulatie van **r**, zoowel als die van **n**, is dentaal; uit **w** in **zwolem** *zwaluw*, **mémel**>***mélem**; zie **10**, 4° Aanm.

b) Eene parasietische **n** komt voor in **nèht** *hecht*, **noér** *ader*; evenzoo in **énıŋg'** *honig*, **vlérıŋg'** *vlerk*, vgl. Mnl. *vlederik*; verder in **tīın** *tien*, **knīn** *knie*, **flambīın** *flambeeuw*.

c) **n** valt weg of wordt tot een minimum gereduceerd, en nasaliseert tevens de voorafgaande vocaal, vóor **s z ṣ ẓ**.
B. v. **gą's gą'zen** *ganzen*, **mę'ṣ** *mensch*, **ǫ'ẓiır** *Onze Heer*. Zie *Aanhangsel*.

d) **n'** wordt zeer zwak uitgesproken, en staat vóor **t d**; in **kalan't, an'der** b. v. behouden de organen min of meer den **o-** of **a**-stand bij het uitspreken der **n**; **on'** in **on'd** *hond* verschilt hierdoor van **ǫ'** in **ǫs'** *ons*, dat in dit laatste de **n**-stand door de tong nauwelijks of in 't geheel niet bereikt wordt; in **on'(d)** integendeel, waar de vocaal eerst zuiver, dan als nasaal uitgesproken wordt, komt de tong noodzakelijk, door de volgende **d** in den **n**-stand; **on'** bestaat dus uit buccale **o** + nasale **o** + gereduceerde **n.** Zie *Aanhangsel*.

e) Voor gutturalen staat **ŋ**, niet **n**; ook in sandhi-ver-

[illegible] — [illegible] worden — wordt [illegible]

[illegible] ng [illegible] vinger [illegible] [illegible] wijze [illegible]

[illegible] onder [illegible] verstaan [illegible] gezonde [illegible] ander [illegible] nader [illegible] ng [illegible] ing [illegible] enkele [illegible] om- [illegible]

[illegible] orthographisch [illegible] vijzen [illegible] in de vol- [illegible]

[illegible] ng [illegible] de gutturale na- [illegible] ng[2], die [illegible] nk [illegible] de sub- [illegible] nk uitgesproken [illegible] ring[2] [illegible] verder springt [illegible] $g^2 = k$.

In de volgende substantieven, die eertijds op e uitgingen, wordt ng in den auslaut als n gesproken: ban *bang*, Mal. *bangie*, sian *slang* Mal. *slangie*; strin *streng*, Mal. *stringie*, tan *tang*, [illegible] *tangen*, ton *tong*, Mal. *tonghe*. In bénk integendeel [illegible] *benge*, dat meest in het enkelvoud gebruikt wordt, heeft de k zich vastgezet; meervoud bénken.

In de werkwoorden spreekt men ik zin van zinge, wĕ zinen *wij zingen*; maar in het praeteritum ik zong[2] *zong* en zonen *zongen*, zelden analogisch zonken; verder infin. zinen *zingen* en partic. gezonen *gezongen*.

Viner *vinger* wordt bij gelegenheid viner uitgesproken.

b) **g** is weggevallen : 1) in **mèren** van **'morgen** < **'mérgen**; deze uitspraak kan ontstaan zijn in de verbindingen **mèren nūn, mèren vrig,** waar **mèren** bijtonig is; 2) in **béremiuster** *burgemeester*, van **'bérgemiuster** : de **e** belet niet dat **rgm** als een groep behandeld wordt. (27)

c) **g²** is **k** geworden door volksetymologie in **bloısbalk** *blaasbalg;* **balg** bestaat als vulgarismus = *balg, buik.*

Dezelfde oorzaak heeft eene **g** uit **v** doen ontstaan in **nōgelboèk** *navel*; mag de **k** van **biskop** *bisschop* aan dezelfde phantaseerende werking toegeschreven worden? — In **mèrkpoèp** *mergbeen*, **mèrk** *merg*, is de **k** uit het samengesteld woord herkomstig; in **krinkel, krinkelen** is **k** ontstaan gelijk in *koninklijk*, enz.

d) **g** wordt uitgesproken in de verbinding **ég et** *heeft het*, zeer waarschijnlijk van **'éht et,** van **'héft et**; voorts in **dūg et** *doet het*, in **āg et** *houdt het*, nevens **āv et,** en insgelijds in alle werkwoorden met infinitief op **āven,** en in **mūten : mūg et.** Ook in de infinitieven op-**āven** wordt soms **āgen** gehoord : **āgen** *houden*, **spāgen** *spuwen;* **ég et** alleen is organisch; **dūg et** enz. kunnen nauwelijks anders verklaard worden dan als analogie-vormen, naar **ég et**; de dubbelvormen **āgen** enz. stammen dan natuurlijk af van de besprokene verbindingen. In de morphologie wordt deze vraag nader besproken.

e) **g** vertoont zich in **gų²ṣtag** *woensdag;* dit verschijnsel is geheel alleenstaande.

B. *De dentale explosieven : a)* Paragogische **t** verschijnt in **lang²st** *langs*, **īverą¹st** *ergens, iewers*, **beką¹st** *bijkans, bijna*; ook soms in **ātort** *autaar*, **kamfort** *kamfer*, **pulṣt** *puls*, zeldener in **ūrloht** *oorlog* enz.

Deze **t** schijnt regelmatig te zijn na finale **s** en **r,** voorafgegaan van eenen korten klinker + sonoorklank; de voorbeelden zijn echter niet talrijk genoeg om deze klankwet nader te bepalen. Het is enkel onder den in-

(27) vloed der schrijftaal, dat de meeste dezer vormen zonder eind-**t** uitgesproken worden.

Het artikel **t** is met het woord **ros** samengegroeid in **tros Bajord,** *het ros Bayard*, dat als een compositum opgevat wordt : **trosbajord.**

b) **t** valt weg : 1) in den comparatief **grujer**, ook **gruyter** *grooter*; dit verschijnsel staat geheel en al op zichzelf en blijft mij onverklaarbaar; 2) in **masloén** *masteluin*, van **mastloén.**

c) **d** wordt **t** : 1) in **èrt** *hard*, **lét** *lid*, **kameroit** *kameraad*, **blon't** *blond* : de finale sandhi-**t** heeft zich vastgezet; bij **kameroit** komt nochtans in aanmerking dat de oorspronkelijke vorm (Italiaansch *camerata*) **t** vertoont; maar het woord zal wel door het Fr. *camarade* tot ons gekomen zijn; 2) in **plunteren**, ook **pluneren** *plunderen;* 3) in **tèrven** *durven* : de **t** stamt waarschijnlijk af van de spreekwijze : **térvd-e** *durft ge*, waarmede de jongens elkander uitdagen, en die natuurlijk zeer emphatisch uitgesproken wordt; 4) in **uyhtag** *hoogdag* enz.; zie *V^de^ Hoofdstuk.* — **d** heeft zich integendeel vastgezet in **dade** *dat*, **dide** *dit*, **wade** *wat.*

De **t** van den 2^den^ en 3^den^ persoon sing. indic. prae. is **d**; zie *Morphologie.*

d) **d(d)** valt weg vóor **e**, dus vóor onbetoonde lettergreep :

B. v. **voér** *vader*, **spoé** *spade*, **stein** *steden*, **mujer** *moeder*, **muj** *moede*; **toèn** *tijden*, **noèg** *zeer*, *très*, van **noédeg** *nijdig?*.

d valt ook weg in **ld rd n'd** (vóor **e**) uitgenomen bij volgende, meest sonantisch uitgesproken **r l**; **d** verdwijnt in **ld nd**, in alle gevallen.

B. v. **peird** : **peiren** *paarden*; **muyren** *moorden*, **nole** *naalde*, **gewèleg** *geweldig*, **vèlen** *velden*, **ene** *einde* en *eend*, **anen** *handen*, **vonen** *vonden*, **vinen** *vinden*,

kiņeren *kinderen*, **buņelen** *bundels*. Maar **andel** *handel*, **amandel**, **kand(e)leir** *kandelaar*, **on'der**, **won'der**, **zon'der**, enz. (27)

b) **d** wordt ingelascht tusschen **r** en **r**, **n** en **r**, **l** en **r**. B. v. **zwoirder** *zwaarder*, **zolder**, **donder**, **minder**, **selder** *selderij* — de parasietische **d** die somtijds gehoord wordt in **drige** *rug*, **drok** *rok* is op dezelfde wijze ontstaan, door sandhi-werking.

Aanm. 1. **d** blijft in den uitgang **den** van het imperfectum der zwakke vervoeging; b. v. **ik spoirden** *spaarde*. In **weirde** *waarde* bestaat waarschijnlijk toenadering tot de andere naamwoorden op **de te**. **Würden**, **eirde** *woorden*, *aarde* worden zelden zonder **d** uitgesproken; de invloed der schrijftaal laat zich hier misschien gelden; **oirdeg** *aardig*, *drôle*, een term der gemeenzame taal, levert meer bezwaar op.

In **īder** *ieder* is **d** behouden dank aan **īdriin**, **bédelen** en **bédeleiṙ** worden meest **bédlen**, **bédleiṙ** uitgesproken.

Voor *Allerheiligen* hoort men **aleroèlegen** en **alderoèlegen**; de oorzaak is wel daarin te zoeken dat **aler alder** vóortonig is.

2. In **gekliḍen** *gekleeden*, **roḍen** *raadde*, blijft **ḍ** = **'dd**; ook, door analogie, in **trāden** *trouwde*, **bāden** *bouwde*, enz.; maar niet in **gān** of **gāven** *gouden*, **ān** *ouden*, **kān** *kouden*, enz.

3. **d** valt regelmatig weg in **īl īlen** *hield hielden*, (ook **īlt** en analogisch **īlten**). Deze vormen evenals **spéle** *speld* bewijzen dat de wegval van **d** ouder is dan de mouilleering. **Gélen** *gelden* is in hetzelfde geval. In plaats van **bonen**, **vonen** enz. en analogisch **bon**, **von** enz. *bond*, *vond* hoort men ook

(27) **bont, vont** enz., en analogisch **bonten, vonten** enz. **Stont, stonten** *stond* worden uitsluitend gebruikt.

4. De parasietische **d** mouilleert niet in **minder sèlder** *selderij*, maar wel in **keḷer** *kelder*, **veṇel** *vaandel*, **diṇer** *diender*. De wet der mouilleering is hier dus door analogische werkingen verhinderd, en het is niet mogelijk te onderscheiden waarom de mouilleering, ja dan neen, heeft plaats gehad. Na de mouilleering valt **d** ook weg in **kiṇeren** *kinderen*.

C. *De labiale explosieven* : *a)* Eene parasietische **p** verschijnt door sandhi-werking in **klamp** *klam*, **kwamp** *kwam*, meervoud somtijds analogisch **kwampen**; **zwomp** *zwom*, meervoud somtijds **zwompen.**

In **tèrmentoèn** is eene vóortonige **p** tot **m** geworden.

b) **b** wordt somtijds **w**^{1}, zie **28**, **C.**

(28) **28.** De spiranten. **A.** *De gutturalen* : *a)* **h**, (**g** is behandeld **27**, **A.**).

In de groep **s(h)** valt **h** weg in den auslaut, maar blijft gewoonlijk bestaan tusschen vocalen; nochtans weifelt het gebruik tusschen beide vormen.

B. v. **as(h(en** en **as(h)en** *asschen*.
bos(h) en **bos(h)en** *bosschen*.
mis(h) en **mis(h)en** *musschen*.
vès(h) en **vès(h)en** *verschen*.
ik vis(h) en **vis(h)en** *visschen*.
ik was(h) en **was(h(en** *wasschen*.

De **h**, die in deze woorden altijd tusschen haakjes geschreven wordt, *moet* aldus niet uitgesproken worden. Zelfs in het meervoud wordt ze somtijds analogisch weggelaten.

B. *De palatalen* : **j** en **ȷ**.

a) Eene **j** is weggevallen in **ifra** van **'ȷifrā** *jufvrouw*, en in **iken**, ook **ıiken** *jeuken*; vgl Eng. *to itch*.

De verzwakking van **ji** in het eerste woord is toe te wijten aan het veelvoudig gebruik van dit woord als een soort procliticum : b. v. **ifra Marī** *jufvrouw Marie*. (28)

b) **ȷ** ontstaat 1) tusschen **ū** en **e** na wegval van **d.** B. v. **muȷer** *moeder*, **guȷen** *goeden*, **puȷer** *poeder*, **zuȷen** *zieden*, **zoden*; in den auslaut met wegval van **e**, in **guȷ** *goede*, **muȷ** *moede*, **ik zuȷ** *zied*.

2) In **kuȷ** *koe*, uit de verbogen naamvallen, vgl. Os. *kôji*.

> Aanm. Nevens **muȷer** en **puȷer** bestaan ook **mūr** *vrouwtje van vogels* en **pūr**, *busbruit*.

Buiten de mouilleering is bij de dentalen **s-z** niets aan te merken.

C. *De labialen* : **f-v.**

a) **f** ontstaat uitstaat uit ***u** < ***w** in **dāven, dāf** *duw*, **vāven, vāf** *vouw*, enz.

f valt weg in **dèlt** *de helft*, *een half*, adv. voor *de helft*, **dezèlden** *dezelfde*, **uyd** zelden **uyfd** *hoofd*, **stoèsel** *stijfsel*.

f staat in den inlaut, evenals in het Nl. in **flés** *fluks*, **froé** *fraai* en in een aantal vreemde woorden; verder in **frèten** *vreten*, **flak** *vlak*; in vreemde woorden wordt **v** soms in **f** veranderd : **fikter**, ook **viktūr**, zelden **fiktūr** *Victor;* **fornoèn** *venijn*.

b) **w** en **w²**.

w valt weg 1) na **k** vóor **o**, in **koıd** *kwaad*, van ***kwoıd**; in **kwōmen** blijft **w**, analogisch, naar **kwam**; insgelijks in **bekwōm** *bekwaam*; 2) in **dikels** *dikwijls*.

w(u) wordt **f-v**; zie hieronder.

w ontstaat uit **u** of **o**, met svarabhakti, in **zénewé** en **oılewé** *zenuw*, *aloë*.

w wordt **m** na **l** in **zwolem** en **mémel**; zie **10**, 4°, Aanm. 1.

w wordt **v** in de vóortonige lettergreep : **verom**, **vedrom** *wederom*.

(28) **w²** ontstaat

1) Uit **u(w)** in **law²rir** *laurier*, **vriw²ln**, freg. van **vroèvent** *wrijven*.

2) Uit **b** vóor sonantische **l**.

B. v. **āw²lken** *ouweltje*, **babelen-baw²ln**, **knabelen** of **knaw²ln**, **kribelen** of **kriw²ln** *kriebelen*, **ubel** *hobbel* of **uw²l**, enz.

Dezelfde neiging bestaat, minder algemeen, vóor **r** : b. v. **duberen** of, bij gelegenheid, **duw²rn**, **sluber** of **sluw²r** *schavuit*, **bruw²ln** of **brubelen** *borrelen*, **sliber** of **sliw²r** *slibberachtig*, **kliber** of **kliw²r** *vlug*.

3) Insgelijks hoort men : **knube** of **knuw²ı** *dik stuk brood*, **rube** of **ruw²ı** *roof*, **snube** of **snuw²**, van **snuben** *snappen*, *arracher*; **krébe** of **kréw²ı** *krib*, **snibe** of **sniw²ı** *een dun stuk brood; een persoon met een mager, scherp gezicht*; door contaminatie ontstaan dan ook **sliw²er** enz.

Aanm. 't Is hier de plaats om de Wg. eind-**u(w)** te behandelen. Over het algemeen is deze weggevallen, doch tot **v** geworden in de flexie-vormen, waarvan slechts enkele sporen overblijven, daar de vormen zonder **v** ook elders werden ingevoerd; omgekeerd is somtijds deze **v** in de onverbogen vormen als **f** overgenomen. De volgende groepen komen daarbij in aanmerking.

1° **u(w)** na Wg. **ai** in **snii** *sneeuw*, **ẓii** *zee*; ook wel in **shrii** *schreeuw*, **sniin** *sneeuwen*, **schriin**, of **shriiven** (zelden).

2° **u(w)**, na Wg. **a** of **ā**, of van **ū** : **grāt grā** *grauw grauwe*, **blāt blā** *blauw blauwe*, **vrā vrān** *vrouw vrouwen;* — **trā trān** *trouw trouwen*, **bā bān** *bouw bouwen*, somtijds ook **trāven bāven**; evenzoo hysterogene **(ā)u** in **ān** of **āven** *houden*.

3° De finale tweeklank **iu** wordt **ī** in **knīn** *knie*, en **(28)**
iv(f) in **nīve nīf** *nieuwe nieuw*. — *We(d)uwe* en *we(d)uwe-naar* zijn **wéf** en **wéveneir**.

4° **ru-rw** wordt **rv-f** in **vèrf**.

5° In **tère**, zelden **tèrf** (?) is **w** weggevallen; maar het adj. **tèrvenen** *tarwen* heeft eene vaste **v**.

Aanm. **Sniı** en **ziı** zijn een bewijs dat Frank's ([1]) verklaring van de monophthongiseering van **ai** vóor **w**, evenals die van **ai** vóor **r** en **h**, gewaagd mag heeten; men zegt in ons taaleigen **diıg** *deeg*, **miıṙ** *meer*, **liıren** *leeren*; zie **17**.

De spiritus asper, Nl. **h**, is overal weggevallen.

Het is mogelijk dat een spoor van vroegere **h** te vinden is in de uitspraak **oésīr** *huishuur*, dat **oézīr** zou moeten luiden; evenzoo in **sprinkoın** *sprinkhaan*, dat, naar den algemeenen regel, **sprinoın** zou zijn en in **dagīr** *daghuur*, dat **dahīr** luidt. Vóor het suffix-**èd**-*heid* spreekt men ook **nk s** enz. uit, in **jonkèd** *jonkheid*, **woèsèd** *wijsheid* enz. waar **n**, **z** door de algemeene regels gevorderd worden. In **klènegèd** *kleinigheid*, **grusegèd** = **grootschigheid*, *hoogmoed*, enz. blijft de **g**; zie **27** en *V^de Hoofdstuk*.

Over de consonantengroepen zal in het V^de Hoofdstuk gehandeld worden.

([1]) Mnl. grammatik, bl. 26-27.

Uit een Hs. der Stadsboekerij te Brugge.

In zijn *Uebersicht der Niederländischen Volkslitteratur* (1838), wordt door MONE een Minnelied vermeld, aanvangend met het vers

O blyde ghesichte vol alder envie

en voorkomend aan het einde van een Brugsch papierhandschrift van 1487, in 4°, met een Leven van Jesus ([1]). Dit handschrift, — nr 408 van den Catalogus, — bevat benevens « den bouc van ons heeren levene » eene reeks Nederlandsche prozaschriften van godsdienstigen aard, leerredenen, bespiegelingen en devote handleidingen. Enkele dezer stukken zijn gevolgd door het jaartal 1487; één, door het jaartal 1488.

Aan het begin en aan het einde en op twee plaatsen middenin, treft men een en dertig bladen aan, welke oorspronkelijk wit gebleven waren, maar die naderhand — omstreeks 1500 — overdekt zijn geworden met allerlei aanteekeningen en eenige gedichtjes. Deze laatste, en diegene onder de aanteekeningen welke ons schijnen het meest belang op te leveren, wenschen wij in de volgende bladzijden mede te deelen, waarbij wij, gemakshalve, deze overtollige bladen, te midden van een ander handschrift, door de nummers 1 tot 31 zullen aanduiden.

([1]) Over de andere onuitgegeven gedichten welke, volgens MONE, te Brugge in Handschrift te vinden zijn, zie mijne mededeelingen in *Biekorf*, 1895, bl. 257-264.

Bedoelde aanteekeningen zijn voor het grootste deel geneeskundige voorschriften.

Men treft ze aan op bl. 1 tot 16, en daarna nog op bl. 29 v°, 30 en 31 v°. — De gedichten vindt men op bl. 23 v°, 24, 25 en 26 r°. — Op bl. 21, 22, 23 r° en 28 staan aanteekeningen van anderen aard, die ons welkome inlichtingen brengen over de herkomst en het karakter dezer bladvullingen in het algemeen.

Het opschrift, bovenaan bl. 21 :

« Dit es datme*n* Clays vande*n* Walle sculdech es a° xv^c^ en*de* 4. de*n* uyfte*n* dach va*n* hoymaent »

is inderdaad gevolgd door eene lange reeks items, welke de twee zijden van bl. 21 en den r° van bl. 22 beslaan; de ontcijfering van het kleine, verwaarloosde geschrift levert dikwijls groote moeilijkheden op, en wij durven niet verzekeren dat wij steeds de goede lezing getroffen hebben; de willekeurige spelling behouden wij zooals ze is.

Onder de items van dit memorandum, waarin Clays vanden Walle opteekende wat men hem ten jare 1504 schuldig was, zijn er verscheidene die voor ons alle beteekenis verloren hebben; die, namelijk, waar hij enkel den naam van een schuldenaar en het bedrag van de schuld opteekent, zonder erbij te voegen welke de aard was van de schuld. Wat kan het ons veel schelen toch dat Willem Alewe hem vierendertig pond parisis, en Jan Gharen dertig stuivers te betalen hadden, en dat Mahieu vander Eke, en Pieter Coen, en Jan Brankaert, en « een man te Leijnes », en eene « vrouwe te Leijnes », en Tanne Mullenaers, en « een meiske tmynent ouer » en een ander « meysken die blont was » en « Louwers de Vulfs meijsken », en de « steede dijckere die de rijshoofden maecte », en « Cornelis Vorbouch inder groten vierboete », en anderen bij hem in het krijt stonden?...

Uit eene reeks items leeren wij de bedrijven kennen welke onze Clays uitoefende. Wij zien uit posten als de volgende dat hij vooreerst landbouwer, veefokker en bijwijlen ook nog geldverschieter was :

It*em*.... een paert va*n* xxiiij scild*en*.
It. de zelue een paert xxij scilden.....
It. willem de porter IX rayiere hauere te xxiij s. elc rayiere co*m*t IX scilden par. IX s.....
It. loen simonsone va*n* een verse viij lib. x s.
It. de zelue va*n* ij scape*n* iij lib. x s.
It. de zelue gheleent xij lib. xv s.
It. de zelue va*n* oude*r* scult vij lib. II s.
It. lauwers vli*n*taert iij lib. va*n* o*n*se vrauwe.
It. de zelue gheleent vij spi(n)t vitse*n*.
It. de zelue gheleent iiij la*m*meren.....
It. piet*er* reuelen j rayiere ghersten enz.

In de tweede helft van Clayssens memorandum worden de sommen vermeld, welke hij verdiend had met zijn bedrijf van « medicijnmeester » ; zoo, o. a. :

va*n* lijne kueningcx cnape vij*n*ghere	x β. p*ar*.
va*n* jozijnes kueningcx cnape*n*s ha*n*t	x β. p*ar*.
va*n* cornelis maes wind*er* (vinger ?)	ij β. p*ar*.
vande*n* stierma*n* inghelrams vij*n*ghere	....
va*n* pieters va*n* elsmortels ha*n*t	vj lib. p*ar* ...
tamas de brouv*er*s cnape elleboghe	xx β. p*ar*....
moie heijnes vifs sust*er* kele	xij β. p*ar*.
ee*n* zeema*n* met eene*n* v*er*wronge*n* voete	ij β. p*ar*....
piere de venere va*n* zij*n* beene	x v β. p*ar*.
ee*n* zeema*n* va*n* zij*n* bee*n*	xxx β p*ar*.
phiere*n* va*n* zij*n*d*er* dume	
scelvisch van zij*n* bee*n*	x ij β. p*ar*.

De keerzijde van bl. 22 is wit gebleven. Op den r°

van bl. 23 treft men het begin aan van Clays vanden Walle's testament :

« Dit es dat testament van Clays vanden Walle dat hij beghert in zinen vuterste alder eest primo recomenderende ghode van hemelrike zin ziele en der heleghe erde zin lichame

Alder eerst zo gheft hij ter kerke	xij lib. par.
onse vrouwe vander capelle	vj lib. ij s.
sinte jacobs capelle	xx s.
sinte antonis ende sinte bigitte	xx s.
den lichte vanden heleghen sacramente	xx s.
den iiij orden elc	ij s.
den prochipape van daer	xxiiij s.
den coster van daer	viij s.
onse vrauwe van terenburch	ij s.
den hautepasse	xij d. »

Eindelijk, op bl. 28 v° en 29 r° vindt men de schier uitgewischte sporen van geschrift in bleekeren inkt. Het weinige, dat wij vermochten te ontcijferen, komt hierop neer (bl. 28) : « Dit es dat heinric scoldich den prost van vante (?) VI typre ende dat te iiij payementen te paschen ende te bamesse en te pashe ende bamesse telken xv schylde. Dit e yakemyn van Dixmude..... » Dit alles verwijst ons naar den zeekant en bepaaldelijk naar den Westhoek van Vlaanderen.

Van de zelfde hand als de vorige aanteekeningen zijn de geneeskundige recepten en de gedichten; alleen is het geschrift dezer laatste iets beter verzorgd. Wat de recepten aangaat, mogen wij afleiden uit hetgene wij weten over het bedrijf van Clays vanden Walle, dat hij ze opteekende tot eigen gebruik in zijn heelmeesterspractijk. De gedichten, zooals later blijken zal, zijn te zeer verminkt

en verdorven dan dat we in hem iets anders zouden kunnen zien dan een onhandigen afschrijver.

Meer dan een van die recepten komt misschien ook thans nog voor onder de geheime en « beproefde » huismiddeltjes onzer Vlaamsche huismoeders. Vooral aan de betonie worden allerlei heelkrachten toegeschreven : « Dit es de cracht vander betonie » staat er bovenaan bl. 14, v°; en twee bladzijden lang krijgt men te lezen van de betonie, hoe deze « es harde goet ieghe*n* de hoeftzuere die comt van coud*er* nathuere*n* » en « jeghe*n* de hooftzuere die comt vand*er* maghe », hoe ze den camerganc bevordert « ende es goet ter blase »; hoe pulver van betonie tot braakmiddel kan dienen bij overlaste maag, en ook goed is om « die blomme » te doen wederkomen, goed voor de « ghescoorden », goed voor degenen « diet bloet spuwen », goed tegen « den corts »; « betonie ghegeten oft ghedro*n*ken claerst die oghe*n* »; zij is « goet jeghe*n* merancolie end*e* es goet jeghe*n* vrouwe oft gheelsucht » enz. en « ghenest nieuwe vonde*n* », « ende et es goet omme orijne te make*n* en*de* jeghen den steen ». Ja, wie betonienwater nuchteren drinkt « en mach bijnen die*n* daghe niet dronke worde*n* zo seere co*n*forteert zij die hersenen »....

Eene voorname rol spelen de « olye van rozen », « weghebrede », netelen, klaver, « rute », alsem, salie, « groen popilioen », nachtschade, steenbreke, « eppen of joncvroumercke » enz. enz.; voorts kamfer, « levende water », arsenicum, « oluyn », triakel, alsmede eene reeks zalven, drankjes en plaasters waarvoor het dierenrijk als bestanddeelen moet leveren : scapenzoet, zeem, berghesmeer, witte van eye, nieumolken melk, tettincwormen of pierwormen, rooe slecken, hondevel, perdemerch, enz.... Dit alles zeer nuttig ende oorboorlic, en in vele gevallen « gheprouft », voor de ongelukkigen die klagen over « den

spene inde*n* hers of int herscat », of over cortsen, zere monden ende stinckende monden, varsche wonden ende vremde quetzueren, ghequetste hoofden, graveele, crouwagie, verkoutheit, oploop of brand, « scorftheit of raeptheyt van hoofde of hutwallijnghe van hare », wormen, roode oogen, doofheid, enz.

Ziehier een der remedies « om den spene », waarbij men in den rand de bemerking vindt dat het middeltje « gheprouft » is : « probatum est » :

.... « nemt zwarte cuskens die me*n* vij*n*t op de*n* zee cant va*n*t se die zee achter laet en*de* zij hebbe*n* iiij langhe scarpe houckxkens, stamptse en*de* legghe dije poud*er* op de*n* speene et zal af drooghe*n*. »

Deze zwarte kuskens die men vindt op den zeekant hoorde ik eenigen tijd geleden te Nieupoort, met eene uitdrukking van afgrijzen « zeepaddęn » noemen : het zijn, naar men mij mededeelt, de hoornachtige schalen van roggeneieren.

Tegen de dagelijksche, en tegen de drie- of vierdaagsche koortsen worden verscheidene recepten opgesomd; het volgende middeltje werpt echter op de geneeskundige praktijken van onzen Clays vanden Walle een zonderling licht :

.... « om*me* (vierdaagsche) cortse*n* nemt eene*n* loode*n* cruce, en*de* int erste en*de* booue*n* zo scrijft mijt lettere*n* arde, en*de* int darde zoo scrijft fugijto, en*de* int vierde zoo scrijvet sencijo en*de* jnde*n* middel zo scrijft eemanuel, en*de* hanghet hem ande*n* hals als beghij*n*t te beeue*n*, die ziecte zal ter stont vergae*n*. »

Weinigen maar zouden zich thans nog laten overhalen om tegen keelontsteking (esquinancia) het volgende recept te beproeven :

« Om*me* quena*n*cia dats omme quena*n*cie nemt eene*n* hondt stront en*de* maect*er* poud*er* af en*de* da*n* nemt

varsch caes vey en*de* mij*n*ghelt te gad*er* en*de* latet de*n* sieke gorghele*n* jn de keele hij sal sond*er* faulte ghenesen. p*ro*batu*m* est. »

Bloedt uw neus ? —

Om « noze*n* te stremmen, nemt et haer va*n*ne eene*n* lewe*n*de haze snittet in cleene*n* sticke*n* en*de* blaest et in de noze ».

Een ander recept, een « koccioen », waar de haas een rol in vervult, bevelen wij aan de ongelukkigen die lijden aan « goute of are*n*tijcke » :

.... « nemt ee*n* haze en*de* maecte*n* scoone en*de* ziete*n* in eene*n* nieuwe*n* pot met scone fonteyne oft lope*n*de water dat hij wel meru ghesode*n* zij en*de* doet dan die haze hute ende nemt dan ij oft drie loeckx hoofde*n* ghestampt mette*n* peele*n* en*de* met hof saelie en*de* met wijlde saelie van elx een halue hant wol te same ghezoode*n* in dat haze zop een goede vijle, en*de* gheclarst door eene*n* lijne*n* douc en*de* vech ghestopt in een viere*n*deel en*de* gheoorbort nuchtens en*de* snauens ij of iij lepelle*n* vul hij zal gheneze*n* ».

De voorlaatste remedie is een « paardenremedie » in den letterlijken zin : « Item om te maken goede zalve om parden te ghenezen zo nemt ee*n* viere*n*del berghe*n* smer », enz. — En de laatste remedie van al werd er door eene latere hand bijgevoegd, en lijkt wel op een grap :

« Remedie teghe*n* de tanszweere stryct daert niet zeer en doet et ghenest ter stont. »

Wij zegden dat onder de aanteekeningen van Clays vanden Walle enkele bladzijden voorkomen, met verzen beschreven. Reeds te midden de recepten treft men een versje aan, in de plaats van het geneeskundig voorschrift,

dat men verwachtte. Onder het opschrift « *Crouwage* » leest men op bl. 10 het naderhand doorstreept rijmpje, dat op de klankverwarring tusschen de woorden helen (geheim houden) en heelen (genezen) schijnt te zinspeleu :

Helen es goet boowe*n* al »
hij moet heelen die mij*n*nen sal »
heelen es der mij*n*nen scilt »
Dus heelt of ghij mij*n*nen wilt. »

Het volgende rondeel, op bl. 17, is van eene latere hand, en de regels ervan, evenals bij het vorige versje, zijn achtereen geschreven alsof het proza was :

Bemint de penne alle jonghe scholieren
want de penne maect zoo menich man
hier omme leerse van jons wel antieren
bemint de penne alle jonghe scholieren
leert altos goede manniere
op dat ghij muect commen jn heeren dan
bemint de penne alle jonghe scholieren
want de penne maect zoo menich man
diese wel jnploieren ende bistieren can.

Op den v° van bl. 18 staan drie balken muzieknoten met *Kierie eleyson* eronder; en op bl. 18, 19, 20, 28 v° en 29 r° vindt men, als schrijfoefening, de volgende regelen een aantal keeren herhaald :

Goet maect moet moet maect ouerdicheyt
Ouerdicheyt maect nijt nijt maect strijt
Strijt maect aermoede aermoede maect paeys
Paeys maect vrede jn alle steede

De tekst van de verzen welke op bl. 23 v°, 24 en 25 r° gevonden worden, is hopeloos verdorven. Overigens had Mone misschien ongelijk te spreken van de aanwezigheid van een « Liebeslied » ; op bl. 23 v° en 24 vin-

den wij niets anders dan eene reeks onsamenhangende brokken uit rederijkersrefereinen, en het is haast niet mogelijk een gezonden zin erin te ontdekken. Wij deelen ze dan ook mede, zonder zelfs te pogen de eene of de andere verbetering voor te stellen. Met het gedicht op bl. 25 v°, 26 en 27 is het gelukkiglijk beter gesteld. —

(23, v°) O blijde ghesichte vol ald*er* envie
hoe sijdij mij ghewallen zuws (?) partije
o scone marie » staet mij in staden
ach lasen hoe bem is sus wl drucks gheladen
o god wol ald*er* ghenaden » wilt mijns o*n*tfarme*n*
sal ic moete*n* derue*n* mij*n*s liefs armen »
ic mach weel karme*n* » ende roupen o wach »
want it beste d*a*t mij*n*s ghebuere*n* mach
dat es te wese*n* in groter pijnen
ach soete lief moet ic sus verduijnen

Nero en heeft noit sulc vier ghemaect.
Noch mij*n*ne en heeft noit zoo gheblaeckt
Als ic doe*n* met uwer mi*n*ne
Medea en was noit zo wel gheraect
(24) Met iaso*n*s liefte d*a*t weetic naeckt
O wen*us* werde goddinne
O cupido ic ware hut mine*n* sinne*n*
Naer mij*n* bekinne*n*
Och wen*us* vrouwe hoe hebdij ghestoort die sinne*n* mij*n*
Toot vije*n* dat herte en*de* sijn gheneghen sijn
Want huwe mynne heeft mij zoo v*er*doort
Ken ken nijet spreke*n* een woort

Ic hope het sulle*n* oock groiien
Also scone blo*m*me bloiie*n* te somer en*de* wasse*n*
Alst vande*n* jare v*er*drochden wat willijcker op passe*n*
Opt ghene d*a*t ic nijet betere*n* en mach

Als bem ic ontrost ic make v*er*drach
(v°) Ende stelle mij ond*er* wen*us* disciplijne
In rechter obediencie
Om dan met diligencie » vrolic tsijne
Als blijwijc in it herte swaer
Och scoen lief tes hier al oost en*de* zuuyt
Wol rosemarijnen » verre en*de* bij
Och lasen scoen lief bijt dooch voor mij
Waer d*a*t ic vare vijde ofte zijde [1]
Wanneer is hu anscouwe zoo ben ic blijde
Want ghij hebt mij met ene*n* ghesichte
Recht als een gleynst*er* ontfunct die sinne*n*
Zoo vierich d*a*t ven*us* met hare*n* scijchte*n*
Therte blaeck*en*de, ontstect va*n* binne*n*
Nieman*t* en ka*n* blussche*n* dijt wier d*e*r my*n*ne*n*
Noch vater noch eneghe avijse*n*
Dan ghij, die*n* bra*n*t ka(n) nijema*n*t dy*n*nen
Of ghy en remediert des viers oprijse*n*

Die mij*n*nere

O lieveleck saet hoe hu veriolijsen
Als v te trowene sijdij mij te hoghe gebore*n*
En*de* soudic hu vijolencije beuijsen
Zoo haddic mij liev*er* mij*n* lijf verlore*n*
En*de* ic hebbe oock vooren
Ghen macht te scoffiere*n* mer es mij*n* motijf
En*de* is salt houde*n* vore*n*, al sout mij costen tlijf

Die vrowe

Ghij spreekt recht als en sond*er* moet int lijf
Daer ghij mij va*n* mij*n*ne*n* siet sus vervo*n*nen
Versacht ghij voor vrouwe*n* bedrijf
Hoe soudij v in strijde*n* vromelijc hebbe*n* ko*n*nen

Die man

[1] Begint wellicht met dit vers het fragment der samenspraak tusschen « die mijnnere » en « die vrowe » ?

Het vervolg ontbreekt. Want op de keerzijde begint een nieuw gedicht, eveneens in dialoogvorm, en dat, gelukkiglijk, ons naar alle waarschijnlijkheid bijna in zijn geheel bleef bewaard. Wij zeggen gelukkiglijk, en steunen op dit woord. Want ofschoon over het heele stukje een soort halfduister hangt, grootendeels voortspruitend wellicht uit onze onwetendheid omtrent de omstandigheden waarin het voorgedragen werd, en ofschoon het slot van de laatste strophe zeer waarschijnlijk niet was zooals die strophe is overgeleverd, boeit ons het dichterlijk waas dat op verscheidene plaatsen den lezer erin treft.

De samenhang van de slotstrophen met de strophen, welke voorafgaan, is niet duidelijk. Wat deze voorafgaande strophen betreft, het wil ons toeschijnen dat zij de tragische ontmoeting bezingen van eenen ridder, welke na zeven jaren lang in den vreemde, en bepaaldelijk in het Heilig Land op avontuur te hebben rondgedwaald, als pelgrim vermomd zijne geliefde komt opzoeken. Deze laatste, ofschoon hakend naar zijn terugkeer, herkent hem niet. En hij, van zijnen kant, beeldt zich in dat ze hem ontrouw geworden en met een ander gehuwd is....

(25 v°) ee*n* nyeuwe referey*n*

it vif

Ic hebbe seuen jaer of daer omtre*n*t
naer hem (¹) ghebeijt als die ghestaghe
en*de* mij*n* zijnne*n* zoo te hemvart (²) ghevent
mer tuijfel maeckt mij nu (³) die beladighe
o stranghe fortune wreet en*de* onghenadighe
O p*er*sequerijghe mij*n*s liefs als die v*er*slonde
O p*er*iculeuse vrouwe blende onghenadighe

(1) Hs. *huer*.
(2) Hs. *huerevart*.
(3) Hs. *na*.

Door uwe asce*n*de*n*cie blijuic die onberadijghe
Toot ic troost hebbe van mij*n*s liefs mo*n*de

Die man

O mijn hope mij*n* troest lasen nu al verduwt es
na d*a*t mij*n* liefste figuere
mij vergeten heeft en*de* ghehuut es
o dits mij ee*n* tijdinghe groot va*n* ghetruere
ach mij*n*ne die daer scijnt va*n* zo stercker natuere
twi falgierdij in haer » eer ic trouwe ghebroke*n* hebbe
sond*er* trost mach ic mij wel make*n* duere
(26) en*de* nemmermer en rustick » nu dach noch huere
voor d*a*t ic ons here*n* doot ghevroke*n* hebben

it wijf

Ach alle mij*n* *con*fortatijf ghebrucsele
Dats dit vindeke*n* co*m*me*n*de va*n* zuijde*n* gheblaijt
D*a*t ic daghelecks in mijne*n* arme*n* belucksele
va*n*ghe als ic dervarder bem ghedraijt
Van (1) mij*n* lief naer wien ic hebbe ghehaijt
seue*n* jaer lanck met goeden gronde
mar vat ic grijpe den wijnt niet en draijt
mijn (2) arme*n* zijn ijdele dus blijuic o*n*ghepaijt
toot ic troost hebbe va*n* mij*n* liefs mo*n*de

Die ma*n*

Noijt sieke zoo na ghezonde en laeckte »
als ic naer tghebrucsele mij*n*s lijefs me*n*ijoot
noijt ho*n*gherijghe zo lief ghe*n* spijse en smaeckte
als ic garne wrake (3) ons here*n* doot
(v°) Nu gae*n* ic als pellegherijn om bidden broot

---

(1) Hs. *want.*

(2) Hs. *wake.*

(3) Hs. *mij.*

nyet rustende (1) woor ic mijn lief ghesproke*n* hebbe
dan trecke ic met herten deuoot
ne*m*mermer rustende (1) clee*n* noch groot
Woor ic ons heren doot ghewroke*n* hebbe

it wijf

Anxt en*de* vrese bij mij als cnape*n* staen
Daer hope*n* en*de* troost maecte*n* blij accoort
O suchte*n* en duchte*n* met mij slape*n* gaen
Daer mij*n* lief lijgghe*n* behoort
Die vloet van trane*n* mij*n* herte v*er*smoort
Als delijwije (2) omringhe*n*de swerels *z*o*n*de*n*
ach desen vijnt vanghe*n* is clein co*n*foort
Dies mij*n* vruecht (3) ghevorpe*n* es ouer boort
toot ic troost hebbe va*n* mij*n* liefs mo*n*de

Die man

Huer scheeden maeckt mij vervaerd*er*
(27) Dan oijt ma*n* dede in vijgh*en* of strijden
mar mijns heren doot gaet mij*n* nv naerd*er*
want zij es ghekert zus moet ict lijde*n*
als icse anscouve mij*n* zijnne*n* verblide*n*
ia of als icse ghesproke*n* hebbe
Dan gaen ic as gods boode sond*er* v*er*blijde*n*
bedruckt en*de* grote screde*n* scrijden
Toot d*a*t ic ons here*n* doot ghevroken hebbe

Die prijnce vand*er* vrowe (4)

Pri*n*ce es hij naer tmaecsel va*n* persoone
pri*n*ce es hij ter vapene*n* spa*n*nende crone
pri*n*ce es hij die mij gaf ven*us* vonde

---

(1) Hs. *zustende*.
(2) Diluvie.
(3) Hs. *vrucht*.
(4) « Die prijnse » 't is te zeggen de princelijke strophe, de slot-strophe, het « envoi » van de vrouw. — Op dezelfde wijze, eenige regels verder « die prijnce vanden man ».

prince es hij eedel hooch (1) vijs eedel ende scone
prince es hij voor mij eens hemels trone
vaer omme ic bedrickt blijve dach tijt ende stonde
toot ic troest hebbe van mijn liefs monde

Die prince vanden man
Prijncesse mijnder herte zoet als garnate
ach blomme doet doech hu karitate
T(er) eeren hem allen die in mijnnen doolen
ach lacen zij zecht gaet gode bevoolen
och mochtic noch ens troest van huer hebbe
dan zoudic te ghenouchleker achter lande doolen
om eens te rusten in huere crebbe

Zonder een oogenblik te aarzelen, noemen wij dit stukje — zoowel om zijn inhoud als om zijn vorm — een der werkwaardigste onder de zeldzaam genoeg tot ons gekomen Rederijkersrefereinen van het oudere tijdperk.

L. SCHARPÉ.

(1) Hs. *huech*.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

I. NEDERLANDSCHE PHILOLOGIE.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN DER KON. VLAAMSCHE ACADEMIE, 1895.

P. Génard drukt, bl. 449-538, de *Rekening van de verdediging der Schelde gedurende het beleg der stad Antwerpen in* 1583-85. In zijn inleidend schrijven wijst hij op het groot belang van dit stuk, dat hem onlangs een gelukkig toeval deed ontdekken; het heeft immers niet alleen een historische waarde, maar in opzicht van taal- en letterkunde is het gewichtig; o. a. bevat het een menigte uitdrukkingen, aan het krijgswezen ter zee ontleend, die men zelden vereenigd vindt.

J. Broeckaert levert eene bibliographische mededeeling, bl. 552-563, over een bundel oude liederen (een honderdtal liederen van marktzangers), die hij aan de Academie ten geschenke biedt. Die verzameling houdt liederen in van : 1° Jos. Sadones, die men weleens den « zedigen Béranger van Vlaanderen » heeft genoemd (1755-1816); hij was liedjeszanger van beroep, en zou er niet min dan 3000 « gedicht » hebben; 2° Hendrik Sadones, jongsten zoon van den vorige (1796-1840); 3° Lod. van Nute, en van verschillende anderen. Na opsomming en waardeering van den inhoud van den bundel, en mededeeling van eenige uittreksels tot staving zijner gezegden, besluit de schrijver dat, « zoo die liederen onzer marktzangers eigenlijk in taal- en dichtkundig opzicht niet veel belang opleveren; ja, het meerendeel ervan voor rijmelarij mag aangezien worden; zij toch hebben bijgedragen om, in zeer moeielijke dagen, den zang in de moedertaal in het leven te houden, en uit dien hoofde niet onwaardig zijn om langer in de geschiedenis onzer letteren onbesproken te blijven ».

Ten slotte worde vermeld het « *Verslag* » door de HH. K. de Flou en E. Gailliard ingediend, bl. 31-263, « houdende beschrijving der handschriften door hen, op last van het Belgisch Staats-

bestuur en op aanzoek der Vl. Academie in Engeland onderzocht. » Een honderdtal hss. worden beschreven, en verschillende uittreksels medegedeeld.

VERSLAGEN EN MEDEDEELINGEN DER KON. AKADEMIE VAN WETENSCHAPPEN (Amsterdam), *Afd. Letterkunde*, 3e Reeks, D. XI, (1894-1895).

In zijne bijdrage *Over de onlangs ontdekte fragmenten van eene Oudsaksische bewerking der Genesis*, bl. 123-154, handelt B. Symons over de hoogst belangrijke vondst van Dr Zangemeister, nl. de ontdekking in de Vaticana te Rome, in een hs. van de 9e eeuw, van vier Oudsaksische allittereerende fragmenten. Die ontdekking is belangrijk zoowel op zich zelf beschouwd, als om het feit, dat zij meer dan eene van veel besproken vragen tot eene definitieve oplossing brengt. De schrijver wil zich hier « in hoofdzaak bepalen tot een eenvoudig referaat, waaraan [hij] echter enkele opmerkingen laat voorafgaan, die tot een juist begrip van 't belang van de vondst niet goed gemist kunnen worden », opmerkingen nl. over het *Praefatio*-vraagstuk, waar hij een historisch overzicht over houdt. In 't jaar 1562 maakte Matthias Flacius Illyricus, uit een onbekende bron, twee Latijnsche stukken openbaar, de *Praefatio in librum antiquum lingua Saxonica conscriptum* en de *versus de poeta et interprete hujus codicis*. In het eerste stuk wordt verhaald dat Lodewijk de Vrome aan een beroemden Saksischen zanger de opdracht verstrekte, het Oude en Nieuwe Testament in de volkstaal poëtisch te bewerken. Deze geeft gehoor aan 's Keizers wensch, en, met de scheppingsgeschiedenis beginnende, behandelt hij de gansche reeks der bijbelsche gebeurtenissen, en slaagt er in, het groot werk te voltooien. Met dit bericht van het eerste deel der *Praefatio* (= Praefatio A genaamd) staan in tegenspraak de medeelingen van het tweede deel (= Praefatio B) en van de *Versus*, dat nl. de Saksische zanger een boer was, die des nachts in den slaap de gave der dichtkunst uit den Hemel ontving. Die tegenstrijdige berichten heeft Zarncke in 1865 reeds op overtuigende wijze verklaard; de echtheid en geloofwaardigheid der (oorspronkelijke) Praefatio A kan niet twijfelachtig zijn (de *Praefatio B* is een toevoegsel aan de *Praefatio A* van den dichter der *Versus*). Het is evenmin twijfelachtig, dat wij in den Heliand de bewerking moeten zien van het Nieuwe Testament; doch de mededeeling dat ook het Oude Testament door den Saksischen zanger bewerkt zoude zijn, gaf aanleiding tot bezwaren. Inderdaad niet alleen

scheen daar niets van bewaard, maar ook de Heliand duidt nergens sporen aan van voorafgaande behandeling der Oud-Testamentische verhalen. Sommigen onderstelden misverstand bij den *Praefatio*-schrijver, en trachtten het Os. Oud-Testament weg te redeneeren; anderen waagden pogingen om het verlorene terug te vinden. Sievers (in 1875) bevond dat, in de aan Caedmon toegeschreven Ags. Genesis, de vv. 235-851 niet een Ags. origineel waren, maar de bewerking van een Os. gedicht moesten zijn, en aan den dichter van den Heliand toegekend worden. Die stelling van Sievers, welke algemeenen bijval had gevonden, is door de nieuwe vondst schitterend bevestigd; het eerste der ontdekte fragmenten is werkelijk het origineel van vv. 790-817 van de Ags. Genesis; uit de vergelijking blijkt dat de Ags. bewerker of vertaler het oorspronkelijk doorgaans op den voet gevolgd is. Dit eerste fragment (26 verzen) valt in de schildering van den zondenval; het tweede (124 verzen) in de geschiedenis van Kain en Abel; het derde (187 vv.) geeft het volledige verhaal van de verwoesting van Sodom; het vierde eindelijk is een stuk uit den Heliand (vs. 1297-1358). De schrijver doet de dichterlijke waarde der drie fragmenten van de Os. bewerking der Genesis uitkomen, door in bijzonderheden te duiden op de wijze van bewerking, de verhouding tot de bron, enz., en stelt die nog meer in 't licht door vertaling van treffende gedeelten. — Daarna wordt door hem de vraag naar de identiteit van den dichter dezer fragmenten met dien van den Heliand zonder aarzelen toestemmend beantwoord; wat de chronologische volgorde der beide werken aangaat, hij meent — tegenover Braune en Kögel — dat wij geen voldoende reden hebben om aan het getuigenis der *Praefatio* te twijfelen; m. a. w. de bewerking van het Oude Testament kan zeer goed aan die van het Nieuwe zijn voorafgegaan. — Ten slotte worden door den schrijver aan enkele plaatsen der besproken fragmenten critische aanteekeningen toegevoegd.

TIJDSCHRIFT VOOR NL. TAAL- EN LETTERKUNDE, 1895.

R. Priebsch, bl. 20-25, deelt een Mnl. tractaat mede « *dit is sinte baernaert spieghel* », eene vertaling van den bekenden « Speculum beati Bernharndi Abbatis de honestate vitae ». Het Hs., dat dien tekst bevat, werd door den uitgever gevonden op de Bodleiana te Oxford; het dagteekent uit de XIV[e] eeuw. Het stuk is te klein om uit de taal met zekerheid op te maken waar de vertaling vervaardigd werd; sommige bijzonderheden pleiten voor eene afkomst uit

het Noord-Oosten. Pr. beschouwt het als een « Beispiel gutlesbarer Mnl. Proza ».

W. de Vreese, bl. 38-52, drukt een « Fragment van eene zestiendeeuwsche uitgave van het Volksboek *van den Ridder met de Zwane* » af. Men wist dat er van dit volksboek uitgaven bestaan hebben van vóor 1600; doch tot nog toe waren geene exemplaren daarvan gevonden geworden. Het hier medegedeelde fragment (jammer genoeg, slechts één vel druks) behoort tot eene uitgaaf van de eerste helft der 16e eeuw, misschien wel tot die van 1547. Waar de uitgever het vandaan heeft, zegt hij niet. — De tekst, die nog al geleden heeft, wordt aangevuld naar twee jongere uitgaven (die van Amsterdam 1763, en die van Antwerpen 1610), welke insgelijks afgedrukt worden; « zoo kan men zich een klaar denkbeeld vormen van de verhouding der drie drukken, en van de manier waarop onze middeleeuwsche ridderromans in het algemeen door de nakomelingschap behandeld werden ». Van de Mnl. bewerking der sage van den Ridder met den Zwaan is weinig overgebleven; dit nieuw fragment is dus geene onbelangrijke aanwinst.

Een tweede fragment (90 vv. op een perkamenten hs. van het einde der 14e of het begin der 15e eeuw), wordt door denzelfden medewerker medegedeeld, bl. 168-172. Dit fragment behoort, meent hij, tot eene berijmde bewerking der geschiedenis van Barlaam en Josaphat, hoewel hij desaangaande toch geen zekerheid heeft.

Belangrijker zijn een paar fragmenten van een hs. met wereldsche minnedichten, die de H. de Vreese ontdekt heeft op twee blaadjes perkament, losgemaakt uit den band van een stichtelijk boekje uit het begin der 17de eeuw. Het schrift wijst op de 14e eeuw. De taal is Brabantsch-Limburgsch gekleurd; in een der verzen komt het woord *coten* (simplex van *koteren*) voor, en dit is gewis niet onbelangrijk, daar Prof. Verdam van dit ww. nog geen voorbeelden uit de middeleeuwen kon opgeven.

Eindelijk drukt hij nog op bl. 181 de « *X Gheboden ons Heeren* » af, naar een hs. van de tweede helft der 15e eeuw, dat zich op de Universiteitsbibliotheek te Gent bevindt.

Van het strophisch gedicht « Van Ons Heren Wonden » wordt door J. Verdam een vierde tekst medegedeeld, bl. 94-110. Deze vierde tekst bevindt zich in het Haagsche hs. waarin de « Pelgrimage van der mensceliker creaturen » en de « Wapene Martijn's » staan, en was — wonder genoeg — tot nog toe onbekend geble-

ven, hoewel het hs. o. a. door Verwijs was onderzocht geworden. Verdam drukt dien tekst af, vermeerderd met een volledig critisch apparaat, d. i. met de varianten der drie andere hss. en het Lat. gedicht, waar het Mnl. de vertaling van is. Eenige beschouwingen over de vraag, wie de dichter van *O. H. Wonden* is, gaan vooraf (Verdam meent dat het gedicht ten onrechte aan Maerlant wordt toegeschreven; doch stellige bewijzen ontbreken), terwijl de zeer belangrijke bijdrage gesloten wordt met eenige wenken voor het construeeren van eene critische uitgaaf. In het hs. komt, onmiddelijk vóor de hymne, een op de gewone wijze berijmd vers voor, tot heden volkomen onbekend gebleven, en dat er in nauw verband mede staat : het is nl. eene vrij gerekte, en hier en daar niet bijzonder gelukkige variatie, op het door de hymne bezongen thema. De uitgever drukt het insgelijks af, en opent daarna een kort onderzoek over de onderlinge verhouding der twee stukken. Hij is van gevoelen dat zij aan denzelven auteur niet moeten toegeschreven worden; de hymne zal aan den dichter van het voorafgaand vers de stof hebben geleverd, om de hem bekende voorstelling van « Jezus is de echte paradisus voluptatum » op zijne wijze uit te werken; het tegenovergestelde — dat nl. de dichter der hymne zijne stof aan het ander vers zou ontleend hebben — is ongerijmd. Wie is dan de auteur van het eerste stuk? Die vraag moet vooralsnog onbeantwoord blijven.

Een nieuw « Ragisel fragment » heeft H. E. Moltzer ontdekt in een te Düsseldorf berustend handschriftje (228 vv.). Het wordt hier, bl. 232-237, afgedrukt, met de correspondeerende verzen van den *Lancelot* (III, 11236-14136, *Wrake over Ragisel*) en den franschen tekst van het origineel. De vergelijking van dit fragment met het origineel leidt tot de gevolgtrekking dat de zgn. *Wrake*, zooals die in den *Lancelot* staat, een uittreksel is van eene vertaling van de *Vengeance de Raguidel*, het werk van een *trouvère* Raoul (maar in geen geval van Raoul de Houdenc.).

Uit een liederboek (in handschrift) van de 17e eeuw, dat op de Koninklijke bibliotheek te Berlijn bewaard wordt, deelt J. Bolte vier liederen mede, bl. 226-231, nl. 1) *Der Pfaffe bei der Bauersfrau;* 2) *Die Beichte;* 3) *Die Graserin und der Ritter;* 4) *Der geprellte Buhler in der Wäschekiste.*

P. Leendertz Jr. beschrijft op uitvoerige wijze het alleszins belangrijke handschrift, gewoonlijk het Zutfensche genaamd, en dat zich thans in de Academische bibliotheek te Groningen bevindt.

Na medegedeeld te hebben wat te zeggen valt met betrekking tot den stoffelijken toestand van het schrift, maakt hij de geschiedenis van het hs. en bepaalt den tijd van vervaardiging; hij komt tot deze gevolgtrekking : het is in 1339 of kort daarna geschreven, in de Abdij van Mariënweerd aan de Linge. Hoe lang het aan de abdij behoord heeft, kan niet gezegd worden, maar in het midden der 17e eeuw was het er niet meer. De inhoud, die nergens volledig is opgegeven, volgt daarop; een paar kleine stukjes worden medegedeeld (gebed, bladvulling), alsmede het gedicht *van den Clusenaere* (102 vv.), hier voor het eerst uitgegeven.

J. Verdam emendeert, bl. 8-14, een paar plaatsen uit de *Couchy*-fragmenten : 1o) in het eerste fragment, v. 70 is *want cooplieden* te lezen als één woord, dus « *wantcooplieden* », d. i. lakenkoopers, of kooplieden in stoffen. — 2o) in het tweede fragment, v. 633 *scade*, lees *stade;* de verwarring van *c* en *t* valt gemakkelijk te verklaren. — 3o) in hetzelfde fragment, v. 149 worde, in plaats van *gheloofde*, dat men moeielijk kan uitleggen, *gheloosde* (praet. van *gelosen*, anderen vorm van *glosen*) gelezen; aldus heeft men een goeden zin.

In *Sinte Franciscus Leven*, v. 457 verbetert hij, bl. 14-15, *machte* in *smachte*, d. i. « wegkwijnen, bezwijmen », beteekenis die hier volkomen past. Het simplex *smachten* heeft men tot heden slechts een paar malen in het Mnl. aangetroffen; daarom, meent de schrijver, mag de plaats uit Franciscus eene niet onbelangrijke aanwinst worden geacht.

Eindelijk, bl. 15-16, wil hij, in eene bedorven plaats der *Boetpsalmen* (Ps. 102, v. 33) het ww. *achterstaen* (« stonden mi achter », heeft de tekst) veranderen in *achterstouwen* (lees dan : « stouden mi achter »).

W. de Vreese stelt voor, bl. 7, in den *Sp.* II4, 22, 80 *sweete* te veranderen in *weete*; eene wijziging die, buiten dat zij een even goeden zin geeft, min afwijkt van de lezing van het hs. dan de door de Vries voorgeslagen verandering in *smerte*.

P. J. Cosijn, bl. 313-315, verdedigt Braune's verklaring van het part. *kuman* in de Os. Genesis 34 als = « gebracht ». Dit 1o) op grond van eene plaats uit het Ags. (*Leechdoms* van Cockayne, III, p. 424), waar *cuman* ook gebezigd wordt in de beteekenis van « brengen »; 2o) omdat de samenhang hier *brengen* vergt; 3o) op grond van het metrum : door het lastige *kuman* te veranderen in *guman* (hetgeen de moeielijkheid weliswaar doet verdwijnen) geeft men de dubbele allitteratie prijs.

Onder den titel van « Etymologische en andere bijdragen » bespreekt W. L. van Helten een aantal woorden en uitdrukkingen, bl. 26-37; 111-118. — 1o) *Betten, kies* en *krioelen* zijn alle drie « Friesche indringers »; *eiland* daarentegen, dat de Schr., in zijne *Mnl. Spraakk.* (§ 62), voor een aan het Friesch ontleende vorm had beschouwd, is een echt Nederfrk. woord. — 2o In *draaien, naaien, strooien, dooien, bloeien,* enz. berusten de diphthongen *aai, ooi, oei* op een oude *â*, resp. *ô*, gevolgd door een *j* in de volgende lettergreep, die eene anorganische *i* te voorschijn riep, welke met de voorafgaande vocaal tot een tweeklank werd saamgetrokken, en hierdoor natuurlijk verkorting der *â* en *ô* tot *á* en *ó* veroorzaakte. Op dezelfde wijze ontstond *a(e)u* uit *â* + *w*; *û* (voor *û* < *iu*) uit *î* + *w*, *ou* uit *ô* + *w*, *e(e)u* uit *e* en *ê* + *w*, in *bla(e)uwe, spuwen, touwen, e(e)uwe,* enz. — 3o) De beteekenissen van het ww. *plegen* (het oorspr. begrip is dit van « zorg dragen voor iemand of iets »). — 4o) Het Mnl. subst. *wanconst(e)*, dat nevens het ww. *wanconnen* « kwalijk nemen, verwijtingen doen » staat, kan alleen verklaard worden wanneer men uitgaat van een grondvorm **wangonst*. Hoe de *k* uitgelegd? Door volksetymologie werd **wangonst* (= verdenking) in verband gebracht met adj. *wanc* (= onzeker, onvertrouwbaar); vandaar *wanc-onst* « verdenking », dat later de andere beteekenissen van **wangonst* « vijandschap, toorn », overerfde. — 5o) Mnl. *waers wanen* en *waers doen wanen,* dat zich op vele plaatsen door « het voor waar (doen) houden » laat vertalen, is ontstaan uit *waer wanen* door de gedachte aan *wars, wers wanen*, d. i. eigenl. « een minder juiste meening hebben dan te voren », waaruit : zich laten misleiden. — 6o) Het Ownfrk. heeft, naast het praefix **ond-* (**und-*), een voorzetsel **ond* (**und*) gekend. Getuigen : Mnl. *ontwee(n)*; zestiendeeuwsch *ontstucken*; Mnl. zegswijzen *ontware, ontwake, ontwaec werden,* enz.; waarin een voorzetsel *ont* aan te nemen is, staande naast het voorvoegsel *ont-* in *ontwaken, ontslapen, ontbranden*. In *ont-* is hier de beteekenis « tegen » te herkennen; *ontslapen* is eigenl. « slapen tegen iets », *ontbranden* « branden tegen iets » dat niet wordt genoemd. — 7o) *Rijten* beantwoordt aan een Os. sterk ww. *hrîtan* = « scindere, scribere », en is dus een geheel ander woord dan Os. *wrîtan* « rijten, schrijven ». *Reus*, Mnl. *rese, ru(e)se, ro(e)se,* is vermoedelijk terug te brengen tot een met het Mnl. (ook Mhd. en Mnd.) *reise* « krijgstocht » verwant **riso* « krijgsman, held, reus ». Het woord heeft eene *eu* uit *e* door o-umlaut, gelijk naast *deze, geve, zeven, spelen*, enz. vormen met *eu* zijn ontstaan. — 8o) Het Mnl. *(hem) temayeren* « ontstellen,

van zijn stuk raken »; ook « doen ontstellen, van zijn stuk brengen » is ontleend aan Ofr. *(s) amaier*, en wel uit den imperat. met de negatie *ne t amaier*, Mnl. *ne temayert u;* vandaar later een reflexief *hem temayeren*, dat zelve weder tot de ontwikkeling van een transit. *temayeren* aanleiding gaf. — 9°) Mnl. *inlems* « inlandsch, ingeboren » is ontstaan door verwarring van *inhems* en *inlandsch*. — 10°) Naar aanleiding van eene bijdrage van den H. Fockema Andreae *(Rechtsgeleerd Magazijn*, Jaarg. 7, bl. 5o3 *sqq.)* wordt door den schrijver de ontwikkelingsgeschiedenis van de rechtstermen Ofr. *kestigia, kesta, kest,* enz., Mnl. *custen, custinge,* enz. opnieuw onderzocht, en de etymologie der ndl. woorden vastgesteld met de vergelijking van deze met hun friesche verwanten.

In zijne bijdrage *Kalis en Caliban*, bl. 53-64, wil A. Kluyver 1°) bewijzen dat ndl. *Kalis,* in de 17e eeuw « arme drommel, doorbrenger, pierewaaier », doch eigenl. « vagebond », identisch is met Boheemsch *Kališ* d. i. « landlooper », eigenl. « zwart »; het is in het laatst der 15e of in het begin der 16e eeuw in het algemeen Nederlandsch overgegaan uit de taal der vagebonden, die het van de Zigeuners hadden. De Zigeuners vertoonden zich in Nederland in 1420; kan men een voorbeeld van Ndl. *Kalis* aanwijzen, ouder dan ket jaar 1420, dan wordt daardoor 's schrijvers gissing weerlegd. — 2°) Ten tweede tracht hij het aannemelijk te maken dat *Caliban,* naam van een personage uit Shakespeare's *Tempest*, insgelijks een woord is, aan de taal der Zigeuners ontleend. Het zou eigenl. « zwartheid » beteekend hebben; verder *roet, modder, drek* en dergel. Shakespeare kende de Zigeuners, ten minste van naam; is het onmogelijk dat hij te Londen, « te midden van acteurs en allerlei *bohémiens* » een Zigeunerwoord hebbe gehoord, dat in het argot was overgegaan? In een « Naschrift » op dit artikel, bl. 65-68, deelt A. Beets mede dat te Utrecht het woord *Kalis* nog voorkomt in sommige benamingen : *Kalisbrug, Kalisbanken*, waarin *Kalis* = « vreemdeling ».

Wat mag bedoeld zijn met *De Dubbeld' uw* in v. 1430 van Bredero's *Griane?* De verklaring van Oudemans en A. Beets, dat men er nl. eene verbastering moet in zien van *baljuw*, gaat niet op, meent F. A. Stoett in zijn artikel, bl. 173-179; evenmin die van C. Bake, dat *dubbeld' uw* (d. i. dubbel-u, *w*) « wet » zou beteekenen. Stoett verklaart de zonderlinge uitdrukking als « wet-weeters » d. i. rakkers, diefleiders, schoutendienaars. *Wet-weeters* is een spotnaam, welken het volk gaf aan de gerechtsdienaars, die den schout behulpzaam waren in de uitoefening van zijn ambt.

Nog een paar andere plaatsen uit Bredero worden door F. A. Stoett besproken. De eerste is het : « *oock ben ick niet goet Emsters* (Moortje, 2889), dat door Oudemans werd verklaard als « ook ben ik niet goed geefs » of « ruim bij kas », en door Prof. Moltzer als : « ik ben niet *van de nieuwe leer* », hier zooveel als : *van de nieuwe richting der doorbrengers en verkwisters*. Schrijver meent dat de zaak zeer eenvoudig is : *Emsters* = gen. van *Emster*, d. i. de *Amstel;* de uitdrukking *niet goed Emsters zijn* beteekent anders niet dan : « niet veel met den Amstel op hebben, er niet veel om geven ». — De tweede plaats is het ww. *ontraden* in v. 297 van *Symen sonder Soeticheyt*, dat hij verklaart als beteekende *sensu precedere* : dit blijkt uit den ouderdom der spreekwijze (*Gy meucht je ouwer ontgaen maer niet ontraen)* en uit de gedaante in welke zij in andere talen voorkomt. Versta daarom aldus het vers : « Men kan de ouden wel overtreffen in het loopen, doch niet in het raad geven ».

A. Beets stelt de vraag, bl. 319-320, of men de verklaring van *stapelzot* wellicht moet zoeken bij *stapel* = « cicada », zoodat het woord zooveel als « krekelzot » zou beteekenen (de verklaring die de *Synonymia Latino-Teuton*. van Kiliaan reeds geeft). Vgl. het Meng. *stape fole*.

J. Verdam haalt verschillende plaatsen aan, bl. 180-182, die zijne uitlegging van de zestiendeeuwsche uitdrukking *non fortse* (= *qu'importe*) aanvullen en bevestigen, en W. de Vreese voegt er nog een aantal andere bij, bl. 289-292, uit Zuidnederlandsche Rederijkers der 16e eeuw, bij wie genoemde uitdrukking lang niet zeldzaam is.

W. de Vreese vond *lydechant*, bl. 93, in eene Gentsche akte van 1548. De vorm *lidekant*, welke aan *ledekant* moet zijn voorafgegaan, werd tot heden niet gevonden in het Mnl. en komt voor het eerst voor bij Plantijn (ao 1577).

Verder geeft hij, bl. 287-289, een aantal plaatsen van *gewezen* en *geweest*, in den zin van Eng. *late*, en die het getuigenis van Hexham bevestigen. Er hoeft dus niet langer getwijfeld te worden, besluit hij, of *gewezen* oorspronkelijk Nederlandsch is of niet.

C. C. Uhlenbeck haalt eenige plaatsen aan waarin Sanskrit *ṛksha* niet *beer* beteekent, maar een bepaalde apensoort, bl. 238-239, en geeft, bl. 310-313, de etymologie van Gr. σμάραγδος, dat door de Grieken is overgenomen uit het Sanskrit *açmā mărakta*h (eerst als *σμαμαραγδος, dat door silbendissimilatie tot σμάραγδος vereenvoudigd werd.

A. Opprel. *De zachte en scherpe E* en *O* bij Cats, bl. 154-167. In zuiverheid van *e*- en *o*-rijmen doen de gedichten van Cats niet

onder voor de in dit opzicht beste Mnl. werken. Cats hield zich streng aan de regels die voor *e* en *o* in het Zeeuwsch dialect golden; op 7500 à 8000 *e*-rijmen vindt men er hoogstens 13 onzuivere; op ± 3000 *o*-rijmen, slechts 10 onzuivere. Buiten die werkelijk onzuivere zijn er nog andere, die onzuiver moeten heeten, wanneer men ze beoordeelt naar onze tegenw. spelling, en niet naar de uitspraak van Cats. De schrijver noemt ze « schijnbaar onzuiver ». Ze doen niets af aan de waarheid dat Cats scherp onderscheidde, en van den anderen kant leeren zij ons, waarin zijn dialect afweek van onze spelling. Het praet. sing. van ww. als *bijten* en *gieten* had, in het Zeeuwsch, eene ē en ō overgenomen uit het meervoud; de *e* en *o*, uit samentrekking ontstaan, waren zacht; men had ē en ō in *heeten*, *sleepen*, *feest*, *beest*, *smook*, *liefkoozen*, *pooze;* daarentegen ô in *broos*, *pogen*, *droog*, *Rome*, *kroon*, *troon*, *toon*.

Naar aanleiding van dit opstel, handelt J. Franck, bl. 305-309, over de ē in *heeten* (door A. Opprel terloops besproken) : hij tracht te verklaren hoe in het Mnl. eene gerekte *e*, in dit woord, naast *hêten* met *ê*, uit *ai* ontstaan is.

J. A. Worp. *De bronnen van Voskuyl's tooneelspelen*, bl. 75-93; 241-248, 249-259. Van Voskuyl (geboren te Amsterdam op het laatst der 16e eeuw; wij weten bijna niets van zijn leven) bezitten wij nog zeven drama's; zij getuigen niet van meesterschap over den vorm, maar zij zijn vol leven en afwisseling, en niet onaardig in elkander gezet. Het eerste stuk heet *Don Carel van Castilien Met den Prins van Portigael* (1635); het is eene tragi-comedie; de stof van het eerste gedeelte werd ontleend aan de 24e novelle van de *Heptaméron;* de bron van het tweede gedeelte kan niet met zekerheid aangewezen worden (waarschijnlijk is het een Spaansch drama). Ook voor het tweede drama, insgelijks eene tragi-comedie, de *Kuyssche Roelandyne* (1636), heeft Voskuyl gebruik gemaakt van de *Heptaméron*, en wel van de 42e novelle. De twee volgende drama's *Bellaria en Pandostos* en *Dorastus en Faunia*, die bij elkander behooren (1636), zijn ontleend aan dezelfde bron als Shakespeare's *Winter's Tale*, nl. aan de novelle *Pandosto. The Triumph of Time* van R. Green. Voskuyl heeft zijne bron blijkbaar op den voet gevolgd. — De *Ouden ende Jonghen Hillebrant* (1639) is eene oude sage (het lied « van den Ouden Hillebrant ») door den dichter gedramatiseerd, op vrije wijze, met inlassching van eene zelf gevonden verwikkeling. — Het zesde stuk, *De Boelerende Avantvrade met de Kuysche Florinde* (1639), is gevolgd naar de 32e novelle van de *Heptaméron* der Koningin

van Navarre; de verscheidene tooneeltjes tusschen herders en herderinnen, die er in voorkomen, en in deze drukke tragi-comedie meer dan afwisseling genoeg brengen, zijn voor een groot deel genomen naar de 10e novelle van hetzelfde werk. Het laatste stuk eindelijk, het *Treur-, Bly-eynde-Spel* « *Fiameta* » (1640), volgt op den voet de 12e novelle van de *Heptaméron*, maar er is ook veel ontleend aan de 51e. Voskuyl's dramen hebben niet veel opgang gemaakt, en na 1639 werden zij weinig of niet meer gespeeld.

G. Kalff doet eene nadere mededeeling over *Vondel's vertaling van « la Gerusalemme liberata »*, bl. 17-19, door Dr R. Priebsch te Oxford gevonden. Daaruit blijkt dat wij te doen hebben met eene proza-vertaling, die Vondel, evenals zoovele andere, maakte tot eigen oefening, en juist daarom, niet uitgegeven heeft; zij is gewichtiger voor de studie der taal dan voor die der litteratuur.

In eene uitvoerige studie *De berijmer van den « Schijnheiligh »*, bl. 182-225, wil H. J. Eymael de meening, dat Bredero niet de berijmer van den *Schijnheiligh* is, voorgoed naar het rijk der Fabel verwijzen. Na in § 1 uiteengezet te hebben, hoe die « legende » ontstaan is, onderzoekt hij in § 2 de argumenten zijner tegenpartij, de bouwstoffen, waar die negentiendeeuwsche mythe op berust. Daarna toont hij aan dat de stijl, de taal en de versificatie van het stuk geen beletsel kunnen zijn om het, met de 230 jaar oude overlevering, aan Bredero toe te schrijven.

J. Bolte (*Bilderbogen des 16 Jahrhunderts*, bl. 119-153), bespreekt een aantal prenten (18 van het hertogelijk museum te Gotha en één uit Berlijn) met bijschriften, gedrukt bij Jan Ewoutzn., te Amsterdam (Nr. 1-6), Peter Warnerszn., te Kampen (Nr. 7-17) en Hans (of Jan) Liefrinck te Antwerpen (Nr. 18). Die prenten leveren belang op voor de letterkundige geschiedenis; de schrijver wil, door zijne mededeeling, bijdragen, « om den engen samenhang tusschen litteratuur en kunst in de 16e eeuw te beter te doen uitkomen ». De bijschriften er van worden afgedrukt; zij zijn, ofwel oorspronkelijk (b. v. Nr 2 en 5 zijn van den Amsterdammer Jacob Jacobzn. Jonck, een tot heden onbekend gebleven dichter), ofwel naar Hans Sachs e. a. vertaald (Nr. 8, 17), of nagevolgd.

In zijne *Bijdrage tot de kennis van ons middeleeuwsch tooneel*, deelt R. de Wolf, uit de rekeningen der gemeente Oudenburg (West-Vl.), loopende van de jaren 1403 tot 1463, eenige bijzonderheden mede aangaande genoemd onderwerp, en wijst er op, dat men in die rekeningen belangrijke opgaven voor de geschiedenis van het Mnl. too-

neel vindt, en die ten volle een ernstig, nauwgezet onderzoek verdienen.

C. C. Uhlenbeek brengt de vraag ter bespreking : « Waar werd de Indogermaansche stamtaal gesproken, bl. 69-74? » Hij toont aan dat de hypothese, die in Litauen de bakermat der Indogermanen wil vinden, op zeer zwakke bewijzen steunt, (tegen Hirt, in de *Indg. Forsch.)*, en komt tot de onderstelling, dat omtrent het klimaat van het stamland alleen met eenige waarschijnlijkheid kan gezegd worden, dat het geen tropisch karakter had; de eerste Indogermanen moeten eene zeer uitgestrekte landstreek bewoond hebben, waarvan een deel in de steppen, een ander in het gebergte, nog een ander in eene vruchtbare vlakte heeft gelegen, in welk geval dieren en planten geenszins overal dezelfde waren. Daarmede blijft de vraag nog geheel.

Wat is de *litus saxonicum*, vraagt J. H. Gallée, bl. 239-240? Is het wellicht de benaming voor een klein gedeelte der kust eenmaal door Saksen bewoond, ter onderscheiding van de overige kustbevolking? De bewoners der streek van Cadzand zouden nakomelingen zijn van een Saksischen stam.

Ten slotte zij nog gemeld, dat F. van Veerdeghem eene lijst van « Nederl. handschriften in Engeland » was begonnen op te maken, bl. 1-7, doch van het vervolg daarvan heeft afgezien, omdat Dr R. Priebsch reeds sedert twee jaar arbeidt aan een werk over de Duitsche en Nederl. hss., die in Engeland berusten.

NOORD EN ZUID, 1895.

F. A. Stoett, *Haar op de tanden hebben*, bl. 1-15. In die spreekwijze is *haar* niet = « crinis »; noch *hader* = « twist », omdat 1°) geen « haar » op de tanden groeit; 2°) de uitdrukking vooral gebezigd wordt van bitse vrouwen, en deze doch een dergelijk sieraad missen. *Haar* is hier het adj. *haar* (Mhd. hare, har, here, her; cfr. Mhd. subst. *hâr* = scherpte; ww. *haren* = scherp zijn of scherp maken), d. i. « wrang, bitter, scherp », dat nog zit in het eerste lid van de samenstelling *hairtande* (Rein. II, 5120 *var.*) = scherpe, fijne tand. In het Duitsch, evenals bij ons, begreep men de ware beteekenis van het woord spoedig niet meer, en bracht men het in verband met *haar* = cheveux, vanwaar *Haare auf den Zähnen haben*.

Dezelfde schrijver behandelt verder, bl. 416-421, het subst. *matroos*. Dit w. werd in de 17e eeuw aan Fr. *matelot* ontleend. Doch vanwaar *matelot?* Stoett verwerpt al de voorgestelde etymologieën. Hij bespreekt inzonder die van Bugge (matroos zou Noorsch *mötunautr*

matunautr zijn) en die van Diez (matroos is Lat. *mattarius*). Doch in één opzicht heeft laatstgenoemde gelijk, nl. dat wij in *matelot* eene afleiding moeten zijn van Lat. *matta*. De Mnl. vorm *mattennoet* is eene samenstelling van *matte* + *genoot*, dus : « mattegenoot, iem. die met een ander zijne matte, d. i. eigenl. zijn « bed », later zijne « kooi » deelt ». Met dit Mnl. *mattennoet* komen, in vorm en beteekenis, Fr. *matenot* en *matelot* volmaakt overeen. Het Ndl. woord dateert uit de 16e eeuw; uit denzelfden tijd ook *matelot* (< *matenot*). De Fr. zeelui hebben het waarschijnlijk van de onze overgenomen, zooals zij, bij het handelsverkeer in dien tijd, andere scheepstermen overnamen (*louvoyer*, *pilote*, *beaupré*, enz.). Ons *mattenoot*, dat een gewone term moet geweest zijn, is verloren gegaan, doch later, in den verfranschen vorm *matroos*, in de 17e eeuw opnieuw overgenomen.

In zijne *Bijdragen tot onzen zestiend' eeuwschen taalschat*, bl. 245-254, geeft F. van Veerdeghem eene alphabetische lijst van woorden en uitdrukkingen, die voorkomen in de gedichten welke J. B. Houwaert vervaardigde ter gelegenheid van Parma's intrede te Brussel (1585), welke gedichten onuitgegeven bleven.

C. J. Vierhout bestrijdt Stoett's verklaring van de zegswijze *Langs 's heeren wegen wandelen*, bl. 477-479. Daarin is *heer* niet het onz. subst. « leger », zooals Stoett wil, maar wel het mann. *heer* = dominus (niet God). De uitdrukking, meent hij, is ontstaan uit bijeenvoeging van het lidw. en de woorden *heer* en *weg*, en bij « heer » dacht men aan den *landheer*, die de openbare wegen liet aanleggen en er den eigenaar van was.

Na een lange onderbreking zet J. te Winkel zijne *geschiedenis der Nederlandsche taal* voort, en handelt, in een uitgebreid opstel, over « woordvorming door afleiding », bl. 517-541. Tot uitgangspunt voor zijne bespreking kiest hij een viertal woorden, waar hij de geschiedenis van maakt, om aan te toonen wat samenstelling en afleiding is, en hoe ze onderscheiden worden; vervolgens bespreekt hij de afleiding door voorvoegsels en zelfstandige afleidingsuitgangen, die men als 't ware uit de samenstelling ziet ontstaan; daarna de onzelfstandige afleidingsuitgangen. Hij eindigt met de bespreking der vraag : welke de oorsprong der suffixen is, en keurt de antwoorden die de Schlegel's, Bopp, Westphal, Schleicher, Benfey, Curtius, Scherer, enz. daarop gegeven hebben. Wil men zich, besluit hij, het ontstaan der suffixen in eenigszins concreten vorm voorstellen, dan kan men gissingen in den trant van Scherer te berde brengen, wanneer men maar niet door te stoute of te ingewikkelde hypothesen afbreuk

doet aan de duidelijkheid van het beeld, dat men voor den geest wenscht te roepen, en alzoo zijn doel voorbijstreeft. Doch meer dan *gissingen* zullen het niet zijn, *zekerheid* moet men daar niet verlangen.

J. Vercoullie's *Blik in de geschiedenis onzer taal*, bl. 71-77, is een kort overzicht over de voornaamste feiten uit de geschiedenis van het Nederlandsch. De schrijver wijst met een paar woorden op de uitgestrektheid van onze taal in den tijd en de ruimte, hare verhouding tot de andere talen (externe geschiedenis); verder wordt gesproken over hare interne geschiedenis, d. i. de lotgevallen van de klanken, van de vormen en van de woorden. Uit dit beknopt overzicht trekt hij eenige besluiten : onze taal wordt van synthetisch analytisch (hetgeen een voordeel is); ze is niet in orde met hare spelling, enz.

J. H. Gaarenstroom, *De klemtoon in het Nederlandsch*, bl. 481-503. Na een paar woorden tot inleiding van den syllabentoon, den woordtoon en den rhetorischen toon, wordt eerst gesproken over den woordtoon, d. i. de verhouding van de toonintensiteit der woorden in den zin. Dan wordt breedvoerig gehandeld over den syllabentoon, d. i. dezelfde verhouding, in meerlettergrepige woorden, tusschen de verschillende lettergrepen. Om dit onderwerp gemakkelijker te overzien, beschouwt de schrijver achtereenvolgens de substantieven, de adjectieven, de pronomina's, de werkwoorden en de bijwoorden. In dit opstel worden enkel de zelfstandige naamwoorden beschouwd. Eenige algemeene opmerkingen gaan vooraf, dan wordt gehandeld over den klemtoon in afleiding voor achtervoegsels, in afleiding door voorvoegsels, in onmiddelijke afleiding en in samenstelling.

Van de opstellen, die over vraagstukken uit de letterkundige geschiedenis handelen, komt vooreerst Dr J. A. Worps' studie over den *Invloed van het fransche drama op het onze in het begin der 17e eeuw*, bl. 193-225. Na met enkele trekken den toestand van het fransche tooneel in het laatste gedeelte der 16e en begin der 17e eeuw geschetst te hebben, toont hij aan, dat de invloed van de Fr. litteratnur van dien tijd op de onze in de veertig eerste jaren der 17e eeuw zeer gering is geweest. Wel was die letterkunde in het laatst der zestiende eeuw in de Nederlanden eenigszins bekend, en werd zij het later nog meer; wel schreven Nederlanders (o. a. Huygens, Vondel, Bredero, Rodenburg) fransche versjes, en waren er sedert 1605 (?) Fr. tooneelspelers in Den Haag; doch daaruit mag men niet beslui-

ten dat dit invloed op onze schrijvers geoefend heeft. Schrijver heeft een aantal Nederl. drama's uit dien tijd gelezen en onderzocht. Dit onderzoek leverde niet veel; de uitslag was bijna geheel negatief; men kan enkel wijzen op enkele plaatsen in Nederl. stukken, die naar fransche models gevolgd zijn, of vrije vertalingen er van schijnen; elders hebben de Fr. en Ndl. dichters aan dezelfde bron geput, van waar de overeenkomst. Daarnevens staan weliswaar eenige andere stukken, in welke men den invloed van den eenen of anderen franschen dramaticus kan aantoonen; doch dit getal is klein (slechts zeven, welke Worp beurtelings alle bespreekt), en weinig nieuws valt er hierover mede te deelen. Men mag dus onze tooneeldichters der 16e en 17e eeuw van navolging der Franschen vrijpleiten, in tegenspraak met de meeningen die desaangaande heerschen. En te beter, want hoe min navolging, des te meer oorspronkelijkheid.

In zijne (nog niet gansch medegedeelde) studie op J. A. Alberdingk Thijm, bl. 332-352; 435-467, handelt M. A. P. C. Poelhekke over de eerste periode van des dichters loopbaan, die begint ± 1840, toen Thijm als twintigjarig jongeling optrad, en zich uitstrekt tot 1853, welk jaar een heel nieuw gebied voor 's mans werkzaamheid opent. Thijm was een scherpe, karakteristieke figuur, een oorspronkelijke geest, consequent tot in hetgeen wij nu misschien niet geheel goedvinden; de strijdlust was een zijner meest kenmerkende trekken. Schrijver verhaalt ons hoe Thijm optrad als « buitensporig » romanticus, doch hoe zijn positieve aanleg hem behoedde voor het lang verkeeren in dien ziekelijken toestand, hoewel het jaren heeft gekost, eer hij zich losgemaakt had van het overdrevene der romantiek. Hij wijst er verder op hoe hij spoedig daarna andere tonen aansloeg, in lang niet gehoord in zijn vaderland, en theorieën, die groote verbazing wekten, moedig verkondigde en verdedigde. Hij zet ons uiteen, welke Thijm's beginselen waren aangaande kunst, taal, geschiedenis, schoonheidsleer, godsdienst, enz., en hoe hij er voor streed. Thijm beoefende vlijtig en grondig heraldiek, historie, taalwetenschap, aesthetica, enz., immer uitgaande van de stelling dat de wetenschap de kunst, de kunst de wetenschap moest steunen, en beiden alzoo den mensch opvoeren tot de kennis van zijnen oorsprong. Doch die bedrijvigheid werkte nadeelig op den dichter; de ballast van kennis belemmerend op de scheppende kracht. Een tafereel van Thijm's werkzaamheid gedurende die eerste periode hangt ons de schrijver op, en bespreekt breedvoerig de gedichten in die jaren verschenen.

Vermelden wij nog E. H. van Soest's opstel over Vosmaer's *Nanno*, bl. 97-115, waarin de schrijver o. a. aantoont hoe Vosmaer, hoeveel hij ook in dit verhaal aan de Grieken ontleende, toch zijne individualiteit in het geborgde legde.

Aren-lezing, aldus luidt de titel van eene serie bijdragen over allerhande onderwerpen op letterkundig gebied, die A. S. Kok regelmatig sedert 1892 aan de lezers aanbiedt. Thans weer levert hij opstellen over *het devies en de kenspreuk in onze letterkunde*, bl. 134-147, *Huygens en de schilderkunst*, bl. 216-226, en Potgieter's « *Sonnet op het sonnet* » *en andere bijdragen tot de geschiedenis van het sonnet*, bl. 402-415.

DIETSCHE WARANDE, *N. R.* VIII, 1895.

Gustaaf Segers, *Eenige karaktertrekken van Vondel*, bl. 5-16, 126-239. In dit opstel wijst de schrijver vooreerst op het feit, hoe innig Vondel zijne geboortestad « tot zijn laatsten ademtocht » bleef liefhebben, en haalt verscheiden plaatsen uit zijne werken aan, waarin die gehechtheid aan de oude Rijksstad ten duidelijkste doorstraalt. Verder wordt gehandeld over Vondels veelomvattende kennis. Vondel was stellig in geschiedenis en aardrijkskunde een meester; daarbij bezat hij eene *détail*-kennis van talrijke zaken (zeden en gewoonten, personen en feiten, staatkunde, kunst, eene verbazende kennis der *folklore*, enz.), die van hem een der grootste geleerden zijner eeuw maken. Voor Vondel was het leven eene rustelooze leerschool. Schrijver acht het bewezen, dat o. a. Vondel zich op de hoogte der volkstaal en volkenkunde bracht, om daarmede zijne werken op te smukken. Een derde punt waarop de aandacht wordt ingeroepen, is Vondels afkeer van reizen. Waarom Vondel nooit of zelden op reis ging? Niet omdat zijne stoffelijke middelen dit niet toelieten; neen : het reizen verschafte hem geen genoegen; of liever : hij had er een bepaalden tegenzin voor. In 1628 was hij genoodzaakt naar Denemarken te reizen; in 1666 of 1667 — op tachtigjarigen ouderdom — heeft hij zijne geboortestad bezocht; doch dat is ongeveer alles. Te Antwerpen en te Brugge is hij niet geweest; men heeft dit ten onrechte beweerd. — Een laatste karaktertrek van Vondel is zijne vurige liefde tot den vrede; die liefde staat op ontelbare plaatsen uitgedrukt. In dit opzicht, als in zooveel andere, gelijkt Vondel op Rubens.

In eene tweede studie, *Vraagpunten uit Vondels geschiedenis*, bl. 517-537, handelt dezelfde schrijver over een paar feiten uit Vondels

leven. Eerst spreekt hij over den *Segesang* dien Vondel, in 1636 (?), ter eere van Gillis van Vinckenroy, Burgemeester van Hasselt, dichtte, en vraagt zich af welke betrekkingen er tusschen hen beide bestaan hebben, wat aanleiding mag gegeven hebben tot het vervaardigen van het gedicht, en of Vondel te Hasselt verbleven heeft. Op al die vragen moet hij het antwoord schuldig blijven; hij onderstelt dat Vondel Hasselt bezocht, doch bewijzen daarvan kan hij niet aanbrengen. Verder drukt hij zijne verwondering uit over het feit dat Vondel, toen Maria de Medicis in 1638 te Amsterdam luisterrijk ontvangen werd, niet eens een oorspronkelijken lierzang ter gelegenheid harer komst vervaardigde, en zich bepaalde, behalve enkele zeer korte bijschriften, bij vertalingen van eenige Latijnsche verzen van Barlaeus. Evenzoo vindt de schrijver het een « geheim », dat Vondel, die zoo menig kunstenaar verheerlijkte, slechts eenmaal over Rembrandt spreekt, wat zich echter nog eenigszins verklaren laat, en zeer zelden over Rubens, wat heel onbegrijpelijk voorkomt. Van Rubens' reis in Holland (1627) rept hij geen woord; geen woordt rept hij van Rubens' betrekkingen met Maria de Medicis en het Engelsch Hof; Rubens' afsterven eindelijk gaat voor hem ongemerkt voorbij.

In eene « letterkundige studie », *Tochten der fictie van het Oosten naar het Westen*, bl. 91-116; 232-257; 371-384, handelt J. ten Brink over de herkomst en verspreiding van fabel- en vertellingverzamelingen. De fraaiste voortbrengselen der Sanskrit-litteratuur werden door Perzische en Arabische vertalingen naar het Westen overgebracht. De Arabische vertaling werd somtijds in het Syrisch of in het Hebreeuwsch vertolkt, somtijds in het Grieksch. Uit de Grieksche overzetting ontstond de Latijnsche, en deze werd gewoonlijk de bron voor vertalingen in middeleeuwsche West-Europeesche talen. Na op de voornaamste bronnen gewezen te hebben, waaruit Oud-Indische, Perzische en Arabische sproken en vertellingen naar het Westen zouden verhuisd zijn (het *Pancatantra*, het *Hitopadeça*, de *Duizend-en-Een-Nachtvertellingen*, het *Boek der Zeven wijze meesters*, het *Çukasaptati*, Somadeva's *Kathâsaritsâgara*, de *Milesische vertellingen)*, wil de schrijver nader aantoonen op welke wijze dit geschiedde. — Vooreest spreekt hij over den (volgens hem) Indischen oorsprong der Europeesche dierfabelen; ten tweede wijst bij op een paar Indische sprookjes (een uit het *Kathâsaritsâgara*, een ander uit het *Hitopadeça)*, die in Europa zouden aanleiding gegeven hebben tot de allerfraaiste kunstscheppingen (Apuleius' « Amor en Psyche », de sage van den Ridder met den Zwaan, de vertelling van Blauw-

baard, enz.). In de derde plaats wordt over den roman *Van den VII Vroeden van binnen Rome* gehandeld, die niet een vrucht van Westersche verbeeling is, maar een *roman-à-tiroir* van Oosterschen, waarschijnlijk van Boeddhistischen oorsprong. De inhoud ervan wordt medegedeeld, de verschillende vertellingen besproken met betrekking tot hare bronnen, verspreiding, navolgingen, enz.

Ed. van Even, in een kort opstel, *Hadewych, de Vlaamsche dichteres uit de 13e eeuw,* bl. 365-370, geschreven naar aanleiding van M. Jöris' « Inaugural-dissertation », houdt staan, dat Zuster Hadewych dezelfde persoon niet is als de geheimzinnige Brusselsche ketterin Bloemardine.

J. H. W. Goossens deelt, bl. 27-38, 140-149, een *fragment van den Rijmbijbel van Jacob van Maerlant* mede : twee bladen uit een ouden perkamenten codex gescheurd, die als dekblad dienden van een folio-band in de bibliotheek der Leuvensche Hoogeschool. Het eerste blad bevat 185 vv., het tweede 184; zij komen overeen resp. met de vv. 1471-1652 en 2773-2956 van Davids uitgave van den Rijmbijbel. De uitgever drukt ze « zoo getrouw mogelijk af » (d. i. met fouten en al, zonder interpunctie zelfs), opdat ze voor den belanghebbende van des te meer nut kunnen zijn.

Edm. Geudens drukt het *Privilegie der Meerseniers van Antwerpen van den jare* 1422 af, bl. 199-207, 398-397; en Alf. Goovaerts een relaas van *het beleg van Leuven in 1654, door een' ooggetuige* (?) verhaald.

In den « Omroeper » van nr 2, bl. 195, vestigt M. Muyldermans de aandacht op den Duinkerkschen Rederijker Michiel de Swaen (1654-1708), aan wien eene eereplaats in de geschiedenis onzer letteren toekomt, en die naast Luyken en van der Goes, zelfs boven Vollenhove, dient geboekt te worden.

NEDERLANDSCH MUSEUM, D. XXXIX-XL, 1894-1895.

F. van Veerdeghem. *Houwaert en Parma. Onuitgegeven gedichten uit de 16e eeuw,* D. 50, bl. 5-37. De schrijver spreekt eerst over het hs., te Londen in het Britisch Museum berustende, waar gedichten in voorkomen, door Houwaert aan den Hertog van Parma opgedragen. Hij heeft het nauwkeurig onderzocht, en meent te mogen besluiten dat dit hs. het prachtexemplaar is van den dichter aan den Hertog aangeboden. Na eene reeks lotgevallen, die wij hier niet kunnen navertellen, raakte het, gelijk zooveel andere Ndl. hss., in

Engeland, en bleef er langen tijd rusten, zonder dat er iemand het bestaan van vermoedde. — In het tweede deel van het artikel volgt een overzicht over de gedichten die het hs. bevat. Beurtelings worden ontleed en besproken : 1º) de proloog, een soort van adres (twintig strophen van elk negen versregels); 2º) het gedicht over « den voorspoet, benautheyt ende Verlossinghe van Bruessele », een stuk van vijfenvijftig strophen van elf versregels elk; 3º) de « comparatie van Alexandro Magno met den Prince van Parma » (zes en negentig dergelijke strophen), en eindelijk 4º) een stuk van twee en vijftig strophen, bevattende den « Welghecomen » tot den Hertog van Parma, bij diens intreden in Brussel in 1685, en waarin verscheidene personages verondersteld worden den Hertog, hetzij beurtelings, hetzij gelijkertijd, met een versje welkom te heeten. Die vier gedichten, waar uitvoerige uittreksels worden van medegedeeld, tellen samen 2413 verzen. De beoordeeling ervan geeft de Schrijver in het derde en laatste deel. Eerst wijst hij op het feit dat in die stukken zeer dikwijls plaatsen voorkomen, die men in andere gedichten van Houwaert aantreft; dit pleit niet voor de letterkundige kieschheid van den rederijker! Juist omdat in die verzen aan Parma zooveel voorkwam, dat hij reeds vroeger had laten drukken, gaf Houwaert ze nooit uit. — Verder zijn die gedichten onbelangrijk voor de geschiedenis van den tijd waarin zij vervaardigd werden; hunne letterkundige waarde is gering : zij zijn niet beter of niet slechter dan Houwaerts overige werken, die nooit boven het middelmatige rezen. De Schrijver hekelt hunne langdradigheid, de onhandige classieke behandeling, de zucht tot pralen met eigennamen, het gebrek aan gloed en verheffing, enz. De metriek geeft geen aanleiding tot bijzondere opmerkingen; de verzen zijn regelmatiger dan in Houwaerts andere gedichten.

J. Scheltema, bl. 362-376, bespreekt een afschrift van het *Wilhelmuslied* van 1581, eene zeldzame uitgave, doch die geen eerste druk was.

J. Pée geeft, D. 39, bl. 225-236, eene critische bibliographie der fransche, en *ibid.*, bl. 356-368, der duitsche Multatuli-vertalingen.

NEDERLANDSCHE DICHT- EN KUNSTHALLE, 1895.

Wij wijzen vooreerst op het « *Spel van sinne van Charon de helsche schippere* », door Dr W. L. de Vreese uitgegeven, bl. 261-313. De tekst van dit zinnespel (697 versregels) is afgedrukt naar een hs. van 1551, dat langen tijd zoek was geraakt, en thans op de

Universiteitsbibliotheek te Gent berust. Het werd afgeschreven door den Antwerpenaar Reyer Gheurtz (waarschijnlijk een afschrijver van beroep), die, in den Vlaamschen tekst dien hij voor zich had, vrij talrijke Brabantsche vormen bracht. Het stuk werd waarschijnlijk (even als andere door Reyer Gheurtz vervaardigde handschriften), ten gerieve van de Antwerpsche rederijkerskamer *De Goudbloem* afgeschreven; van den eigenlijken auteur is ons niets bekend. De bron van het zinnespel is Lucianus' bekende tweespraak *Charon of de Beschouwers*. Doch de nederlandsche schrijver heeft zijne bron niet slaafsch nagevolgd; integendeel : navolgende is hij oorspronkelijk gebleven; hij heeft zelfstandig werk geleverd, dat lang niet onverdienstelijk is. De wijzigingen door hem toegebracht, zijn goed geslaagd; slechts een enkel maal is hij min gelukkig in zijne afwijking. Niettegenstaande dit alles, is de geest van Lucianus vrij wel bewaard in de Nederlandsche omwerking. Enkele aanteekeningen, waarin de uitgever verklaart dat hij er veeleer naar gestreefd heeft « eene bijdrage te leveren tot de geschiedenis van sommige woorden en uitdrukkingen, dan tot de verklaring van den tekst » worden achteraan het stuk gedrukt.

In het opstel *Vondel een man van gezond verstand*, bl. 347-360, handelt G. Segers over eene der eigenschappen, welke Vondel « in hooge mate bezat », nl. « gezond verstand », dat « de werken van sommige dichters kenmerkt », en door den Schr. omschreven wordt als zijnde « die rijkdom aan logische orde, welker genot innig samengaat met dat, hetwelke de schoonste dichterlijke uitboezemingen op ons teweeg brengen ». Plaatsen uit den *Lucifer*, den *Gysbreght van Amstel*, den *Salomon*, enz. worden aangehaald ten bewijze van Vondels kloek verstand en gezonden zin, welke beiden levendig in gansch zijn werk doorstralen, en, meent de schrijver, « een der minst gekende zijden van Vondels vernuft » zijn.

TAAL EN LETTEREN, 1895.

T. N. van der Stok deelt uit de nalatenschap van J. A. F. L. Baron van Heeckeren een paar letterkundige studiën mede. De eene handelt over Cats, bl. 73-106, en dagteekent reeds van 1876. De schrijver zegt dat geen naam thans meer restauratie noodig heeft dan die van Cats, en hij die beproeven wil. Potgieter, Busken Huet en Jonckbloet hebben een veel te streng oordeel over « onzen goeden vader Cats » geveld. De schrijver verwijt den

laatsten willekeurigheid in zijne aanhalingen; Huet oppervlakkigheid. Hij tracht Cats vrij te pleiten van de beschuldiging van onzedelijkheid, beschouwt hem als een echte dichter; hij vergoelijkt zijne gebreken (eentonigheid, langdradigheid, platheid, gemakzucht, enz.), en doet zijne « vele goede hoedanigheden » uitkomen : prijst zijne nauwkeurigheid, zijne aanschouwelijkheid, zijne helderheid van taal, zijne « zinnebeelden-kunst », waarin hij zonder mededinger is. — Het tweede opstel, *de vrijheid in onze letterkunde*, bl. 1-17, dat van 1880 dagteekent, wijst op het feit, dat onze letterkunde eene lichtzijde heeft, die wel wat te veel wordt voorbijgezien : zij spiegelt nl. het karakter en de roeping onzer natie op eene bewonderenswaardige wijze af. Al onze schrijvers en dichters waren voorstanders der vrijheid en volksvrienden, en in dit opzicht steken zij gunstig af o. a. tegen hunne Engelsche kunstgenooten. Deze stelling tracht de Schrijver te bewijzen met een overzicht over onze letterkunde in de drie laatste eeuwen.

J. Koopmans' artikel *Uit den tijd onzer wedergeboorte : Hooft's Renaissance-Klok*, I, bl. 285-310, is eene beschouwing van den « Baeto» en den « Geeraert van Velzen ». Het eerste stuk is een vorstenschool; Bato een spiegel voor vorst en onderdaan. Doch naast een vorstenschool is het treurspel een priesterschool geworden; in zijn geheel genomen, is het een loflied op den Vrede en de Liefde; Vrede is de strekking en de ziel ervan; meer nog : het is een kostbaar raamwerk voor den opbouw eener natie in den Hooftschen stijl. — In den « Geeraert » luidt ook het Bato-motief. Maar hier wordt een vorst aan *den* Vorst gespiegeld, aan 't Ideaal, de Abstractie, getoetst; hier wordt de Ridder (Velzen), naar *dèn* Onderdaan gemeten; zij beiden onwaardig geacht en door de Idee gevonnist. De *Toets* en de *Norm* is Amstel.

F. Buitenrust Hettema, in zijn opstel *Uit de spraakleer*, B. *over naamvallen*, bl. 37-71; 247-264, toont aan dat het « nu-nederlands », op weinige uitzonderingen na, « deflektief » is; het kent geene naamvallen meer, en die « flexie-loosheid » is niet een verval of een armoede, maar een rijkdom. De naamvallen zijn trouwens overbodig geworden; « uit de beteekenis allereerst, uit de woordstelling, uit de kombinatie-woordjes blijkt het verband voldoende, beter als uit woordvormen zelf. » — Andere bijdragen tot de spraakleer van het *nu-nederlands* worden door Dr R. A. Kollewijn en J. G. Talen geleverd. De eerste handelt : 1º) over « *onze voornaamwoorden*, een hoofdstuk uit de grammatica van de

nederlandse spreektaal », bl. 19-35, en, uitgaande van de stelling dat de spraakkunsten moeten rekening houden met de « beschaafde spreektaal », en niet alleen schrijftaal-grammatica leeren, geeft hij een overzicht over de vormen der voornaamwoorden in de beschaafde spreektaal, d. i. die taal, waarvan is, « aan de eene kant uitgesloten al wat plat, dialecties, provincialisties klinkt, en aan de andere kant uitdrukkingen die alleen voorkomen in « de » schrijftaal ». — 2°) Over « het geslacht der zelfstandige naamwoorden in het Nederlands », bl. 217-228, en wijst er op, dat in de term woord*geslacht* slecht is gekozen; « geslacht » of « genus » wil eigenlijk aanduiden een bepaalde wijze van verbuigen, en daar er van verbuiging in onze taal zoo goed als geen sprake meer is, kan « geslacht » thans niets anders meer beteekenen, dan dat het zelfst. naamw. door een bepaalde groep voornaamwoorden kan worden vervangen of aangeduid.— De heer J. C. Talen, van zijn kant, bespreekt, in een eerste opstel, « *het bijvoeglijk naamwoord* », bl. 107-116; 161-186; hij staat een oogenblik stil bij de begrenzing van het grammaticale begrip « adjectief », en behandelt dan het gebruik en de verbuiging van het bijvoeglijk naamw., alles van het standpunt van het « levende Nederlands van tegenwoordig ». In een tweede bijdrage, bl. 365-379, zet hij de *vormleer van het werkwoord*, in het « beschaafde nederlands », uiteen.

W. L. van Helten wijdt eenige bladzijden, bl. 229-237, aan de behandeling van « de verscherpte uitspraak van zachte en de verzachte uitspraak van scherpe stomme consonanten in het normale nederlandsch »; het is een overzicht over de gevallen waarin een met het teeken voor een zachte stomme consonant voorgestelde medeklinker scherp, en omgekeerd een met *f, s, p, t,* voorgestelde consonant zacht wordt uitgesproken.

Hoewel geschreven naar aanleiding van de Engelsche uitgaaf van O. Jespersen's boek : *Progress in Language* (Londen, 1894), toch verdienen de bijdragen van Prof. H. Logeman (*Taalverval of taalontwikkeling?* bl. 265-281; 329-352) en van Dr R. A. Kollewijn (*Woordorde en buigingsuitgangen*, bl. 353-361) eene melding; de laatste is eene Nederlandsche bewerking van dit hoofdstuk in Jespersen's werk, dat handelt « over het verband tusschen het ontstaan van een vaste woordorde en het verdwijnen van buigingsuitgangen ». Prof. Logeman's uitvoerig artikel is een zelfstandig bewerkt uittreksel voor den Nederlandschen lezer.

Ten slotte wijzen wij op de verklaring, door G. A. Nauta, van

de uitdrukking « *op syn genevoys* », bl. 116-118, die bij Brederode (*Sp. Brab.* v. 529) voorkomt. De beteekenis is : « op zijn mooist, uitgedost »; wat den oorsprong betreft, is *genevoys* vermoedelijk « Genueesch », dus « van Genua ».

HET BELFORT, 1895. Eerste halfjaar.

L. Scharpé. *Eduwaerd De Dene*, bl. 5-17. Uit een historisch oogpunt oogpunt valt het zeer te betreuren dat de Rederijkers niet vlijtiger bestudeerd worden. De meest bekenden onder hen — b. v. De Rovere en Casteleyn — zijn nog nooit tot onderwerp van een grondig onderzoek gekozen geworden. Van De Dene — een type van den rederijker, zooals men er zich geen volkomener zou kunnen wenschen — zijn gelukkig talrijke gedichten overgebleven, die toelaten ons van zijne ontwikkeling en bedrijvigheid een voldoende denkbeeld te vormen, terwijl voor het opmaken zijner levensbeschrijving toereikende opgaven voorhanden zijn. Na eene algemeene beschrijving van De Dene's *Testament Rhetoricael* — een in menig opzicht merkwaardig stuk, dat, met uitzondering van enkele uittreksels, onuitgegeven en onbekend is gebleven — geeft de Schrijver eene goed gedocumenteerde schets van De Dene's levensloop. Het geboortejaar van onzen rederijker moet omstreeks 1505 geplaatst worden; het jaar van zijn overlijden valt tusschen 1576 en '79. 1533 en 1557 zijn de twee keerpunten van 's mans leven. In 1533 sterft de vader, het ouderlijk huis gaat uiteen, Eduwaerd sluit een huwelijk dat niet gelukkig schijnt geweest te zijn; vandaar buitensporigheden, losbandigheid.... In 1557 komt de doorbrenger tot inkeer. — In eene volgende studie belooft de Schrijver eene ontleding van het *Testament*.

Tweede halfjaar.

Bijdragen tot de kennis van het leven en de werken van Jan van Ruusbroec leverde W. de Vreese, door de uitgaaf eener reeks « geschriften van tijdgenooten van den eersten prior van Groenendael, « even-eeuwighe » getuigen van zijn leven en werken, en ook geschriften van hem zelven, of, wat sommige betreft, althans aan hem toegeschreven ». De uitgever wenscht daarmede bruikbare stof te leveren voor den geschiedschrijver onzer letterkunde. Enkele dier geschriften werden vroeger reeds gedeeltelijk uitgegeven, doch die oudere uitgaven wijken soms niet onbelangrijk af van het hier medegedeelde. Een commentaar wordt er niet aan toegevoegd, wel, zooals

van zelf spreekt, de varianten, wanneer verschillende handschriften ten dienste stonden. Elk stuk is voorafgegaan door eene inleiding over de handschriften, den auteur, de waarde en het belang, enz. Achtereenvolgens bekomen wij : *die prologhe*, welke een zekere Her Gerardus, in leven prior van het Karthuizerklooster te Herne (Hérinnes, ten N. van Enghien), tijdgenoot en persoonlijke kennis van Ruusbroec, vervaardigde om tot *prologhe* te dienen voor een handschrift, bevattende een door hem zelven gemaakt afschrift van vijf werken van Jan van Ruusbroec; verder een tractaat over de werken en de leer van den eersten prior van Groenendaal, door een zijner volgelingen; dan de lofredenen van Jan van Leeuwen, den kok van Groenendaal, op Jan van Ruusbroec, ten getalle van vier, waar er een paar van, op zeer gebrekkige wijze, door J. F. Willems vóór eene halve eeuw (in 1845) werden uitgegeven. Die Jan van Leeuwen, schrijver van vier en twintig ascetische geschriften (waar tot nog toe, jammer genoeg, niets van is uitgegeven), is door J. F. Willems en latere geleerden (Moll, van Otterloo, J. te Winkel) voor een ongeletterd, weinig beschaafd man gescholden; en die onzin vreest terecht de Schrijver verder (door het gezag van een man als te Winkel) verbreid en nagebauwd te zien, zoo er door een onbevooroordeeld onderzoek geen orde op gesteld wordt.

In de *Philologische Bijdragen*, bijblad van *het Belfort*, komen o. a. drie opstellen voor van A. Dassonville. In het eerste handelt hij over *de Westvlaamsche L*. Na over het wezen en de uitspraak ervan gesproken te hebben, verklaart hij de wijzigingen die de *l* zelve ondergaat, daarna de wijzigingen der omgevende klanken, door de tegenwoordigheid en onder den invloed der *l* teweeggebracht. In de twee andere opstellen wordt gesproken, resp. *over de fransche gemouilleerde l* en over de *id. n in het hedendaagsch Westvlaamsch*.

J. Claerhout verklaart een aantal dorpsnamen in Vlaanderen (Asper, Audegem, Eename, Petegem, Wortegem, Roosbeke, enz.). De « Hunneghemstraat », te Assche, ontleende haren naam aan een oord of buurtschap « Hunneghem », d. i. « Hunningheim », de woonplaats der afstammelingen van *Huno*, en niet *hameau des Huns*, zooals men in 1891 op het oudheidkundig Congres te Brussel uitlegde.

VIERDE HOOFDSTUK.

De klanken der toonlooze en bijtonige lettergrepen.

37. De betoning. — Het zou hier de plaats zijn om de woordbetoning van het dialect te bespreken, indien deze niet in alle wezenlijke punten met de Nederlandsche overeenstemde, Een paar afwijkingen zullen in den loop der volgende hoofdstukken of in de woordenlijst te pas komen. Op een verschijnsel nochtans moge de aandacht ingeroepen worden. Het dialect heeft niet, tegen de betoning op de laatste lettergreep van het woord, den afkeer, die aan de meeste tongvallen van België en Holland eigen is. Deze betoning wordt derhalve behouden in de woorden, die aan het Fransch ontleend zijn, zonder dat de eerste lettergreep gereduceerd wordt; vgl. **38**, Aanm. (37)

Evenals de verschillende lettergrepen van een woord door den woordklemtoon beheerscht en gerangschikt worden, zoo ook zijn de woorden van den zin onderling verbonden door den zinklemtoon. Deze laatste speelt in het Aalstersche taaleigen eene uiterst gewichtige rol.

De beweging van ons dialect is klimmend, en streeft naar het ïambisch rythmus. In dit punt verschilt het niet van de meeste Germaansche talen, inzonderheid van het Nederlandsch; maar hetgeen meer en regelmatiger ontwikkeld is dan in de meeste mij bekende Nl. tongvallen, zijn de wijzigingen, die aan de niet hoofdtonige woorden toegebracht worden: deze kunnen als toonlooze of eigenlijke proclitica, andere als bijtonige of oneigenlijke proclitica gebruikt worden; als enclitica zijn

enkel een paar persoonlijke pronomina — in den vragenden vorm der werkwoorden — en een of twee adverben te rekenen.

(38) **38.** Proclitica en vóortonige lettergrepen. — Proclitica zijn de woorden, die in den zin nooit den hoofd- of bijtoon dragen. De bijtonige *lettergrepen* der woorden met klimmenden rythmus worden hier met de niet-hoofdtonige *woorden* behandeld; voor de tweelettergrepige schijnen dezelfde regels te gelden; de meerlettergrepige en de vreemde woorden geven aanleiding tot bijzondere regels.

A. *a)* De *eigenlijke proclitica*, die in den volzin nooit den hoofdtoon dragen, zijn: 1° de lidwoorden, 2° het negatieve **en (e)**; zie *Vormleer* en **42**, Aanm. 2; 3° het adverbiale **der (d)er**; 4° de praepositie **en** *aan*, zie *t. pl.* Hierbij sluiten zich aan de toonlooze pronominale vormen **'k ge ze we**. De eind-**e** dezer woorden valt weg vóor vocaal; de eind-**n** wordt behandeld gelijk de toonlooze eindlettergreep **-en**, zie **42**.

b) Hoofd- of bijtonig kunnen zijn: 1° alle pronomina, 2° de meeste partikelen, 3° de hulpwerkwoorden; verschillende onder deze laatste hebben aldus twee vaste vormen verkregen, die elkander niet zelden gecontamineerd hebben. — Al deze woorden worden in de vormleer behandeld; hier worden alleen de algemeene regels samengevat. Wanneer deze woorden als bijtonige, *oneigenlijke proclitica*, gebruikt zijn, wordt de vocaal verkort (ingekort, bij tweeklanken), naar de bekende regels; **r** en **l** na korte klinkers vallen weg vóor vocalen; **t d** vallen altijd weg vóor consonanten (behoudens de Sandhi-werking); **t** wordt **d** vóor vocalen; deze **d** blijft dikwijls onuitgesproken; **ḍ ḷ ṇ** worden **j**; de bijzonderheden aangaande **n** worden verder uiteengezet. — Soms heeft een tweede verkorting plaats; **r** valt dan weg, de korte vocalen **é** en **è** en zelfs diphthongen worden e of vallen weg. Deze regels zijn gesteund op de voorbeelden onder **A** *b)* en **B** *a)*, die elkander aanvullen.

Voorbeelden zijn : (38)

a : **da(d) oés** *dat huis*, **wa(d) oés** *wat huis?*
der (**d**)**er**, gereduceerde vorm van *'thar.*

ā : **a oés** *uw huis*; vgl. **ā oés** *uw huis (niet het mijne)*.

è : **belanen** *op verre na*, 2de verkorting van ***boé lanen**, met de 1ste verkorting **bè lanen.**

è : **en klèn kind**, als het niet moet beteekenen *een kind dat klein van gestalte is*, wordt dikwijls als een soort van compositum **klè kind** uitgesproken.

é : **mégd** *moogt*, bijtonige vorm van **mégd**; **vér** *voor* bijtonig; vgl **vér** *vóor* hoofdtonig.

eı : .....

i : **en ın**, gereduceerde vorm van *in*, in **ın²don²derdah**, *aanstaanden donderdag*.

ī : **ir** *hier*, bijtonige vorm van **īr**.
de *de*, gereduceerde vorm van *die*.

o : **op ém** *op hem*.

ō oī : **mor nā** *maar nu*; **gon éten** *gaan eten*; de volle vormen van *maar* en *gaan* zijn **moır** en **goın.**

u : ......

ū : **u** *hoe*, bijtonige vorm van het emphatische **ū**.

iı : **dinen** bijtonige vorm van **dıınen** *die dien*.
neu en, gereduceerde vorm van *eenen een*.

oé : **bè moè** *bij mij*; vgl. **komd boè** *kom bij*.

é : ......

l : **'k za komen** *ik zal komen*; vgl. **'k zal émen** *ik zal hebben*.

r : **mo do**, 2de verkortingen, van **mor** *maar*, **dor** *daar*.

t d : **da(d)** *dat*, **wa(d)** *wat*; zie *Vormleer* en **42**, Aanm, 3.

ḍ : **duȷe**, van **duḍe** *doet ge?*

ḷ : **wiȷe**, van **wiḷe** *wilt ge?*

ṇ : **kéȷe**, van **kéṇe** *kent ge?* Zie t pl.

n : de eind-**n** der zeer gebruikelijke **van** en **oın** of **on** wordt behandeld gelijk **n** van het toonlooze eind-**en**, zie **42**.

(38) Het voorzetsel **in** en andere oneigenlijke proclitica, worden somtijds op dezelfde manier gewijzigd; **gewoon**lijk nochtans blijft **n**, of wordt geassimileerd, of bewerkt nasalisatie der voorgaande vocaal; **in** kan dus **in**, **in²** (**t d**), **in** (**k g**), **m²** (**p**, **b**), **i¹**, **i²**, **i³**, zelden **i** uitgesproken worden; nadere bijzonderheden in de *Vormleer*.

B. *a*) De woorden, waarin een bijtonige lettergreep *onmiddellijk* vóor den hoofdtoon staat, zijn twee lettergrepige oxytona, of woorden op - **ine** - *in* of met de bastaarduitgangen - **ès** - *eres*, **oze** *age*, - **īr** - *ier*, - **oè** - *ij*; - **ist**, - **éren** - *eeren*. De gewone verkortingen grijpen hier plaats gelijk bij de bijtonige proclitica, voor zooveel de uiet zeer talrijke voorbeelden toelaten eenen regel op te maken; voor de vreemde woorden, zie ook de Aanm. 1.

Voorbeelden zijn :

a : **pahtès** *pachteres*, **alom** (**goın**) *eenen omweg maken*, **radoès** *radijs*.

ā : **ā māneke(n)soès** *oude-mannetjeshuis*, zelden vóor **ām**....

é : **benoır** **benor** *bijna*, 2de verkorting van ***boè noır** **bènoır**.

è : **èrdoén** *arduin*, in plaats van ***èrdoén**; **è** is hier in zijne ontwikkeling gestuit geworden, zie **6**, 5°

é : **stéloze** *stellage*, **vèrom** **vedrom** **verdrom** *weerom*, 2de verkorting van **wérom** met de 1ste verkorting **wérom**.

eı : **wérdoé**. ook **weirdoé** *waardij*.

i : **misdūn** *misdoen*.

ī : **irom** *hierom*, bijtonige vorm van het emphatische **īrom** *hierom*.

o : **oniırlèk** *oneerlijk*.

ō oı : **slovıne** *slavin*, **ovetīren** *wagen 'avonturen*, ook **ōven²tīren**, bij sterken nadruk; **dorom** *daarom*, bijtonige vorm van het emphatische **doırom** *daarom*.

u : **borine**, zelden **burine** *boerin*, van **būr** *boer*; **lowī**, het Fr. *Louis*, zie Aanm. 1. **(38)**

ū : **uvél**, bijtonig **uvél** *hoeveel*; in de indirecte vraag luidt dit woord **uvél** of **ūvél** en somtijds **ūvel**; voor het niet ongewoonlijke **ovél** of **ovél**; zie Aanm. 1.

ii : **mistès** *meesteres*, van **miister** *meester*.

oè : **vrèoze** *vrijage*, **van vroèn** *vrijen*; **drèkéninen**, *Driekoningen(dag)*, van **droè....** *drie*.

uy : **rykuyl**, ook **ruykuyl** in het enkelvoud, *roode kool*.

l : **makanderen** *malkander*, **agā** *algauw*.

r : **donéve(n)st** *daarneven*; 2de verkorting van **dornéve(n)st**.

n : de **n** van **on** wordt dikwijls **om**, zie **41**, Aanm. 4.

t d : ......

b) In meerlettergrepige ïambische woorden met eerste bijtonige lettergreep behoudt deze hare volle klankwaarde; de 2de is gewoonlijk toonloos, en reduceert hare vocaal tot **e**; de toonlooze **n**, die op deze e volgt, wordt behandeld gelijk die van het eind-**en**; zie **42**.

Voorbeelden zijn :

avekoit *advokaat*.

kademī *academie*; **academī** is een geleerde vorm.

brāveroè of **brāiroè brāroè**, en zelfs **braroè**, vgl. *a)* *brouwerij*.

èrtenois *hartenaas*.

(stroit)shéneroè *straatschenderij*.

kénegine *koningin*, vgl. **kèning²**, de **n** wordt somtijds uitgesproken onder den invloed van het masc.

pri²sepoil *hoofdzakelijk*, *principaal*.

mizekan²t *muzikant*, vgl. **mizīk** *muziek*.

on²derkroèpen *onderkruipen*.

kormején, de populaire uitspraak van *école moyenne!*

sokelat *chocolade*.

(38) **kukenoès** *ruitenaas.*

uveroilen *overhalen.*

iikenāt *eikenhout.*

uyverdoè *hoogmoed;* vgl. **yveirdeg** *hoovaardig.* naar *a).*

Andere verkorten slechts de middenvocaal, b. v. **èrbèrgīr** *herbergier*, **bukabèrh**, zie **12**, Aanm. 2; **zāstropoirt** van ***zātstroitpoirt** *Zoutstraatpoort*, **nīstropoirt** *Nieuwstraatpoort;* zelfs korte vocalen blijven in **kanonīr** *kanonier*, **èrtogine** *hertogin*, onder den invloed van **kanon, èrtoh.** — De weinige composita, die den hoofdtoon op het laatste bestanddeel hebben, toonen dezelfde neiging, namelijk tot het verkorten der middenvocaal; nochtans bestaat hier geen vast gebruik, bijzonderlijk als toonlooze lettergrepen in 't spel komen.

Nieuwekerkenkermis	wordt	**Nīvekèrkenkèrmimes** zelden ...**kèrk**...
Nieuwjaaravond	»	altijd **nīvejorōve(n)d.**
Driekoningenavond	»	**drékénenenōve(n)d.**

Aanm. Eene soort van vocaalharmonie schijnt zich voor te doen in een aantal, meest vreemde, woorden, die den hoofdtoon op de laatste lettergreep hebben; regels omtrent dit verschijnsel kunnen, bij het klein getal der voorbeelden, niet opgemaakt worden; men ziet nochtans dat, in de meeste gevallen, de vóortonige vocaal **a** wordt, of blijft.

Agist *August.*

aroze of **èroze** *vertwijfeling.*

boboèn *bobijn.*

boshoèt ook **be...** *beschuit.*

èrloze *horloge.*

kortīr of **kotīr** *kwartuur.*

flawoèn *fluwijn.*

fortoèt *kracht*, van *virtutem*.

gordoèn *gordijn.*

kazak *kozak*, gewoonlijk **kozak**, de geleerde (38)
kornoèn of **konoén** *konijn*. [vorm.
lijawèrk *leeuwerik*.
Mahīl *Michiel*.
Mavrā *Mevrouw*.
plizīr ook **ple....** *plezier*.
peirlamūr *parelmoer*.
pusanél *hansworst*.
saloi *sla*.
Sārlaruy *Charleroi*.
sarūp *siroop*, *stroop*.
tarūf *troef*, maar **trūfois** *troefaas*, ook **trufois**.
taluyr, *teloor*, *bord*.
Téadūr *Theodoor*.
trawiil *truweel*, enz.

Voeg daarbij **ovél** = **uvél** *hoeveel*, **borine** *boerin*, **nowoir?** *niet waar?* — Ook **gi** = **gè** *gij* en **a** = **è** *hij* zijn waarschijnlijk hier aan te stippen, zie *Vormleer*.

Aanm. De composita, waarvan het eerste lid een adjectief is, hebben dikwijls den toon op het tweede deel : **witen'don'derdah** *Witte Donderdag*, **gujevroédah** *Goede Vrijdag*, **kā-** of **kawoiter** *koud water*, **witenélen** *wittelelieplant*, **rykuyl**, zelden **ruykuyl** *roodekool*, **Sintemèrten** *Sinte Maarten*, **Si'zuysép** *Sint Jozef*, enz. Men zegt nochtans **grutvoér** *grootvader* en **grutmujer** *grootvader* enz.; zie de *Woordenlijst*.

39. Natonige lettergrepen en enclitica. (39)

A. In *samengestelde woorden* wordt het tweede deel geheel en al behandeld alsof het op zich zelf stond. In eenige woorden is de hoofdtoon tot op het tweede deel versleept; het eerste is alsdan vóortonig en werd reeds behandeld. Er beslaat nochtans eene neiging om het 2de deel van dikwijls gebruikte woorden te verkorten : b. v. **stadōs**

(39) (spr. **statös**), in plaats van het gewoonlijke **stadoės** *stadhuis;* **èrfel** *armvol* is eene merkwaardige vervorming; evenzoo **alfel** *handvol:* zie de *Woordenlijst.* — Deze verzwakking heeft bijzonderlijk plaats in drieledige composita, b. v. **stadöswūrd** *stadhuiswoord,* **loèzemélpap** *pleister van lijnzaadmeel;* dit laatste is **loèzemeıl** geworden.

B. Eenige *suffixen* zijn halfbetoond en ondergaan de verkorting als zij onmiddellijk na de stemlettergreep komen, maar behouden hunnen vollen klank als tusschen beiden eene toonlooze lettergreep staat.

-oırd-ord *aard,* in **gīregoırd** *gierigaard,* **roèkord** *rijkaard,*
-boır-bor *baar,* in **midelboır** *middelbaar,* **dankbor** *dankbaar.*
-zōm *zom *zaam,* in **guyrzom** *gehoorzaam.*

Dit is de regel. maar de analogie of de nadruk, dien ne sprekende persoon gebruikt, brengen dikwijls verwarring voort.

-lèk *lijk* en **-èd** *heid* zijn altijd verkorr. **-dom**, **-shap** *-schap* en **-èhteh** *-achtig* blijven natuurlijk onveranderd.

Bij encliticis is het gebruik analogisch.

B. v. **wil ekik** *wil ik?*
komd-e gė *komt gij?*

Het is onmogelijk veel voorbeelden aan te halen; de woorden, die den zintoon niet hebben, worden als proclitica gevoeld.

C. Alle andere natonige lettergrepen, hetzij van *suffixen,* hetzij van *desinenties* zijn, evenals in het Nederlandsch, tot **e** verzwakt. De uitspraak dezer **e** is reeds aangegeven; in enkele gevallen wordt zij onder den invloed der naburige consonanten min of meer gewijzigd, zoo heeft de **e** van **ite** *hitte* **i**-nuance; **balsem**, **alsem**, **oısem** *adem* worden met **o**-achtige **e** uitgesproken, ja meestal met volle **o** : **balsom** enz.

Hetzelfde geldt voor de enclitica; deze zijn zekere pronomina, die in de *Vormleer* nader besproken worden en het adverbiale **(d)er** *er.*

Bijzondere aandacht verdient (39)

a) **e** *voorafgegaan door* **l r m n.**

Het hangt af van den spreker, die traag of snel, met of zonder nadruk de woorden uitbrengt, de **e** te laten klinken, te reduceeren of te onderdrukken. De nadruk kan zelfs op een toonloos **-en** vallen. b. v. in **oızen** *huizen*.

B. v. **'k en(e) sprék ni(t) van en oıs, mor van oızen** (1) *ik spreek niet van een huis, maar van huizen;* zij klinkt dan als **è**.

De behandeling van **e** vóor deze klanken, als zij niet ten volle uitgesproken wordt, hangt af van den voorafgaanden consonant.

Na **k** wordt en tot **n ın** : **sprékn sprékın** — of **spréken.**
» **g** » » » **ın** : **ligın** *liggen* of **ligen.**
» **t** » » » **n** : **étn** *eten* — of **éten** (zelden).
» **ṭ** » » » **ṇ** : **péṭṇ** *peter* — of **péṭen,** »
» **ḍ** » » » **ṇ** : **groḍṇ** *raadde* — of **groḍen.**
» **d** » » » **n** : **wédn** *wedden* — of **wéden.** »
» **s** » » » **n** : **losn** *lossen* — of **losen** »
» **ṣ** » » » **ın** : **kluṣın** *klutsen* — of **kluṣen** »
» **z** » » » **n** : **ruyzn** *rozen* — of **ruyzen** »
» **ẓ** » » » **ın** : **boshoẓın** *boschages* — of **boshoẓen.**
» **p** » » » **m ın** : **luypm luypın** *loopen* — of **luypen.**
» **b** » » » (b)en of (w²)n : **kraben** of **kraw²n.**
» **f** » » » **ın** : **strafın** *straffen* — of **strafen.**
» **v** » » » **ın** : **gévın** *geven* — **of géven.**
» **j** » » » **ın** : **zujın** *zieden* of **zujen.**

el er worden **ıl ır** of blijven **el er**; **em** wordt zelden **ım** of **em**, de gewoonlijke uitspraak is **om.**

(1) De **e** en **t** tusschen haakjes worden nooit uitgesproken; zij worden nochtans geschreven, omdat de Sandhi-wetten toegepast worden op **ene** en **nit**, niet op **en** en **ni**; de grondregels der aangenomen spelling worden vóor de *Woordenlijst*. aangegeven.

(**39**) Bij twee opeenvolgende liquidae valt eerst te onderscheiden of beide door **e** voorafgegaan zijn of niet; in dit laatste geval zijn de regels de volgende :

lm wordt **lım lem** : **olım** of **olem** *olm*.

len » **ln lın** : **wiln wilın** *willen* -- of **wilen** (zelden).

rel » **rl rıl** : **peırl** of **peırıl** — bijna nooit **peırel**.

rm » **rm rım** : **wèrm wèrim** *warm*.

buyrn buyrın *boren* — of **buyren** (zelden).

ren(rn) » **rn rın** :

kuyrn kuyrın *koorn* — of **kuyren** »

mel » **mıl** : **émıl** *hcmel* — of **émel**.

mer wordt **mır** : **ōmır** *hamer* — of **ōmer**.

men » **m̄ mın** : **rōm̄ rōmın** *ramen* — of **rōmen**.

nen » **n̄ nın** : **zin̄ zinın** *zinnen* — bijna nooit **zinen**.

nen » lange **n** : **brin** (lange **n**) *brengen* — of **brinen**.

ṇen » lange **ṇ** : **vriṇ** (lange **ṇ**) *vrienden* — zeld. **vriṇen**.

ner » **nır** : **vinır** *vinger* -- of **viner** (zelden).

nel » **nıl** : **tinıl** *netel* — of **tinel**.

De overige reeksen **lel ler rer nem nel ner** komen niet voor of worden gewijzigd; zie **27**, **B**.

De dactylische rijen die voorkomen, zijn **elen eren eren**; zij worden behandeld als volgt :

elen wordt **ıln ılın** : **wan'dıln wan'dılın** *wandelen* — of **wan'delen** (zelden).

eren » **ırn ırın** : **ōpırn ōpırın** *haperen* — of **ōperen** (zelden).

enen » **ın̄ inın** : **rékın̄ rékının** *rekenen* of **rékenen** (zelden).

In de onbetoonde uitgangen **ens end** valt **n** weg.

B. v. **kīke(n)s** plur. van **kīken**, *kip*, spr. **kīkes**.

Ją'se(n)s eigennaam, *Janssens*, spr. **Ją'ses**.

Avond en *duizend* worden in het enkelv. **ūved** en **duẓed** ; het meerv. is **ōvenen** en **duẓenen**; wij schrijven dus **ōve(n)d** en **duẓe(n)d**.

De uitgang der partic. praes. **enden** wordt **en̄** of **endn**, zelden **edn** uitgesproken.

Deze opmerkingen aangaande de toonlooze eindlettergrepen met eenen of twee sonoorklanken zijn alleen toepasselijk op de woorden *in pausa*. Andere wijzigingen komen voor in de samenstellingen van den zin, en worden verder onder den Sandhi behandeld. **(39)**

b) *Finale* **e** *in substantieven* is weggevallen, evenals in het Nederlandsch. Eene merkwaardige uitzondering bestaat na **g d b l m n r**, voorafgegaan van eene korte vocaal.

In **nọle** *naald* is de korte klinker uit eenen langen ontstaan, waarschijnlijk ook in **wẹle** *weelde*; vgl. Aanm. 1.

In een paar andere is de korte klinker integendeel lang geworden, namelijk in **kère** *kar*, **stère** *ster*, **spère** *spar*. enz. De lange vocaal moet hier zeer laat opgekomen zijn; in Schaarbeek spreekt men nog **kère** enz. De volgende lijst dezer woorden, waaronder vele van duisteren oorsprong, is nagenoeg volledig :

Béde *bed*, **béle** *bel*, *schel*, **bère** *berrie*, **bole** *bol* fem. **bol** is masc., **brige** *brug*, **éle** *el* en *hel*, **ẹne** *einde* en *eend*, **gale** *gal*, **kale** *ekster*, **kapéle** *kapel*, **kide** *kudde*, **kine** *kin*, **klade** *klad*, **klode** *vod*, **kastrole** *kastrol*, **katrole** *katrol*, **kode** *staart*, **kolome** *kolom*, **kome** *kom*, **krame** *kram*, **krébe** *krib*, **krole** *krol*, **kwabe** *krop*, **mastéle** *harde koek*, **mème** *mam*, **mère** *merrie*, **none** *non*, **pade** *pad*, **pène** *pan* en *pen*, **pine** *pin*, **rige** *rug*, **roge** *rogge*. **role** *rol*, **shane** *schande*, **spéle** *speld*, **stème** *stem*, **tone** *ton*, **vale** *val*, **vode** *vod*, **vlame** *vlam*, **wole** *wol*, — het betoonde suffix-**ine** in **Kénegine** *Koningin*, enz.

In de *vervoeging* is deze eind-**e** overal weggevallen; men zegt **ik tél**, **ik win**, naar analogie van **sprék**, enz.

Twee *adjectieven* hebben finale **e** behouden in het praedicatief of adverbiaal gebruik : **dine** *dun*, Ohd. *dunni* en **stile**, Ohd. *stilli*.

(39) Aanm. 1. Alleenstaande is **blome** *bloem*, waar de consonant altijd enkel is geweest. De verkorting moet aldus geschied zijn voor den wegval van finale **e** na lange vocaal. De bijvorm **blom** beteekent *meelbloem*.

2. **Noḷe** *naald*, **shane** *schande* en **eṇe** *einde* en *eend* schijnen te bewijzen, het eerste dat de mouilleering ontstaan is vóór den wegval van finale **e** na lange lettergreep, de twee andere dat **d** vóor dit tijdstip reeds wegviel.

3. **Dide** *dit*, **dade** *dat*, **wade** *wal*, zijn producten der analogie, zie *Vormleer*.

4. De dactylische **nemen lemen** in onbetoonde of bijtonige *woorden* verliezen **n** en **l** in **kémen**, van **kénemen** *kunnen we*; **wimen**, van **wilemen** *willen me*; **zomen**, van **zolemen** *zouden we*.

Finale **e** blijft, gelijk in het Nederlandscg, in het suffixe **-te** (**de**, **e**); verder in de bastaarduitgangen **-ōṣe** *atie* en **-oẓe** *age* De bewaring van **ō** vóor **ṣ** is evenzeer strijdig met de analogie der vocalen vóor gemouilleerde klanken als met de vocaalwet der woorden op finale **e**. Ik weet deze anomalie niet te verklaren.

De eind-**e** der adjectieven blijft bewaard. In de woorden nochtans, die op **l m n r**, voorafgegaan door lange vocaal of diphthong uitgaan, bestaat de neiging om de **e** weg te laten: in eenige der meest gebruikelijke als **shuyn** *schoon*, **klèn** wordt zij bijna nooit gehoord. Na **J** is **e** gansch verdwenen : **guJ** *goede*. — In de *Vormleer* wordt dit punt opnieuw besproken.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Sandhi of zinphonetiek.

Onder dezen titel komen : 1° de wijzigingen der woorden onder den invloed van den zintoon, waardoor de enclitica en proclitica ontstaan (alle verzwakte woorden medegerekend); deze zijn, om klaarblijkelijke redenen met de vóor- en natonige lettergrepen van de afzonderlijke woorden behandeld; 2° de wijzigingen, die vocalen en consonanten op elkander in den Aus- en Inlaut uitoefenen, en welke hier nog te bespreken blijven, tegelijk met de veranderingen der consonanten *in pausa*. De toonlooze sonoorklanken *in pausa*, zijn besproken, omdat de behandeling der onduidelijke vocaal op die wijze in samenhang uiteengezet kan worden. Dit hoofdstuk handelt dus bepaald over de phonetische verschijnsels in de grammatica van het Sanskriet onder den naam van Sandhi bekend. De Sandhiwetten zijn volkomen dezelfde in de woordenreeks van den zin, in de opeenvolgende deelen der samengestelde woorden, bij de grammaticale desinenties en bij de prae- en suffixen.

40. DE VOCALEN. Vocalen in den Auslaut blijven bestaan vóór vocalen en diphthongen : B. v. **Améreka** (40)
én(e)... *Amerika en...*, **kafé én**(e) **mélk** *koffie en melk*. De diphthongen **oè oé uy** worden gereduceerd in hun laatste bestanddeel : **é é y** zijn nauwelijks hoorbaar in **boè of vèr** *bij of ver*, **loé of neistig** *lui of naarstig*, **en**(e) **ruy én**(e) **en**(e) **blā** *eene roode en eene blauwe*; **ii** verliest **i** : **zii én**(e) **lan'd** *zee en land*, spr. **ẓi én**(e) **lan'd**; **oé** vòor **é** wordt **o**, **loé én**(e) **lam** *lui en lam*, spr. **lo én**(e) **lam** ;

(40) **oè** vóor **é** doet **é** wegvallen : **oè én(e) zoé** *hij en zij*, spr. **oè n zoè**; **oı** en **eı** komen in den Auslaut niet voor; = vóor diphthongen zijn dezelfde regels geldig : **rā oèren** *rauwe* d. i. *ongekookte eieren*, **twiı oèzen** *twee huizen*, spr. **twi oèzen**; ook wel bij meerderen nadruk **twiı oèzen of twiȷ oèzen**; — **e** valt weg vóor vocalen en diphthongen; nochtans wordt de **e** van het praefix **be** als **ı** uitgesproken in **bıan'delen** *behandelen*, dikwijls **bıȷandelen** enz.; evenzoo **gıuyr** *gehoor*; in de particiepen valt **e** van **ge** weg; ook in **guyrzom** *gehoorzaam*; — de anlaut-e van het negatieve **e(n)e** en van de praepositie **en** valt weg na de vocaal van het voorafgaande woord.

(41) **41.** DE CONSONANTEN IN DEN BETOONDEN AUS- EN INLAUT[1].

A. *Consonanten* in pausa. Stemlooze explosieven en spiranten blijven onveranderd; stemhebbende worden stemloos. **l m n r ȷ** blijven onveranderd.

B. v. **bok**, **trap**, **roét** *ruit* worden met **k t p** uitgesproken; maar **ik krab, wéd, lig, nīz, gév** *nies* worden in de uitspraak **ik krap, wét, lih, nīs, géf**.

Finale **h** in woorden op **sh** wordt nooit uitgesproken; in het verlengde woord wordt zij dikwijls gehoord.

B. *Consonanten gevolgd van vocalen of diphthongen*.

De *explosieven* nemen den vorm aan dien zij *in pausa* verkrijgen. Nochtans blijft **b** onveranderd; **d** als desinentie der ww. blijft **d**; evenzoo kan **d** blijven in eenige veel gebruikte adjectieven als **gūd** *goed*, **kād** *koud* enz.; vgl **C**, 3°; de uitspraak als **t** komt voor als het woord met zekeren nadruk uitgesproken wordt. Dit verschijnsel

(1) Te Maastricht en in andere deelen van Hollandsch Limburg zijn de Sandhi-wetten der consonanten dikwijls het omgekeerde van de onze, die ook geldig zijn voor de Brabantsche en Vlaamsche dialecten mij bekend; in andere gedeelten van Nederland meen ik weer andere wetten waargenomen te hebben. Derhalve zal het niet overbodig zijn deze verschijnsels hier tamelijk uitvoerig te bespreken.

is te vergelijken met **38, A** *b*) en op te vatten als eene tusschenpoozende proclise der besprokene woorden. Bij substantieven komt deze uitspraak nooit voor. (41)

De spiranten **h g f v s z** voorafgegaan van eenen klinker, of van **l m n r** (bij **s**), **l r** (bij **f**).

B. v. **ik lah én(e)...** *ik lach en...* wordt **ik lag én(e)...**
térf én(e) āt *torf en hout...* » **térv én āt.**
ruys én(e) *roos en eikel...* » **ruyz én(e).**
as of *alsof...* » **az of...**
alf én(e) alf *half en half...* » **alf én alf.**

Evenzoo worden de composita **aféten** en **vrıısé̀hteh** *vreesachtig* als **avéten** en **vrıızè̀hteh** uitgesproken.

l m n r ɹ veranderen niet.

Aanm. **és (d)er** *is er?* **és (d)en** *is hij?* worden in de *Vormleer* behandeld.

C. *Consonanten vóór consonanten.* Twee *gelijke* consonanten worden altijd tot één gereduceerd. Om een klaar begrip te geven van de menigvuldige wijzigingen, die ontstaan, als twee *ongelijke* consonanten op deze wijze in aanraking komen, is het noodig dezelve in de volgende rijen te verdeelen :

a) **k t p.**
b) **d b.**
c) **g h, s z, f v.**
d) **j w**
e) **ɹ m n l r.**

1° *a)* + *a)* wordt
***kk k kt kp**
tk *tt < t tp
pk pt *pp<p (1)

» + *b)* »
g²d g²b
***tt<t bd**
bd *bb<b

---

(1) Voorbeelden zullen voorkomen in den tekst, die op het einde van dit werk gegeven wordt.

(41)		» + *c)* wordt	**kh ks kf** **th ts tf** **ph ps pf**
		a) + *d)* »	**kj kw** **tj tw** **ps pw**
		» + *e)* »	**km** enz. **tm** enz. **pm** enz.
	2°	*b)* + *a)* »	**tk *tt<t tp** **pk pt *pp<p**
		» + *b)* »	***tt<t db** **bd *bb<b**
		» + *c)* »	**th ts tf** **ph ps pf**
		» + *d)* »	**tj pj** **tw pw**
		» + *e)* »	**tm** enz. **pm** enz.
	3°	*c)* + *a)* »	**hk ht hp** **sk st sk** **fk ft fp**
		» + *b)* »	**gd gb** **zd zb** **vd vb**
		» + *c)* »	***hh<h hs hf** **sh *ss<s sf** **fh fs *ff<f**
		» + *d)* »	**hj hw** **sj sw** **fj fw**
		» + *e)* »	**hm** enz. **sm** enz. **fm** enz.

Finale **t d** valt weg vóor consonanten α) in de werkwoorden; zie t. pl.: β) in een paar veel gebruikte adjectieven blijft **d** dikwijls weg vóor consonanten, maar de Sandhiwerking blijft voortbestaan; in **gūd** wordt de **d** bijna nooit gehoord vóor consonant; in **kād** *koud*, **briid** *breed*, **gerïid** *gereed*, **duyd** *dood*, **ruyd** *rood* wordt ze in het eene woord meer, in het andere minder weggelaten. **(41)**

4° *d)* **j** en **w** komen niet voor in den auslaut; **j**, die nauwelijks als spirant kan gelden, bewerkt geene veranderingen.

5° *e)* **m** vóor **p** en **b** wordt **m²**; **l** en **r** ondergaan geene veranderingen. Deze drie klanken laten ook den volgenden inlaut-consonant onveranderd.

n geeft aanleiding tot de volgende opmerkingen :

α) **n** na *lange vocaal* of *diphthong* nasaliseert somtijds de vocaal of diphthong in hun laatste deel. Deze uitspraak komt bijzonderlijk voor, als het woord met weinig nadruk gesproken wordt. Zij is weinig of niet gebruikelijk vóor **t d** : **n** wordt alsdan **n²**; vóor **k** en **p b** kan **n** ook tot **n** en **m** geassimileerd worden; **n** kan verder vervangen worden door de gutturale nasalisatie van de vocaal. De volle uitspraak van **n** is alleen gebruikelijk als het woord met zekeren nadruk uitgesproken wordt, alhoewel ook dan de gewijzigde uitspraak niet zelden is.

B. v. *Wijn bij water* wordt **woèn** of **woèm²**, of **woẹ(è) bè woiter.**

Wijnkooper » **woènkuyper**, of **woẹnk**..., of **woẹ²(è)kuyper**.

Wijnsteker » **woẹ¹(è)stéker**, zelden **woènstéker**.

β) **n** na *korte vocaal* wordt **n** of **n²** uitgesproken, maar valt weg vóor **n**. Nasalisatie komt vóor bij volgende **s z**; assimilatie tot **n m²** komt niet voor.

Aanm. 1. **Gụ²ṣtah** *woensdag*, **oèlehtah** *heiligendag*, **būrenméstah** *afgestelde heiligendag* = *boeren-*

(41) *misdag*, **uyhtah** *hoogdag*, **wéktah**, ook **wég'dah** *weekdag*, zijn strijdig met 2° of 3°. De **t** is analogisch, naar **flistdah**, spr. **flistah** *feestdag*, **késtdah** spr. **késtah** *Kerstdag*. Men bemerke, dat deze onregelmatigheid beperkt is tot godsdienstige benamingen. Wij hebben hier aldus een merkwaardig voorbeeld van analogie, waar phonetische en semasiologische werking tegelijk voorhanden zijn. **Wég'dah** voor **wékdah**, **kuybdah** voor **kuypdah**, **wazdah** voor **was(h)dah** zijn overeenkomstig met de klankwetten. **Wéktah** kan in de eerste categorie gerangschikt worden, als zijnde het tegenovergestelde van **zou'dah**.

2. **'k tun**, d. i. **ik dūn** (*ik doe*, *toch*, *si fait*) is eene uitzondering van anderen aard, ontstaan uit de emphatische uitspraak, die aan deze tegensprekende bevestiging eigen is.

3. **mak** *mag ik*, **kroèk** *krijg ik* zijn buitengewone Sandhi-vormen, van **'mah 'k, kroèh 'k**, ontstaan door de onbetoonde uitspraak dier woorden; **zék** *zeg ik* verschilt, wat den zin betreft, van **zég ek**; het komt van *sege ek* met enkele **g**, analogisch naar den 2den en den 3den p. sing.; vgl. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 261.

4. Het praefix **on** schijnt **om** te worden niet alleen vóor **p b**, maar ook vóor **v w** : b. v. **omwér** *onweer*, **omvroè** *onvrij*, zoowel als **om'beleifd** *onbeleefd*. Deze uitspraak komt dan ook voor in woorden, waar zij volstrekt onorganisch is, b. v. in **omgelikeh** *ongelukkig*, dat somtijds gehoord wordt in plaats van **on. ǫ³g....** Het praefixale voorzetsel **om** werkt hier analogisch mede.

5. De finale **n** van **shuyn** *schoon* en **klèn** *klein* wordt behandeld gelijk die van **van**, zie **38** *b)*.
De eind-**d** van het praesens wordt t. pl. besproken.

6. Als drie of meer consonanten op elkander (41)
volgen, worden de Inlaut-consonanten altijd uitgesproken, evenzoo de Auslaut-consonanten behalve **t d**; deze valt altijd weg in het praesens, zie t. pl.; ook in **slèht** *slecht* — en misschien in een paar ander veel gebruikte woorden — wordt **t** meestal weggelaten, De Sandhi-werking van den weggevallen consonant blijft echter voortbestaan. — De groep **hts** wordt **hs** in **rèhs** *rechts* enz.; **ksk** wordt somtijds **sk**, b. v. in **busken** = **buksken** *boekje*; de eerste **t** van **tst** valt regelmatig weg.

7. De gemouilleerde klanken **ṭ ḍ ḷ ṇ ṣ ẓ** worden naar de hierboven gegeven regels behandeld. Verder valt op te merken dat in eenige gevallen, de anlaut-**t d n l s z** door eenen voorafgaanden gemouilleerden klank zelf gemouilleerd worden.

ṭ ḍ + **t d** wordt **'ṭṭ**<**ṭ** : **de moṇḍ dī**... *de maand die*... spr. **de moṇṭī.**

» + **n** wordt **ṭṇ** : **è en(e) wéṭ ni(t)** *hij weet niet*, spr. **èn wéṭ ṇi.**

» **s z** wordt dikwijls **ṭṣ**<**ṣ** vóor toonloozen, zeer zelden vóor betoonden anlaut : **ge wéṭ ze**... *ge weet ze* : **ge wé ṣe**, **ge wéṭ ṣe** of **ge wéṭ se**; **ge wéṭ zéker** *ge weet zeker*, d. i. *waarschijnlijk*, spr. **ge wéṭ séker**, zelden **ge wéṭ ṣéker.**

ḷ + **l** wordt **'ḷḷ**<**ḷ** : **è wiḷ(ḍ) loiter**... *hij wil later*... spr. **è wiḷoiter.**

» + **n** wordt **ḷṇ** : **è en(e) wiḷ(ḍ) ni(t)** *hij wil niet*, spr. **èn wiḷṇi.**

ṇ + **n** wordt **'ṇṇ**<**ṇ** : **è en(e) wiṇ(ḍ) ni(t)** *hij wint niet*, spr. **èn wiṇi.**

Mouilleering ontstaat niet door het opeenvolgen, in verschillende woorden, van de klanken die ze zouden doen ontstaan in éen en hetzelfde woord : **'k wét zéker**... *ik weet zeker*.., spr. **'k wét séker.**

(42) **42.** DE FINALE KLANKEN DER ONBETOONDE EINDLETTERGREPEN. — Bijzondere aandacht vereischen hier alleen **t d** en **(e)n**. Zeldzaam zijn de woorden, die op een toonloozen explosief of spirant uitgaan; zij worden overigens gansch naar de gewone Sandhi-wetten behandeld : **-eh** *-ig* met volgende vocaal b. v. **i**, of explosief b. v. **k b**, of spirant b. v. **g z** wordt **eg i...**, **-eh k...**, **-eg b...**, **-e(h) h...**, **-eh se...** enz.; **m r l** blijven onveranderd gelijk in *pausa*.

Finale **t** en **d** geven aanleiding tot de volgende opmerkingen : **t** *het* wordt nooit **d**, vóor vocalen; wat **d** aangaat, is het gebruik niet vast; wat onder **41**, **C** 3° gezegd is, is ook toepasselijk op **ōve(n)d** *avond*, **duẓe(n)d** *duizend*, **tiike(n)d** *teekent*, **wan'deld** *wandelt* enz.: de uitspraak met **d** (vóor vocalen) is nochtans de meest gebruikelijke,

Vóor *vocalen* wordt de **e** van **-en** — evenzoo die van **em er el** — onderdrukt, of wordt **ı**; nooit wordt **en** tot **m** of **n** : **sprék(ı)n of zwoègen** *spreken of zwijgen*, **luyp(ı)n of goın** *loopen of gaan*, nooit **sprékn luypm.** In de dactylische **elen**, **eren**, **emen**, **enen**, wordt de finale **(e)n** op dezelfde wijze behandeld; **emen** wordt nooit **em̄**, maar **enen** kan **n̄** worden : **rékeñ én(e)** *rekenen en...*

Vóor *consonanten* valt **n** van **-en** weg; uitgenomen vóor **b**, waar ze **m'**, en voor **t d**, waar ze **n'** wordt.

AANM. Het negatieve **en(e)** van **ni**<**en(e)** en het onbepaald artikel **en(e)** (fem.), reductie van **iıne** vallen natuurlijk niet onder de regels der finale **n**; ook niet de conjunctie **én(e)** van **'én'de**<**'éne**.

TWEEDE DEEL.

VORMLEER.

EESSTE HOOFDSTUK.

De zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden.

43 HET ZELFSTANDIG NAAMWOORD. **(43)**

A. Het *geslacht* der substantieven komt meestal overeen met het Nl. taalgebruik. Een aantal afwijkingen zouden hier nochtans te bespreken zijn; de meesten zullen in de *Woordenlijst* aangestipt worden.

Het vormen van feminina door de toonlooze **e**, gelijk *echtgenoote*, is onbekend; er bestaat nochtans eene neiging om de woorden op **en** als masc. of neutr. en die op **e** als fem. aan te zien. Het masc. *getuige* b. v. wordt **getoégen**; de neutr. **bède** *bed*, **éme** *hemd* worden in het meervoud **béde(n)s** (spr. **bédes**), van een denkbeeldig **béden**, **éme(n)s**, terwijl de fem. op **e** in het meervoud **n** vorderen; de pluralis op -**(n)s** komt ook voor bij fem. op -**te** (**de e**), die den invloed der neutrale collectieven kunnen ondergaan hebben; het is niet onmogelijk dat de vormen **béden** **émen** vroeger in het enkelvoud bestaan hebben. — Dezelfde oorzaak is het die, tegen ..., de eind-**e** behoudt **39. C**, *b)* in eenige vrouwelijke eigennamen, b. v. **Polīne** *Pauline*, **Rūze** *Roze*.

B. Het onderscheid der *naamvallen* is bijna gansch verloren gegaan; de genitief wordt omschreven met **van**, de datief met **oin on** *aan*.

(43) Sporen van genitief of datief blijven over : 1° in een paar zelfstandig gebruikte infinitieven : **twii iren gọ's** (= **'goins**) *twee uren gaans;* 2° in zekere adverbiale uitdrukkingen, b v. **om Guṣ wilen** *om Gods wil*, **om de lifde Guṣ** *om de liefde Gods*, **oét der an'd** *uit ter hand;* zie de *Partikels*. — Verder 3° in de eigen- en verwantschapsnamen, ook vrouwelijke, als **voérs muṣ** *vaders muts*, **mujers kinḍ** *moeders kind*, **Siskas dohter**, *Siska's dochter*.

Eene andere wending voor den genitief is b. v. **den wèrkmān zèn(e)dahīr** *de werkman zijn daghuur*.

C. Het meervoud gaat uit op **en n, s, (n)s** (¹), **eren.**

a) **en n** is de gewone uitgang, die gebruikt wordt voor al de substantieven; degenen die op **s ns** uitgaan, kunnen als uitzonderingen beschouwd worden.

b) **s** wordt altijd gebruikt : 1° in de nomina agentis op **-er**, **-ir** *ier* en andere, die met deze gelijk gesteld worden, b. v. **kuypers** *koopers*, **maṣers** *metsers*; evenzoo **koiters** *katers*; **pom'pirs** *pompiers*, **ovenirs** *hoveniers*. Maar men zegt **léteren** *letters*, **pam'piren** *papieren* (**papir** is een geleerde vorm); — 2° in de woorden op **-eiṙ** *-aar*, **-oird** *-aard*, b. v. **bédleirs** *bedelaars*, **truṣeleirs** *knoeiers*, **giregoir(d)s** (spr. **ors**) *gierigaards*, **lafor(d)s** *lafaards;* — 3° in de woorden op **en**, b. v. **kroleke(n)s** *krulletjes*, **floṭe(n)s** *fluitjes*, **lōke(n)s** *lakens*, **wōge(n)s** *wagens;* — 4° in vreemde woorden op betoonde vocaal uitgaande : **mèrtekūs** *marteko's* d. i. *apen*, **kanapés** *canapé's*. De vreemde woorden op **e** nemen **n** aan : **èrloẓen** *horloges*, **boshoẓen** *boschages;* **boẓi** *bougie* maakt **boẓiin**, **pèrapli** *regenscherm* maakt het meeryoud **pèrapliin**, ook wel **pèraplis**; — 5° in de nu éénlettergrepige **voér** *vader*, **brūr** *broeder;* analogisch met deze verwantschapsnamen, in **zụ'ṣ** *zoons;* 6° in de composita met **man**, b. v. **kuyp-**

(¹) **n** wordt niet uitgesproken.

mą's of **kuypmą's** *kooplieden*. Men lette op de korte **a** van **man**, in de bijtonige uitspraak. (43)

c) In de volgende gevallen worden **en** en **s** gebruikt : 1° achter den uitgang **-el**. Er bestaat eene neiging om na lange vocalen de voorkeur te geven aan **s**, maar het gebruik is weifelend, en verandert volgens den sprekenden persoon. Ik zeg, en heb in mijne omgeving gehoord : **biitels** *beitels*, **zégels** *zegels*, **apelen** *appelen*, **inelen** *engelen*, maar **midelen** en **midels** *middelen*; **tōfels** *tafels*, zelden **tōfelen**; **wōfelen** *wafelen*, zelden **wōfels**; — 2° aehter den uitgang **-em**; hier komen slechts een paar woprden in aanmerking : **bésem** *bezem*, b. v. maakt **bésems** of **bésemen**.

d) (**n**)**s** — met onuitgesproken **n** — wordt gebruikt : 1° in **béde** *bed*, **éme** *hemd*; — 2° in de verzamelwoorden op **-te** (met **ge-** praefix), b. v. **geromte(n)s** *geraamten*, **gebirte(n)s** *gebuurten*; — 3° in eenige fem. op **e de t** : **bride(n)s** *breedten*, **zikte(n)s** *ziekten*.

Deze uitgang **ns** is, m. i., eerst ontstaan uit vroeger gebruikte vormen **béden** enz.; wat die hypothese schijnt te bewijzen, zijn de somtijds gebruikte vormen **bédeñ** = **bédenen**, **émeñ** = **émenen**; **zikte(n)s** en andere feminina zouden natuurlijk analogievormen zijn. Overigens kan altijd **n** in plaats van (**n**)**s** gebruikt worden.

Een zeker syntactisch onderscheid, alhoewel uiterst weifelend, bestaat in het algemeen tusschen den **s-** en **n-**pluralis in de woorden, die de twee vormen aannemen. De vorm met **s** wordt gebruikt in algemeene opgaven, b. v, **éme(n)s mōken** *hemden maken;* maar men zegt bij voorkeur **twiì émen** of **émenen** *twee hemden*.

e) Van de pluralis-vormen op **eren** bestaan nog slechts **bloéren** *bladeren*, **oèren** *eieren*, **kliìren** *kleederen*, **kiṇeren** *kinderen*. — Het suffix **er** is bewaard in het deminutief **blérken** van ***bloérken** = *bladerken*.

(43) *f)* **Stad** en **ship** *schip* maken **stein** en **shépen**; men onderscheidt **lét létan** *lidmaat* van **lid léden**, van een gezelschap; dit laatste is waarschijnlijk van geleerden oorsprong. **Sméd** *smid* maakt **smeirs** van **sméders**, analogische vorming naar de nomina agentis op **er**. De vocaal wordt ook verlengd in **dah** *dag*, **gat**, **glas**, **graf**, **slah** *slag*, **vat**, **gebéd** *gebed*, **gebrék** *gebrek*, **spél** *spel*, **wéh** *weg*, **gebod**. **kot**, **lot**, **of** *hof*, **ol** *hol*, **slot**, en misschien nog in een paar andere; plur. : **dōgen gebein**, **gebréken**, **gebujen**, **kūten** enz. Het suffix **éd** maakt **ein**, b. v **klènegèd klènegein** *kleinigheden*.

g) Eenige woorden blijven zonder uitgang, in zekere spreekwijzen, b v. **twii joir ād** *twee jaar oud*, **op de biin** *op de been*, **droė vūt doėm uyh** *drie voet, duim hoog*, **twii stiin, pon²d būter** *twee steen, pond boter (een steen = 6 pond)*. De nieuwere benamingen van maten en gewichten worden meest verbogen; men zegt nochtans **vīr kilo kafé** *vier kilo koffie*; maar altijd **méters** *meters*, **līters** *liters*; **ir** *uur* wordt altijd verbogen. **zéven īren** *zeven uur*. — Het merkwaardige **dinen** *ding* (vgl VAN HELTEN, *Vondel's taal, I*, blz. 75), maakt **dinen**; **zōk** *zaak*, dat zelden in het enkelvoud gebruikt wordt, maakt somtijds **zōke(n)s**.

(44) **44**. DEMINUTIEVEN EN AUGMENTATIEVEN. — De *verkleinwoorden* worden gevormd door de suffixen **-ken** of **jen**, met of zonder verkorting van het grondwoord naar de volgende regels :

1° **-ken** wordt gebruikt, *met verkorting*, bij de woorden die uitgaan op **k**, **p**, **f**, **l**, **m**, **r**; **s** wordt ingelascht na **k**. B. v. **oksken** *haaksken*, van **ōk**; **zwipken** *zweepken*, van **zwiip**; **shréfken** *schreefken*, van **shréf**; **wilken** *wielken* van **wīl**; **bymken** *boomken*, van **buym**; **irken** *heerken*, van **iir**; **yrken** *oorken*, van **uyr**.

2° **-ken** wordt aangehecht, *zonder verkorting*, na **g**, **h**, **s**, **f**, **j**, en na vocalen en diphthongen; **s** wordt ingelascht na **h** (**g**). B. v. **zōhsken** *zaagsken*, van **zōh**; **ruysken** *roosken* **vrāken** *vrouwken*, van **vrā**; **bédeken** *beddeken* van **béde**. (44)

3° **-'jen** wordt gebruikt, met verkorting, betr. afkorting, na **t** en **n**; **t** wordt ingelascht na **n**: B. v. **floten** *fluitje*, van **floét**; **torten** *taartje*, van **toirt**; **lasten** *lijstje*, van **loèst**; **gordanten** *gordijntje*, van **gordoèn**; **zunten** *zoontje*, van **zūn**.

4° De naamwoorden op **d** worden op verschillende wijze behandeld; na *lange vocaal of diphthong* wordt **e** ingelascht en **d** valt weg, b. v. **droéken** *draadje*, van **'drojdeken**; zie **19**, 3°; **bruyken** *broodje*, van **'bruydeken**; **blujken** *'bloedeken*, van **bloed** in den zin van *mensch*. De Nederlandsche woorden op **d** met voorafgaande *korte vocaal* hebben meestal in het Aalstersch dialect de onduidelijke vocaal, zie **39**, **C** *b)*; **stad** heeft **stéken**, van **'stédeken**; **blad** heeft **bloéken**, van **'bloideken**, **blaten** van **blad** en **blérken** van **'bloiderken** < **'bloérken**; **lid** is **lét** geworden; het demin. van **God** komt voor in **oh goteke(n)s**. van **'godkens?** — De naamwoorden met **nd** in den Auslaut nemen ook **'jen** aan. maar op eigenaardige wijze: **on²d** *hond* b. v. maakt **oneken**; het eerste deel is wel van **'hond ie**, met sonantische **i**; **'hond** met consonantische **j** moest **onten** geven, dat ook bestaat, maar met eene bijzondere beteekenis; **one-** kan ook niet staan voor **onde-**; dit moest **one** opleveren; er blijft hier dus niets anders over dan wegval aan te nemen van **d** vóor **i**, waaruit **'onie**, **one-** ontstond; later werd nog **-ken** bijgevoegd; men heeft eveneens **aneken** *handje*, **baneken** *bandje*, **taneken** *tandje*; **monten** *kus* is te onderscheiden van **moneken** *mondje*; het eerste, zoowel als **onten**, zal dan van eenen bijvorm met consonantische **j** afstammen.

(44) 5° De subst. uitgaande op *korte vocaal + enkele consonant*, in 't algemeen. De reeds opgegeven regels worden toegepast. Eenige bijzonderheden zijn in acht te nemen. Na **l**, **m** is de uitgang ...**e-ken**; na **n**, ...**s-ken** : **kameken**, van **kam**; **stāleken**, van **stāl** *stal*; **tansken**, van **tan** *tang*. — Aan **mān** beantwoordt **mèneken**, misschien van **man+ie+ken**, met dubbel suffix; **māneken** is eene analogie, naar **mèneken**; **stèreken** komt van ***stère** *star*. — Van de **43**, *f* opgesomde subst., die de vocaal in den plur. verlengen, zijn er vier die hetzelve doen in hun demin.; **gebédeken** komt van **gebed**; **vọten**, van **vat**; **gọten**, van **gat**; **gloızeken**, van **glas**.

Aanm. 1. Verkorte vormen vóór **sk** zijn b. v. **krésken** *kruisken*, **nésken** *neusken*, van **nés**. Deze berusten op eene Sandhi-verbinding als ...**skn**... terwijl de regelmatige vormen op -**sken** wijzen; deze dubbelvormen werden in het algemeen ten voordeele der volle vocaalvormen overeengebracht.

2. De diphthong, die in deminutieven op .. **rken** voorafgaat, blijft, wanneer zij ontstaan is uit eene samentrekking met het suffix-**er**, ofwel wanneer dit laatste met haar versmolten is, b. v. **smeırken** ***sméderken** *smidje* **woérken** *waaiertje*, van **woén** *waaien*.

3. **Oézeken** *huizeken*, **loèveken** **lijveken*, *lijfrok*, zijn alleenstaande vormen; van **oés** bestaat ook de vorm **ésken** in het spreekwoord : **ider ésken ẹ́d zèn krésken** *ieder huisje heeft zijn kruisje*.

Maṇeken, dim. van **mane** *mand* is, ofwel eene analogie, of eene afleiding van een bijvorm **man*de**.

4. Het gebruik der deminutieven is veel zeldzamer tn ons dialect dan in het Nederlandsch, en in de meeste andere dialecten. Bijna altijd hecht men aan het deminutief het denkbeeld van *klein*, in

den stoffelijken zin; de minachtende of liefkoozende bijbeteekenis is zeldzamer; doch daar, waar zulks bedoeld wordt, wordt er de noodige klem aan gegeven. **(45)**

AUGMENTATIEVEN zijn zelden. De bestaande vormen zijn reeds besproken, **6**, 2°, *b)*. — Bij deze kan men voegen de verouderde **Lipen** *Philip*, **Lomen** *Willem*, en de niet meer te Aalst, maar wel in de omstreken gebruikte *Koben* Jacob, *Sisen* Franciscus, die nu door de Fransche vormen vervangen zijn.

45. HET BIJVOEGLIJK NAAMWOORD. — De verbuiging der adjectieven geschiedt op de volgende wijze; geslacht en getal alleen worden onderscheiden.

Masc. Sing.			Plur.	
den brāven mān	*de brave man*		**de brāve**	**mānen.**
nen » »	*een braaf* »		**brāve**	»

Fem. Sing.		Plur.	
de brāve vrā	*de brave vrouw*	**de brāve**	**vrān.**
en(e) » »	*eene brave* »	**brāve**	»

Neutr. Sing.		Plur.	
t brāf kind	*het braaf kind*	**de brāve**	**kineren.**
en » »	*een* » »	**brāve**	»

De uitgangen zijn aldus **e** voor het sing. fem. en voor het plur. van alle geslachten, **en** voor het sing. masc.; na *lange betoonde lettergreep* valt **e** weg na **n**, dikwijls na **l r m**; de Sandhi-werking blijft voortbestaan, in dezen zin dat de **n** niet gereduceerd of geassimileerd wordt: **grīne(e)** [**grūn(e)**] **buymen** *groene boomen*, nooit **grī** (met nasale **ī**) of **grim'**; **zwoir** of **zwoire stiinen** *zware steenen*, **roil**, zelden **roile plan'ten** *zeldzame planten*; **guyrzome** of **guyrzom kineren** *gehoorzame kinderen* — Als de vocaal

(45) *kort* is, blijft **e**, b. v. **lame biinen** *lamme beenen*, **dine biinen** *dunne beenen;* na **j** valt **e** altijd weg : **guj shūlen** *goede scholen;* na **l̩ n̩** (van **l̩d̩ n̩d̩**) blijft **e** altijd : **wil̩e plan²ten** *wilde planten*, **blén̩e mę's̩(h)en** *blinde menschen*. — Na **n**, in *onbetoonde lettergreep*, valt **e** totaal weg, evenzoo na **l r** : **bliken boés** (spr. **blikem²**) *blikken buis*, **zoéver mę²s̩(h)en** *zuivere (zindelijke) menschen*.

Zelfstandig worden gebruikt het *enkelvoud* : masc. **den blénen** *de blinde;* fem. **de bléne** *de blinde*, het neutr. is zelden : **t gūd** *het goede*, **t slèht** *het slechte*. Het *meervoud* der drie genera gaat uit op **e** : **de blén̩e** *de blinden*.

De *trappen van vergelijking* staan op denzelfden voet als in het Nl.; in den comparatief wordt **d** ingelascht als het adjectief op **l r n** uitgaat, zie **27, B**, *d)*, **grujer** *grooter* is een merkwaardige vorm, zooveel te meer daar **gruyt** nooit zijne eind-**t** verliest; men kan aan eene analogische werking denken van den superlatief **grus̩te** *grootste*. De superlatief behoudt altijd **e** in het neutr. : **'t grus̩te kin̩d̩** *het grootste kind*.

Een spoor van *sterke verbuiging* wordt aangetroffen in adjectieven voorafgegaan van het onbepaald artikel, Nl. *een*, en gevolgd door **mān** *man* : **en gruyt mān** is *een groot man*, **nen gruyten mān** is *een groot man* of *een groote man*. Met andere adjectieven bestaat dergelijk onderscheid gewoonlijk niet.

Welk is de oorsprong van de **t** (of **d?**), die verschijnt in **blāt** *blauw*, **rāt** *rauw* en *ruw*, **grāt** *grauw?* Deze vorm wordt alleen gebruikt in het neutr. sing. en in den onverbogen vorm van het predicaat. De Sandhi wijst veelmeer op **d** als eindklank; nochtans is de uitspraak niet vast; ik heb zoowel **blāt of ruyd** *blauw of rood* als **blād of ruyd** gehoord; vgl. **41, B**. Wat nu de oorsprong van deze **t** (**d**) aangaat : men bemerke vooreerst dat de besproken adjectieven rijmen met andere

gelk **ād** *oud*, **kād** *koud*, **zāt** *zout*, waar **t** en **d** organisch zijn; deze kunnen als voorbeelden analogisch gewerkt hebben; maar waarom is dan het veel gebruikte **shā** *schuw*, *vreesachtig* ongedeerd gebleven? — Eene andere verklaring is deze **t** (**d**) als identisch aan te zien met de oude neutrum-**t**, die nog in de pronomina *dit dat wat* bewaard, maar in ons dialect **d** geworden is. De weifelende uitspraak van de **t** (**d**) in **blāt** enz. zou dan ontstaan zijn door de analogie der rijmende adj. **ād** enz. — Dat eene sedert eeuwen weggevallen desinentie hier zou bewaard zijn, zal niet hem verwonderen, die het onderscheid der Oudgermaansche **ĕ** en der nieuwere — twaalf eeuwen oude! — umlaut-**e** in ons dialect waargenomen heeft. — Een dergelijk, in de meeste moderne Germaansche talen en in alle andere, mij bekende Nl. (Frankische) dialecten verdwenen grammatisch verschijnsel, bestaat nog heden in zekere dorpen van het land van Oudenaarde, namelijk het onderscheid van den sterken vorm Got. **bait** en den zwakken Got **bitans**, die aldaar ongeveer **bīt** en **gebéten** uitgesproken worden. (45)

TWEEDE HOOFDSTUK.

De telwoorden, het lidwoord en de voornaamwoorden.

46. De TELWOORDEN zijn :

	Cardinalia.	Ordinalia.	Cardinalia.	Ordinalia.
(46)	1. **iın**	**iıste**	15. **voėftīn**	**voėftiṇḍe**
	2. **twiı**	**twiıde**	16. **zéstīn**	**zéstiṇḍe**
	3. **droė**	**dėrde**	17. **zéve(n^{2})tīn**	**zéve(n^{2})tiṇḍe**
	4. **vīr**	**virde**	18. **ahttīn**	**ahttiṇḍe**
	5. **voėf**	**voéfde**	19. **nége(n^{2})tīn**	**nége(n^{2})tiṇḍe**
	6. **zés**	**zėsde**	20. **twiṇṭeh**	**twiṇṭehste**
	7. **zéven**	**zéve(n^{2})ste**	30. **dėrteh**	**dėrtehste**
	8. **aht**	**ah(t)ste**	40. **tfiırteh**	**tfiırtehste**
	9. **négen**	**nége(n)ste**	50. **tfoėfteh**	**tfoėftehste**
	10. **tīn**	**tiṇḍe**	60. **tsésteh**	**tséstehste**
	11. **élef**	**élefste**	70. **tséve(n^{2})teh**	**tséve(n^{2})tehste**
	12. **twélef**	**twélefste**	80. **tahe(n^{2})teh**	**tahe(n^{2})tehste**
	13. **dėrtīn**	**dėrtiṇḍe**	90. **tnége(n^{2})teh**	**tnége(n^{2})tehste**
	14. **viırtīn**	**viırtiṇḍe**	100. **on^{2}derd**	**on^{2}derdste**
			1.000. **duẓe(n)d**	**duẓe(n)dste**
			1.000.000. **miljūn**	

Verschillende dezer woorden zijn reeds in de *Klankleer* besproken. De getallen van 40—90 worden uitgesproken met of zonder de **t** die in **tahe(n^{2})tig** vast geworden is; 17 en 19, en die van 70—90, welke als composita mogen aangezien worden, zijn in hunnen normalen vorm met **n^{2}** opgegeven; deze **n^{2}** wordt nochtans, schijnbaar tegen de Sandhi-wetten in, dikwijls weggelaten. Dit wegvallen is waarschijnlijk te wijten aan de bijtonige uitspraak van het woord, die dikwijls voorkomt, b. v. in **zéventīn mān** *zeventien man*, dat **zéventi mān** kan luiden; **tahe(n^{2})teh** is een analogievorm. De verkorting in **virde** stamt uit den verbogen vorm

virden, die vóor vocalen **virdn** zijn kan; deze verkorting komt niet voor in **viirtīn**. De ordinalia van 13–19 kunnen met **ste** gevormd worden; **twèlefde** is zelden. (46)

Het oude *ander* = *tweede* is verloren gegaan, behalve in **ūver an²derdah** *op elken tweeden dag*, en — vervormd — in **èlk uveran²d**, *elk (van twee) op zijn beurt*.

Eens wordt **i²s**, maar is zelden; gewoonlijk zegt men **nen kiir**, dat een soort van compositum **nekiir, nekir** en dan met verplaatsing van het accent en assimilatie der onduidelijke vocaal **nikir niker** wordt; de emphatische vorm is **iinen kiir**. Evenzoo heeft men :

twii kiiren of **twii kir** en **twiikir twiiker**,
droè kiiren of **droè kiir** en **droèkir droèker**,
tīn » of **tīn** » en **tinkir tinker** enz.

De Latijnsche *bini* enz. zijn **mè(d) twiin, mé(d) zèn twiin** of **mé(d) shen twiin; mé(d) droèn, vīren, tīnen** enz. Het raadselachtige **shen** is eene contaminatie van het weinig gebruikte **mé(d) getwiin** en **mé(d) zèn twiin; getwiin** wordt ook **gen²twiin** uitgesproken, klaarblijkelijk eene analogie naar **zen getwiin; mé(d) zèn twiin**; dat eerst ontstond, heb ik gehoord; **mè(d) zen gen²twiin**, met reductie der vocaal van **zèn** geeft, naar de Sandhiwetten **mé se gen²twiin < méshen²twiin**, of liever **mé(d) shen twiin**. Men zegt eindelijk nog **sèn twiin droèn** enz., met apocope van **mé**. Eene andere analogie brengt **gen² twiin** voort.

Om de getallen *bij benadering* aan te geven, bestaan de volgende spreekwijzen : **en stik** (spr. **e stik) of twii**, *een of twee*;.... **of droè**, *twee of drie*, enz. Op die wijze kan men voortgaan tot **on²derd** *honderd;* doch hoe meer men tot dit laatste nadert, hoe meer ook de volgende wending gebruikt wordt. Van **vīr** *vier* te beginnen, kan men zeggen . **en(e) vīr** (spr. **en vīr**) *ongeveer vier*; **en(e) zéven, en(e) twinteh**, enz.; **en(e) duze(n)d**. dikwijls — bij kleinere getallen meest altijd — gaat **azy** *alzoo* vooraf : **azy en(e) zéven.** — Het raadselachtige **en(e)** is

(46) misschien het meervoud van het onbepaald artikel. met den zin van *eenige*. Fr. *quelque*; de plur. van *ein* wordt ook in het Ohd. gebruikt; zie Braune, *Alth. Gram.*[4], bl. 189. — De constructie van **giin** *geen* met de telwoorden is hier te vergelijken : **gin(e) zéven** *geen zeven*.

Iin wordt verbogen gelijk **moèn** *mijn*; zie verder.

Onbepaalde telwoorden zijn :

1° **léter** *weinig*, *luttel*, zie **9**, 4°; de **e** van den verbogen vorm blijft regelmatig weg.

2° **vél** *veel*, zonder **e** in den verbogen vorm.

3° **iinege** *eenige*, gewoonlijk **iinegte**.

4° **somege** *sommige* ook **somegste**; dit laatste wordt gewoonlijk **someste** uitgesproken. Een onverbogen zelfstandige vorm is **som**. De uitspraak met **s** — nevens die met **z** — is waarschijnlijk toe te schrijven aan de adverben **somtaṣ** *somtijds* enz.; zie ter plaats.

5° **mèneh** *menig*, gewoonlijk sterk verbogen **méneh mę²ṣ** *menig mensch*.

6° **miir** *meer*, **miist** *meest* en **min min'der, mį'ste** Dit laatste heeft somtijds den zin van *klein*, *gering*, b. v. **'t mį'ṣte kiṇd wéṭ da(d)** *het kleinste kind weet dat*.

7° **ewa(d) wa(d)** *ietwat*, *een weinig*, Hgd. *etwas*, is altijd zelfstandig.

8° **ale** *alle* altijd in het meervoud, uitgenomen met collectieven in 't neutrum : **āl 't volk** *al het volk*, **āl 't gedirte** *al het gedierte*, maar **giil de stad** *geheel de stad*, **giil de gemiṇṭe** *geheel de gemeente*. **Alemoil alemol**; **amoil amel** *allemaal* vervangt dikwijls **ale**. *Zelfstandig* zijn **āl** en **ales** *alles*, die dezelfde beteekenis hebben.

47. Het lidwoord :

1° Het *bepalend lidwoord*; 2° Het *lidwoord der eenheid*.

	1°	2°
Sing. m.	**den**	**den**
f.	**de**	**en(e)**
n.	**t**	**en**
Plur der drie genera	**de**	

De diphthong van **iin** *een* is, gelijk men ziet, tot **e** gereduceerd of weggevallen; de sterke vorm is bewaard in **en gruyt mān** *een groot man*, zie **45**, Aanm. 1; finale **n** wordt behandeld gelijk in de toonlooze lettergrepen, (e) valt weg, maar beschut de **n**. (47)

De weggevallen inlaut-diphthong heeft nog een spoor achtergelaten in den Sandhi **ès nen** *is een*, **nog nen** *nog een*, **ov nen** *of een*, in plaats van **ès nen, noh nen, of nen,** die ook gehoord worden.

In zekere verbindingen schijnt het fem. sing. **t** geworden te zijn, b. v. **nor t shūl** *naar de school*, **op t stroıt** *op de straat*, nevens **nor de shul**, **nor shūl** en **sp de stroıt**. Dit verschijnsel zal, met eene reeks soortgelijke gevallen, onder de partikels besproken worden. Wat hier dient aangestipt te worden is, dat zekere woorden op den weg geraakt zijn neutra te worden; men zegt **de shūl ès oèt** of **t shūl ès oèt** *de school is uit*, **t stad van Ölst** *de stad van Aalst* of **de stad**..., maar nooit **en shūl** of **en stad**, die **e shūl, e stad** zouden moeten luiden, altijd **en(e) shūl, en(e) stad**. spr. **en shul en stad**; ofwel **en** wordt nasale **e**. Bij **an'd** *hand* staan de zaken anders: **t rèht an'd** *de rechte hand*, **en gruyt an'd** *eene groote hand*, maar **de an'd** *de hand*.

Het woord **mān** *man* schijnt ook somtijds neutr. te zijn; b. v. **da(d) vīs man** *die grappige man*, **da(d) es 't oırdehste mān da(d) 'k van mèn leıven gezīn ém** *dat is de eigenaardigste mensch, die ik ooit gezien heb;* dit gebruik komt waarschijnlijk van de sterke declinatie **en man** *een man*, waar **en** den schijn heeft het neutrale artikel te zijn.

Men ziet, dat de naamvallen door geene desinenties onderscheiden worden; maar het geslacht wordt door de eind-**n** van **den, nen,** door **e** of de Sandhi-werking van **e** in **de** en **en(e)**, en het wegblijven der desinentie in **en**

uitgedrukt. — **Den** valt samen met **de**, als de **n** volgens den Sandhi wegblijft, vgl. **41**; deze waarneming schijnt mij het vraagstuk op te lossen, dat door OPPREL, *Het dialect van Oud-Beierland*, bl. 36, behandeld wordt. Volgens dezelfde wet luidt het fem. **en(e)** altijd **en**; de **e** valt regelmatig weg, maar de **n** is geene eind-**n**, en blijft bewaard; het neutr. **en** integendeel wordt **e** daar waar **den** tot **de** wordt.

Over een vermoedelijken pluralis-vorm van het onbepaald artikel, zie **46**.

Over den oorsprong van het neutr. **t**, zie de *Partikels*.

48. HET PERSOONLIJK VOORNAAMWOORD. — Men onderscheidt bij de persoonlijke voornaamwoorden een *subject-casus* (nominatief) en een *object-casus* (accusatief en datief). — Alle hebben twee vormen : den *emphatischen* (betoonden) en den *enclitischen*, resp. *proclitischen* (onbetoonden); eenige hebben nog een derden vorm, den *suppletorischen* (bijtonigen); deze laatste wordt gebruikt achter het werkwoord, om de aandacht in te roepen op het subject, dat, naar den zin van den spreker, door het enclitisch pronomen te zwak is voorgesteld.

1° De *subject-casus*.

Sing. 1ste p.	**ike ekik ekike**	**ek ik 'k**	**ek ekik**
2de p.	**goè**	**ge, e**	**gè**
3de p. m.	**oè**	**è a, (d)en**	**è**
f.	**zoè**	**ze**	**zè**
n.	...	**et it 't**	**è**
Plur. 1ste p.	**wajer**	**wè wèr, me men**	**wè wèr (wajer)**
2de p.	**gajer**	**gè, e**	**gèr (gajer)**
3de p.	**zèjer zeir (zajer)**	**ze**	**zèr (zèjer zajer)**

Eenige voorbeelden, om het gebruik dezer vormen te verklaren, zullen niet overbodig zijn. (48)

éj e da(d) gedoin? *Heb je dat gedaan?* (met de klem op *dat* of *gedaan*.

éj e gè da(d) » » »

éj e goè da(d) » *Hebt gij dat gedaan?* (met de klem op *gij*.

è éd gewézd (= *hij heeft geweest*) *Hij is gekomen.*

oè éd gewézd *Hij is gekomen* (niet zij).

è komt è dor *Hij komt daar* (ironisch).

è komt oè dor *Hij is het die daar komt.*

'k ém da(d) gedoin. *Ik heb dat gedaan* (klem op *dat* of *gedaan*).

'k ém ek da(d) gedoin. *Ik heb dat gedaan* (gewone spreekw.).

'k ém ekik of **ekike da(d) gedoin.** *Ik ben het die dat gedaan heeft.*

AANM. 1. **ike** is de absolute vorm, ter beantwoording van eene vraag, Fr. *moi;* — **e** (2de pl.), **(d)en** (3de p. sing.) worden alleen in den vragenden vorm gebezigd; **a** in plaats van **è** is eene assimilatie of harmonisatie met volgende vocalen; het neutr. heeft geen vollen vorm; het naamwoord wordt herhaald, of de suppletorische vorm van het masc. **è** gebruikt; **wer** staat vóor en na het werkwoord; **gèr** en **zér** alleen na het werkwoore; **et it** komt slechts in den vragenden vorm voor.

2. **e** is het oude **ji**, Hollandsche **jij**; **(d)en** is een postulaat; het verschijnt nooit in zijn vollen, eigen vorm. Maar verschillende Sandhi-werkingen bewijzen, dat het een virtuëel bestaan heeft in het duister, onbewuste taalgevoel der sprekenden; de eind-**n** is de **n**, die het masc. hedendaags kenmerkt; zie 2°. — **wajer gajer** en **zéjer** worden met de possessieven besproken.

(48) [illegible] De *object-casus*.

			Emphatisch	Enclitisch
Sing.	1ste p.		**moė**	**mė**
	2de p.		**ā**	**a**
	3de p.	masc.	**ėm**	**ėm, (d)en**
		fem.	**ér**	**ér**
		neutr.	...	**et ıt 't**
	Plur.			
Plur.	1ste p.		**ǫ's**	**o's**
	2de p.		**aȷer**	**aȷer ėr**
	3de p.		**éȷer eıṙ**	**eıṙ**

ėr is eene merkwaardige samentrekking van **aȷer**, vgl. **gėr** van **gaȷer**, en **wėr** van **waȷer** (?), en zie de *Possessieven;* **eıṙ** is eene nauwelijks gewijzigde uitspraak van **éȷer**, gelijk **zeıṙ** van **zéȷer**.

Het pronominale **(d)er** *er* wordt onder de *Partikels*, in samenhang met **(d)en** en het adverbiale **d(er)** besproken.

(49) **49.** De POSSESSIEVEN, met hunne twee vormen, zijn de volgende :

1ste Pers.

			Betoond	Bijtonig
α) MIJN.	Sing.	m.	**moėnen**	**mėnen**
		f.	**moėn(e)**	**mėn(e)**
		n.	**moėn**	**mėn**
Plur. der drie genera			**moėn(e)**	**mėn(e)**
β) ONS.		m.	**ǫ'zen**	**ǫ'zen**
		f.	**o's**	**ǫ's**
		n.	**ǫ's**	**ǫ's**
Plur. der drie genera			**ǫ's**	**ǫ's**

2de Pers. (49)

			Betoond.	Bijtonig.
α) UW.	Sing.	m.	**ānen**	**anen**
tuus		f.	**ā**	**a**
		n.	**ā**	**a**
Plur. der drie genera			**ā**	**a**
β) UW.	Sing.	m.	**ajeren**	**ajeren** of **èren**
vester		f.	**ajer**	**ajer** » **èr**
		n.	**ajer**	**ajer** » **èr**
Plur. der drie genera			**ajer**	**ajer** » **èr**

3de Pers.

			Betoond.	Bijtonig.
α) ZIJN.	Sing.	m.	**zoènen**	**zènen**
		f.	**zoèn(e)**	**zèn(e)**
		n.	**zoèn**	**zèn**
Plur. der drie genera			**zoèn(e)**	**zèn**
β) HAAR.	Sing.	m.	**éren**	**éren**
		f.	**ér**	**ér**
		n.	**ér**	**ér**
Plur. der drie genera			**ér**	**ér**
γ) HUN.	Sing.	m.	**ẹ̀jeren**	**ẹ̀jeren** of **eiren**
		f.	**ẹ̀jer**	**ẹ̀jer** » **eiṙ**
		n.	**ẹ̀jer**	**ẹ̀jer** » **eiṙ**
Plur. der drie genera			**ẹ̀jer**	**ẹ̀jer** » **eiṙ**

Zelfstandig gebruikt, worden deze pronomina : **de moèn(e)** *de mijne*, **de ā** *de uwe (tui)*, **de zoèn(e)** *de zijne*, **de ér** *de hare*, **de ǫ¹s** *de onze*, **de ajer** *de uwe (vestri)*, **de ẹ̀jer** *de hunne*.

De uitgangen zijn die van de adjectieven; **moèn(e)** verliest altijd de **e**, maar de voorgaande **n** wordt anders behandeld in den Sandhi dan die van het neutr. **moèn**; in het masc. **ānen** is de uitgang **en**, nog eens aan de vermeende basis **ān** aangevoegd; in het fem. **ā** is **e** met de vocaal versmolten; **ér** beantwoordt aan Nl. *heur*.

(49) Aanm. 1. Overblijfsels van de sterke declinatie zijn nom. en acc. sg. masc. **moèn**, **ā**, **zoèn** en **mén**, **a**, **zèn** (de eind-**n** wordt behandeld gelijk die van **van**); analogisch zijn **ǫ's**, **aȷer** en **éȷer**. Deze vormen worden uitsluitend gebruikt vóor verwantschapsnamen.

2. De vormen **aȷer éȷer**, alsmede **waȷer gaȷer zéȷer (zaȷer)** worden het best door de oude composita op *lieden lieder* verklaard; vgl. van Helten, *Vondel's taal, I*, 120. Uit ***ā līder** *u lieder* en ***én līder** *hen lieder* ontstonden **alder élder** < **aler éler** < **aḷer éḷer** en eindelijk onze **aȷer éȷer**: dezelfde ontwikkeling van **ld** komt voor in **wiḷḍ e** < **wiḷ e** < **wiȷ e** *wilt ge*; **aȷer** en **éȷer** bleven streng gescheiden door de vocalen **a** en **e**, en brachten dezelfde proportioneele scheiding voort in **gaȷer** en **zéȷer**; deze laatste stammen af van ***gaılīder** en ***zaılīder**; de **r** was hier onorganisch en aan de indirecte casus ontleend; **waȷer** stamt evenzoo van ***waılīder**; men bemerke dat **zaȷer** nog altijd in gebruik is nevens **zéȷer** — **Waȷer** heeft een proclitischen vorm **wèr** vóor vocalen, die bij de andere niet voorkomt, wel echter na het werkwoord. Dit feit had mij wel eens doen denken aan den Hgd. vorm *wir;* maar er bestaat nauwelijke een spoor van deze oude **r** uit vroegere **s**, tenzij in Limburgsche dialecten; verder moet ook gelet worden op de groote verspreiding der composita met *lieder* in Vlaanderen en Brabant, waar overal de tegenhangers van onze hypothetische vormen gehoord worden als *wijlder*, *wulder*, enz.

50. De DEMONSTRATIEVEN hebben dezelfde uitgangen als de possessieven; de vormen zijn : (50)

			Betoond	Bijtonig
1° DEZE				
	Sing.	m.	**dézen**	verkorte uitspraak als
		f.	**dés**	**dézen dés** wordt bijna
		n.	**dés**	nooit gehoord
	Plur. der drie genera		**dés**	
2° DIE				
	Sing.	m.	**diın diınen**	**di dinen**
		f.	**dī**	**di**
		n.	**da(d)**	**da(d)**
	Plur. der drie genera		**dī**	**di**
3° ...				
	Sing.	m.	**doènen**	**dènen**
		f.	**doė**	**dè**
		n.	..	...
	Plur. der drie genera		**doè**	**dè**
4° GENE				
	Sing.	m.	**génen**	
		f.	**gén(e)**	nooit proclitisch.
		n.	**gén(e)**	
	Plur. der drie genera		**gén(e)**	

Het fem. **dés** (zonder eind-**e**) is waarschijnlijk analogisch naar **moèn(e)** *mijn* en andere pronomina; de **e** wordt niet tusschen haakjes gezet, omdat zij verdwenen is zonder eenig spoor in den Sandhi achter te laten; **diınen** en **doènen** hebben de dubbele desinentie, **en** gelijk **ānen.** De **n** van neutr. **gén(e)** is vast, wordt alzoo niet behandeld gelijk die van **moèn** en andere.

Al deze demonstr. worden *zelfstandig* gebruikt : masc. **den dézen** *deze*, fem. **de dés,** neutr. **'t dés,** dat best **tés** geschreven wordt; daar het meer als een simplex opgevat wordt; — *dat* is **dade** geworden, en neemt het artikel niet voor zich; *dit* bestaat slechts in de verbinding **dit én(e), of dat**, ook wel **dide én(e) dade; degénen** enz.

(50) wordt als een compositum met een volgend relatief gebruikt; **degę'sten** enz. vervangt **degénen** in het absoluut gebruik.

Aanm. 1. Het verschil tusschen **dézen** en **génen** is hetzelfde als in het Nl.; ook **dūnen** (vgl. **ānen**, beantwoordt aan *die*. **Dènen** is synoniem van **dūnen**, maar wordt bij voorkeur gebruikt in tegenstellingen of in zinnen als : **'t ès dènen māu, wor da 'k van gesprūken èm** *'t is die* of *de man, waar ik van gesproken heb.*

2. De .oorsprong van **doènen dènen?** Men zou eerst kunnen denken aan de voormalige volle uitspraak van het artikel *dën*, in het dialect ***dèn**, met den verdubbelden uitgang **-en**; analogisch na **mènen : moènen** zou **dènen : doènen**, in omgekeerde orde, ontstaan zijn; wat deze hypothese aanbeveelt, is dat **doènen** enz. veel zeldzamer gehoord wordt dan **dènen**. Maar te Leuven, waar deze wisselvormen niet bestaan, heeft men ook **doènen**, die noodzakelijk uit **ī** of **ai** (**ei**) ontstaan is. Het is derhalve beter aan te nemen, dat het bijtonige *die* vroegtijdig **dī** werd, en zich verder tot **doè** regelmatig ontwikkelde. Aan het Mhd. plur. neutr. *dei*, mag niet gedacht worden, daar een neutrale vorm van **doènen** in het dialect niet bestaat.

3. Over het enclitisch subject-pronomen (**d**)**en** is elders spraak; zie **48**, Aanm. 2 en de *Conjugatie*.

Tot de demonstratieven worden verder gerekend :

1° Het *identiteits-pronomen* **zélf**, dat onverbogen blijft, tenzij na de pron. possessieva **mèn zélven** *mij zelf*, **a zélven** *u zelf*; men zegt ook **mè zélf**, maar met eene andere nuance, b. v. : **ge ęd a zélven bedrūgen** is *teipsum decepisti*; **ge ęd a zélf b..**, vertaalt *ipse te decepisti;* **zèn zélven** is wederkeerig, *zich;* **ém zélf** is *ipse eum.*

Afgeleide vormen zijn *a)* **dezélden** of **dezélfden** *dezelfde*, (50)
enz.; het tweede is analogisch naar **zélf**, *b*) **dezélsten**, ook **dezélfsten**; men bemerke dat de mouilleering weg blijft, onder den invloed van **dezélfsten**; **dezélsten** is zeer zeldzaam; **dīn zélden** is geen compositum. — **oègen** *eigen*, in den zin van **zélf**, is niet onbekend, maar wordt gewoonlijk door **zélven** gevolgd : **mèn oègen zélven** *mij zelf*; den **oège(n)stèn** in den zin van **dezèlden** heb ik in de stad zelf weinig of nooit gehoord.

2° **zéken** *zulk*, waarvan de verbuiging is : sing. m. **zékenen**, f. **zéken(e)**, n. **zéken**; plur. **zéken(e)**. Dit woord is eene samenstelling van ***zélk** en **īn** *een*, voor **zék**, zie 9, 4°.

51. De RELATIEVEN zijn de volgende : (51)

1° **dī, di** sing. masc. en fem.; **da(d)** sing. neutr.; **dī di** plur.; **dī di** kan door **da(d)** vervangen worden.

2° **wī wi**, met den zeer weinig gebruikten genitief **wīs wis** *wiens*.

wī wi vervangt **dī** na praepositie, als er spraak is van personen : **van, on, vér wī** *van*, *aan*, *voor wien* of *wie*, en wordt meest gevolgd door **da(d)** : **degénen on wī da(d) ge da(d) gegéven éd** *degene aan wie ge dat gegeven hebt*; **den būr wīs peird da(d) zīk és** kan men zeggen in de plaats van het meer gewoonlijke **den būr di zèn peird zīk és** *de boer wiens paard ziek is*. Evenals in het Nl. wordt het relatief na praeposities uitgedrukt door **woir** *waar*, gevolgd door de praepositie; in ons dialect komt nog **da(d)** tusschen beide; deze wending wordt gebruikt voor personen en voor zaken; *de vriend bij wien ik geweest ben* is in het Aalstersch **den vrind bé wī da(d) -k boè gewézd ém** *(heb)* of **wor da(d) 'k boé gewézd ém**.

Bij **dī** (en ook bij het interr. **wī**) is het genus-onderscheid verdwenen.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Het werkwoord

De vervoeging geschiedt, over 't algemeen, naar dezelfde grondregels en op dezelfde wijze als in het Nl. De subjunctief nochtans is verloren gegaan, uitgenomen in het praeteritum van het ww. **zoèn**, dat den zin heeft van den conditionalis. Bij alle andere ww. wordt het gewone praet. in den vragenden vorm tot dit gebruik aangewend.

(45)

54. Het praesens.

De vervoeging van het praesens is dezelfde voor de zwakke en voor de sterke werkwoorden. Er valt slechts te onderscheiden tusschen de werkwoorden, wier stam uitgaat op een stemloozen consonant, en de andere. Bij de eerste gaat de 3de persoon sing. en de 2de persoon plur. zoowel in den imperatief als in den indicatief uit op t; bij de tweede, op **d.**

De persoonsuitgangen zijn :

		Indicatief	Imperatief	Particiep
Sing.	1	—		**en²den**, meest uitgesproken als
	2	.....		**eñ**, van **endn**, zelden als **edn**,
	3	— **t, d.**		de echte phonetische vorm.
Plur.	1	— **en**		
	2	— **t d.**	— **t, d**	
	3	— **en**		

De 2de p. sg. wordt door den 2den p. pl. vervangen.

Voorbeelden van de vervoeging zijn :

	Spréken	**droén**	**wuynen**	**woèzen**	**éfen**
	spreken	*draaien*	*wonen*	*wijzen*	*heffen*
Pr. Ind.	**Ik sprék**	**ik droé**	**ik wuyn**	**ik woèz**	**ik éf**
	ge sprékt	**ge droéd**	**ge wuṇḍ**	**ge woèzd**	**ge éft**
	è sprékt	**è droéd**	**è wuṇḍ**	**è woèzd**	**è éft**
	wè spréken	**wè droén**	**wè wuynen**	**wè woèzen**	**wè éfen**
	ge sprékt	**ge droéd**	**ge wuṇḍ**	**ge woèzd**	**ge éft**
	ze spréken	**ze droén**	**ze wuynen**	**ze woèzen**	**ze éfen**

Imp. Sg.	**sprékt**	**droéd**	**wund**	**woèzd**	**èft**
Pl.	**lot ǫ's spréken**	**lot ǫ's droén**	**lot ǫ's wuynen**	**lot ǫ's woèzen**	**lot ǫ's éfen**
	sprékt	**droéd**	**wund**	**woèzd**	**éft**
Partic.	**al**(1)**spréken'den**	**al droén'den**	**al wuynen'den**	**al woèzen'den**	**al éfen'den**

Vragende vorm.

Pr. Ind	**sprék ek**	**droé 'k**	**wuyn ek**	**woèz ek**	**éf**(2) **ek**
	sprékt e	**droéd e**	**wund e**	**woèzd e**	**éft e**
	sprékt (d)en	**droéd (d)en**	**wund (d)en**	**woèzd (d)en**	**éft (d)en**
	sprék ze	**droéd ze**	**wund ze**	**woèz ze**	**éft ze**
	sprék et	**droé 't** / **droég et**	**wuyn et**	**woèz et**	**éf et**
	sprékemen	**droémen** / **droém wajer**	**wuynemen**	**woèzemen**	**éfemen**
	sprékt e	**droéd e**	**wund e**	**woèzd e**	**éft e**
	spréken ze	**droén ze**	**wuynen ze**	**woèzen ze**	**éfen ze**

De uitspraak der vormen van den 3den pers. sg. is, naar de besprokene Sandhi-regels : **droéten droése** - **wunten wų'se** — **woèsten woèse woèzet** — **éften éfse éfet.**

	Snoèn	**sloéten**	**luypen**	**zīn**
	snijden	*sluiten*	*loopen*	*zien*
Pr. Ind.	**Ik snoè,** zelden **snoèn**	**ik sloét**	**ik luyp**	**ik zīn**
	ge snad	**ge slōt**	**ge lypt**	**ge zīd**
	è of **a snad**	**è slot**	**è lypt**	**é zīd**
	wè snoèn	**wè sloéten**	**wè luypen**	**wè zīn**
	ge snad	**ge slot**	**ge lypt**	**ge zīd**
	ze snoèn	**ze sloéten**	**ze luypen**	**ze zīn**
Imp. Sg.	**snad**	**slot**	**lypt**	**zīd**
	lot ǫ's snoèn	**lot ǫ's sloéten**	**lot ǫ's luypen**	**lot ǫ's zīn**
	snad	**slot**	**lypt**	**zīd**
Partic.	**al snoén'den**	**al sloèten'den**	**al luypen'den**	**al zīn'den**

(1) **al** wordt gewoonlijk **a** uitgesproken.

(2) Uitgesproken **éfék**, schijnbaar tegen **41**, **B**; zie **59, D**.

(54) De regels der verkorting zijn hier overal regelmatig toegepast; nooit hoort men eene fout tegen deze ingewikkelde wetten begaan. **Snad** komt van ***snoèdd**; **slot**, van ***sloétt**. Het particiep **al snoèn²den** staat voor **snoèden²den**: de verkorting wordt nochtans ook gebruikt; men zegt alzoo **al snoèn̄**, of zeldener **al snan**, met lange **n**; **al zin**, in plaats van **zīndn zīn̄**, met lange **n** is regelmatig. De onverkorte vormen zijn analogisch. — De 1ste persoon van **zīn** heeft eene analogische **n**; zie de *onregelmatige ww.*; bij **snoèn**, evenals bij **droén**, is die **n** zeer zeldzaam.

Vragende Vorm.

Pr. Ind.	**Snoè'k** of **snoènek**	**sloét ek**	**luyp ek**	**zīn ek**
	snad e	**slot e**	**lypt e**	**zīd**
	snad(d)en	**slot (d)en**	**lypt (d)en**	**zīd d(e)n**
	snad ze	**slot ze**	**lypt ze**	**zīd ze**
	snoè't	**sloèt et**	**luypt et**	**zīg et**
	snoèmen	**sloétemen**	**luypemen**	**zīmen**
	snoèm wajer			**zīm wajer**
	snad e	**slot e**	**lypt e**	**zīd e**
	snoèn ze	**sloéten ze**	**luypen ze**	**zīn**

Uitspraak van den 3den pers. sing.: **snaten**, **snatse** of **snatse snase** — **sloten slotse slose** — **lypten lypse** — **zīten zīse**.

De **d** vormen van ww. als **zīn** *zien*, **woèzen** *wijzen*, **koèven** *kijven*, **lègen** *leggen*, **wèden** *wedden* zijn **zīd woèzd koèvd lègd wèd** (van ***wèdd**) die naar de gewone Sandhi-wetten **zīt woèst koèft lèht wèt** kunnen uitgesproken worden.

De **d** is regelrecht ontstaan uit de Westg. **th**, die integendeel **t** geworden is na stemlooze consonanten. Over **t** (2de p., en 3de sg.) wordt onder het praet. der zwakke ww. gehandeld.

De **t d**-vormen : ***sprékt *wuynd woèzd** — de 2de persoon indic. en imper. en de 3de persoon sing. ind. — gevolgd door het pron. neutr. **et** (subject of object) hebben den uitgang **t d** teenemaal opgegeven. Dit verschijnsel is van zeer ouden datum, van vóor het tijdstip der verkorting die hier overal achter blijft : **sprék et**, 2de pers. indic. en imperatief : *spreekt het;* **ge, è woèz et** en **woèz et** *ge, hij wijst het* en *wijs(t) het;* evenzoo **è lot** *hij laat*, maar **é loıt et** *hij laat het;* **wund** *woont*, maar **wuyn et**. De ontwikkeling is dus geweest ***spreked it**< ***sprekedet**< ***spreke(d)et** of misschien ***sprekedt**< **spréket**. — Ik heb dezelfde uitspraak op andere plaatsen in België, en ook in de beschaafde taal van verscheidene Hollanders waargenomen ; het verschijnsel is misschien algemeen Nederlandsch. — Men bemerke dat de weggevallen **t d** geene Sandhi-werking heeft; derhalve wordt ze niet geschreven. (54)

Over de **g** die gehoörd wordt in **zīg et** *ziet het* en, bij uitzondering, in **droég et** *draait het* enz. is reeds een woord gezegd. Bij de onregelmatige ww. wordt dit feit nader besproken ; VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, wijst ergens eene dergelijke verschijning na in het Mnl.

Over de enclitica **e (d)en** en **me men** *in den vragenden vorm*, — **e** en **(d)en** kunnen nooit gemist worden; wil men met meer nadruk spreken, dan worden de emphatische of de suppletorische vormen **gè goè, è oè** er nog achter gevoegd.

e is uit **ji, i** ontstaan; zie VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 282.

In den vorm **sprékemen** doet zich een geinfigeerd pronomen **me** voor; vgl. VAN HELTEN, *O. C.*, 283. Met den geleerden schrijver van het aangehaalde werk zie ik **m** als eene vervorming aan van **nw**, gelijk in *maar* = *neware;* de **n** van den pluralis is dan opnieuw aange-

(54) hangen. De vorm zonder **n** bestaat nog in de verbinding met (**d**)**er** : **sprékemer**, zelden **sprékemen'der** *spreken we er;* **wuynemer**, zelden **wuynemen'der** *wonen we er;* **zīmer** of **zīmen'der** *zien we er*. Betoond **nw** wordt **mw** in **droém wajer**, en andere dergelijke. De **m**-vormen, bijzonderlijk de tweelettergrepige, worden dikwijls in plaats van de regelmatige **n**-vormen gebruikt; b. v, **wè zīmen**, in plaats van **zīn**, *we zien*; vgl. de *Onregelmatige ww.* — Onbetwistbaar is deze zienswijze echter niet; 1° omdat in andere dialecten *me* als afzonderlijk pronomen nomin. sing. gebruikt wordt; 2° omdat in ons dialect zelf het pronomen verschijnt in ondergeschikte nevenzinnen : **da**(**d**) **men éten** *dat we eten*, **as men éten** *als we eten*, **da(d) men spréken** *dat we spreken*, **as men spréken** *als we spreken*; vgl. de *Partikels*. Deze opwerpingen zijn nochtans niet afdoende. Het is onmogelijk een oordeel te strijken over de bewijskracht van een woord uit dialecten. die nog niet grondig bestudeerd zijn; het bedoelde *men* kan zich ook daar mechanisch ontwikkeld hebben. Wat ons dialect aangaat, er valt op te merken dat de conjuncties **da(d)**, **as** en **of** (gewoonlijk **of da(d)** achter zich de enclitische pronomina vergen, die in den vragenden vorm gebruikt worden ; men zegt : **dad e sprékt**, **da(d)** (**d**)**en sprékt**; het is dan ook zeer waarschijnlijk eene analogische werking, die het nieuwe pronomen **me**, met het verbaalsuffix op den hoop toe, hier ingevoerd heeft. Het is niet onmogelijk, dat het, in andere dialecten *sui juris* geworden **men** of **me**, op dezelfde wijze ontstaan en opgegroeid is. De infigeering, hoe bevreemdend die ook moge schijnen, staat vast in het praeteritum der zwakke werkwoorden; zie t. p.

Sporen van het vroegere 2. sg. imp. zijn voorhanden in **kom ném zég zī** of **zi** *kom neem zeg zie*. Deze woorden zijn geene eigenlijke verbaalvormen meer; zij

worden als eene soort van interjecties gebruikt. Zonderlinge vormen zijn **komenét** *kom eten*, **gonét** *ga eten*, en de minder gebruikte **gonspèld** (Spr. **gos** ...) *ga spelen*, **gonold** *ga halen*. Deze spreekwijzen zijn anders niet dan de verbindingen *komen eten*, *gaan eten*, *gaan spelen*, *gaan halen*, die als composita opgevat worden : **komenéten** enz. Dat hier het oude 2de sg. imper. *ga* met de conjunctie **én(e)** zou verbonden zijn, is niet waarschijnlijk. (54)

De **t d** van den 2[den] en den 3[den] persoon valt altijd weg vóor consonanten, maar bewerkt de gewone Sandhi-wijziging. De verbindingen **è sprékt van, mé(d), dor** *hij spreekt van*, *met*, *daar*; **è droéd van**, **mé(d), dor** worden uitgesproken **è sprék fan**, **mé**, **tor**; **è droé fan**, **mé**, **tor**; vgl. VAN HELTEN, *o. c*, 283.

è zèd *hij zegt* en **è lèd** *hij legt* komen van de oude vormen met enkele **g**; zie VAN HELTEN, *ibid*, bl. 261.

Eenige bijzonderheden aangaande de ww. waarvan de stam op lange vocaal of diphthong uitgaat, worden met de onregelmatige ww. besproken.

55. HET PRAETERITUM VAN DE ZWAKKE WERKWOORDEN. (55)

Het zwakke praeteritum wordt gevormd met het suffix **ten** voor de drie personen en de twee getallen, als de stam uitgaat op een stemloozen consonant; met **den** in alle andere gevallen; het particiep heeft evenzoo **t** of **d**.

Voorbeelden van vervoeging :

	Mōken *maken*	**wéden** *wedden*	**droén** *draaien*	**wuynen** *wonen*
Pr. Ind.	**Ik mokten**	**ik wéden**	**ik droéden**	**ik wunden**
	enz., voor de drie personen en de twee getallen.			
Pr. Part.	**gemokt**	**gewéd**	**gedroéd**	**gewund**

(55) *Vragende vorm.*

Pl. 1ste p.	**mokteken**	**wédeken**	**droédeken**	**wundeken**
	moktek	**wédnek**	**droédek**	**wundek**
	moktnek	. . . . . .	**droédnek**	**wundnek**

. . . .

. . . .

Pl. 1ste p. **moktemen** **wédemen** **droédemen** **wundemen**

. . . .

3de p. **mokten ze** **wéden ze** **droéden ze** **wunden ze**

De uitgang **ten den** is niet onbekend in het Mnl.; is het wel noodig met VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 287, eene ontleening uit hel Middelduitsch aan te nemen? Het Nl. *-de*>*-ede*, ons **-den**, is de oorspronkelijke desinentie; *-te* wordt gewoonlijk aangezien als eene wijziging van *-de*. na toonlooze consonanten. Dat *-te*, in dit geval, de plaats ingenomen heeft van *-de*, is een feit; maar, of die verandering wel van phonetischen aard is, valt erg te betwijfelen; naar onze hedendaagsche Sandhi wetten. moest *-de*, na **t** tot **t**, worden; maar na alle andere stemlooze consonanten moesten deze laatste stemhebbend worden **k p h s f** werden aldus **g² b g z v**. Zulke wijziging van den slotconsonant des verbaalstams, die in het praesens, in den infinitief en in het particiep, en bijgevolg in alle samengestelde tempora ongedeerd bleef, had tot gevolg dat de samenhang der verbaalvormen verbroken werd. Dit kon allicht vermeden worden met den storenden uitgang *-de* te vervangen door *-te*, die reeds dienst deed in *brachte*, *dachte*, *wiste* enz. en in de ww. met **t** stam gelijk *suchten*, *hechten* enz. Het omgekeerde verschijnsel is op te merken in de ww. met **d**-stam; **wéden** *wedden* b. v. moest **wéd + de** < **wéte** worden; zelfs ***roiden** *raden* (nu **roén**), dat later zwak geworden is, heeft **roden**, in plaats van **roten**, het phonetisch resultaat van **roid+den**. — Hoe eng de verbaalvormen onderling ver-

bonden zijn, leert de geschiedenis der ablautende ww. — Deze hypothese heeft het groote voordeel geene Sandhiwetten te postuleeren, die in strijd zijn met die der landstreken, waar de Mnl. schriften meestal ontstaan, en, die door een aantal bijzonderheden der spelling, waarschijnlijk maken, dat toen reeds dezelfde wetten geldig waren. (55)

De **t**>**d**>**th** van den 2den p sg. en plur. praes. en praeter., en van den 3den p. sg. praes. is op gelijke wijze ontstaan. De Mnl. spelling *hi*, *gi*, *soeket*, *woenet* zal wel de Sandhi-vorm *in pausa* zijn.

In plaats van **-den** hoort men ook niet zelden **-degen**, **ik moktegen**, **wéḍegen** enz.

De weggelaten personen van den vragenden vorm worden door de samengestelde **éj e guyrd** *heb je gehoord* enz, vervangen; in den 3den persoon zegt men nochtans somtijds **moktegen é wéḍegen è** *maakte hij wedde hij.*

Moktenek wordt ***mokteṇk**, waar **n** regelmatig wegvalt, of **moktnek**; **mokteuek** is eene zeldzaamheid. De meest gebruikte vorm is **mokteken**; deze is anders niet dan **moktek**, van ***moktenk**, waar de verloren desinentie nu achter het pronomen **'k** aangevoegd wordt; **moktek** en **moktnek** worden meestal gebezigd als het volgende woord met eene vocaal begint. De infigeering in **mokteken** behoeft geene verklaring.

Zégen *zeggen* en **légen** *leggen* worden vervoegd als volgt:

Ik zoè, loè *Ik zegde. legde*	Vragende vorm.	**zoè 'k, loè 'k**
ge zaḍ, laḍ		**zaḍ e zaj e, laḍ e laj e**
è zoè, loè		**zoè (d)en, loè (d)en**
wè zoèn, loén		**zoèmen, loèmen** / **zoém wajer, loèm wajer**
ge zaḍ laḍ		**zaḍ e zaj e, laḍ e laj e**
ze zoèn, loèn		**zoèn ze, loèn ze**
Part. **gezèd**		**gelèd**

oè is de verdere ontwikkeling van Nl. *ei*; de 3de p. van den vragenden vorm is gewoonlijk **zoènen, loénen**

(55) of **zoèn̄**, **loèn̄** van **zoè** **(d)en** **(d)en**; het 2de **(d)en** ontbreekt zelden; **loè** enz. worden bijna altijd gebruikt in plaats van **lag** enz., van **ligen** *leggen*.

Onregelmatig, evenals in het Nl. zijn :

Brinen *brengen*		**broht**	**gebroht**
dinken *dunken*		**doht**	**gedoht**
kuypen *koopen*		**koht**	**gekoht**
zūken (zīken) *zoeken*		**zoht**	**gezoht**

Dinken heeft den merkwaardigen 3[en] p. sg. praes. **dinke**, in **'t dinke mè da(d)** *het dunkt mij dat*, naast **'t dinkt mè**, waar **t** regelmatig wegvalt. **Dinke** staat waarschijnlijk voor **dinket** = ***dinkt et** (zie **54**, bl. 145); het pronomen **et** zou alsdan tweemaal gebruikt zijn, gelijk **mè** in **mè dink et mè** *mij dunkt het*. Een dergelijke vorm *dinke* bestaat in het Mnl.

Evenals in het Nl. wordt, in zekere syntactische verbindingen, de infinitief gebruikt in plaats van het part. praet., namelijk de infinitief van **blèven** *blijven*, **dūn** *doen*, **kénen** *kunnen*, **komen** *komen*, **liren** *leeren*, **ligen** *liggen*, **loiten** *laten*, **luypen** *loopen*, **mégen** *mogen*, **mūten** *moeten*, **stoin** *staan*, **tèrven** *durven*, **uyren** *hooren*, **wéten** *weten*, **wilen** *willen*, **ziten** *zitten*, **zīn** *zien*. **Beginen** *beginnen*, en **miinen** of **moènen** *meenen*, in den zin van *de bedoeling hebben te*, worden op dezelfde wijze met **te** gebruikt. — Zonder het praefix **ge**, zijn de infinitief en het particiep identisch, in ons dialect zoowel als in het Nl., in **komen**, **loiten**, **luypen**, **mūten**, **stoin**, **wéten**, **zīn**. Het is niet onmogelijk, dat het vroeger zonder **ge-** gebruikte particiep in deze verbindingen, als een infinitief opgevat werd, en dat hetzelfde gebruik zich vervolgens tot andere soortgelijke ww. heeft uitgebreid. **Komen** als partic. wordt meer gebruikt dan **gekomen**; **wézd** of **wézd** *geweest* wordt gebruikt in plaats van **gewézd**, op dezelfde wijze als de besprokene infinitieven; een ander partic. zonder **ge-** is **lén** *geleden*.

56. HET PRAETERITUM VAN DE STERKE WERKWOORDEN. **(56)**

A. *De vervoeging.*

De uitgang van den 2^{den} p sg. en pl. is **t** of **d**; **t** in den 2^{den} persoon dient weerom voor de ww waarvan de stam uitgaat op een stemloozen consonant, **d** voor de andere.

	Indicatief	Particiep
Sing.	1 —	**(ge) — en**
	2 ...	
	3 —	
Plur.	1 — **en**	
	2 — **t d**	
	3 — **en**	

Voorbeelden van de vervoeging :

	Zwoègen *zwijgen*	**sloèten** *sluiten*	**snoèn** *snijden*		**luypen** *loopen*
Indic.	**Ik zwég**	**ik slūt**	**ik sné**	of **snét**	**ik līp**
	ge zwégd	. . . . . .	**ge snéḍ**	of **snét**	**ge līpt**
	é zwég	**è slūt**	**è sné**	of **snét**	**è līp**
	we zwégen	**we slūten**	**we sneın**	of **snéten**	**we līpen**
	ge zwégḍ	. . . . . .	**ge snéd**	of **snét**	**ge līpt**
	ze zwégen	**ze slūten**	**ze sneın**	of **snéten**	**ze līpen**
Pastro.	**gezwégen**	**geslūten**	**gesneın**		**geluypen**

Vragende vorm.

Zwég ek	**slūt ek**	**sné ék**	of **snét ek**	**līp ek**
zwégd é	. . . . .	**snéḍ e**	of **snét e**	**līpt e**
zwég (d)en	**slūt (d)en**	**sné (d)en**	of **snéd (den)**	**līp (d)en**
» **ze**	» **ze**	**sné ze**	of **snéd ze**	**līp ze**
» **et**	» **et**	**sné et**	of **snét et**	**līp et**
zwégemen	**slūtemen**	**sneımen** / **sneım wajer**	of **snétemen**	**līpemen**
zwégd e	. . . .	**snéḍ e**	of **snét e**	**līpt e**
zwégen ze	**slūten ze**	**sneın ze**	of **snéten ze**	**līpen ze**

(56) Uitspraak van den 3den persoon : **zwéhen** of **zwégen zwéhse zwéget — slūten slūtse slūtet — snein** of **snéten, snése** of **snéze, sneit** of **snétet** **līpen līpse līpet.**

De verkorte vormen in den 2den p. worden meestal vermeden, omdat de aldus ontstane vocaal geheel alleen staat in de vervoeging. In het praesens integendeel verschijnt de verkorting der vocaal zoowel in den 3den als in den 2den persoon; verder is de 3de persoon altijd en overal de meest gebruikelijke. De 2de persoon wordt aldus vervangen door het samengestelde praeteritum : **ge ẹ́d geslūten** *gij hebt gesloten*, of door de analogie van den 1sten en den 3den persoon meegesleept, b. v. **ge līpt**, dat echter ook **ge lipt** uitgesproken wordt; **ge zwégd** is regelmatig onverkort.

De **t**-vormen van **snoèn** zijn gevormd naar de analogie van den 1sten en 3den pers. sing. **'snéd**, uitgesproken **snét**; de **t**-looze vormen, naar die van **'snéden > snein**; **ge snẹ́d** is een overgebleven **d**-vorm, van **'snédd**; **ge snét** is analogisch, gelijk **ge līpt**.

(57) **57. B.** *De ablaut-klassen.*

1° *Eerste klasse.*

Infinitief	Praeteritum	Partic. praet.
Ablaut **é è i**	**o**	**o**
Bèsten *bersten*	**bost**; zw. **bèsten**	**gebosten**
binen *binden*	**bon bon't**; **bonen bon'ten**	**gebonen**
blinken *blinken*	**blonk**	**geblonken**
dés(h)en *dorschen*	zw. **dés(h)ten**	**gedés(h)en?** zw. **gedést**
drinken *drinken*	**dronk**	**gedronken**
dwinen *dwingen*	**dwon dwonk**; **dwonen dwonken**	**gedwonen**
élpen *helpen*	**olp**; zw. **élpten**	**golpen**
gélen *gelden*	**gol golt**; **golen golten**	**gegolen**
klémen *klimmen*	**klom**; zw. **klémden**	**geklomen**
klinken *klinken*	**klonk**	**geklonken**
krém'pen *krimpen*	**krom'p**	**gekrom'pen**

rèken *rekken*	**rok**; zw. **rèkten**	**geroken** zw. **gerèkt**
shénen *schenden*	**shon shon^{2}t; shonen shon^{2}ten**	**geshonen**
shilen *verschillen*	**shol sholt; sholen sholten**	**gesholen** zw. **shilden**
shinken *schenken*	**shonk**	**geshonken**
smélten *smelten*	**smolt**	**gesmolten**
spinen *spinnen*	**spon**	**gesponen**
sprinen *springen*	**spron spronk; spronen spronken**	**gespronen**
stinken *stinken*	**stonk**	**gestonken**
tréfen *treffen*	**trof**; zw. **tréften**	**getrofen**; zw. **getréft**
trèken *trekken*	**trok**	**getroken**
véhten *vechten*	**voht**	**gevohten**
vléhten *vlechten*	**vloht**	**gevlohten**
vinen *vinden*	**von von^{2}t; vonen von^{2}ten**	**gevonen**
vrinen *wringen*	**vron vronk; vronen vronken**	**gevronen**
winen *winnen* en *winden*	**won won^{2}t; wonen won^{2}ten**	**gewonen**
zénen *zenden*	**zon zon^{2}t; zonen zon^{2}ten**	**gezonen**
zinen *zingen*	**zon zonk; zonen zonken**	**gezonen**
zinken *zinken*	**zonk**	**gezonken**
zwélen *zwellen*	**zwol**	**gezwolen**
zwélgen *zwelgen*	**zwolg**	**gezwolgen**
zwémen *zwemmen*	**zwom**	**gezwommen**

Van **kèrven** *kerven* en **délven** *delven* ken ik slechts den infinitief; van **kwélen** bestaat misschien het particiep **gekwolen.**

In de vervoeging dezer verba stemt ons dialect overeen met het Nl.; **rèken** en **shilen** zijn nochtans Nl. — en oorspronkelijk — zwakke ww. De eind consonant der verba, wier stam uitgaat op **g^2** en **d** is onderhevig aan analogische vervormingen, die door elkander gebruikt worden : de **n** > **ng^2** van het meervoud dringt door in het enkelvoud : **spron zon** ; of de **g^2**, als **k** in pausa uitgesproken, in het meervoud :

(57) **spronken**, **zonken**; derhalve wordt **spronk**, **zonk** als de enkelvoud-vorm opgegeven; de analogische meervoudvormen zijn zeldzamer dan de enkelvoud-vormen. De **d**, als **t** uitgesproken in **'von'd**, verschijnt in het meervoud **von'ten**, of omgekeerd ontstaat **von** uit het regelmatige meervoud **vonen** > **'von'den**. — Bij emphatische uitspraak hoort men ook wel **bèrsten borst** (of **bèrsten**) **geborsten**; deze **r** is natuurlijk aan het geleerde woord ontleend; in de vormen zonder **r** — **bost gebosten** — moet men ook waarschijnlijk denzelfden oorsprong der **o** aannemen, daar **or** vóor den wegval van **r** reeds **ó** geworden was, als blijkt uit **bèst** *borst*, **kést** *kerst*. — Aangaande de **é** van **élpen gélen smélten tréfen véhten vléhten zwèlen zwèlgen**, zie **9**, 1° *b*), waar de opsomming onvolledig is; over de **è** van **trèken**, en van **rèken**, zie **6**, 6°, *c*). Opvallend is de **é** van **dés(h)en** tegenover de **è** van **bèsten**; het is niet mogelijk uit te maken welke van beide organisch is, daar de vormen dier ww. blijkbaar al te zeer door allerlei analogie-werkingen in de war geraakt zijn.

De vier volgende ww. hebben de praeteritum-vocaal veranderd; evenals in het Nl.

Bedèrven *bederven*	**bedirf**	**bedorven**
stèrven *sterven*	**stirf**	**gestorven**
wèren *worden*	**wir wirt**; **wiren wirten**	**geworen**
wèrpen *werpen*	**wirp**	**geworpen**

In **wèren** en **wèrpen** is **ĕ**, vóor **r**, als **è** gebleven; **wèrpen** wordt zelden gehoord, in plaats van **rujen**; dit woord met zijne **è**, die naar **7**, 1°, **è zou moeten luiden**, is misschien weer uit de geleerde taal opgenomen. — Wat den oorsprong van de flexie **bedirf** enz. aangaat : Franck, *Mnl. Gr.*, bl. 102, vgl. 108, vermoedt analogischen invloed van eenige redupliceerende verba. Dan moet men aannemen dat de **e** van *vel* = *viel* denzelfden

klank had als de **e**, ontstaan uit **a** van het sing. *starf* enz.; zie *o. c.*, bl. 52, en **6**, 3°; **7**, 5° dezer studie; de wisselvormen *vel viel* enz. zouden dan nagebootst zijn in *sterf stierf*; de ware tegenhanger dezer laatste is echter veelmeer *helt hilt (hilt* met verkorte **i**, vóor dubbel-consonant); in ons dialect wordt **īl** gebruikt, maar naast deze singularis-vorm, uit den pluralis **īlen** overgenomen, moet een verkorte vorm **ild** bestaan hebben. — Deze analogische werking ontstond aldus waarschijnlijk, nadat de vocaal van het praes. *sterf* en die van het perf. *starf* één en dezelfde klank geworden waren In ons dialect worden **a è é** vóor **r** tot **è è̀**, zie **6** en **7**; deze laatste (**è̀**) is eene latere verlenging van **è**. Wij mogen veronderstellen, dat op een gegeven tijdstip *sterf* en *starf* samengevallen waren in **stèrf**; het was dan zeer natuurlijk dat het praet. **stèrf** zich aan een hypothetisch **hèld** met zijnen wisselvorm *hild*, aansloot, en een dergelijken wisselvorm *stirf* voortbracht, die de plaats van zijnen amphibologischen voorzaat innam (**hèld** : **stèrf** = *hild* : *stirf*. Dat hetzelfde samenvallen van **a en e** vóor **r** in de Mnl. dialecten heeft plaats gehad, mag met reden vermoed worden; de vermelde hypothese, die met het oog op ons dialect, groote waarschijnlijkheid heeft, is dus misschien ook geldig voor de taal der Middeleeuwsche schriften. (57)

Tot deze klasse behoort ook **tèren**. **tèrten** *treden*, **tor toren**; **tort torten** en **getoren getorten**, van *'**tèrden**, **getoeden**, vgl. Mnl. *torden ghetorden;* **tèrt** en **getorten** zijn zeldzaam. De reden, waarom dit **tèrden** geen *'**tird** oplevert, is moeilijk na te gaan, ingezien de duistere geschiedenis van dit verbum, zie FRANCK, *o. c.*, bl. 104.

Beginen *beginnen* heeft het praet. en het partic **begost**.

(57) 2° *Tweede klasse.*

	Infinitief	Praeteritum	Part. Praet.
Ablaut	**é eı o**	**a ū; ū**	**ū**
	Bréken	**brak brūken**	**gebrūken**
	. , . . .	. . . .	**gebūren** *geboren*
	komen *komen*	**kwam kwam'p** / **kwōmen kwam'pen**	**(ge)komen**
	sheıren *scheren* *den baard schrappen*	**shūr shūren**	**geshūren**
	spréken *spreken*	**sprak sprūken**	**gesprūken**
	stéken *steken*	**stak stūken**	**gestūken**
	stélen *stelen*	**stūl stūlen**	**gestūlen**
	vréken *wreken*	—	**gevrūken**
	wégen *wegen* trans.` en intrans.	**wūg wūgen**	**gewūgen**
	zweıren *zweren* *eed doen* en *etteren*	**zwūr zwūren**	**gezwūren**

Deze opsomming bevat de regelmatige en onregelmatige vormen, die, in beide gevallen, meestal met het Nl. overeenkomen; men herinnere zich dat Nl. zachtlange **o** = Aalstersche **ū**; het Nl. praet *zwoer* van *zweren (eenen eed afleggen)* is samengevallen met *zwoor* van *zweren* (etteren). De vocaal van de pluralis-vormen **brūken, sprūken, stūken**, **stūlen** is aan het partic. ontleend; in **stūl** is dezelve ook in her weinig gebruikte sing. doorgedrongen. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 227, haalt de middeleeuwsche vormen *broken*, *sproken*, *stolen* = *braken* enz. aan. Men lette op de korte **o** van **komen**. **Stéken** heeft ook een partic. **gestéken**, weiniger gebruikt dan **gestūken**. **Wēgen** behoort oorspronkelijk tot de volgende klasse.

3° *Derde klasse.* **(57)**

	Infinitief	Praeteritum	Part. praet.
Ablaut	**é ì ı**	**a ō**	**é**
	éten *eten*	**at ōten**	**géten**
	genézen *genezen*	zw. **genézden**	**genézen**
	géven *geven*	**gav gōven**	**gegéven**
	lézen *lezen*	zw **lézdᵊn**	**gelézen**
	ligen *liggen*	**lag lōgen**	**gelégen**
	méten *meten*	zw. **méṭen**	**gemēten**
	vergéten *vergeten*	**vergat vergōten**	**vergéten**
	wéven *weven*	zw. **wévden**	**gewéven**
	zīn *zien*	**zag zōgen**	**gezīn**
	ziten *zitten*	**zat zōten**	**gezéten**

De praet.-vormen dezer klasse zijn niet zoo goed bewaard als die van het particiep : **légden méten wévden** zijn zwakke vormen; **at ōten** en **vergat vergōten** worden zelden gebruikt; van **éten** heb ik dikwijls het zwakke praet. **éṭen éṭegen** hooren gebruiken; in plaats van **gōven** zegt men meestal **gūven**, naar aanleiding misschien van **stūken** (**gestéken** : **gegéven** = **stūken** : **gūven**). In plaats van **lag** hoort men **loè**, dat tot **légen** *leggen* behoort; vgl. **55**. Van het Nl. *plegen* bestaan de twee praet. **ploht** en **pléh**; vgl. VAN HELTEN, *o. c.*, bl. 231. Wat de geleerde schrijver aldaar en elders (bl. 38) over den invloed der volgende **g** zegt, overtuigt mij in 't geheel niet; zie 6°. **Wégen** *wegen* is tot de 2de klasse overgegaan.

4° *Vierde klasse.*

	Infinitief	Praeteritum	Part praet.
Ablaut	**oè è**	**é**	**é**
	Boèten *bijten*	**bét**	**gebéten**
	benoèn *benijden*	—	—
	bloèken *blijken*	**blék**	**gebléken**
	bloèven (**blèven**) *blijven*	**blév**	**gebléven**

(57)	**broèn** *breien*	**bré brét; bréten**	**gebrein**
	proèven *drijven*	**drév**	**gedréven**
	geloèken *gelijken*	**gelék**	**geléken**
	groèpen *grijpen*	**grép**	**gegrépen**
	grèzen *weenen*	**gréz**	**gegrézen**
	koèven *kijven*	**kév**	**gekéven**
	kwoèten *kwijten*	**kwét**	**gekwéten**
	loèn *lijden*	**lé lét; lein léten**	**gelein**
	moèn *mijden*	**mé mét; mein méten**	**gemein**
	moèken »	**mék**	—
	noèpen *nijpen*	**nép**	**genépen**
	proèzen *prijzen*	**préz**	**geprézen**
	roèn *rijden*	**ré rét; rein réten**	**gerein**
	roèzen *rijzen*	**réz**	**gerézen**
	» *reizen*	**réz**; zw. **roèzden**	**geroèzd**
	shoènen *schijnen*	**shén**	**geshénen**
	shoèten *schijten*	**shét**	**geshéten**
	shroèven *schrijven*	**shrév**	**geshréven**
	sloèpen (slèpen) *slijpen*	**slép**	**geslépen** / **geslèpt**
	» *sleepen*	**slép** / **slèpten**	**geslèpt**
	sloèten *slijten*	**slét**	**gesléten**
	smoèten *smijten*	**smét**	**gesméten**
	snoèn *snijden*	**sné snét; snein snéten**	**gesnein**
	spoèten *spijten*	**spét**	**gespéten**
	stoèven *stijven*	**stév**	**gestéven**
	stroèn *strijden*	**stré strét strein stréten**	**gestrein**
	stroèken *strijken*	**strék**	**gestréken**
	vroèn *vrijen*	**vré vrét; vrein vréten**	**gevrein**
		zw. **vraḍen**	zw. **gevraḍ**
	vroèven *wrijven*	**vrév**	**gevréven**
	woèten *wijten*	**wét**	**gewéten**
	woèzen *wijzen*	**wéz**	**gewézen**
	zoèpen *zijpen*	**zép**	**gezépen**

De vocaal van **blèven slèpen** is 7, 6° besproken. (57)

Doèzen *deinzen* en **hoèzen** *schommelen* worden nu en dan sterk vervoegd; **grèzen** (nooit **groèzen**) is het Mnl. *grisen* met veranderde beteekenis, of liever Nl. *grijnzen*, in de beteekenis van *grijnen*; al deze woorden zijn overigens wortelverwant. — Over het merkwaardige **moèken** weet ik niets te zeggen.

Een paar der opgegeven praet.- en participvormen zijn weinig gebruikelijk, ten minste voor mij; in andere deelen der stad of zelfs in andere gezinnen, worden ze misschien meer gebruikt; andere vormen worden misschien door andere personen minder gebruikt dan in mijne vroegere omgeving: deze bijzonderheden heb ik niet nagespoord. Dezelfde opmerking geldt voor de andere klassen, en, tot een zeker punt, voor alle verbale analogievormen. — Praet.-vormen, die men ongaarne gebruikt, worden door het samengestelde perfect vervangen; de participen, door den desciiptief, die **59** aangegeven wordt.

5° *Vijfde klasse.*

	Infinitief	Praeteritum	Partic. praet.
Ablaut	**oé ī**	**ū**	**ū**
	Boégen *buigen*	**būg**	**gebūgen**
	kroépen *kruipen*	**krūp**	**gekrūpen**
	shoéven *schuiven*	**shūv**	**geshūven**
	sloéten *sluiten*	**slūt**	**geslūten**
	stoéven *stuiven*	**stūv**	**gestūven**
	zoégen *zuigen*	**zūg**	**gezūgen**
	zoépen *zuipen*	**zūp**	**gezūpen**
	Biin *bieden*	**buj būt. bujen būten**	**gebujen**
	bedrīgen *bedriegen*	**bedrūg**	**bedrūgen**
	vérdrīten *verdrieten*	**verdrūt**	**verdrūten**
	gīten *gieten*	**gūt**	**gegūten**

(57)

shiin *scheiden*	zw.	**shiḍen**	**geshiin**
slōpen *slapen*		**slīp**	**geslōpen**
spanen *spannen*	zw	**span'den**	**gespanen**
stuyten *stooten*	zw.	**stuṭen**	**gestuyten**
valen *vallen*		**uil**	**gevalen**
vanen *vangen*		{ **von vonk** { **vonen vonken**	**gevanen**
{ **vān**	{	**vāden**	**gevān**
{ **vāven** *vouwen*	{ zw.	**vāvden**	**gevāven**
{ **vāgen** (zelden)	{	**vāgden**	
uyten *heeten*	zw.	**uṭen**	**guyten**
was(h)en	zw.	**was(h)ten**	**gewas(h)en**
zāten		—	**gezāten**

Het praeter. van **ān** enz. *houden* is ook zwak : **āden āvden āgden**.

On gon von of **onk** enz. schijnen mij toe, gelijk ook VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 248, vermoedt, analogische vormen te zijn, naar **zon zonk klonk vron** enz.; de vormen met **i** zijn hoogst zeldzaam, uitgenomen **gin**. Of naast **uyten** enz. nog iets van '**iten** *heeten*, in den zin van *noemen* bestaat, durf ik niet te beslissen; in alle geval wordt zulk overblijfsel uiterst zulden gebruikt; die merkwaardige vorm is misschien ontstaan door assimilatie in de vraag **ū uṭ e** of **uṭ** (d)**en** *hoe heet je? hij?* in deze vraag wordt dit ww. wel het meest gebruikt; de vorming **ū 'iṭ** < **'ū yt** < **ūuyt** is zeer natuurlijk; de homonymie met **iten** *heet maken* kan ook tot de zegepraal van den analogischen vorm bijgedragen hebben; de oude vorm bestaat, als zeldzaamheid, in den zin van *gebieden*, in den infin. en in het partic. praet.

(58) **58.** ANDERE WERKWOORDEN; DE TOONLOOZE VERBAALVORMEN.

Buiten de besproken ww. blijven nog te behandelen : **dūn** *doen*, met zijn alleenstaande praeteritum; de oude praeterito-praepentia; het eigenaardige **wilen** *willen*. Verder

de hulpwerkwoorden met hunne afgesletene vormen : het heterogene **zoèn** *zijn*, het zwakke **èmen** *hebben*, het praet.-praesens, **ik zãl**, *ik zal*, enz. Bijna al deze ww. worden dikwijls toonloos gebruikt, en kunnen overigens min of meer als hulpww. gelden. Eenige ww., die in de vorige paragrafen voorgekomen zijn, worden op dezelfde wijze gebruikt; weshalve ze hier, uit dit bijzonder oogpunt beschouwd, opnieuw besproken worden. Met de ww. **goin** *gaan*, enz. komen tevens eenige bijzonderheden der ww. met vocalischen stam ter sprake. (58)

1° **dũn** *doen* en **mũten** *moeten*

Deze twee ww. worden hier te zamen behandeld, omdat de praesens-vormen op elkander sterk ingewerkt hebben.

Praes. indic,

	Betoond		Toonloos	
Pr. Ind.	**Ik dũn**	**ik mũn mũt**	**Ik dun**	**ik mun mut**
	ge dũd duḍ	**ge muḍ**	**ge dud duḍ**	**ge muḍ**
	è dũd	**è mũd**	**è dud**	**è mud**
	wè dũn	**wè mũten mũn**	**wè dun**	**wè muten mun**
	ge dũd duḍ	**ge muḍ**	**ge dud duḍ**	**ge muḍ**
	ze dũn	**ze mũten mũn**	**ze dun**	**ze muten**
Pr. Inf.	**dũn**	**mũten**	**dun**	**muten**

Vragende vorm.

dũn ek	**mũn mũt ek**	**dun ek du'k**	**mun ek**
dũd e	**muj e**	**duj e**	**muj e**
dũd (d)en	**mũd (d)en**	**dud (d)en**	**mud (d)en**
dũd ze	**mũd ze**	**dud ze**	**mud ze**
dũ 't dũg et	**mũg et**	**du 't dug et**	**mug et**
dũmen	**mũtemen**	**dumen**	**mutemen mumen**
dũm wajer		**dum wajer**	**mum wajer**
dũd e	**muj e**	**duj e**	**muj e**
dũn ze	**mũn mũten ze**	**dun ze**	**muten ze**

(58) Het partic. praes. van **dūn** is **al dunden**, **dunen**, in den Sandhi **dune dun** (met lange n); van **mūten** ken ik dezen vorm niet.

De vormen **mūt** (1ste p. sing.), **mūmen mumen** zijn zeldzaam; **dūd dud** (2de pers.) wordt zooveel gebruikt als **dud**; in den toonloozen, vragenden vorm zijn **duj e** en **muj e** alleen in gebruik; verder, onder de ww. **stoın** en **goın**, worden deze en dergelijke vormen in samenhang behandeld. De **n** der toonlooze vormen **mun** en **dun** wordt in den Sandhi gelijk die van **van** behandeld. De **n** van **dūn** (1ste p. sing.) is de oude **m**; **mūn** is zonder twijfel, analogie naar **dūn**; **dud** heeft de mouilleering aan **mud**, en dit laatste de **d** (d), in plaats van **t** (t), aan **dud** ontleend: in den 3den p. sg. is **mūd**, voor ***mud**, geheel op de leest van **dūd** geschoeid; het bestaan der **d**, niet **t**, in **mūd** wordt bewezen door den Sandhi; zelfs in volzinnen, waar het woord met den sterksten nadruk uitgesproken wordt, hoort men **d** : **è mūd ém veran'deren** *hij moet zich bepaald beteren*; evenzoo **ge mud ém da(d) zégen** *ge moet hem dat bepaald zeggen;* vgl. **41**, **B**.

Praeteritum

Van **dūn** : **ik dé**, **ge déd**, **è dé**, **wè dén** of **deın**, **ge déd**, **ze dén** of **deın**; partic. **gedoın**.

Van **mūten** : **ik most**, **ge most**, **è most**, **wè mosten**, **ge most**, **ze mosten**; partic. **gemūten**

Hier bestaat geen parallelisme meer tusschen de twee ww.. De stam van **dé** enz. wordt opgevat als ***dé**; **déd** nochtans stamt van ***dédd**, uit ***déded**.

Aanm. **Dūn** wordt gebruikt als eene tegensprekende bevestiging of ontkenning, b. v. : **ge éd da(d) gezèd** — **'k en(e) dūn** *ge hebt dat gezegd — ik heb het niet gezegd;* **ge en(e) éd da(d) ni(t) gezèd** — **'k tūn** (vgl. **41**, **C**, Aanm. 2) *ge hebt dat niet gezegd — welzeker heb ik dat gezegd.* — Het praet. wordt bijna nooit op die wijze gebruikt.

2° Het ww. **kénen** *kunnen*. **(58)**

Praet. Ind.

	Betoond.		Toonloos.	
Pr.Ind.	**Ik kān**	**kān ek**	**ik kan**	......
	ge kénḍ	**kénḍ e**	**ge kénḍ**	**kéṇ e kéj e**
	è kān	**kān (de)n** » **ze** » **'t**	**è kan**	**kan....**
	wè kénen	**kénemen kémen**	**wé kénen**	**kémen kémemen**
	ge kénḍ	**kénḍ e**	**ge kénḍ**	**kèṇ e kéj e**
	ze kénen	**kénen ze**	**ze kénen**	**kénen ze**
Infin.	**kénen**		**kénen**	

Praet. **Ik kost** enz.; partic. **gekénen,** zelden **gekost,**

De vragende vorm van den 1sten pers. is nooit toonloos; in den 3den pers. wordt hij slechts met een volgend naamwoord gebruikt; de eind-**n** van **kan** wordt behandeld gelijk die van **van.**

Kān is de regelmatige phonetische ontwikkeling van het oudere **kan**; zie **5,** 3°; de vormen met **é** zijn umlautvormen : **é**>**ö**>**o**>**u**; vgl. Hgd. *können.*

Betoonde en toonlooze vormen loopen veelvuldig door elkander; en geen wonder : de gamma der zinbetoning bevat niet alleen toonlooze en betoonde woorden; maar tusschen die twee uiteinden bestaan, in den nadruk der articulatie, een aantal schakeeringen, die den spreker dikwijls tusschen de twee vormen vrije keus laten; **kéṇ e** is een middelvorm tusschen het betoonde **kénḍ e** en het toonlooze **kéj e**; **kémen** is eene verkorting van **kénemen,** en wordt zonder eenig onderscheid met dit laatste gebruikt, doch is oorspronkelijk de toonlooze vorm. Het zw. ww. **kénen** *kennen* wordt dikwijls met **kénen** *kunnen* verward; men hoort **kān gekost** enz. in plaats van **kén** *ken*, **gekénḍ** *gekend.*

(58) 3° Het ww. **mégen** *mogen.*

		Vragende vorm.	
Pr. Ind	**Ik mag**	**mag ek ma'k**	Praet. **ik moht**
	ge mégd	**mégd e**	**ge moht** enz.
	è mag	**mag (d)en**	
		» ze	Partic. praet. **gemégen**
		» 't, et	
	wè mégen	**mégemen**	
	ge mégd	**mégd e**	
	ze mégen	**mégen ze**	

Dit ww. heeft geene toonlooze vormen, uitgenomen **mégd.** De vôrmen met **é, mégen** enz., zijn umlaut-vormen, en komen overeen met de Hgd. *mögen*, enz.

4° **wéten** *weten.*

		Vragende vorm.	
Pr. Ind.	**Ik wét**	**wét ek**	Praet. **Ik wist**
	ge wéṭ	**wéṭ e**	**ge wist**
	è wéṭ	**wéṭ (d)en**	**è wist** enz.
		» ze	
		» et	Part. praet. **gewéten**
	wé wéten	**wétemen**	
	ge wéṭ	**wéṭ e**	
	ze wéten	**wéten ze**	

Geene toonlooze vormen. Het praesens is gevormd naar de gewone regels : **wét** wordt als de regelmatige stam opgevat; de 3de pers , waar het oude praeterito-praesens slechts eene enkele **t** kende, is vervormd, naar analogie der andere ww. op **t**-stam, waar de mouilleering regelmatig is; de oude vorm **wét** — doch met de vocaal van den plur. - bestaat nog in het adverbiaal gebruikte **godwét**, *God weet!*; ook in den 3den persoon **wét et** *weet het (kind)*, en **wét et è** *weet hij het*; vgl. bl. 145.

5° Wilen *willen*. (58)

Praes. Indic.

	Betoond.		Toonloos.
Pr. Ind.	**Ik wil**	**wil ek**	**wil ek**
	ge wiḷḍ	**wiḷḍ e**	**wiḷe wij e**
	ė wiḷḍ	**wiḷḍ (d)en**	**wiḷḍ (d)en**
		wiḷḍ ze	**wiḷḍ ze**
		wil et	**wil et**
	wė wilen	**wilemen**	**wimen**
	ge wiḷḍ	**wiḷḍ e**	**wiḷ e wij e**
	ze wilen	**wilen ze**	**wilen ze**
Pr. Inf.	**wilen**		**wilen**

Praeteritum.

Betoond.		Toonloos.	
Ik wā	**wā 'k**	**Ik wa**	**wa 'k**
ge waḍ	**waḍ e**	**ge waḍ**	**waj e**
ė wā	**wā (d)en**	**ė wa**	......
	wā ze		......
	wā 't		......
wė wān	**wāmen**	**wė wan**	**wamen**
ge waḍ	**waḍ e**	**ge waḍ**	**waj e**
ze wān	**wān ze**	**ze wan**	**wan ze**

Of **ik wiḷḍen** enz. – Partic. praet. **gewiḷḍ**.

De **l** van **wil et** (3de pers. vragende vorm) blijft regelmatig ongemouilleerd; misschien is de hysterogene **d** hier nooit aangevoegd geworden; **wā** is regelmatig, van ***wolde**; in **waḍ**, van ***wolden** < ***wouded** < ***wādd**. is het onzeker of de mouilleering organisch, ofwel analogisch is; geen enkel stellig voorbeeld laat ons toe de vraag op te lossen; alle vormen waar **ādd** of **ātt** zou verschijnen worden vermeden; **verkād** *verkoud*, dat **25, D** aangehaald wordt, is niet klaar, omdat de **d** van het grondwoord **kād** bijna teenemaal uit het spraakbewustzijn verdwenen is.

(58) 6° **Zoèn**, toonloos **zèn** *zijn*.

Praes.		Praet.	
Betoond.	Toonloos.	Indic.	Subj.
Ik bèn	**ik bèn**	**ik waz**	**ik woiṙ**
ge zoèd	**ge zéd**	**ge woird**	**ge woird**
è és	**è és**	**è waz**	**è woiṙ**
wè zoèn	**wè zèn**	**wè woiren**	**wè woiren**
ge zoèd	**ge zèd**	**ge woird**	**ge woird**
ze zoèn	**ze zèn**	**ze woiren**	**ze woiren**

Infin.

zoèn **zèn**

Part. praet. **gewézd, wézd,** toonloos **wèzd.**

De vragende vorm levert geene moeilijkheden op; **zèj e** wordt somtijds gehoord in plaats van **zèd e**; over **és (d)en** *is hij*, **és (d)er** *is er*, die **és en, és er** uitgesproken worden, wordt **60, D,** gehandeld.

De betoonde vormen **zoèd zoèn** worden veel minder gebruikt dan **zèd zèn,** welke laatste zelfs bij volle zinbetoning veel voorkomen; als toonlooze vormen worden **bèn zèn,** wat de eind-**n** betreft, behandeld gelijk **van.**

Van den subj. **woiṙ** bestaat de toonlooze vorm **wor** enz.; voor het syntactisch gebruik beantwoordt deze modus geheel aan het Latijnsche *essem.*

Op de volgende spreekwijzen, waar de pronomina met het ww. **zoèn** op eigenaardige wijze verbonden zijn, dient hier een oogenblik de aandacht te worden gevestigd.

Sg.	1	**'k bèn 't ekik**	*ik ben het.*
	2	**ge zéget goè** / **'t zèd e goè**	*gij zijt het.*
	3	**'t és (d)en oè**	*hij is het.*
		ze és et zoè	*zij is het.*
		't es 't è of **'t és dade**	*het is dat.*
Pl.	1	**wè zèmen 't wajer** / **'t zèmen wajer**	*wij zijn het.*

2	ge zèget gajer 't zèd e gajer	*gij zijt het.*
3	ze zèn 't zèjer 't zèn ze zèjer	*zij zijn het.*

(58)

De 2de p. sg. en pl. luidt ook **zè it** of **zèjet** = **zèd e et**; **zèget** is Sandhi-spelliug; zie bl. 174.

7° **émen** ***hebben.***

Praet. Ind.			Vragende vorm.	Praet.		Vragende vorm.
Ik	**ém**		**ém ek**	**Ik**	**oè**	**oé 'k**
ge	**éḍ**		**éj e**	**ge**	**oḍ**	**oḍ e o ej**
è	**éd**, toonl. **éd**		**éd (d)en**	**è**	**oé**	**oé (d(en**
			» ze			**oé ze**
			ég et é 't			**oé 't oég et**
wèr	**émen**		**émen**	**wér**	**oèn**	**oémen**
ge	**éḍ**		**éj e**	**ge**	**oḍ**	**oḍ e oj e**
ze	**émen**		**émen ze**	**ze**	**oén**	**oén ze**

Infin.

émen

Partic. praet. **gad.**

De vormen met **m** zijn waarschijnlijk eene regelmatige phonetische ontwikkeling van den ouden infinitief in den verbogen vorm *te hebne*; zie VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 286. Men lette bovendien op den 1sten p. sg. praes. in den vragenden vorm, die waarschijnlijk achtereenvolgens ***ébmen** < **émen** geworden, en alzoo door eigene ontwikkeling tot zijne **m** gekomen is.

De 2de p. sg. praes. **éḍ** (oorspronkelijk de 2de p. plur.) stamt af van ***édd** > *(h)ebbed;* zie VAN HELTEN, bl. 361 en vv.; de mouilleering kan dus direct ontstaan zijn.

De 3de persoon sg. praes. stamt af van **heved* < ***évd**, *in pausa* ***éft** < ***éht**; dit laatste werd later **éd(t)**, gelijk **uyd**, van **uyvd** *hoofd;* **lide** en **blid**, die somtijds **lifde** *liefde* en **blivd** *belieft* vervangen. Een bijvorm van **gévd** *geeft* toont dezelfde ontwikkeling : **géd** wordt meer gebruikt

(58) dan **gévd**, in den imperatief; de infinitief **géven** heeft hier nochtans het totale wegvallen van **v** verhinderd, alhoewel, omgekeerd, de infinitief **gén** soms gehoord wordt. In den vragenden vorm verdween de eind-**n** van ***égd éht** vóor **et**; eerdat **g** wegviel, en zoo ontstond **éget**; **é 't** komt van het latere **éd**; **géget** in plaats van **gév et** is zeer zeldzaam, waarschijnlijk uit hoofde der anlaut-**g**; andere dergelijke **g**-vormen worden onder 9° besproken.

De vocaal van het praet. stamt zonder twijfel van ō-e > ***āde**; van **oė** = Nl. *ui* kan geene spraak zijn : ***āde** ziet noodzakelijk terug op eenen vorm, die beantwoordde aan het Ondfr. *habeda*, *Gloss Lips*,, 540. De mouilleering van den 2^den^ p. is regelmatig van ***(h)āded** < **oıdd**; in den 3^den^ p. sg. van den vragenden vorm wordt het encliticum gewoonlijk tweemaal gebruikt : **oé (d)en (d)en**, spr. **oėmen**; **oéget** is eene analogie, naar **ég et.**

8° Nl. *Zullen*.

De infinitief bestaat niet.

Praes. Ind.

Betoond.	Toonloos.		Betoond.	Toonloos.
Ik zāl ***zal***	**ik zal za**	Vragende vorm.	**zal ek**	**za 'k**
ge zéḷḍ	**ge zéḍ**		**zéḷḍ e**	**zéḍ e zéı e**
é zāl ***zal***	**é zal za**		**zal (d)en**	**zal (d)en**
			zal ze	**za ze**
			zal et	**za 't**
wė zélen zélen	**wė zélen zémen**		**zélemen**	**zémen**
ge zéḷḍ	**ge zéḍ**		**zéḷḍ e**	**zéḍ e zéȷ e**
ze zélen, zélen	**ze zélen**		**zélen zélen ze**	**zélen ze**

Praeteritum.

Ik zol	**ik zol zo**	**zol ek**	**zo 'k**
ge zoḷḍ	**ge zoḍ**	**zoḷḍ e**	**zoḍ e zoȷ e**
ė zol	**ė zol zo**	**zol (d)en**	**zol (d)en**
		......	**zo ze**
		zot ıt	**zo 't**
wė zolen	**wé zon zomen**	**zolemen**	**zomen** / **zom waȷer**
ge zoḷḍ	**ge zoḍ**	**zoḷḍ e**	**zoḍ e zoȷ e**
ze zolen	**ze zon**	**zolen ze**	**zon ze**

De **l** van de toonlooze **zal** en **zol** valt weg vóor consonanten; in **zon** is **l** weggevallen : **n** blijft nu als vaste klank; de betoonde en toonlooze vormen spelen dikwijls dooreen. Met **(d)er** zegt men **zémer** *zullen wij er*, van **zéme** + **(d)er**; ofwel **zémen'der**, **zémeder**; **zéld** en **zold** zijn zeldzaam; dit laatste schijnt mij eene analogie te zijn naar **zéld**, waar de mouilleering organisch is. De vormen met lange vocaal in het praesens **zāl zélen** worden absoluut gebruikt, als tegenspraak op een gegeven ge- of verbod, b. v. : **ge en(e) zéld da(d) ni(t) dūn** — **'k zāl** *gij zult dat niet doen — ik zal het zeker doen;* **ge zéld da(d) dūn** — **'k en(e) zāl** *ge zult dat doen — ik wil het niet doen.* (58)

De **é**-vormen stammen af van een ouden vorm met **ŏ**>**o**>**u**, vgl. **mégen, kénen**. Zulke vormen bestaan ook in het Mnl. (zie VAN HELTEN, *o. c.*, bl. 291 en vv.); wat de lange **é** van **zélen** aangaat : deze kan in ons dialect ontstaan zijn uit **zélen**, naar aanleiding van **zāl**, wiens lange vocaal regelmatig is (zie **5** 3°) : **zal** : **zāl** = **zélen** : **zélen**; met het *selen* door VAN HELTEN, bl. 290 aangehaald, heeft **zélen** niets te doen; ook aan eene ontwikkeling van **zāl** uit een *salic* mag niet gedacht worden; zie **kān**.

Het voortbestaan van **ol** in het praes. — **zol** van *solde* tegenover **wā** van *wolde* — is waarschijnlijk te danken aan het vroegtijdige wegvallen van **d** in deze onbetoonde vormen Naast **zéj e**, in den vragenden vorm, bestaat ook een **zéle**, het overbekende *zulle*, Belgisch Fr. *savez-vous?* **zéle** is ***zéld e**; **d** is weggevallen, natuurlijk vóor het tijdstip der mouilleering.

9° Het praesens van **dūn** *doen*, **goın** *gaan*, **sloın** *slaan*, **stoın** *staan*, **zīn** *zien* in den vragenden vorm.

Deze ww., wier stam uitgaat op eene lange vocaal of op de onechte diphthong **oı**, vertoonen eenige gemeenschappelijke

(58) bijzonderheden, waarvan nu de eene, dan de andere ook voorkomen in de ww. der volgende categorieëen : *a)* de ww. met den stam op **ā** = Nl. *uw*, *ouw*, en hunne bijvormen op **āv(f)**, **āg(h)**; *b)* die met den stam op de

Het praesens der hoog[...]

Vragen[...]

Betoond.

Sg. 1	**dūn ek,**	**goın ek,**	**sloıd e,**	**stoın ek,**	**zīn ek**
2 = Pl.	**dūd e,**	**goıd e,**	**sloıd e,**	**stoıd e,**	**zīd e**
3	**dūd (d)en,**	**goıd (d)en**	**sloıd (d(en,**	**stoıd (d)en**	**zīd (d)e[...]**
	» **ze**	» ze	**sloıd ze**	» **ze**	» **ze**
	dūg et	**goıg et**	**sloıg et**	**stoıg et**	**zīg** et
	dū 't	**goı 't**	**sloj 't**	**stoı 't**	**zī ıt**
	dūmen.	**gōmen,**	**slojmen,**	**stōmen**	**zīmen**
Pl 1	**dūm wajer**	**gōm** / **goım** **wajer**	**slōm** / **sloım** **wajer**	**stōm** / **stoım** **wajer**	**zīm wa[...]**

2 = 2 Sg. gevolgd door **gajer**, als suppletorisch pronomen (1).

3	**dūn ze,**	**goın ze,**	**stoın ze,**	**ston ze,**	**zīn ze**

dūn, **goın** en **stoın**; in **sloın** en **zīn** is zij analogisch; deze **n** wordt ook somtijds gebezigd in *b)* en *c)* door kinderen. of door personen die zeer nalatig spreken.

De vragende vormen **dūd e, goıd e** enz. zijn hoogst zeldzaam; de toonlooze zijn **duj e** enz. Andere dergelijke vormen zijn **muj e**, **wij e**, **zéj e** *zult ge*, **zoj e** *zoudt ge*, **zéj e** *zijt ge*, **éj e** *hebt ge*. **oj e** *hadt ge*, die reeds verklaard zijn; voegt daarbij **zaj e**, **laj e**, toonlooze vormen van **zaḍ e** *zeidt ge*, **laḍ e** *legdet ge*, die, als oneigenlijke proclitica, regelmrtig zijn. De mouilleering van **duḍ e**<**duj e** zou

(1) **gajer** wordt altijd vereischt in den plur.; in de voorgaande paradigmen is deze bijzonderheid niet vermeld.

diphthongen **oé** = Nl. *aai*, **uy** = Nl. *ooi* en op **uȷ** = Nl. *oei*; (58)
c) die wier stam schijnbaar uitgaat op eene diphthong, maar die oorspronkelijk uitgaan op **d**

De **n** van den 1sten p. sg. stamt van eene oude **m** in

pgegeven ww. is :

rm..

Toonloos.

dun ek,	**gon ek,**	**slon ek,**	**ston ek,**	......
du 'k	**go 'k**	**slo 'k**	**sto 'k**	**zij e**
duȷ e;	**goȷ e,**	**sloȷ e,**	**stoȷ e,**	......
dud (d)en	**god (d)en**	**slod (d)en**	**stod (d)en**	......
» **ze**	» **ze**	» **ze**	» **ze**	......
dug et	**gog et**	**slog et**	**stog et**	......
du 't	**go 't**	**slo 't**	**sto 't**	......
dumen,	**gomen,**	**slomen̄,**	**stomen,**	......
dūm waȷer	**gom waȷer**	**slom waȷer**	**stom waȷer**	......
dun ze	**gon ze**	**slon ze**	**ston ze**	......

kunnen ontleend zijn aan **'muḍ e**; zie 1°. Maar het is niet waarschijnlijk, dat **duȷ e** > **'duḍ e** analogisch al de andere vormen **goȷ e** enz. zou voortgebracht hebben. Men zou kunnen denken, dat het oude *ji*, na korte lettergreep, *je* geworden is, en alzoo direct de gemouilleerde klanken, b. v. in **'stodje** < **'stod e** > **stoȷ e** voortgebracht heeft. Deze hypothese is onaannemelijk op grond van de volgende vormen : 1° **zèd** e *zijt ge*, 2° **da(d) e** *dat ge*, De **d** dezer twee vormen is vast voor vocalen, uitgenomen vóor **e**; **zèda** = **zè(d) e a** *zijt ge u...*; **dada** = **da(d) e a** *dat ge u*, waar **e** vóor **a** wegvalt Als **zèd e**,

(58) **da)d) e** door eenen consonant gevolgd zijn, worden ze, het eerste zelden, het tweede meestal **zè e, da e** of **zèj e, daj e.** Het ontstaan van **j** is te vergelijken met hetzelfde verschijnsel in **bijlangen** *behangen* enz., terwijl in andere vormen, waar het praefix nog minder zelfstandig is, **e** regelmatig wegvalt vóor vocaal, b. v. in **gad** *gehad).* De **e** in **da**, van **da e**, is echter niet verloren, maar schuilt nog in **dage** = **da e ge**; **ge** is hier een 2de pronomen; **da(d) e** zou **dahe** worden, dat ook gehoord wordt; evenzoo is **zég et** *zijt gij het* = **zèd e ge et**; vgl. hierboven 6°. Op dezelfde wijze kunnen **duj e, goj e, stoj e,** enz direct van **dud e, god e, stod e,** enz. voortkomen; **d** zou aldus in deze stelling verdwenen zijn *in bijtonige woorden;* in hoofdtonige, **vode** *vod*, enz., blijft **d.** Met volle zekerheid echter kan dit vraagstuk niet opgelost worden, zoolang andere mouilleerende dialecten niet bestudeerd zijn

De ww. *b)* vorderen geene mouilleering in den vragenden vorm van den 2den persoon : **noéd e** *naait ge*, **struyd e** *strooit ge;* de ww. *c)* integendeel nemen de mouilleering naar de vastgestelde wetten aan : b. v. **lod e** van ***loidd e** *laadt ge;* somtijds ontstaat verwarring tusschen deze twee categorieën, waarvan vele vormen gelijk zijn : de infinitieven **loén** *laden* en **noén** *naaien*, de 1ste p. sg. praes. **ik loé** en **ik noé**; daardoor ontstaan analogieën gelijk **nod e** *naait ge*, **strud e** *strooit ge*, die echter niet dikwijls gehoord worden. De ww. wier stam op **j** uitgaat, hebben altijd de mouilleering : van **mujen** *moeien* heeft men altijd **è mud**, zoowel als **è blud**, van **blujen** *bloeden.*

De 3de pers. sg. van den vragenden vorm heeft **oi** in plaats van **ō** in **goiget**, enz., zie **14**; deze **oi** is aan **goi 't,** van **goid et** enz. ontleend.

De **g**-vormen der bovenstaande paradigmen, die meer gebruikt worden dan de andere, moeten besproken worden tegelijk met : 1° de **g**-vormen van *a);* 2° met **ég et.**

In dit laatste hebben we 7° een organischen vorm erkend. De **g** der ww. op **ā** (**āv āg**)-stam is waarschijnlijk van denzelfden oorsprong. De oude **ū au**, Nl. *uw onw.* en **al**, Nl. *ou(w)* zijn in ons dialect **ā** geworden; zie **5**. De **u** is nochtans niet spoorloos verdwenen, maar heeft dikwijls eene **v** ontwikkeld. De vrijheid, die hedendaags in het al óf niet uitspreken van die **v** heerscht, is natuurlijk niet oorspronkelijk. In welke gevallen werd de oude, of in **al** ontwikkelde, **u** tot **v**, wanneer ging ze verloren? – In alle Nl. substantieven op *auw ouw* wordt **ā** uitgesproken; naar aanleiding van dit feit mogen we misschien de veronderstelling wagen, dat **u** in den auslaut wegviel. Wat de vormen met **v** aangaat : deze wordt bijna altijd gehoord in **biin-āver** *beenhouwer*, waar het Nl. *houwen* is bewaard gebleven; daarbij merke men het behoud van **u** na de diphthong **ii** > **aı** in **schriiven** *sehreeuwen*, terwijl ze altijd wegvalt in den auslaut : **ẓiı** *zee*, **sniı** *sneeuw*; bovendien bestaat eenige reden om in de geslotene lettergrepen **ou** (zie **5**, aanm. 1) aan te nemen : uit deze waarnemingen spruit eene zekere waarschijnlijkheid, dat **v** tusschen vocalen ontstaan is, doch niet onmiddellijk. De eerste trap dezer ontwikkeling is waarschijnlijk **w** geweest, die vóor consonanten **w²** zou geworden zijn; deze bilabiale spirans werd later labiodentaal : **v** in plaats van **w²**>**b** (zie **28 C**, *b)* wordt somtijds, alhoewel zelden, **v** uitgesproken, b. v. in **shruvın** *schrobben*, in plaats van **shruw'n** of **shruw'ın**. De vervoeging van het Nl. *bouwen* in het praesens zou dus geweest zijn : Sg. 1 p. **bāwe**; 3 p. **ė boud**, pl. 1 p. **wė bāwen** en **wė bāvn**, als het volgende woord met vocaal aanving; 2 p. **ge boud**; 3 p. **ze bāwen** of **bāvn**. Door wederzijdsche toenadering zouden alsdan **bād** en **bāvd**, (58)

(58) **bān**, enz. ontstaan zijn. Uit **bāvd**, *in pausa* **bāft**, ontstond **bāgd bāht**, gelijk **égd** uit **'évd**; de 3de persoon gevolgd door **et** werd dan, met verlies der eind-**d**, **bāg**(**et**); deze **g** drong ook in andere vormen door, en zoo komt het, dat deze ww. drie afwisselende vormen vertoonen. Alle drie zijn nochtans niet even gebruikelijk in alle ww.; *schuwen* b. v. heeft geene **v**- noch **g**-vormen : **shān, ik shā, geshād, shā 't** worden uitsluitend gebruikt; *spuwen* en *duwen* luiden **spāgen, dāgen** in den infinitief, evenzoo goed als **spāven, spān, dāven dān**. Voor *bouwen*, *brouwen*, *trouwen* zegt men **bāven** of **bān**, **brāven** of **brān**, **trāven** of **trān**. De gewoonlijke vervoeging is : **ik bā, ge bād, è bād, wé bān, ge bād, ze bān**. De **v** in **bāvd** is zelden; de **g**-vormen worden bijna nooit gebezigd. — *Verkouden* is **verkān** en wordt zoo geconjugeerd; *houden* is **āven, ād**. zelden **āgen**, en de conjugatie toont dezelfde bijzonderheid. — Vormen met **g** in de ww. *b)* en *c)*, b. v. **droég et** in plaats van **droé 't** *draait het*, komen nauwelijks voor, en kunnen als taalfouten gelden. — Wat nu eindelijk de **g**-vormen van ons paradigma aangaat, zoo kan men vooreerst denken aan eene algemeene analogie met de besprokene ww., wier stam op lange vocaal uitgaat, evenals **dūn** enz. Maar hier schijnen bijzondere factoren te bestaan, die op andere wijze de **g** hebben voortgebracht; het zou nochtans natuurlijk zijn, dat de vermelde analogie er toe bijgebragen had, om aan beide zijden de **g**-vormen in stand te houden. Wat **dūg et** aangaat, is het best de verklaring van VAN HELTEN te laten gelden; zie *Tijdschrift voor Nl. Taal- en Letterkunde*, III, 98; in **zig et** en **sloıg et** kan de oude **h** (**g**) iets te maken hebben (1); **goıg et** en **sloıg et** zijn ongetwijfeld ana-

(1) In **zig et** is **et** subject-; in **zī ıt** (spr. **zīıt**), objectpronomen.

logisch. — Buiten de besprokene categorieën staan **zèg et** *zegt het* en **lèg et** *legt het;* de vocaal is ontstaan uit **ege**; de **g** is aldus onorganisch, de opnieuw ingevoerde wortel-**g** van **zégen** en **légen**. (58)

In den 1sten p. pl. van den vragenden vorm is **oı** van **goın** enz. regelmatig **ō** geworden; in **goım waȷer** enz. is de **n** van **goın** tot **m** geassimileerd vóor de volgende **w**, maar **oı** is nog facultatief; de **m** is hier eerder **m²** dan **m**. Deze en andere tweelettergrepige **m**-vormen worden dikwijls in plaats van **dūn** enz. gebruikt; bij andere ww. komt dit veel minder voor.

Gevolgd door **(d)er** worden **gōmen** enz. **gōmer** of **gōmen²der, gōmeder**; zie **60, D**; het eerste is van **gōme>goın we+(d)er**; in het tweede is **d** tusschen **n-r** regelmatig bewaard.

Min gebruikelijk dan **gōmen** enz. zijn **goımen, slōmen, stoımen.**

59. De samengestelde vervoeging. (59)

In de samengestelde vervoeging volgt men dezelfde grondregels als in het Nl. Een paar bijzonderheden en afwijkingen worden hier besproken.

Een soort van *descriptief* of *duratief*, die nagenoeg met de Engelsche « periphrastic tenses « : *I am looking*, enz. overeenkomt, wordt gevormd met de ww. **ligen** *liggen*, **stoın** *staan* en **ziten** *zitten*, gevolgd door **te** met den infinitief. In de samengestelde tijden staat het hulpww. in den infinitief, en **te** kan vóor het hoofdww. wegvallen. Dit gebruik is niet onbekend in het Nl. In ons dialect echter is het zoodanig uitgebreid, dat het bijna als eene regelmatige conjugatie kan gelden. De keus van het hulpww. hangt telkens af van de beteekenis van het hoofdww.

(59) Voorbeelden zijn :

Verkuypen *verkoopen;*		descriptief	: **stoın te verkuypen.**
Ik verkuyp *ik verkoop;*		»	: **ik stoın te** »
Ik verkoht *ik verkocht;*		»	: **in ston^{2}t te** »
Ik ém verkoht *ik het verkocht;*		»	: **ik ém stoın (te)** »
Ik oé »	*ik had* »	«	: **ik oé** » » »
Ik za verkuypen *ik zal verkoopen;*		«	: **ik za stoın** » »
Ik zo »	*ik zou* »	»	: **ik zo** » » »
Lézen *lezen;*		»	: **ziten te lézen**, enz.
Dūn *doen;*		»	: **ligen**, **stoın**, **ziten te dūn**, enz.

Ligen heeft gewoonlijk eene misprijzende beteekenis, die bij **ziten** en **stoın** ook niet zeldzaam **is.** Eene andere omschrijving, die ongeveer denzelfden zin, maar niet de genoemde bijbeteekenis heeft, is **bézeh zèn mé(d)** *bezig zijn met*, gevolgd door den infinitief, dikwijls zonder **te.** De spreekwijzen, die hier onder den naam van *descriptief* samengevat worden, worden van de echte samengestelde tijden daardoor onderscheiden, dat het gebruik ervan, hoe uitgebreid ook, toch nooit streng verplichtend is. De misprijzende beteekenis, die met deze hulpww. verbonden is, is ook een bewijs, dat ze nog niet tot loutere teekens van tijdsbegrippen geworden zijn.

Het hulpww. **émen** *hebben* wordt dikwijls gebruikt in plaats van het Nl. *zijn* : 1° met **zoèn** : **ik ém, oé gewézd**; *ik « heb », « had » geweest;* 2° met intrans. ww. gelijk **wan^{2}delen** enz. — Met **beginen** *beginnen* wordt **zoèn** zoowel gebruikt als **émen;** met **vergéten** *vergeten* is het gebruik van **zoèn** nagenoeg onbekend; **zèlen** dient om het futurum en den conditionalis te vormen.

Voor de passieve vervoeging doet, gelijk in het Nl., **wéren** *worden* dienst.

VIERDE HOOFDSTUK.

De partikels.

60. HET BIJWOORD. **(60)**

A. De adverben worden naar dezelfde grondregels gevormd als in het Nl.

De *adjectieven* worden adverbiaal gebruikt in den onverbogen vorm De superlatief eindigt met of zonder **e,** en wordt voorafgegaan door het artikel **t** : **t shụ²ṣt** of **t shụ²ṣte** *het schoonst* **om t èrtst** of **értste** *om 't hardst;* gewoonlijk zonder artikel staat **lifst** *liefst;* **miıst** *meest* en **bést** *best* worden somtijds evenzoo gebruikt. Als er spraak is van personen kan ook het adj. gebruikt worden : **dėn shu²ṣten, de shụ²ṣte.** - De comparatieven **noıder** *nader* en **vuyder** *meer vooruit* hebben, schijnbaar tegen de klankwetten, hunne **d** bewaard; dit is toe te schrijven aan de bijvormen **noırder**, van **noıṙ** *na* en *naar*, en **vuyrder**, van **vuyrd** *voort;* vgl. Hgd. *fürder.*

Oudė genitieven en *datieven*, met of zonder toebehooren, dienen nu als adverbiale uitdrukkingen : **alverwégen** *halverwege,* **alver ın, twiı** enz.; *half een, twee (ure)* enz.; **bè der hand** *bij der hand,* **noıderan²d** *naderhand.* **guṣmuṣ** *goedsmoeds,* **bluṣek'op** *blootshoofds,* **bèrevuṣ** *barvoets* enz. — De genitief-**s**, die niet altijd licht te onderscheiden is van de adverbiale, niet meer als casusteeken opgevatte **s**, Got. *-is*, verschijnt in **an²ders** *anders,* **rèhts** *rechts,* **ị²ṣ** *eens,* **omlang²s** *onlangs,* **vurṣ** of **vuṣ** *voorts,* **dikels** *dikwijls,* **tụ²ṣ** *toen* enz.; in den uitgang **-lèks** *lijks,* in de deminutieven **stileke(n)s** enz. — Verder in **van jong²s af** *van jongs af,* **van klạ²ṣ af** *a parvulo,* **dérgọ²ṣ wég** *doorgaans;* in **wéte** nd)s **én(e)** **wile(na)s**

(60) *wetens en willens*; **awile(nd)s**, van **al+wilend+s**. Met **te** zijn gevormd **te zijden*, in **van'tsoèn** *aan de zijde*; **tplèk** *in de plaats*, **ter èrten** *ter harte*, **ter iiren** *ter eere*, **ten rèhten** *te rechte*, **ten volen** *ten volle* enz.; de superlatieven **ten uyhsten** *ten hoogste*; **te zènen uyhsten**, **shụ'sten** enz. beteekenen *zoo hoog*, *zoo schoon als het besprokene voorwerp zijn kan*.

In een woord, al de wijzen waarop adverben gevormd worden, en die b. v. in COSIJN's *Nl. Spraakkunst* ter sprake komen, vindt men ook in ons dialect; de bijzonderheden behooren tot de lexicologie.

Bijzondere aandacht verdienen, hetzij om hunne eigenaardige vorming, hetzij om hun taalhistorisch belang : (**B**) de adverbiale spreekwijzen die tijdsbepalingen uitdrukken; (**C**) die met **te** gevormd zijn, of eene « paragogische » **t** vertoonen; (**D**) het adverbiale **(d)er**, dat behandeld wordt tegelijk met het pronominale Nl. *er*, het subject- en objectpronomen **(d)en**, en het neutrale artikel **t**; (**E**) het vragen, antwoorden en tegenspreken; (**F**) eenige afzonderlijke adverben.

B. Met de namen der dagen zegt men :

en zon'dah (spr. **e z**...), **en doèsendah** (spr. **en'd**... of **nd**...), enz., d. i. *toekomenden of verleden zondag, dinsdag*, enz.

t zon'dōhs (spr. **tsondōhs**), **ts monḍōhs**, **t doèsen'dōhs**; **ts gụ'ṣtōhs**, **t gụ'ṣtōhs** en **s g**...; **t don'derdōhs**; **ts vroèdōhs**, **t vroèdōhs** en **s vr**...; **t zoiterdōhs** : *'s zondags* enz.; of **op den zon'dah** *op den zondag* enz. De **t** van **ts** blijft dikwijls in de uitspraak weg. — Men zegt **te naht** *dezen (verleden of toekomenden) nacht*, en **ts nahts** (spr. **nahs**) *'s nachts*, in het algemeen.

De tegenstelling van **te naht** en **ts nahts** en bovendien de gelijksoortige, algemeene beteekenis van **t zon'dōhs**

enz. en **ts nahts** maken het zeer waarschijnlijk dat in **ts mondōhs**, **ts gų²stōhs**, **ts vroèdōhs** de oude genitief *des* steekt; de contractie van *des* tot *ts* gebeurde waarschijnlijk eerst in *des zondaags*, *des zaterdaags*. De uitspraak **s gų²stōhs** en **s vroèdōhs** alleen schijnen hetzelfde genoegzaam te bewijzen; evenzeer **ts mondogs**, dat geene analogie kan zijn naar **t zon²dohs**. De klanken **dsd** van *des d...*, die als **t** verschijnen in **toèsen²dōhs** en **ton²derdōhs**, konden niet blijven bestaan; zelfs met wegval van **d** bleef **sd** < **zd**; deze buiten den Sandhi ongewone klankengroep kon dan zeer natuurlijk door de schijnbaar voorgevoegde **t** van **tson²dōhs** vervangen worden, alzoo **t'd** = **toèsen²dōhs** enz.; **t gų²stōhs** en **t vroèdōhs** zullen wel eveneens analogie-vormen zijn. Vgl. hiermede Franck, *Mnl. Gr.*, bl. 22, en voeg er nog bij **tōhs (te véren)** *daags (te voren)*.

Van²dōh en **van den naht** beteekenen *gedurende dezen dag*, *nacht*.

Met **mère(n)d** *morgen*, **nūn** *middag*, **achternūn** *namiddag*, **ōve(n)d** *avond*, worden dezelfde spreekwijzen gebruikt; men lette op **ts ahternų²s**, **ts ōve(nd)s**; met **te** wordt **nūn** : **nūne(n)t**.

Met de namen der jaargetijden en maanden gebruikt men b. v. **in den winter**, zelden **'s winters**, in 't algemeen; **van den winter** is *in den loop van den verleden of toekomenden winter*.

Met **joir** *jaar*, **mond** *maand*, **wék** *week* zegt men : **te nosten joir**, **mond**, **wék**; *toekomende jaar* enz.; — **van den joir** (spr. **de**), **mond**, **wék**; *gedurende dit jaar* enz.; — **in t joir** of **'s joirs**, **in de mond**, **wék**; *per jaar* enz.; men zegt ook **pèr joir** enz.

Om het uur aan te wijzen zegt men : **ten twii**, **droè** (en zelfs **ten iin**) **īren**, *te een* enz. *uur*; **noir**, **vér** enz. **den iinen**, **twiin**; *na*, *voor* enz. *één*, *twee uur*.

(60) De genitief *des*, die in de bovenstaande spreekwijzen voorkomt, verschijnt ook in een paar bijwoorden, waar hij niets te doen heeft. Het gewone **tégenwūrdeh** *tegenwoordig* wordt somtijds door **tsèrewūrdoh** vervangen, waarschijnlijk uit **des t** .., met merkwaardige assimilatie van **g** tot **r** : **s** en **r** zijn dentaal. *Dwars door* is **tswèzen'dér**, dat ook het best als **des dwès én(e) dér** verklaard wordt. Het Nl. *terwijl* wordt **terwoèl** (uit de schrijftaal?), **twoèle(n)t** of **twèlt**, en **tswoèle(n)s** : dit laatste is weerom **des w**... Misschien is ook het raadselachtige *schegen* (tegen) door VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 157 aangestipt, als *des gegen* op te vatten.

C. De praepositie **te** maakt een groot getal adverbiale uitdrukkingen; dikwijls is **te** verbonden — en versmolten — met den datief van het artikel. Voorbeelden zijn reeds onder **A** gegeven. Eigenlijk dient **te** om locale betrekkingen, met of zonder beweging, uit te drukken. Tegenwoordig wordt ze op die wijze niet meer aangewend dan vóor stads of dorpsnamen, en luidt dan **to**; zie **61** Met andere benamingen wordt **noir nor** *naar* op de vraag *quo?*, en **op**, **in** op de vraag *ubi?* gebruikt. Deze praeposities schijnen mij pleonastisch gebruikt te zijn in **nor**, **op**, **in t shūl**; *naar*, *op*, *in de school;* **op t stroit** *op de straat;* **nor**, **in t stad**; *naar*, *in de stad;* eertijds werd waarschijnlijk *te school*, *te straat*, *te stad* gezegd : het eerste steekt in het Nl. *schoolgaan*; het tweede, in het afgeleide **stroitluyper** *straatlooper*. Hedendaags zegt men ook : **nor**, **op**, **in de shūl**; **nor**, **in de stad**; **op de stroit**. Om de gegeven verklaring te ontwijken zou men moeten aannemen dat **de**, vóor consonanten, uitsluitend in deze woorden, de eind-**e** verloren heeft. Het bedoelde pleonasme is overigens duidelijk in **in t plèk** *in de plaats*, zeer zeldzaam voor **in de plèk** of **t plèk**,

dat zeker **te plèk** voorstelt. Ook in **op t slah** *op den slag*, naast **op den slah**, is een oorspronkelijk **te slah** hoogst waarschijnlijk; **in t slōp** ontleed ik ook als **te slōp** met pleon. **in**; eindelijk **op t rèht an'd** *rechts* is de phonetische proef op de som : **op d(e) rèht...** moest **obdrèht...** luiden. (60)

Een aantal adverben of adverbiale uitdrukkingen vertoonen eene finale **t**, die gewoonlijk als *paragogisch* opgevat wordt Eene verklaring is dit woord natuurlijk niet. Is deze **t** eene phonetische aanwas? Dan zou men de omstandigheden dienen te bepalen waarin ze ontstaat. Het bestaan eener dergelijke **t** is niet onwaarschijnlijk, zie **27**, **B**, waar de vermeende klankwet slechts terloops wordt opgegeven. Na **-en** en **-er** echter schijnt de paragogische **t** geenszins als phonetisch product voor te komen. daar zij in de nomina op **-er** en **-en** niet gevonden wordt. Al de voorbeelden. die door VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl 214-215 aangehaald worden, zijn adverben, uitgenomen *mergent* en *arent*, waar de eind **t**=**d**; het eerste is eene analogie naar *avond*. In dezen toestand der zaken zullen een paar gissingen niet overbodig zijn.

Locale benamingen of adverben worden somtijds gevolgd door **te** met een naamwoord, dat als nadere bepaling dient; b. v. **ir te Olst** *hier te Aalst*. een soort compositum, dat **irtolst** uitgesproken wordt, en het Nl. *hier te lande* enz.; analogisch is *blij te moede*. Van denzelfden aard zijn misschien **te ǫ'ze(n)t** *te onzent* of **te ǫ'ze(n)t toés** *(thuis)*, **te ajert** (**toés**) *te uwent*. **te éjert** (**toés**) *te hunnent*; (de pronomina worden in den sing. op deze wijze niet gebruikt); vóor vocaal wordt de slotconsonant van **te ǫ'ze(n)t** als **d** uitgesproken, iets wat niet bevreemden moet in eenen toonloozen uitgang; zie **42**. Oorspronkelijk zou men gezegd hebben : *te ons te huis* (*te huis* als bepaling); dan zou *ons* als een possess. opgevat,

(60) en later *huis* weggelaten zijn: een dergelijke oorsprong is zeer waarschijnlijk bij **irte** en **doirte**, die in Dendermonde eenvoudig *hier* en *daar* beteekenen. Eene andere mogelijkheid is, dat **te** eertijds achter het nomen of adverb kon staan, gelijk nu nog *toe*, de sterke vorm van *te*; (men achte op Mnl. *emmertoe*, en *emmert*, door VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 215 aangehaald); ofwel tusschen twee verbonden woorden gelijk in **som'ptwoèlen**=*som te wijlen*, dat ik ook als **som'p te woèlen** heb hooren uitspreken; het eerste **te** zou alsdan pleonastisch zijn.

Wat er ook van zij, de theorie der parag. **t** is bedenkelijk. Het is niet onwaarschijnlijk, dat zij iets te doen heeft met de praepositie **te**, die aan eenige woorden van rechtswege zou toekomen, en in andere analogisch aangehecht zijn. Deze « adverbiale » **t** zou niet gemakkelijk te onderscheiden zijn van de **t**, die ook bij adverben op phonetischen weg ontstaan is, b. v. in **beką'st** enz.; zie **27**, **B**. — Met deze **t** is misschien de geheele uitgang van **ọ'ze(n)t** enz. overgeplant in **tot doire(n)t** *tot daar toe*, en in **tot irte(n)t** *tot hier toe*, waar **te** reeds onder de eerste **t** schuilt. **Te** steekt nog in **tsèdert** *sedert* met verscherpte inlaut-**d**; in **tsomtaṣ** *somtijds* enz. In plaats van **sétert** gebruikt men ook **tsihten** en **tsihte(n)t**, die misschien iets met *aftir*, vgl. *echter*, te doen hebben.

D. *Het pronominale en adverbiale* **(d)er**; *het subject- en object-pronomen* **d(en)**; *het neutr. artikel* **t**.

a) Er bestaat geen onderscheid tusschen het pron. en het adv. **(d)er**, dat zich beurtelings vertoont als **ter**, **der**, **er** en **er** met Sandhi-werking alsof het woord met een dentalen explosief aanving : de schrijfwijze **(d)er** is eene poging om dit veelvormige woordje voor te stellen.

Ter verschijnt in **ès ter** *is er*, **was ter** *was er*, **as ter** *als er*. Het eerste zou kunnen verklaard worden

door den invloed der **t** van het oude *ist* : **d** van **(d)er** **(60)**
zou op die wijze stemloos geworden zijn; **waz ter** en **as ter** zouden dan analogieën zijn. Eene andere verklaring schijnt mij nochtans de voorkeur te verdienen, omdat zij terzelfder tijd rekenschap geeft van het Mnl. *te*, naast *de*, in *des te* enz., dat ook in ons dialect **te** luidt. Dit laatste wordt gewoonlijk als eene phonetische ontwikkeling van *des de* tot *des te* aangezien; in strijd met onze hedendaagsche Sandhi-wetten, zou **sd** aldus **st** geworden zijn. Men mag niet vergeten, dat die wetten algemeen geldig zijn voor Vlaanderen en Brabant, waar de Mnl. schriften meestal ontstaan zijn. Of nu dezelfde uitspraak reeds in de middeleeuwen gangbaar was, kan a priori betwijfeld worden; maar men moet in acht nemen dat de Mnl. spelling den Sandhi, alhoewel gedeeltelijk en dikwijls inconsequent, toch genoegzaam voorstelt, om het toenmalig bestaan der tegenwoordige regels waarschijnlijk te maken. Is het dan niet onvoorzichtig hypothesen in het midden te brengen, die met de vermelde wetten tegenstrijdig zijn? Verder is de overgang van **sd** tot **st** phonetisch alleen verklaarbaar in dialecten, die **d** als zachten *stemloozen* explosief uitspreken, gelijk in zekere streken van Duitschland, waar b. v. *bis du*, naar ik verneem, nagenoeg *bis tu* luidt

Al de gevallen, waar VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 166 en vv. den overgang van **d** tot **t** aanneemt, zijn overeenkomstig met onzen Sandhi of kunnen anders verklaard worden. Wat vooreerst **sd** aangaat : *heefstu* enz. is niet noodzakelijk *heefs* + *du*, maar kan *heefs* + *thu* (met den ouden stemloozen spirant) voorstellen, gelijk in het Angelsaksisch; zie KLUGE, *Angels. Gr.*, bl. 85; evenzoo *alstu.* en *alstie (tie* van *thie).* Voor *te* in *des te*, kan dezelfde ontwikkeling aangenomen worden. *Dustaen*, enz. maken de grootste moeilijkheid; hier nochtans kan *dusk* = *dus*

(60) in 't spel zijn : de **t** van **dusktaen* zou een tegenhanger hebben in ons '**k tūn** (zie **41**, **C**, Aanm. 2). waar **t** op andere wijze ontstaan is; ***dusschedaen***, dat VERDAM, ***Mnl. Woord.***, als een compositum met ***dusk*** aanziet, durf ik niet aanvoeren, omdat die vorm ook tot ***dus+gedaan*** (=***dussche-daen***, naar onzen Sandhi) kan teruggaan. Op wat manier, uit een compositum ***duskdaen***, ***dustaen*** zou ontstaan zijn, is natuurlijk niet na te gaan; maar het is niet te betwijfelen dat zulke ongewone klankverbinding als **zg²d** > **skd** niet kon blijven bestaan.

Dat **sth** tot **st** werd, is phonetisch natuurlijk genoeg, en zou overigens kunnen aangezien worden als een uitwerksel van denzelfden afkeer, die Idg. **st** belet heeft Germ. **sth** te worden. Gewaagder zou het zijn te veronderstellen dat **th**, ook na andere toonlooze consonanten, **t** werd; deze hypotheše wordt nochtans proefsgewijze in het vervolg dezer beschouwingen aangewend; misschien verkrijgt ze op die wijze eenige waarschijnlijkheid (1).

Met de **t d**-vormen der ww. versmelt natuurlijk de

---

(1) Over de uitgangen *-te* en **-t** > **-d** van het praet. en het praes. is **55** gehandeld. — In *optien*, *optier*, *upt erde* is misschien de praepositie *te* te zoeken — *Nochtoe* en *nochtan* zijn met de bijvormen *toe*=*doe* Nl. *toen*, Aalst. **tų²ș** en *tan*=*dan*, Aalst. **tèn** samengesteld, ofwel direct ontstaan uit **th**, na stemloozen consonant. Wat de afleidingen op *-te*, uit *-ede*, betreft, het is niet noodzakelijk eene *phanetische* wijziging van *d* tot *t*, na stemloozen consonant, aan te nemen, Analogisch is deze **t**, buiten allen twijfel, in Mnl. ***gebaerte*** naast ***gebaerde***, Hgd. *gebärde*; in ***gemeente***, naast ***gemeende***; in ***begeerte***, Hgd. *begierde*, enz. In ***geboorte*** is de analogie verder gegaan : niet alleen de **t** maar ook de eind-**e** is haar toe te schrijven; zie ***Mnl. Woorb.*** s. v. Men geve ook acht op de gelijkbeduidende suffixen der collectieven Ohd. *-ide*, Mhd. *-ede*, en Ohd. *-izzi*, Mhd. *-ize*, Mnl *-te*; vgl. KLUGE, ***Nominale Stammbildungslehre***, bl. 33. Is misschien de overplanting van *-te* in de woorden waaraan *-de* van rechtswege toekwam, van hier uitgegaan? Wenschelijk moest die vooreerst voorkomen in de stammen die op **k p** uitgingen, omdat op die wijze de Auslaut niet meer behoefde veranderd te worden in **g²**, **b**, in de andere stammen, wier Auslaut ten allen

anlaut-consnant van ons **(d)er** tot **t** : **ge sprekter** *ge spreekt er*, **ge goiter = ge goid (d)er** *ge gaat er*, **ge géfter = ge gévd (d)er** *ge geeft er*, **ge bléfter** *ge bleeft er* enz. **(60)**

Tusschen vocalen namelijk **e-e** valt **(d)** weg : **zèmer = zème(d)er** *zijn wij er;* **zème** komt van **zèn we**, en wordt dan **zèmen**, met dit laatste heeft men **zèmen²der = zèmer**; de **d** van **zèmen²der** geeft den bijvorm **zèmeder**, met bijbehouden **d**; evenzoo **zomer zomen²der** en **zomeder** *zouden we er*, **wimer wimen²der** en **wimeder** *willen we er*, **sprékemer** of (zelden) **sprékemen²der sprékemeder** *spreken we er* enz.

In de praesens-vormen 1ste p. sg. heeft men **ik stéker = ik stéke(d)er** *ik steek er*, **ik rōp er** *ik raap er*, **ik boèt er** *ik bijt er*, **ik roèr = roè er = roè de (d)er** *ik rijd er*. **ik krab er**, (zie **41**, **B**) *ik krab er*, **ik gèv er** *ik geef er*, **ik bloizer** *ik blaas er*, **ik lég er** *ik leg er* : de uitspraak **géfer bloiser léher** is ook gebruike-

oogenblikke door den Sandhi gewijzigd werd, zal *-te* wel later opgekomen zijn : in *liefde* is *-de* overgebleven; evenzoo in *waarde* enz. In ons dialect leeft *-de* voort in de volgende semasiologisch verbonden woorden : **ling²de**, *lengte*, **bride**, *breedte*, **uygde**, *hoogte*, **grude**, *grootte*, : in dit laatste heeft de stemhebbende **d** zelfs de overhand verkregen op den stemloozen uitgang van **gruyt** *groot;* (in plaats van **uyhde** begint men nu nochtans ook **uyhte** te gebruiken) — Wat ook kan bijgedragen hebben tot de zegepraal van-*te*, is, dat deze woorden dikwijls zonder eind-**e** gebruikt worden, b v. *dieft*, *gebaerd*, *geboeft*, *gedaent* enz Dit feit geeft ons waarschijnlijk de phonetische verklaring van de verkorting, die in het dialect een anders vreemde regel is. Deze verkorting vertoont zich reeds in Mnl. *dipde*, *difde*, *geberte gebard* Zonderling genoeg wordt ze niet geschreven b. v. in *dieft*, maar wel in *difde* doch consequente logische spelling heeft men in eene taal met zoo ingewikkelden Sandhi wel niet te verwachten.

Er bestaan dus geene reden om *diepte* als eene phonetische wijziging van *diepde* aan te zien, noch om, op eenige punten, voor het Mnl. Sandhi-wetten aan te nemen, die strijdig zijn met de hedendaagsche, terwijl de spelling, voor zooveel zij den Sandhi voorstelt, over 't algemeen met den tegenwoordigen toestand overeenkomt.

(60) lijk; **ik loser** (1) *ik los er*, **ik éfer** *ik hef er*, **ik laher** *ik lach er*.

In het praeteritum luidt het : **ik strēker** *ik streek er*, **ik néper** *ik neep er*, **ik réter** (van **rét**) *ik reed er*; **ik wéser** *ik wees er*, **bléfer** *bleef er*, **zaher** *zag er*, **gafer** *gaf er* : men zegt ook **wézer, bléver, zager, gaver.**

Hoe zijn nu deze vormen van het praes. en het praet. te verklaren, namelijk wat de verscherping van den slotconsonant dus verbaalstams betreft, in **géfer, bloiser, wéser** enz.? Indien men deze vormen op zich zelf alleen beschouwde, zou men geneigd zijn de verklaring te laten gelden, die VAN HELTEN *Mnl. Spr*, bl. 175, aan de hand doet. Deze kan echter moeilijk rekening geven van **és ter** *is er* enz, en van **goiter** *gaat er* enz, **goid+re** zou naar ons hedendaagsch gebruik **goir(e)** worden : **d t** valt weg vóor consonanten, uitgenomen vóor **d t** (2), en deze eigenaardigheid vertoont zich reeds in het Mnl.; **droéter** *draait er* wordt aldus best als **droéd+der** ontleed; misschien moeten wij hier zelfs tot de oude **th+th** opklimmen : eene verbinding, die zich met hetzelfde resultaat voordoet in *spotten*; zie FRANCK, *Etym. Woord.* s. v. In den 1sten p. sg. praet. kwam een met **th** beginnende woord met eenen stemloozen klank in aanraking : hetzij die nu van natuur stemloos was, gelijk in **nép** *neep*, of door Sandhi-werking, in **blév+th**, waar **v** vóor den stemloozen spirant **f** werd. Mogen wij aannemen dat **th** alsdan **t** werd, dan komen wij tot de

(1) **Loser** enz. hebben geene bijvormen **lozer** enz.; evenmin **los ek** enz. : **s** blijft gelijk in den infinitief *lossen*, omdat **loser losek** inderdaad maar één woord uitmaken. Integendeel **ik los én(e)...** luid **ik lozén**, omdat hier eene *nieuwe* klankverbinding voorkomt, die naar de gewone Sandhi-wetten behandeld wordt.

(2) Eene *exceptio confirmans regulam* is **deir**, *deed er*, van ***déde(d)er**, bijvorm van het weinig gebruikte **déter = déd(e)der.**

vormen (1ste p. sg. praet. **bléfter**, **zwéhter** enz. (1), waaruit de **t** verbannen werd, door den invloed der taalpsychologische evenredigheid **blévd** (2de p. sg. et pl en 3de p. sg) : **blév** (1ste p.) = **bléfter** : **bléfer**. Dat nu verder **bléfer** op het regelmatige **bloèver** = ***bloèveder** *blijft er* inwerkte, en omgekeerd, en zoo de tegenwoordige verwarring teweegbracht, is niet te verwonderen. Misschien is ook hier het uitgangpunt te zoeken van de vormen *hi halpt*, *hi spract*, door VAN HELTEN, *o. c.* bl. 259 aangehaald. — Eene andere oorzaak der verwarring zou hierin kunnen gezocht worden dat ons **(d)er** als pronomen aan den Mnl genitief *er* beantwoordt. Onaannemelijk is dit niet, maar dan moet tevens in het oog gehouden worden, dat het Nl pron. *er* ook **éster** en **géfter** oplevert, en dat aldus dit *er* met het adv. Nl. *er* teenemaal samengevallen is. Misschien is het beter ons pron. **(d)er** als den genitief *der*, van het demonstr., op te vatten : een vermoeden, dat door de vergelijking met het pronomen **(d)en** eenigszins gestaafd wordt. (60)

Wat VAN HELTEN, *o. c.*, bl. 208, over de epenthese van **d** in *hebbender* enz. uiteenzet, is niet overtuigend; in het Mnl. ook zijn *der*, de toonlooze vorm van *daer*, en het pronom. *er* samengevallen; zou het al te gewaagd zijn de vraag te stellen, of dit laatste niets te doen heeft met een *der*, toonloozen vorm van den gen. plur. van het demonstr. *die de*?

Als **der** verschijnt nog ons **(d)er** : 1° aan den aanvang van den volzin en gewoonlijk ook na lange vocaal of na diphthong, **der èr** *er is;* **ik zoéder** *ik zaai er*, **ik groéder** (van **groén**) *ik raad* (devine) *er*, **ik zoèder** *ik zegde er;* **zoér groér zoèr** zijn zeldzaam; 2° na de sonoorklan-

(1) Vergelijk hiermede **ge blévdır** *ge bleeft hier*, **ge zwégdıır** *ge zweegt eer*, enz.

(60) ken **m n l r**, b. v. **ik dūn'der** *ik doe er*, **ik bèn'der** *ik ben er*, **ik zalder** of **zader** *ik zal er;* **dūner** en **bèner** worden zelden gehoord; **wè sprèken'der** *wij spreken er*, **wè ginken'der** *wij gingen er*, enz. — Ook na **m n l r**, van het praesens, na welke eertijds **e** uitgesproken werd, is **d** bijbehouden, met oude syncope der midden-**e**, ofwel phonetisch weder ingelascht : **il wilder**, van **wil(e)der** of van **wiler**, uit **wileder**; **ik wèrder** *ik word er*, **ik komder** *ik kom er*. **ik win'der** *ik win er* : **wiler**, **wèrer**, **komer**, **winer** worden nochtans ook gebruikt.

b) Het subject- en object-pronomen **(d)en**.

De vragende vorm van den 3den p. sg. heeft, als subject, het pron. enclit. **-en** met verscherping van den voorafgaanden dentaal; Nl *komt*, *laadt*, *zaait*, *geeft*, *zegt hij* zijn in ons dialect **komten**, **loten**, **zoéten**, **zèten**; dezelfde ww. met **op** luiden : **komdop lodop**, **zoédop**, **zèdop** : de normale vorm van de alleenstaande is **komd**, **lod**, **zoéd**, **zèd**; men geve acht dat de eind-**t**, b. v. van **slot** *sluit*, nooit **d** wordt.

Hetzelfde pron. dient als object . **komten** enz. beteekenen dus ook : *komt hem* enz. Het pron. **èm** *hem*, dat geen eigenlijk encliticum is, wordt hier ook gebruikt, maar met andere — de regelmatige — Sandhi-werking : **komdém**, **lodem**, **zoédém**. **zèdém**. De Sandhi **komten** wordt op de eenvoudigste wijze uitgelegd met aan te nemen, dat **-en** door een latenten dentaal voorafgegaan is.

Het subject-**(d)en** na den 1sten en den 3den p. sg. praet., en het object-**(d)en** in dezelfde vormen en in den 1sten p. sg. praes geven aanleiding tot dezelfde opmerkingen, die met betrekking tot **(d)er** gemaakt zijn; men zegt : **ik bloèven** of **bloèfen** *blijf hem;* **ik bléfen** of **bléven** *bleef hem*; **ik géven** of **géfen** *ik geef hem;* **ik gafen** of **gaven** *ik gaf hem*.

Tot dusverre houdt **-en** gelijken stap met **(d)er**, en, om dezelfde reden mogen wij het door **(d)en** voorstellen : de verscherping van **d** in **komten** enz. inzonderheid, laat het niet toe onze partikel met het Mnl. *(e)ne* te identificeeren; zie onder **(d)er**. **(60)**

Het pron. **(d)en** verschilt hierin van **(d)er**, dat zijne **d** nooit in eigen vorm verschijnt : dit moest ook geschieden. Aan het begin van den volzin kan dit eigenlijke encliticum niet verwacht worden. Na sonoorklanken moest **d** wegvallen : **ik zīnden** *ik zie hem*, **zalden** *zal hem* worden **ik zīnen** of **zīn**, **zalen** of **zalın zaln**. In **ésen** *is hij*, **wasen** *was hij*, **asen** *als hij* kon de **t** in de verbinding **éstn** gemakkelijk wegvallen, zoo veel te meer daar **bléfen** enz. eene analogie aan de hand gaf. Ik ben in twijfel of ik niet **éstnoè?** *is hij het?* gehoord heb; dit zou echter ook anders kunnen uitgelegd worden, namelijk als eene contaminatie van **és 't oè** *is hij het*, en **és (d)en oè da(d)**, *id*.

Met de plur.-vormen op **-en** wordt **ém** *hem* uitsluitend als obj.-pron. gebruikt.

Wat nu den oorsprong van dit **(d)en** betreft : misschien is het een toonlooze vorm van het demonstr., en identisch met het artikel, evenals ons pron. **(d)er** zeer wel de gen. pl. van hetzelfde demonstr. kan zijn. Voor het object-pronomen levert deze verklaring geen bezwaar op; voor het subject-pron. kunnen wij aannemen dat, aan den nom. *de*, de eind-**n** aangehecht is, die tegenwoordig den nom. sg. masc. aller adjectieven en adj. pronomina kenmerkt. In Leuven verschijnt als obj.-pron. *em* of *(d)em* (1) : *geeftem* of *geevdem (geeft hem)*; maar als subj.-pr. altijd

(1) De woorden, uit andere dialecten aangevoerd worden hier, en in het vervolg van deze paragraaf in hunnen Nl. vorm geschreven; alleen voor de telkens besprokene klanken wordt eene phonetische spelling aangewend.

(60) *(d)em* : *geeftem* *(geeft hij)*. Hier is de *m* klaarblijkelijk in het subj-pron. overgenomen. In Venraai zegt men *komti (komt hij)*, tegenover *komd e (komt ge)*. De **e**, uit *ji*, *i* van dit laatste schijnt te bewijzen dat de **i** van *komti* niet tot *i*, maar tot een tweeklank (die van *thie*<*die?)* teruggaat; de verscherping der **d** integendeel zou hier door de weggevallen *h* van *hi* kunnen veroorzaakt zijn, daar men ook zegt *komthier* (komt hier). Maar te Eecloo waar men zegt *komdier*, luidt het : *komte* (*e* = **ė**) = *komt hij* : indien *e* hier het pron. *hij* was, zou het moeilijk te begrijpen zijn, waarom hier de *d* van *komd* verscherpt is, terwijl zij in *komd em*, naar de gewone Sandhi-wetten behandeld wordt.

Men zou nochtans kunnen veronderstellen, dat hier eene oude Sandhi-verbinding, uit den tijd toen de spiritus asper nog uitgesproken werd, voorhanden is, vgl. bl. 189, notas Daartegen spreekt de **i** van Venraaisch *komti*. De bijbehouden Sandhi-werking van den sp. a. in **dahīr** (zie bl. 59) en **mesan'delen** (zie bl. 64) mag hier niet als analogie ingeroepen worden, omdat de accent-toestand verschillend is.

De slotsom van dit onderzoek is, dat de Aalst. partikel -**er**, met of zonder anlaut -**d** of -**t**, van het oude *thar* afstamt; dat het pron. Nl. *er* daarmee verward werd, of dat dit laatste zelf op een met **th** beginnende demonstr. terugwijst. — Het pron. -**en** gaat misschien eveneens tot hetzelfde demonstr. terug. Wat hierover ook te denken zij, de eigenaardige Sandhi-werking van -**en** op zekere consonanten verplicht ons, voor het hedendaagsche dialect, eene latente Sandhi-**d** aan te nemen; om het even of deze **d** van **th** afstamt, of door eene Sandhi werking van de middeleeuwsche *hi* en *(e)ne* tot haar virtueel bestaan gekomen is. Wat deze laatste hypothese, aangaande *(e)ne*, bedenkelijk maakt is, dat het negatieve *en ne* niets dergelijks heeft voortgebracht.

Waarom is **droéd+ne** nu **droéten** *draait hij*, terwijl **dad+ne** *dat en* (neg.), **daten** luidt? Het eerste **ne** begint oorspronkelijk met vocaal *(ina)*; het tweede, met **n** *(ni)* : ...**d**+vocaal+**n**... zou aldus **tn**<**ten** opleveren; maar .. **d**+svarabhakti+**n** zou **d** verloren hebben : juist het tegenovergestelde van hetgeen men natuurlijk zou verwachten. Dezelfde tegenstelling bestaat tusschen Mnl. *dannes* en *datten*. (60)

Tot een zeker resultaat is niet te geraken; hopen wij dat eene grondige bestudeering van afzonderlijke dialecten, en later eene wetenschappelijke vergelijking der gewonnen gegevens voor deze en andere vraagstukken eindelijk eene oplossing zullen verschaffen.

c) De oorsprong van het neutr. artikel **t**.

Algemeen wordt het neutr. artikel Mnl. *(e)t* aangezien als een proclitische vorm van *dat*, of beter van een verzwakte **det*, zooals door Prof. H. KERN in *Taalk. Bijdr.*, I, bl. 108 uiteengezet wordt : *det* verloor de anlaut-**d**. en zoo ontstond *et*, *'t*. Dat deze verklaring in de hoofdzaak het juiste treft, is niet twijfelachtig; toch vertoonen de Mnl. schriften en de moderne dialecten zekere eigenaardigheden, die eene nieuwe bespreking van dit onderwerp wenschelijk maken.

In ons dialect wordt de auslaut-**t** in eene toonlooze lettergreep tot **d**, zelfs in het slechts half proclitische **da(d)**. Dat deze klankwijziging in het Mnl. niet onbekend was, schijnt eenigszins bewezen te worden door *dannes dans*= *dat en es*, dat wel eerst **dadenes* zal geworden zijn; evenzoo *ens* = *et en es*, uit **edenes*; men lette op de spelling *edt*, *Mnl. Woord.*, sub *et*; en op *id*= *et* door KERN, *l. c.* aangevoerd. Een evenzoo verzwakte **ded*, met toepassing der hedendaagsche Sandhi-wetten brengt ons rechtsstreeks tot de Mnl. en moderne vormen van het neutr. artikel.

(60) *Het neutr. artikel* **d**. — De neutr. *ei* en *oghe*, verbonden met *ded*, werden, aan het begin van den volzin, *ded ei*, *ded oghe;* de uitspraak *dedei*, *dedoghe* gaf noodzakelijk den indruk alsof hier tweemaal het artikel *de*, dat éenmaal in *daventure* verschijnt, gebruikt was. Dit kon gemakkelijk daartoe verleiden een dier « overtollige » *de*'s te laten vallen; op die wijze ontstond een **d**-vorm van het neutr. artikel vóor vocalen. Zoo wordt ook de geslachtverandering verklaard van *oghe* en *ore*, die bovendien reeds door hunne eind-**e** naar het femin. aangetrokken werden; vgl. VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 364, 361, enz. De anlaut-**d** bleef ook na spiranten en na **p**, zoodat dezelfde haplologie hier ook tot stand kwam, die in ons dialect nog een spoor heeft achtergelaten in **obdéne**, dat nog somtijds gehoord wordt in plaats van **op t ène** of **op den ènd** *op 't einde*. Ook phonetisch kon *dedei* enz. *dei* worden, gelijk Mnl. *bederve* of *berf* gewijzigd werd. Een neutr. **d** van *ded* ontstond ook op phonetischen weg, namelijk in verbindingen als *ik ete*, *geve ded ei*, die, naar uitwijzing van **zèmer**, uit **zème(d)er**, *ik ete* en *geve dei* werden. — Vóor consonanten (uitgenomen **b**) heeft nooit **ded* maar wel **det* bestaan. Of reeds dan deze **t** wegviel, met bijbehouden Sandhiwerking — gelijk ons moderne **da(d)** — is niet uit te maken. In dit geval had men, naar de tegenwoordige Sandhiwetten, b. v. *de lant*, *de chroot lant*. Dat geen van beide wanvormen kon voortleven, is klaar; in het eerste voorbeeld kon het woord tot het femin. overgaan; maar het tweede kon zich nergens aansluiten; zoo greep men naar het in andere verbindingen ontstane artikel **d**, of naar **t**, waarover aanstonds te handelen is; was de **t** nog niet weggevallen, dan klonken *detlant*, *detwater*, alsof zij met twee artikels, het fem. *de* en het neutr. *t*, gebruikt waren.

Het neutr. artikel *ed* en *et*. — *Ded ei, oghe* na **n l r** (60)
werden b. v. *van ded ei, voor ded oghe* enz., die op phonetischen weg *van ed ei, voor ed oghe* konden worden; vóor consonanten, met uitzondering van **b** ontstond op dezelfde wijze *et : van (d)et land, van (d)et dorp*. Beide vormen worden in Leuven regelmatig gebruikt. Deze phonetische ontwikkeling is weliswaar slechts bewezen voor afzonderlijke woorden; maar de neiging ertoe moest ook bestaan in zulke woordrijen, die samen slechts éenen « sprechtakt » uitmaken, en deze neiging moest door het veelvuldig gebruik van het pron. *et (ed)* begunstigd worden. Eene andere ontwikkeling dezer klankverbinding is die, welke voorkomt in Aalst. **éren^{2}tér** *door en door*, waarvan althans het tweede deel doorzichtig is : **én^{2}de dér** *en door*, wordt **én^{2}d dér**, regelmatig **en^{2}tér** uitgesproken, gelijk het Mnl. *harentare, entie* enz. Op die wijze ontstond *vand'dei* < *vantei, vand'land* < *van^{2}tlant, vand'dorp* < *vantorp*, enz.

Zoo waren nu uit *det ded* de vormen *t d et ed* ontsproten; in ons dialect kwam **t** tot de alleenheerschappij, uitgenomen vóor **b**, waar **d** nochtans als eene wijziging van de normale **t** opgevat wordt : **t bruyd** *het brood* wordt, naar den algemeenen regel, **dbruyd**; in andere dialecten leeft *ed d* nog voort. Of onze **t** de eerste, dan wel de tweede consonant van *det ded* voorstelt, is niet uit te maken; weshalve het zonder apostrophe, als **t**, geschreven wordt. Het pronomen Nl. *het*, dat als encliticum in zekere gevallen **et ıt** luidt, wordt integendeel door **'t** voorgesteld. Ik laat het aan meer bevoegden over de vraag op te lossen, of deze gegevens ook niet voor het Mnl. dienstig kunnen zijn. Zeer bedenkelijk schijnt het mij aan te nemen, dat **t**, vóor **l** b. v., stemhebbend werd. De verscherping van **'d** vóor het suffix-*lijc* (zie VAN HELTEN, *Mnl. Spr.*, bl. 169) wijst op een geheel anderen

(60) Sandhi, die ten volle overeenkomt met hetgeen **41, C** gezegd wordt. De schrijfwijze *tlant* nevens *dleven* betuigt misschien anders niets dan het gelijktijdig bestaan van verschillende vormen van het artikel, die wel overal richtig uitgesproken, maar in het schrijven dikwijls verward werden. Deze verwarring moest eenigermate in het spreken voorkomen gedurende den overgangstijd, die tot het uitsluitend gebruik van éenen dier vormen leidde. Dat zelfs dan de algemeene Sandhi-wetten gevolgd werden, is niet te betwijfelen.

E. *Vragen, antwoorden en tegenspreken.*

1° Het Nl. *ja* vertoont in ons dialect allerlei, van de phonetische wetten afwijkende vormen; die daardoor ontstaan zijn, dat dit woord, als het alleen gebruikt wordt, tevens eene gemoedsbeweging uitdrukt, en aldus eenigermate tot de interjecties overgaat :

ja, **ja'** (met spiritus lenis), **ja ja**, geven tegelijk toestemming of goedkeuring en tegenzin te kennen; **jo**, **jo jo** beteekent : *ja, dat weet ik wel, laat mij gerust;* **jā** is ironisch; **jān** drukt verwondering en tegenzin uit, en gaat dikwijls eenen tegensprekenden zin vooraf; **jān** wordt dikwijls door **waten** gevolgd; deze spreekwijze is misschien oorspronkelijk = Nl. *ja en wat dan?* **jān** zou dan later ook alleen in gebruik gekomen zijn.

De vorm, die phonetisch aan Nl. *ja* beantwoordt, is **jō**, en komt afzonderlijk slechts voor in **van jō** of **jo zégen** *ja zeggen*.

Het gewone bevestigende antwoord bestaat uit **jō**, gevolgd door het pronomen encliticum, gelijk in den vragenden vorm :

Sg. 1ste p. **Joék**, van **jō + ek**; **oé** ontstaat gelijk in ***āde** < ***oı(d)e.**

2de p. **Jōh**, van **jō+ge**, behandeld als één woord; dus wegval van **e**. (60)

3de p. **Joén**, van **jō+(d)en**: zie 1ste p. sg.
Jois, van **jō+ze**; zie 2de p. sg.; zie **14**.
Joit, van **jō+'t**.

Plur. 1ste p. **Jōmen**. van **jō+men**.
2de p. **Jōh**, van **jō+ge**.
3de p. **Jois**, van **jō+ze**.

Het *ontkennende antwoord* wordt op dezelfde wijze gegeven; hier wordt nochtans dikwijls het pronomen weggelaten. en **nii** *neen* alleen gebruikt :

Sg. 1ste p. **Niik**.
2de p. **Niih**.
3de p. **Nim**. / **Niis**. / **Niit**.

Pl. 1ste p. **Niimen**.
2de p. **Niih**.
3de p. **Niis**.

Het *tegensprekende antwoord* bestaat uit het praesens van her ww. **dūn**, de ontkenning wordt door **en(e)** alléen uitgedrukt. Als het eerste ww. in het praet. staat, wordt somtijds het perfect van **dūn** gebruikt; maar gewoonlijk doet hier de 3de p. van het praesens dienst. met het impersonale **'t**. Als de eerste zin een futurum behelst, of een gebod of verbod uitdrukt. geschiedt de tegenspraak met **ik zāl**, **'k en(e) zāl** enz.

Ge éḍ da(d) gedoin *ge hebt dat gedaan*. Tegenspr. antw. : **'k en(e) dūn**.
Ge en(e) éḍ da(d) ni(t) gedoin *ge hebt dat niet gedaan*. » » : **'k tūn**.
'T en(e) waz gisteren ni(t) kād *het was gisteren niet koud*. » » : **'t dūd**.
Gévd mè da(d) wér *geeft mij dat weer*. » » : **'k en(e) zāl**.
Ge en(e) zoḍ da(d) ni(t) kénen *ge zoudt dat niet kunnen*. » » : **'k tūn**.

(60) Het Nl. ***niet*** wordt uitgedrukt door **en(e)... ni(t)**. De **t** van **ni(t)** wordt nooit uitgesproken, maar behoudt hare Sandhi-werking; met nadruk wordt ze soms **nī(t)** dat als eene wijziging van **ni(t)** opgevat wordt; **en(e)** wordt gewoonlijk weggelaten in vragen.

Vragende adverben zijn **ū u** *hoe*, **wanīr** *wanneer*, **wor** *waar*, **worom** *waarom*, **wover** of **worvér** *waarvoor* enz. Aan het dialect eigen zijn **è** en **dè**, die zelden ontbreken; over den oorprong en de verhouding dier woordjes is weinig te zeggen; misschien is **dè** identisch met een ***den**=Hgd. *denn*, welk laatste niet zelden in vragen gebruikt wordt : *Was sagst du denn?* komt nagenoeg overeen met ons **wa(d) zégd e dè** of **zégd e é?**

F. Eenige adverben, die om verschillende reden verdienen vermeld te worden, en die in de voorgaande bladzijden niet besproken zijn, volgen nu in alphabetische orde.

Altijd heeft de volgende vormen **altoèd atoèd** en de contaminaties **atoèd altoèd**; **altèd atèd** (proclitische vorm) en de contaminatie **atèd**; **altas**, van ***altoèds, atas** en de contaminatie **atas**. Het eerste en de contaminatie **atoèd** zijn zeldzaam; hunne regelmatige plaats schijnt het einde van den volzin te zijn; **altas** enz. worden weinig gebezigd.

avèr *ongeveer*, zeer zelden **alvèr**. De beteekenis van dit woord laat nauwelijks toe aan eene samenstelling van **al+vèr** *ver* te denken. Dan blijft echter de oorsprong ervan teenemaal duister.

éren²tér *door en door*; men zegt ook **dér én(e) dér**; het woord bestaat uit **ér+*én²d+dér**; de twee laatste leveren regelmatig **en²tér** op; het eerste deel is duister.

èreırt *opnieuw;* **areırt**, dat naast **èreırt** gebruikt wordt is eene « harmonisatie »; zie **38, B.** Aanm. Elders gebruikt men *van er*. Ons woord is eene reduplicatie

met « adverbiale » **t.** **èr** is hoogstwaarschijnlijk identisch met het praefix **èr-** *her-*. Dat dit **èr-** ook als afzonderlijk woord gebruikt wordt, maakt de gissingen die tot hiertoe aangaande dit praefix gemaakt zijn, zeer bedenkelijk. (60)

ès, **èzeke(n)s**, en **rès**, **rèzeke(n)s**, *eventjes*. Andere dialecten hebben *reis*; **rès** wordt gewoonlijk met voorafgaande **mor** *maar* gebruikt; uit de verbinding **mor rès**, als **morès** uitgesproken, kan **ès** ontstaan zijn.

giil en **gil** *geheel* worden gebruikt gelijk Nl. *zeer* met adjectieven et adverben; met ww. gebruikt men **noèh** dat door zekere personen met **giil** verward wordt.

jomer van **jō + moir** *ja maar*. Met dit woord begint gewoonlijk degene, die iets zal gaan betwisten.

lèk van **geloèk** *gelijk* is niet te vertalen : **ge zèd lèk zy bloè** is *ge ziet er zoo blij uit*.

mashīn meshīn *misschien*, bewaart eene oude **a**.

mé(d) mé(d) beantwoorden aan Nl. *mede met*; **(d)** wordt nooit uitgesproken; de Sandhi- werking komt altijd voor bij **mé(d)**, maar blijft somtijds weg bij **mé(d)**. Daaruit volgt misschien dat **mé(d)** eigenlijk **mé** is, en gelijk staat met Nl. *mede<mee*; de **(d)** is dan aan **mé(d)** ontleend.

nā na *nu*; vgl. Mnl. en dial. *nou*; **nān**, in de verbinding **van nān af**; vgl. Hgd. *nun*.

nimiir en **nimer** *niet meer*; vgl. **altoèd** en **atoèd**.

néve(n)s of **néfe(n)s**, met of zonder eind-**t**, *nevens*.

noèh, waarschijnlijk van ***noèdeh** *nijdig*.

nowoir *niet waar*, van ***niwoih** < **newoir**, zie **38**, **B**, Aanm.

nuyt *nooit*, en **uyt** *ooit*; dit laatste is zeldzaam.

on'trent *omtrent*.

persīs pesīs, het Fr. *précisément*.

romen'dom *rondom*, komt niet van (d)**er om én'de om**, dat **dromen'dom** zou zijn; het woord is eene ver-

(60) vorming van **ron²d én²de om**; ofwel van **om én²de om**, met eene aan het zinverwante **ron²d** ontleende **r**.

te, in **te gruyt** *te groot* enz.; emphatisch **té**.

tèn *dan*; de klinker is dezelfde als in *denn*. Het is niet noodig de **t** uit **te dèn** te verklaren; zij kan ontstaan zijn gelijk die van **ter**, in **és ter**; zie **60, D**, *a)*. Het waarschijnlijkste echter is, dat zij ontstaan is in de zeer gebruikelijke verbinding **én²d dèn** *en dan*; zie *Mnl. Woord.*, sub *doe*, en vgl. **éren²tér** en **ūveren²twér**.

toh *toch*.

tū *toe*.

tuyp *te samen*; **tsōmen** is zeldzaam; **tuyp** is **te uyp** = *te hoop*.

ūveren²twér *heen en weer*, van **ūver** *(over)* + **én²d** + **wér**.

uyk *ook*.

wél *wel*, proclitisch dikwijls **wé**, vóor consonanten.

wéral wérāl; **wéral** en **weral**, zonder **l** vóor consonanten.

1 2 2 1 1 2 2 1
wérom wérom of **vedrom** (**wedrom** is zeldzaam) *weerom*;
1 2 2 1 2 1
de **v** van **vedrom** is ontleend aan **vrom** (van ***wrom**), dat opnieuw **verom** oplevert; de **d** van **vedrom** is die van Nl. *weder*.

zéker zékers. Dit woord heeft vooreerst de beteekenis van Nl. *zeker;* dan eene afgeleide, die moeilijk te vertalen is : **ge zèd zéker zīk** beteekent *gij schijnt mij ziek te zijn;* met **lèk** zou de zin van : *gij zijt ziek; ik zie het*. Het eerste drukt een vermoeden, het tweede eene zekerheid uit : in regelrechten strijd met de grondbeteekenis dier woorden.

zuy zy, en zelfs **ze** *zoo*; met **al** : **azuy azy aze** *alzoo*.

61. Het voorzetsel.

Veel adverben zijn tevens praeposities, b. v. **binen**, *binnen*, **boéten** *buiten*, **beneın** *beneden*, **būven** *boven* enz.

De bijzonderste praeposities volgen hier in alphabetische orde. (61)

af wordt somtijds gebezigd in plaats van **van**, in **woraf**, enz.; dit gebruik verdwijnt langzamerhand.

ahter *achter*; Hgd. *hinter*, nooit *nach*, zooals in andere dialecten.

balven *behalve*.

boè bè *bij*; wordt **be** in **benoir** *bijna* enz. De comparatief is **bajer** of **bader**; het eerste is ***bai + er**; het tweede, eene contaminatie van ***boèder** en **bajer**; ***baid-** of **boèd-** steekt in den superlatief **bast**.

dér dér *door*.

in wordt nu eens behandeld als hoofdtonig, dan eens als procliticum; de eind-**n** wordt dan ook verschillend behandeld, telkens naar de regels der betoonde of der toonlooze eindlettergrepen.

lang'sén,, lą'sén, *langsheen*.

mé(d) is met **mé(d)** behandeld.

noir nor no is locaal, met beweging; of temporaal. Hgd. *nach*.

noh *noch* komt slechts in een paar geijkte spreekwijzen voor.

nost *naast*.

nūs ūver *schuinsover*; **nūs** is misschien *en* (=*in*)+*hoek s*.

oét *uit*.

oin on, met onvaste **n**, gelijk de toonlooze **(e)n**.

om *om*.

on'der *onder*.

op *op*.

tégen *tegen*.

tis(h)en *tusschen*.

to *te*, vóor plaatsnamen; **t'** als het naamw. met vocaal begint.

tot *tot*.

tsoèn = *te zijden*, *langs*.

ūver uver *over*.

(61) **van**, met onvaste **n**.

vér en **vèr**; **vér** is gewoonlijk *vóor*, Hgd. *vor*; *voor*, Hgd. *für* is altijd **vèr**.

zon²der *zonder*.

(62) 62. Het voegwoord.

Het is hier de plaats om een woord te zeggen over de constructie. Deze volgt in alles de grondregels van het Nederlandsch taalgebruik. De directe, inversieve en conjunctieve woordschikking worden juist in dezelfde gevallen aangewend als in de schrijftaal.

a) De conjuncties met directe woordschikking zijn :

én(e) van *ende*; *ende* werd **én(e)** of **én²d**, dit laatste verschijnt nog in **èren²tér** en **ūveren²twér**; zie **60, F.**

of, Hgd. *oder*, en het doublet **oh**, dat nog somtijds gehoord wordt; **oh** komt van *ofte*<*ochte*.

moir mor mo *maar*.

wan²t *want*.

b) De adverbiale conjuncties veranderen niets in de woordschikking :

alèver wordt gebruikt gelijk het Hgd. *aber* in *das ist aber nicht so*, met min verzwakte beteekenis. Het is niet onmogelijk dat hier het Mnl. *ever* = Hgd. *aber* voorhanden. Nochtans zegt men in andere dialecten *alevel*, dat in ons dialect **alèver** moest worden; zie **26, A**, *c)* α).

portan pertan Fr. *pourtant*.

toh *toch*.

lèk en **zéker** zijn onder de adverben behandeld.

c) Na de volgende conjuncties wordt het werkwoord naar het einde van den volzin verplaatst; het grootste getal is samengesteld met **da(d)**; als pron. pers. worden de enclitische, met of zonder volgende suppletorische of emphatische, vormen gebruikt

α) **as** *als*, *toen* en *indien* wordt met de pronomina : **as ek**, **as ge** (in plaats van **e**), **as (d)en** (spr. **asen**), **asemen** enz. Dit laatste vertoont eene soort svarabhakti. (62)

da(d) *dat;* met de pron : **da(d) 'k** (spr. **dak**), **daȷ e** of **da(d) ge**, **da(d) (d)en** (spr. **daten**), **da(d) men** (spr. **damen**) enz. Deze verbindingen : **dak**, **dahe**, **daten**, **damen**, **dahe**, **dase** worden als een uitdagend of trotseerend antwoord gebruikt. B. v. op **en(e) dūd da(d) ni(t)**, **ge zéd a zıır dūn** *doe dat niet, ge zult u zeer doen* wordt geantwoord : **dak** *ik doe het toch; ik geef er niet om, dat ik mij zeer doe.*

gelèk *zoodra* : **gelèk ek**, **gelèk e**, **gelèk (d)en**, **gelèk ımen** enz. Dikwijls volgt op dit woord **as** of **as da(d)**.

of. Hgd, *ob* : **of ek**, **of ge**, **of (d)en** (spr. **ofen**), **of ımen** enz. Gewoonlijk wordt **of da(d)** gebruikt.

β) De met **da(d)** samengestelde conjuncties :

omda(d) *omdat;* gevolgd door den conditionals : *opdat*,

tsoè of **tsè da(d)** *hetzij... of.*

al ès 't da(d) *al is het dat, ofschoon.*

noıř da(d) *dewijl.*

tenzè of **tsè**, **tenwoıř** of **twoıř da(d)**; *tenzij tenware.*

u ... da(d) — **u** *hoe* — *hoe*, b. v. **u mıır da(d) (d)er zoèn**, **u béter** *hoe meer er zijn, hoe beter;* elliptisch : **u mıır**, **u béter** *hoe meer, hoe beter.*

vér zyvél as da(d) *voor zooveel.*

Een aantal adverben en praeposities worden op die wijze met **da(d)** verbonden : **ıırda(d)** *eerdat*, **vérda(d)** *voordat* enz.

63. Het tusschenwerpsel. (63)

Klanknabootsingen zijn : **krik**, **krak**! **pif**, **paf**! **plase plets**! **klase klets**! enz.

Gevoelsklanken zijn :

van *vreugde* : **ā**! — **zō**! uitroep der overwinnaars bij het kaatsspel.

(63) van *smart* : **aj! aj aj! — uj! ujuj! — oj! ojoj!**
van *verwondering* : **ō²**; een anders in het dialect niet voorkomende, naar **a** zweemende zeer lange **o**
van *misprijzen* : **oj! ojoj! Ba** drukt hetzelfde gevoelen, maar zeer verzwakt, uit in **ba 'k en(e) dūn, ba 'k en(e) zāl** enz.
ō²! ō! en **ū!** of **o²! o!** en **u!** gevolgd door **gi** of **gè** en een scheldwoord.
van *tegenzin* : **oh**; *och!* **moh!** van **mo** *maar* en **oh**.
van *afkeer* : **é!** — in de kindertaal **è! èke fuj!**

Alé! alé alé! (of **alé!** enz.) en **ala!** zijn om zoo te zeggen algemeene interjecties, die ten allen oogenblikke gebezigd worden om te doen zwijgen, ophouden; om op te wekken; om twijfel of ongeduld uit te drukken : telkens worden ze dan met andere stembewegingen uitgesproken. Dikwijls, wordt **tū** *toe* aangevoegd, als men iemand eens krachtig wil opwekken. **Tū!** of **tu!** alleen heeft denzelfden zin; **tū mor!** *toe maar!* is ironisch. Om te doen stil staan gebruikt men **ō!** Om iemand te roepen dient **é! éla!** of **éla!** — **èn!** is dreigend, na eene vraag, en hangt misschien met het gewone **è** samen. — Om iemand uit te sjouwen, wordt hem door straatjongens nageroepen **a-ū!** (twee lettergrepen).

Een paar malen is reeds op het feit gewezen, dat zekere woorden, die als vocatieven of imperatieven kunnen gelden (1) in zekeren zin interjecties worden, en zich alzoo aan den invloed der phonetische wetten onttrekken. Een dergelijk verschijnsel ligt waarschijnlijk opgesloten in de zegswijze : **ridridrid** (spr. **rit**) **van 't stuleken** *(stoelken)* of **rideriderid** enz., die gebruikt wordt bij een kinderspel. Ieder kind zit op een stoeltje of bankje. Zoodra **ridrid...** geroepen wordt, moet iedereen opstaan,

(1) **16**, Aanm. en **18**, Aanm. 2.

en in alle haast op een ander stoeltje plaats nemen. — (63)
Roèn *rijden* is tegenwoordig eene platte uitdrukking voor *heengaan;* **rad, zèj e** = *rijdt, zulle* beteekent *pak je weg!* — Dit **roèn** nu steekt waarschijnlijk, met zijnen ouden vorm *riden* in **ridrid**, naar de gewone Sandhi-wetten **ritrit**... uitgesproken; **riderid**... zal dan eene *zingende* verlenging zijn, gelijk **stuleken**, dat anders **stulken** is.

De uitdrukking **rid éten** *geen eten krijgen* is waarschijnlijk door hetzelfde oude *riden* te verklaren. Met het woord **rid!** *ga heen* — kunnen we veronderstellen — werd een kind tot straf van de tafel gewezen; tegenwoordig nog zou hetzelfde, maar op triviale wijze, met **rad!** uitgedrukt worden. De korte **i** van **rid** zou dan als verkorting van **ī** vóor de dubbele **d** van **rīdd**, de 2de p. plur. (voor den sing.) te verklaren zijn.

---

(64)

64. Over de WOORDVORMING is het niet noodig uitvoerig te handelen. *Afleiding* en *samenstelling* geschieden gelijk in het Nl. Eenige bijzonderheden zijn reeds in den loop van dit werk besproken; de prae- en suffixen zullen overigens in de *Woordenlijst* opgenomen worden. Een paar algemeene opmerkingen zullen genoegzaam zijn :

1° Op bladz. 111 is reeds vermeld, dat de algemeene Sandhi-wetten toegepast worden bij het aanvoegen der prae- en suffixen. Eene schijnbare uitzondering is **mesan'delen** *mishandelen*, tegenover **mis an'delen** (spr. **miz**) *verkeerd handelen* : in het eerste woord laat zich de nu uitgestorven spiritus asper nog gelden; evenzoo in **mesanen** *verkeerd opgehangen*. — Aangaande het suffix **-lèk** *-lijk* is acht te geven op de « ingelaschte » **e** of **i**. In **geluyfelèk**

---

(1) Imperatief van **roèn**, die tot het oude ***raiden** teruggaat : ***raidd**.

(64) *geloofltijk*, **verdrōhelèk** *verdraaglijk*, **woèselèk** is de spirant behandeld alsof **l** onmiddellijk volgde. Daaruit is te besluiten, dat de Sandhi reeds de bedoelde klankwijziging had teweeggebracht, vóordat **e**, **ı** op de eene of de andere wijze « ingelascht » werd. Woorden gelijk **jonelèk**, in plaats van ***jonkelèk** kunnen dan eene analogie zijn, naar de reeds met **e** voorziene woorden. — Met **-nis** *-nis* heeft men evenzoo **èrfenis** *erfenis*, **vergifenis** *vergiffenis;* **begankenis** *jaarlijksche bedevaart naar een heiligdom*, is regelmatig; **gevanenis** *gevangenis* en **getoégenis** staan in direct verband met **gevanen** *gevangen* en **getoégen** *getuige*. — In **laneling²s** steekt misschien het oude adverb *lange*. dat in het dialect ***lane** werd; zie **27**, **A**. *a);* hetzelfde kan van **jonelèk** gezegd worden.

2° Voor de *samenstelling* gelden in het algemeen de regels, in COSIJN's *Ned. Spr.*, bl. 142 en vv. neergelegd zijn. Nochtans valt op te merken : 1° dat de composita met « verbindings » **-s** zeldzamer zijn dan in het Nl.; 2° dat het onderscheid tusschen « verbindings » **-en** en **-e** louter phonetisch is, zelfs als het eerste woord op **e** uitgaat : vóor **b** en **d t** staan **m²** en **n²**, elders wordt **n** niet gehoord; vgl. **41**. Een onderscheid als *schapevleesch* (vleesch van één schaap) en *schapenvleesch* (vleesch van schapen) bestaat niet, en is ook teenemaal nutteloos; zelfs in de schrijftaal behoort het waarschijnlijk tot den « papiernen Stil ». 3° In de composita, waarvan het eerste lid een adjectief is, kan dit wél in den verbogen vorm verschijnen. Naast **uymés** *hoogmis*, **grutvoér** *grootvader*, bestaan de possessieven **domenkop** *domkop*, **blānboırd** enz. : het eerste luidt **domekop**; het tweede, **blām²boırd**.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

II. ENGELSCHE PHILOLOGIE.

ANGLIA, ZEITSCHRIFT FUER ENGL. PHILOLOGIE, 1896.

Eene vraag, die ter beoordeeling van het karakter van Swift van veel belang is, wordt door Alexander von Wolffersdorff Leslie (bl. 1-55) in zijn opstel « *was Swift married to St lla* » behandeld. Na eene korte levensbeschrijving en het klaar leggen van zijne verhouding tot Miss Esther Johnson en Miss Esther Vanhomrigh, geeft Wolffersdorff den uitslag van zijn onderzoek als volgt : « nadat « ik iedere bekende levensbeschrijving van Swift heb gelezen, en « nadat ik zorgvuldig iedere kleinigheid van belang overwogen heb, « die door de beide partijen aangevoerd kunnen worden, kom ik tot « het besluit, dat Jonathan Swift nooit getrouwd is geweest. »

Zooals de zaken zijn, is het moeilijk deze vraag te beantwoorden; zoo zegt, bij voorbeeld, Leslie Stephen in zijn werk over Swift (*Engl. Men. of Letters*, Macmillan, 1889) op bladzijde 134 : « *the fact is not proved, nor disproved.* » terwijl hij in de aanteekening bij deze plaats zegt : « *the evidence seems to me very indecisive. Much of it may be dismissed as mere gossip, but a certain probability remains.* » Deze meening en deze onzekerheid zijn wel algemeen verspreid; von Wolffersdorff bemerkte daarom, dat het voornamelijk de zaak is van diegenen, die beweerd hebben, dat Swift en Stella getrouwd waren, om het te bewijzen. Ook eene andere alombekende meening bestrijdt von Wolffersdorff, namelijk dat het voor ons heel onverschillig kan zijn, of Swift met Stella getrouwd was (vgl. bijvoorbeeld Leslie Stephen l. c. bl 134-135). Daar staat tegenover, dat, als Swift niet getrouwd was, en hij dit altijd verloochend had, hij ook niet voor de grootste slechtheden zou teruggedeinsd zijn. Als hij elf jaar lang twee zwakke vrouwen belogen en bedrogen heeft, dan moet zijn geheel leven niets dan leugen en bedrog geweest zijn. Iedere daad, ieder woord, in zijne brieven of in zijne werken, moet dan ongunstig uitgelegd worden. Von Wolffersdorff spreekt dan

over de verschillende schrijvers, die voor het huwelijk getuigen, Lord Orrery, Dr. Delany, Deane Swift, Dr. Johnson en Dr. Madden, Thomas Sheridan. Bishop Clogher en Bishop Berkely, Walter Scott, Henry Craik, die hij van kwaadwilligheid, « gossip », onnauwkeurig, heid en vluchtigheid beschuldigt. In zijne *conclusion of the affirmative evidence* zegt hij weer, dat « *it rests with those, who assert the marriage as a fact, to give us reason to believe them* » — want : « *the evidence seems to be based for the most part on gossipy stories.* »

In de *negative evidence* bemerkt von Wolffersdorff vervolgens dat allen, die Swift of Stella goed gekend hebben, zooals bij voorbeeld Stella's duenna, Mrs. Dingley, de uitvoerder van Swift's testament, Dr. Lyon, Swift zijn huishoudster, Mrs. Brent en hare dochter Mrs. Ridgeway, nooit aan dat huwelijk geloofd hebben.

Het meeste gewicht hecht von Wolffersdorff aan *the direct denial of a marriage by Swift*, en de indirecte bewijzen van het tegendeel, die Swift en Stella gegeven hebben, in hunne brieven, testamenten en verzen, waaruit blijkt, dat Swift niet met Hessy getrouwd was, zoodat ook daardoor op zijne verhouding tot Vanessa een ander licht geworpen wordt.

Bl. 56-82 komt vervolgens eene verhandeling van Dr. Gruber « *Beitrage zu dem mittelenglischen Dialog Ipotis* » waarin de schrijver proeven voor eene latere uitgave van dezen Dialoog geeft.

Als grondslag tot zijn onderzoek neemt hij het Bodleian Hs Vernon (V.), dat uit het laatste kwart der XIVe eeuw dagteekent, en behandelt : I. *de taal*, a. « *de tongval van den dialoog* », waarin hij tot het besluit komt, dat de dichter van den Ipotis uit eene streek stamde, die aan de grenzen van het oostelijke middelland en het zuidoosten lag. In b. « *de tongval der handschriften* » bepaalt Gruber den oorsprong der handschriften als volgt : V. stamt uit het Zuidwesten, de andere handschriften schijnen veeleer uit het Zuiden of uit het Noorden van het middelland afkomstig; het noordelijkste is B., dat echter ook nog uit het middelland stamt. Na V. houdt hij C. voor het zuidelijkste, ofschoon hier ook de invloed van het Noorden zich doet gevoelen; A. is wel noordelijker dan C., zoodat van het Noorden tot het Zuiden de volgende groepeering plaats heeft : B—D, T—B[1]—B[2]—A—C—V.

Aangezien het onzekere der overlevering van den Dialoog maakt Gruber slechts eenige opmerkingen over de metriek : het getal der heffingen is gewoonlijk vier, terwijl het aantal dalingen on-

bepaald is; de voorslag kan ontbreken of ook tweelettergrepig zijn; de verdeeling van de rijmen is *aabbccdd;* onzuivere rijmen komen ook voor, zooals *mon — hom.*

In het derde, letterkundig gedeelte, spreekt Gruber over den schrijver van den Ipotis, die volgens hem een geestelijke uit de tweede helft van de XIV[e] eeuw is geweest..... en wel, als ik hem goed begrepen heb, een niet bijzonder geleerde monnik. Dan beschouwt de schrijver de plaats, die de Ipotis in de geschiedenis der letterkunde inneemt; de naam Ipotis (Epictetus, Epictus) en de verbreiding van den Ipotis in de middeleeuwen. Dan volgen 10 bladzijden met aanteekeningen bij den tekst, die gedeeltelijk pogingen tot verbetering zijn, gedeeltelijk ook aanhalingen uit andere oudengl. en middelengl. teksten.

Bl. 83-100 geeft Prof. Trautmann eene verhandeling « *Zur Kenntnis und Geschichte der mittelengl. Stabzeile* », die, op onze opvatting van de metriek, van grooten invloed zal zijn. Tot nog toe was, volgens Vetter, het « langvers » eene samenstelling van twee leden of halfverzen, door een stafrijm verbonden, en ieder van twee heffingen (vgl. Schipper, *Engl. Metr.* vol. I, bl. 32, 40, 46); nu beweert Trautmann dat de me. « *stabzeile* » = langvers) zeven heffingen heeft, vier vóor de cæsuur en drie daarna (1).

Tot verduidelijking van zijne uiteenzettingen geeft Trautmann eene keuze van beklemtoonde teksten, van welke ik slechts de volgende aanhaal :

1. *Alexander & Dindimus*, Skeat, *Early Engl. Text Soc.* 1878, vers 1 :

Wha'n this we'ith a't his wi'l | we'duri'ng ha'dde,
ful ra'the ro'mme'de he' | ry'di'nge the'dirre,
to o'ridra'ce wi'th his o'st | a'lixa'ndre we'ndus,
there wi'lde co'ntre' was wi'st | and wo'ndurfu'l pe'ple,
that we'ren pro'ue'd ful peo'ude | and pry's o'f hem he'lde.

2. *Piers Plowman*, A-Text, Skeat, *Earl. Engl. Text Soc.*, 1867, Prologus. v. 1 :

I'n a so'mer se'su'n | whon so'fte wa's the so'nne,
I scho'p me' in to' a schro'ud | a sche'ep a's I we're;
in ha'bite o'f an he'rmi'te | vnho'ly' of we'rkes
we'nde I wy'dene i'n this wo'rld | wo'ndre's to he're.

(1) Tot begrip van de ontwikkeling van Trautmann's stelsel vgl. zijn « *Aufsatz zur Kenntnis des altgerman. Verses vornehmlich des altengl.* » in het *Beiblatt* van de *Anglia*, Juli 1894, bl. 87-66.

Trautmann zelf geeft toe, dat in de door hem gegeven proeven niet zelden de klemtoon op de verkeerde lettergreep kan zijn gevallen (1), daar afzonderlijke navorschingen leeren moeten, wat het middelengelsche langvers in het algemeen, en wat elken dichter in het bijzonder eigen is. Overigens is Trautmann tot de overtuiging gekomen, dat de indeeling in zeven heffingen gewoonlijk zoo gemakkelijk is, dat de tot heden bestaande veronderstelling, aangaande de vier heffingen in het me langvers, niet lang sfand zal houden.

Trautmann beschouwt dan de tot strophen verwerkte langverzen, en, nadat hij op goed geluk acht srrophen heeft verzameld, komt hij tot het besluit, dat deze strophen nog gemakkelijker in zeven maten gelezen kunnen worden als de vrije langverzen. Ik geef hier een van zijne proeven weer :

Golagrus & Gawne, ed. Trautmann, *Anglia*, II, bl 410 vlgg.

I'n the ty'me of A'rthu'r | as tre'w me'n me ta'ld
the ki'ng tu'rnit o'n ane ty'de | to'wart Tu'ska'ne,
hy'n to se'ik ou'r the se'y | that sa'ikle'se wes sa'ld,
the sy're, that se'ndis all se'ill | su'thly' to sa'ne,
with ba'nre'ntir, ba'rouni's | and be'rni's full ba'ld
bi'gga'st of ba'ne and blu'de | bre'd in Bri'ta'ne.
Thai wa'lit o'ut we'rryouri's | with wa'pinni's to wa'ld,
the ga'yest gru'my's ou gru'nd | with ge'ir tha't myght ga'ne;
du'kis and di'gne lo'rdi's | do'uchty' and de'ir,
se'mbillit to' his su'mmo'vne
re'nki's of gre'te reno'vne
cu'mly ki'ngi's with cro'vne
of go'ld tha't wes cle'ir.

Nadat hij dan de getuigenissen van Gascoigne en Jakob I over het gewaande stelsel van 4 heffingen van het middelengelsche langvers als niet afdoende heeft ter zijde gesteld, gaat hij over tot het onderscheid tusschen de middelengl. en oudengl langverzen, waarvan het belangrijkste punt dit is, nl dat, uit het oudengl. vers met acht heffingen, in het middelengl. een met zeven ontstaan is.

Ten slotte somt Trautmann al die oorzaken op, die er aan-

---

(1) Zoo leest Trautmann het 10 vers van Joseph of Arimathie (ed. Skeat, *Early Engl. Text Soc.* 1871) :

in the no'me o'f the fa'de'r | Jo'se'ph him fo'lewede

maar men kan evengoed lezen :

i'n the no'me o'f the fa'der | Jo'seph hi'm fo'lewede.

leiding toe gegeven hebben, dat het wezen van het middelengl. langvers tot nog toe niet gekend was.

Toen Keats' honderdste verjaardag (29/31 Oct. 1895) gevierd werd, gaf Mejufvrouw Marie Gothein (bl. 101-112), na eenige warme woorden ter inleiding, eene zeer goede Duitsche vertaling van Keats' « St. Agnes Eve ». Op Keats is eerst voor korten tijd door Prof. Hoops' opstel « *Keats Jugend und Jugendgedichte* » wederom de aandacht gevestigd Mej. Gothein hoopt binnen kort, door eene vertaling van zijne voornaamste werken en eene levensbeschrijving, den kring van zijne « Verehrer » nog uit te breiden.

Bl. 114-128 geeft W. Heuser eene verhandeling over « ***Offenes und geschlossenes EE im Schottischen und Nordenglischen*** »; hij legt Wallace en de fabelen van Henrisone tot grondslag van zijn navorschingen : ***eed, eer, eel, een, eet, eeʒ, ees, eest. eep, eeve eef*** en ***ee.***

Bij Wallace scheiden zich de ***ee*** rijmen in twee soorten; ***ééd*** (met gesloten ***ee***) en ***èèd*** (met open ***ee***); beiden worden maar zeer zelden met elkaar verbonden. Hetzelfde gelt ook voor ***éér*** en ***èèr***. Het is niet zeker, maar toch mogelijk, dat de ***éé*** en ***èè*** in de overige hier aangevoerde samenstellingen zuiver gescheiden zijn In bl. 122-123 voert Heuser de bronnen aan waaruit ***éé*** en ***èè*** ontstaan zijn, dat wil zeggen : hij klimt tot den oudengelschen vorm der woorden op.

Tot denzelfden uitslag komt Schr bij zijn onderzoek over de ***éé***-rijmen bij Henrisone : eene zeer merkwaardig scherpe afscheiding tusschen ***éé*** en ***èè***.

Bl. 129-131 wijdt R. Wülker eenige woorden aan de nagedachtenis van Julius Zupitza, en voegt daarbij eene lijst van Zupitza's werken op het gebied van het anglicisme.

Neil Dodge wijst bl. 132 op eene « ***Allusion in Coleridges First Advent of love*** », die hij in Sidney's Arcadia gevonden heeft.

Over « ***Einige Stellen aus dem Almagestum Cl. Ptolemei bei Chaucer und im Rosenroman*** » handelt E. Flügel op bl. 133-140. In zijne groote uitgave van Chaucer's werken heeft Skeat op verschillende plaatsen over den Almagest gesproken (b. v. vol. III, bl 35, VI, bl. CII, 388); maar in zijn commentaor over ***The wife of Bath's Prologue***, vers 323-27 :

> ***Of alle men y-blessed moot he be,***
> ***The wyse astrologien Dan Ptholome,***
> ***That seith this proverbe in his Almageste,***
> « ***Of alle men his wisdom is the hyeste,***
> ***That rekketh never who hath the world in honde.*** »
>
> (Skeat, IV, p. 329).

bemerkt hij (vol. V. bl. 300). dat wij in Ptolemeus naar dit gezegde niet moeten zoeken. Flügel heeft toch gezocht, en in eene oude uitgave van den Almagest de betreffende woorden van Ptolem. gevonden : *inter hommes altior existil mundo, qui non curat in cujus manu sit mundus.* Daar juist vond hij ook het volgende : *qui per alios non corrigitur, nec alii per ipsum non corrigentur;* vgl. *Prol.* :

« *Who-so that nil be war by othere men,*
By him shul othere men corrected be. »
(Skeat, vol. IV, bl 325, vers 180 81.)

Ten slotte verbetert Flügel eene bemerking van Skeat over Astrolabe 3,356 (overdruk bl. 76), en belooft eene uitvoerige verhandeling over de astrologische bronnen in zijn Chaucer-Woordenboek.

Bl. 141-168 geeft Prof. Einenkel het vervolg van zijne bijdrage over de *Englische Wortstellung.* Hij behandelt daarin oud-, middel-, en nieuwengelsche verschijnselen van een vergelijkend syntactisch standpunt uit. Ter wille van den rijken inhoud moet ik naar het werk van Einenkel zelf verwijzen.

Onder den titel : *Zu alt- und mittelenglischen Dichtungen* geeft Prof. Holthausen (bl. 169 174) een aantal kritische voorslagen over den text van *The Wright's chaste Wife, (Early Engl. Text Soc.*, 122), en spreekt dan over de maat en de taal van dit stuk, dat afwisselend in *Schweifreimstrophen* van 6 en 12 regels geschreven is, en door zijn woordenschat en den vorm zijner woorden uit het Noorden schijnt te stammen.

In zijn opstel over den *Dichter John Audelay und sein Werk* (bl. 175-217), geeft Dr. Wülfing eenige voorbereidende proeven van zijne uitgave van dezen dichter in de Early English Text Society. De gedichten van John Audelay, een blinden en dooven geestelijke uit het klooster Haghmon, zijn in de Bodleiana bewaard (Hs. Douce 302). Het handschrift dateert wel uit de jaren 1430 tot 1440, terwijl Audelay zijne gedichten eerst na het jaar 1422, waarschijnlijk in 1426, heeft laten opschrijven.

Het geheele werk van Audelay omvat tegenwoordig 6657 verzen; toch schijnen volgens Wülfing, zoowel aan het begin als aan het einde, sommige gedeelten te ontbreken. Wülfing verdeelt het geheel in 56 verschillende gedeelten; hun inhoud is in den regel godsdienstig; het eerste gedeelte (v. 1-4349) noemt Audelay de « raad van het geweten, de trap naar den hemel of het leven van de eeuwige gelukzaligheid », daarop volgen dan : salutationes beatæ Mariæ

virginis, salutatio sanctæ Brigittæ, decem præcepta in modum cantelenæ, enz. enz.

Dr. Wülfing heeft over het algemeen het aantal strophen, het aantal regels, en de rijmschema's aangegeven. Van bijzonder belang is dat Wülfing, onafhankelijk van Trautmann, bij zijn onderzoek naar de maat van Audelay, tot de overtuiging is gekomen, dat zijne langverzen het best en vloeiendst met zeven heffingen kunnen gelezen worden. Na dat het opstel van Trautmann (zie boven) het licht zag, en na verdere lezing van andere middelengelsche langverzen heeft zich de overtuiging van het goede der zeven heffingen bij het me. langvers bij Wülfing geheel bevestigd. Zoo leest hij bij voorbeeld vers 6355 :

The pa'ter no'ster to' expo'ne | may no ma'n hit pri'se,
tha't of pra'ye'rs is pri's | and mo'st fo're to pra'yse.
I re'de thou re'de hi't ary'ght | and o'ut of sy'n ry'se,
tha't may re'sty'ng in he'uen | vnto' thi so'ule ra'yse.

In een toevoegsel bespreekt Wülfing de gerijmde coupletten van 13 langverzen in het Middelengelsch, en geeft een overzicht van de verschillende vormen.

Bl. 263-290 en 455-516 behandelt Prof. Flügel « *die handschrift-* « *liche Ueberlieferung der Gedichte von Sir Thomas Wyatt.* » Nadat hij eene beschrijving van de manuscripten, waarvan Nott zich bij zijne uitgave bediende, gegeven heeft, beschrijft hij een gedeelte der Wyatt-handschriften uit het British Museum. Het kostbaarste is Egerton Ms 2711, dat in zijnen oorspronkelijken vorm en grootendeels door Wyatt zelf geschreven is. « In dit opzicht, zegt Flügel, is deze stijve tekst, wat de taal en maat betreft, van groote beteekenis. Deze tekst toont ons de moeilijkheden, die Wyatt te bestrijden had met den vorm en met nieuwe vormen; hij schijnt mij dikwijls eenvoudig op een tellen der lettergrepen te berusten, en altijd op een volle uitspraak der uitgangen en op eene ouderwetsche beklemtoning in den tijd van Hendrik VIII te wijzen. De taal en de mode, in die enkele tientallen tusschen Wyatt's eerste pogingen en het verschijnen van Tottel's Miscellany, stappen over deze teekenen van eenen vroegeren tijd heen. »

In het eerste deel van zijn werk geeft Flügel eenen afdruk van zijn afschrift van Egerton Ms 2711 (E), en haalt ook de lezingen der andere handschriften en de mogelijke bronnen aan. De meeste gedichten vindt men al bij Nott; van die welke Nott niet opgenomen heeft, zijn bij Flügel de volgende op te merken :

N° 6 « *But sethens you it asaye to Kyll* » (bl. 276), N° 8 « *Too his bedde* » bl. 277), en N° 42 (bl. 427) een stuk dat Nott niet in zijne uitgave heeft laten drukken, wel omdat de naam *Mary haring (ton)*, in het oorspronkelijk, dwars over de bladzijde geschreven is.

In N° 32 (bij Flügel bl 466-67) komt de volgende plaats voor :

Love and fortune and my mynde remembr
of that that is now : with that : that has ben
do torment me so that I very often
envy theim beyonde all mesure

waar Nott, am dichter bij den tekst van Wyatt's voorbeeld, Petrarca, te blijven, *envy theim* in *envy the dead* veranderd heeft, in plaats van *theim* in verband te brengen met *love* enz., en *envy* op te vatten in de beteekenis van *haten*, *verafschuwen*.

Het tweede gedeelte van Flügel's werk zal eenen afdruk van Add. Ms. 17492 (D) en aanteekeningen over E, D, en Add. Ms. 28635 brengen. Nadat het uitgegeven is, kom ik daarop terug. Het ware wenschelijk dat het Flügel lukken mocht, de gedichten van Wyatt, volgens den tijd waarin zij geschreven zijn te rangschikken.

Bl. 291-92 spreekt Dr. Dieter over het oudengelsch *healsta'n* waarvan hij de waarschijnlijke beteekenis « *crustulum* » aantoont.

Bl 293-331 geeft Prof. F. Holthausen « *Medicinische Gedichte aus einer Stockholmer Handschrift* » die met andere stukken van den zelfden inhoud, gedeeltelijk in proza, gedeeltelijk in poëzie geschreven, in de *medecin. Miscell. Hs XIV in kl. 4°* in de Kl. Bibliotheek te Stockholm te vinden zijn. Ofschoon de beide gedichten, door Holthausen « *Gereimte Heilkunde* » en « *Heilkräuterlehre* » genoemd, reeds door G. Stephens, na het uit het einde der XIVe eeuw stammende manuscript in de *Archaeologia* vol. 30, bl. 349 uitgegeven waren, kon Holthausen den tekst op vele plaatsen verbeteren, omdat hij in dat Manuscript een soort van duplikaat van de « *gereimte Heilkunde* » ontdekte. Daar Holthausen eene verhandeling over taal, stijl, metriek en bronnen dezer gedichten belooft, zoo geven wij onze lezers eene proeve van den inhoud : I, 161-166 :

To staunche bledynge at the nose.

A man that wyll han helpe at nede
And mekyl at his nose blede,
Take him peruenk, a gres wol cowthe,
And hold atwyx his teth in his mowth;
In al that tyme, that it be thore,
He ne echal blede no drope more.

Een middel *for to slepe weel* geeft ons I, 467-1172 :

Qwo so may not slepe wel,
Take egrimonye a fayre del
And ley it ondir his heed on nyth,
And it schall hym do slepe aryth;
For of his slepe schal he noght wakyn,
Tyll it fro vndir his heed be takyn.

Terwijl de schrijver van I ons op die manier in 496 verzen allerlei geneesmiddelen aangeeft, behandelt de *Heilkräuterlehre* in 965 verzen vier en twintig geneeskundige planten en hunne genezende hoedanigheden, als *betonye, celidonye, pipnielle, verwayne*, enz. Hier vinden wij ook *peruenk parwynke* (= ne. *periwinkle* = *Vinca*) en *egrimonye, egremonye.* (= ne. *agrimony, egrimony* = *Agrimonia eupatoria*) terug als volgt :

II, 425-434 : *G'et wyl peruenke don meche more .*
Thow man blede of woundys sore,
It wyll dryen the blod wondirly
And stawnche the blod redely.
Lete him irke lewys tweyne
And heldyn hem be-twin his teth, I seye,
Where so he blede and in what place
The blod schall stawnchyn thorow Goddys grace;
This hawe 2 seyn prewyd with owtyn fable
And therfore sertys I helde it stable.

II, 803-818 : *Of egremonye, that nobyl gres,*
To lytyl schall I seyn i-wys!

. . . .

G'if ik be leyd vndir mannys heed,
He schal slepyn, as he were deed;
He schal neuer drede ne wakyn,
Til it fro vnder his heed be takyn.

Daarbij voegt de schrijver de opmerking :

Thus tellyth the bok, thus wyl it do
Thow I noght lewe that it may be so;
How it schulde serwyd be,
I fynde no bok that tellyth me.

In een klein naschrift somt Holthausen de plaatsen op, die hem duister zijn gebleven. Daar diegene, die den tekst heeft overgeschreven, hem ook elders op brutale wijze door eene massa fouten bedorven heeft, kunnen wij II, vers 220 wel aldus verbeteren, met *is* te schrappen en in *an hare* het ne. *hair* te zien (vgl. Sweet,

Hist Engl. Sounds, bl. 345, nº 1554), zoodat het geheele vers luiden zou :

And bèryth all-wey a flower and a hare.

Prof. Flügel (bl 332-34) heeft in den herdruk van de *Nugæ Antiquæ* (1804, vol. I, bl. 203) eene zinspeling op den « *irreverent doctor Fawstus* » als hazardspeler gevonden, en deelt geheel de passage mede, om diegenen, die beter met de « Faustlitteratur » bekend zijn, daarop opmerkzaam te maken.

Professor Trautmann spreekt bl. 371-381 over « *Orms Doppelzeichen bei Sweet und Morsbach.* » Hij meent, dat hij in twee verhandelingen (*Anglia* VII *Anz.* bl. 94-208) bewezen heeft, dat Orm met zijn dubbele letters niet de korte uitspraak van de voorafgaande klinkers, maar wel eene lange uitspraak der medeklinkers wil uitdrukken, en bestrijdt de tegenovergestelde meening van Sweet, *HES*², bl. 165-166 (vergelijk ook Sweet, *A new English Grammar*, 1892, bl. 256) en van Morsbach in zijne *Mittelenglische Grammatik*, bl. 30 35. Van bijzonder belang is wat Trautmann (bl. 378-381) aanvoert tegen de opwerping van Morsbach (bl. 33 sub 1). Volgens hem zouden de dubbele klanken gg en *ww* in woorden zooals *wegge, twiggess, trowwen, cnewwes* lange klanken voorstellen, juist zooals *mm, tt, ss, ff;* alleen met dat onderscheid, dat gg en *ww* niet lange medeklinkers maar lange klinkers beteekenen. Volgens Trautmann staat dus gg bij Orm voor *î* en *ww* voo *û* Bij geslotene lettergrepen kan men den oorsprong van *î* en *û* gemakkelijk nagaan : oudeng. *dæg* en *cneow* zijn volgens Trautmann gelijk *dægg* en *cneoww* (met korten grondklinker), dat wil zeggen : zij eindigen op lange medeklinkers.

Worden nu de lange medeklinkers *g* en *w* klinkers, dan kunnen zij slechts *î* en *û* worden. Het ontstaan van *î* en *û* (uit « *anlautenden* » *g* en *w* vgl. *dæ-ges cneo-wes)* stelt Trautmann zich voor als volgt : die oude *g* en *w* worden niet op eens *i* en *u*, maar eerst *iy* en *uw*, dan kwam het vocalisch bestanddeel bij de eerste en het consonantisch bij de volgende lettergreep. Het consonantisch deel viel langzamerhand weg, maar vóor dit gebeurde was het vocalisch deel lang geworden, omdat het « *Silbenauslaut* » na een korten klinker was, zoodat de ontwikkeling volgens Trautmann op deze wijze zich heeft toegedragen : *da-yes. daiyes, daî-yes, daî-es*, en evenzoo : *cla-wes, clau-wes, claû-wes, claû-es.*

Trautmann verklaart, dat hij, door hetgeen Sweet en Morsbach aangevoerd hebben, volstrekt niet overtuigd is, en blijft bij zijne vroe-

gere verklaring, dat Orm overeenkomstig den regel schrijft : « de uitspraak van de medeklinkers aan het einde van eene lettergreep is kort na eenen langen, en lang na eenen korten klinker » en voegt op grond van de laatste verhandeling er bij : *i* en *u* aan het einde van een tweeklank zijn bij Orm kort na eenen langen en lang na eenen korten klinker; korte *i* en *u*, die een tweeklank sluiten, schrijft Orm *g* en *w*, lange *i* en *u* : gg en *ww*. (vgl. Schipper *Engl. Metrik* I, bl. 130.)

In de verhandeling : « *Der sogenannte Crist* » verdedigt Trautmann zijne meening aangaande Cynewulf's Crist, die hij in *Anglia, Beiblatt*, Juli, 1894, (bl. 93, Aanteekening) uitgesproken had, volgens welke hij beweert dat dit gedicht, in zijn geheel genomen, niet van Cynewulf is. De bewijzen van Trautmann zijn ; 1e het ontbreken van eenheid in de drie stukken, 2e het ontbreken van verbindende overgangen, 3e het verschil in stijl, 4e de overlevering volgens welke de verschillende deelen van Crist in het handschrift gedeeld zijn (*Exeterbuch*, bl. 8-32), 5e tot 7e interne bewijzen van welke datgene, onder 6e genoemd, het meest afdoende is, want het schijnt inderdaad onwaarschijnlijk te zijn, dat Cynewulf van de 427 verzen van de Hemelvaart 60 ongeveer aan den dag des oordeels zou gewijd hebben, wat toch het derde hoofdbestanddeel van zijn werk zou zijn. Taalkundige en metrieke bewijsvoeringen vormen het slot van Trautmann's verhandeling, waarvan de uitkomst is : de bladzijden 8-32 van het *Exeterbuch* bevatten niet een geheel van Cynewulf gemaakt stuk, den zoogenaamden Cynewulf, maar drie op zich self staande gedichten van drie verschillende schrijvers. Den schrijver van het eerste « Christus geboorte » kennen wij niet, even zoo min dien van het derde, waarin de dag des oordeels beschreven wordt; de schrijver van het tweede gedeelte, het gedicht over de hemelvaart, is, zooals men uit de taal en den versbouw zien kan, en zooals ten overvloede de runen bewijzen, Cynewulf.

Onder den titel « *Dante und Shakespeare* » behandelt Dr. Borinski op bl. 450 tot 454 een plaats uit het boek, dat de bekende Baconianer, Edwin Bormann, onder den naam van » *das Shakespeare Geheimniss* » uitgegeven heeft. Bormann had daarvan, nl. dat het woord *honorificabilitudinitatibus* hem alleen uit Shakespeare's *Love's labour's lost*, Act. V. Sc. I, (dat voor het eerst in 1598 gedrukt was) en uit eene verzameling van Bacon's Manuscripten van de jaren 1592-97 in den vorm van *honorificabilitudino* bekend was, een hoofdbewijs voor de door hem voorgestane meening gemaakt. Borinski

bewijst hem nu, dat in Dante's boek *de vulgari eloquio*, II, cap. 7 en in Trissino's vertaling daarvan dit monsterachtige woord ook voorkomt, en zelfs in den vorm van *onarificabilitudinitate*. Dat woord kan dus niet als een maaksel van Shakespeare of Bacon beschouwd worden, en daardoor vervalt de gevolgtrekking die Bormann uit het voorkomen van dat woord hij deze beide mannen heeft willen maken.

In zijne « *Dickens Studien* » (bl. 218-262, 335-359) maakt ons Dr. Aronstein de wereldbeschouwing van Dickens klaar; als bronnen behandelt hij, bij de levensbeschrijving van Forster, ook nog de brieven, gesprekken en werken van Dickens. In warme woorden voert Aronstein de godsdienstige beschouwing van Dickens over dogma en practisch christendom, en zijne verhouding tot Katholieken en Joden aan, verder zijne politieke meening, zijn werkzaam aandeel aan het politieke leven, en zijne werking als politieke leeraar. In het derde deel wordt ons Dickens als sociaal politieker voorgesteld (Dickens als volksvriend, Dickens en de bestaande staathuishoudkunde, zijne ideeën over de volksopvoeding, over de armenverzorging en over de Engelsche menschlievendheid).

In zijn opstel over « *Dickens und Carlyle* » bespreekt Aronstein de betrekkingen die tusschein deze twee mannen bestaan hebben, en beschrijft dan den invloed, dien Carlyle op Dickens als schrijver gehad heeft, vooral op Dickens politieke en maatschappelijke ideeën; ook het onderscheid in hunne politieke meening, die uit het verschil in karakter voortsproot.

Bl. 389-449 behandelt Dr. Caro « *die Lehre vom altenglischen Perfectum* »; zijn onderzoek bestaat uit twee deelen; in het eene wordt de verhouding over het gebruik van perfect en præterium (in den zin van perfect) behandeld, on onderzocht of dit gebruik door eenige bepaalde wetten of door de gewoonte geregeld is, in het tweede tracht hij gedeeltelijk eenige vragen over perfectum, en gedeeltelijk ook over plusquamperfectum, te beantwoorden.

In het eerste gedeelte worden 6 vragen voorgelegd (bl. 392) en beantwoord (bl. 400); in het tweede 4 vragen (bl. 463), die in bl. 404-411 beantwoord worden. Uitgebreide en leerzame tabellen dienen tot verklaring en bevestiging der beweringen van Caro.

Van het « *Beiblatt* » der *Anglia*, dat de kritiek van de geheele engelsche letterkunde afzonderlijk behandelt, zijn van het begonnen deel N° VII, tot nog toe 6 nummers verschenen. Ik maak bijzonder op de volgende besprekingen opmerkzaam : *Anecdota Oxoniensia; The*

Crawford Collection and Early Charters and Documents now in the Bodleian Library ed. by Prof. Napier and Dr. Stevenson (besproken door Prof. Holthausen). *Grundriss der engl. Metrik* door Prof. Schipper (bespr door Ellinger), *Mittelenglische Grammatik.* 1ste Hälfte, door Prof. Morsbach (besproken door Prof. Bülbring). *The Authorship of the Kingis Quair,* by J. T. T. Brown (bespr. door Holthausen). *William Shakespeare* door G. Brandes (bespr. door Dr. Wetz). *Das Wortspiel bei Shakespeare* door Wurth (bespr. door Prof. Hoops) en : *Geschichte der engl. Litteratur von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart* (met vele teekeningen, tafels en fascimiles) door Wülker (bespr. door Binz).

Nog worden uitgegeven als « Supplementhefte zur Anglia » :

1. *Uebersicht über die im Jahre 1891 auf dem Gebiete der Englischen Philologie erschienenen Bücher, Schriften und Aufsätze zusammengestellt* von Paul Lange, Halle, Niemeyer, 96 SS; Preis *M. 1 50*

2. — für 1893, 86 SS; Preis *M. 1 50.*

ENGLISCHE STUDIEN, ORGAN FUER ENLG. PHILOLOGIE, 1896.

Bl. 1-8 geeft Prof. Holthausen een aantal verklaringen en verbeteringen van de Engelsche liederen en balladen uit de XVIe eeuw, die Böddeker in « *Lemke's Jahrbuch für roman. und engl Sprache und Litteratur* » vol. XIV. en XV. uitgegeven heeft.

In zijn opstel « *Shelley's - Queen Mab - und Volney's — les ruines* », bl. 9-40), bewijst L. Kellner uitvoerig, dat Shelley de « ruinen » van Volney gekend en gedeeltelijk nagevolgd heeft. Hij geeft eerst den inhoud van « Queen Mab », dan van de « Ruines », en stelt daarna de plaatsen die, zolgens hem, veel bewijzen, naast elkaar. Ten slotte gelooft hij dat de invloed van Volney ook in Shelley's « Revolt of Islam » waar te nemen is

Een belangrijk opstel voor de kennis der engelsche realia geeft Aronstein onder den titel « *Die Entwickelung der Localverwaltung in England im letzen Jahrzehnt* (bl. 40-56).

Vervolgens komen bl. 57-133 kritieken, waarvan ik de volgende noem : F. Liebermann. *Ueber Pseudo-Cnuts constitutiones de Foresta,* en door denzelfden *Text of Henry I', Coronation Charter* (bespr. door Maurer); Fr. Graz, *die Metrik der sog Cädmonschen Dichtungen* (bespr. door O. Brenner); Marie Gothein, *William Wordsworth* (bespr. door Hoops) Stoffel, *Stadies in En-*

glish I (bespr. door Tanger) Hordern, *Byron's Siege of Corinth* (bespr. door Kölbing.)

In de «*Miscellen*» geeft Kölbing «*Eine bisher unbekannte me. Version von Pauli Höllenfahrt*» volgens Ms. Add. 10036 van het British Museum, en voegt daarbij kritieken over den tekst en letterkundig-historische aanteekeningen (bl. 134-36). Kölbing behandelt dan een plaats uit Byron's Manfred, Act. II, Sc. 4 (bl. 140-42) en deelt eenen brief van Byron aan Shelley mede. Kluge spreekt over Beowulf en de Hrolfs Saga Kraka, en slaat tekstverbeteringen over Beowulf en andere voor. In de «*kleine Bemerkungen*» geeft Sprenger eenige vergelijkende letterkundig-historische aanteekeningen (bl. 145-152).

Prof. Thurneysen bespreekt in zijn opstel «*Wann sind die Germanen nach England gekommen*» (bl. 163-179) de waarde van Beda's bewering, dat het in 449 na Christus was, en bewijst dat de datum van de britsche overlevering waarschijnlijker is. Na eene uitvoerige bespreking der bronnen van het vaste land en van Brittanië, komt Thurneysen tot de gevolgtrekking dat in 410 de Germaansche zeeroovers, die men gezamenlijk Saxones geheeten heeft, naar Engeland gekomen zijn, maar door de inboorlingen gauw terug gejaagd werden. In 428 ongeveer riep dan de aanvoerder Wortigern eene schaar Germanen onder Hengist en Horsa (waarschijnlijk Jutten), om hem te helpen tegen de Pikten en Jeren. Deze Germanen werden spoedig door anderen gevolgd, en daar de Britten niet langer voor hun onderhoud konden zorgen, kwam er in 441-42 oorlog. In dezen oorlog overwonnen de Germanen, en overstroomden nu het gansche land; tot 446 schijnt deze stand van zaken geduurd te hebben. Daar echter de Germanen op den duur het land niet konden behouden, trokken zij naar het Zuid-Oosten terug, terwijl de Britten verder vooruit rukten, zonder dat zij de Germanen uit Kent en Wight geheel konden verdringen. In de volgende jaren moeten verscheidene landingen plaats gehad hebben, want de inneming van het land door de Germanen ging steeds door (vergelijk de oudengl. kroniek s. a. 457, 465, 473, 478, 485, enz.). Eerst tegen het einde van de 5de eeuw kwam er verandering, als zich de Britsche vorsten onder eenen aanvoerder, den *dux bellorum Arthur*, vereenigden. Zij wonnen eenige slagen, en de beslissende overwinning bij den *mons Badonicus* of *Badonis* (omtrent 500) maakte, voor eene halve eeuw, een einde aan de verovering door de Germanen.

Kluge behandelt bl. 179-182 « *das Französische Element im Ormulum* ». Door aanwijzing van een groot aantal woorden brengt Kluge ons bepaald van de dwaling af, dat Orm nog, alles samen genomen, vrij is van aan het fransch ontleende woorden. Hij wijst dan daarop, dat men tot nog toe veel te weinig daarop gelet heeft, dat vele eigennamen in het Ormulum fransche en niet oud engelsche zijn! Kluge deelt deze bemerkingen mede om misschien een jongere aan te sporen, om de bijbelsche eigennamen uit het middelengelsch en het oudfransch systematisch met elkaar te vergelijken, want zulk een onderzoek zoude, zoowel voor de taal als voor de beschavingsgeschiedenis, rijke vruchten dragen.

Bl. 183-239 geeft Maychrzak het vervolg van zijne bijdrage : « *Lord Byron als Uebersetzer* ». De aard van dit werk maakt het niet mogelijk verder den inhoud mede te deelen, daarom moet ik naar het stuk zelf verwijzen.

Een *Bericht über das VII Sommer Meeting der University Extension Students in Oxford 1895* geeft Ellinger bl. 239-253. Daarmede kan men het bericht van Würzner in *Anglia, Beiblatt* VII, Mai 1896, bl. 21-25, en dat van Wagner in *Die Neueren Sprachen* IV, April 1896, bl. 26-43, vergelijken.

In zijne « *Beiträge zur englischen Grammatik* » handelt Schulze over het lidwoord voor titels, en over de scheiding van een genitief van het woord waar hij van afhangt door andere rededeelen (uitsluitend Modern English).

Ik maak bijzonder opmerkzaam op de volgende besprekingen : Gallée, *Altsächsische Sprachdenkmäler*, (bespr. door Kluge), Stopford A. Brooke, *History of Early English litterature* (bespr. door Glöde), *Skeat's Chaucer* (bespr. door Kaluza, bl. 271-288), Wülker, *die Arthursage in der englischen Litteratur*, (bespr. door Kölbing).

In de « *Miscellen* » spreekt Kölbing over Beowulf, 1028 en volg. Dr. Swaen deelt *uit de Verslagen en mededeelingen der Kon. Acad. der wetenschappen, afd. : Letterkunde 3de reeks, deel XIV*, Kluyver's etymologieën van de engelsche woorden *callet, minx gixie* uit Zigeuner woorden mede. Sarrazin spreekt over de afleiding van het woord *Gossip*, [in de eerste lettergreep meent hij *Gōd* (vgl *Gospel Gōd-spell)* re zien] en spreekt dan over ne. *she*, middelengelsch *chestre*, en *I dare* als praeteritum.

Bl. 325-342 spreekt O. F. Schmidt over « *die anglicistischen und pädagogischen Vorträge in der Neuphilologischen Section der 43. Philologen Versammlung in Köln (Sept 1895).*

Op bl. 345-389 handelt Treichel over de middelengelsche romance « *Sir Cleges* ». In het eerste gedeelte van die bijdrage spreekt de schrijver over den inhoud van dit gedicht en de behandeling derzelfde stof in andere gedichten. In het tweede deel, de « *handschriftliche Ueberlieferung des Sir Cleges* », wijdt hij uit over de twee eenige ons bekende handschriften namelijk ten eerste : 19. 1. 12 van de Advocates' Library te Edinburgh (E, dagteekekenend uit het laatste van de XVe eeuw) en ten tweede : Hs. Ashmole 61 van de Bodleiana (O.). De onderlinge verhouding der twee handschriften wordt aangetoond en de schrijver komt tot het besluit, dat E. niet de rechtstreeksche bron van O. kan zijn, en evenzoo O. niet die van E. Over het algemeen schijnt E. den oorspronkelijken tekst van het gedicht zuiverder bewaard te hebben. Na in het derde deel de metriek besproken te hebben (de romance is vervaardigd in strophen van 12 regels met het rijmschema *aab, ccb, ddb, eeb)* wordt in het vierde gedeelte het dialect onderzocht, uit welk onderzoek de schrijver meent te mogen opmaken dat Sir Cleges geschreven werd in het noorden van het engelsche middelland, en niet voor het begin van de XVe eeuw. Ten slotte wordt de tekst der twee handschriften medegedeeld.

Op bl. 389-436 onderzoekt Dr. Grosart de vraag « *Was Robert Greene substantially the author of Titus Andronicus* » en beantwoordt die bevestigend. Het is echter niet mogelijk zijn bewijsgronden op beknopte wijze mede te deelen.

Op bl. 436-446 wordt door Aronstein gehandeld over de hervorming van het hooger onderwijs in Engeland Het ware nuttig met die bijdrage van Aronstein die van Beyer over de zevende algemeene vergadering der duitsche Neuphilologen te Hamburg te vergelijken (bl. 456-465). De besluiten die daar genomen werden, en krachtig ondersteund door Prof. Münch, mogen, met het oog op ons land, wel in aanmerking genomen worden.

In de « *Miscellen* » handelt Horst over de overblijfselen van het hs. G. der oudengelsche Annalen (hs. Cott. Otho B. XI); dan bespreekt Höfer eene plaats uit Shakespeare's Coriolan, II, 2.; Swaen eenige duistere plaatsen uit Chettle, Dekker en Haughton's « Patient Grissill » en hij deelt insgelijks eenige opmerkingen mede over « George Chapman, edit, by Phelps » (London, Fisher Unwin). Blume vestigt de aandacht op eene vertaling van twee verzen uit Goethe's Faust I. door Shelley (The Dirge, Tauchn. ed. bl. 95).

W. BANG.

TEKST.

HET SPOOK.

N. B. Deze tekst is, met enkele wijzigingen, overgenomen uit H. Conscience, ***Avondstonden***, ***De Geest.*** De Aalstersche vertaling — in het oorspronkelijke gebruikt de schrijver de Antwerpsche platte taal — wordt tweemaal gegeven; de eerste maal staat ieder woord in den ***normaalvorm*** (zie vóór de ***Woordenlijst);*** in den tegenoverstaanden tekst wordt de werkelijke uitspraak voorgesteld door het phonetisch uitdrukken van al de Sandhi-wijzigingen, die in den eersten tekst niet in aanmerking genomen zijn. De « Sprechtakte » zijn in dit werk niet behandeld, en worden ook door het schrift niet weergegeven; de woorden blijven van elkander gescheiden.

De derde tekst is de vertaling van ieder woord — zooveel dit mogelijk is — in het Nl., of liever de omkleeding van ieder woord in den Nl. vorm; het Nl. taalgebruik wordt natuurlijk niet in acht genomen.

Alleen de met vette letters gedrukte woorden beoogen eene phonetische voorstelling van de uitspraak.

NORMAALTEKST.

BALTEN. **Awél, 'k zal ajer en woir verozeken vertélen, da(d) gebérd és op de Klène mèrt, en béten vèrder as de kornoènenpoèp, in t Frą's(h) gezèd** *la pipe de lapin.*

KOBEN. *Lapin?* **da(d) és en(e) kat; ge zég** (1) **et mis.**

BALTEN. **Zi, da(d) flābeshiid!** *Lapin,* **és da(d) en(e) kat? Nii, pūs és en(e) kat in t Frą's(h). Ze rīpen alléver atèd tégen diin ān Frą's(h)mān oét de Mènekensstroit :** *voleur de poes,* **den katen'dīf. Da(d) wild tégen moè Frą's(h) spréken! ō' gi siripen! ėj e gajer op den sèntii gewèrkt? éd ajer voér gardesū gewézd, in den toèd van de Marjane?**

Zwoègd na, zėj e, wan't 'k begin van éreirt.

Awél, in dè stroit tèn ston't (d)er en oés mé(d) vīr stozen zon'der den zolder, zy gruyt en zy shuyn as t paloès van den Kéning'.

B. Ehwel, ik zal u een waar verhaalselken vertellen, dat gebeurd is op de Kleine markt, een beetje verder als de Konijnenpijp, in 't Fransch gezeid *la pipe de lapin.*

K. *Lapin?* dat is eene kat; ge zegt het mis.

B. Zie, dat flauw bescheid (snul)! Neen, poes is eene kat, in 't Fransch. Ze riepen immers altijd tegen dien ouden Franschman uit de Mannekensstraat : *voleur de poes,* de kattendief. Dat wilt tegen mij Fransch spreken, O gij musschenjongen! heb je gij op den *chantier* gewerkt, of heeft uw vader *gardechou* geweest, in den tijd van de Marianne?

Zwijgt nu, zulle, want ik begin opnieuw.

(1) Zie bl. 145.

SANDHI-TEKST.

Awél, k sal ajır e woiṙ verozeke vertéln, da hebérd éz ob de Klèn mèrt, em' béte vèrdır az de kornoénepoèp, in' t Frą's hezèt *la pipe de lapin.*

Lapin? **dad éz en kat; ge zég et mis.**

Zi, da flābeshiıt! *Lapin,* **éz dad en** (1) **kat? Nıı, pūz éz en kat in' t Frą's. Ze rīpen alévır atè**(2) **tégen' diın ā** (3) **Frą'smān oé te Mènekestroıt :** *voleur de poes,* **de katndīf** (4). **Da wil tége moé Frą' spréku! ō' gi siripm** (5)! **éj e gajır ob de sèntiı** (6) **gewèrkt? éd ajır voér gardesū** (7) **gewést** (8), **in'dn toèt fan' de Marjane?**

Zwoèh na zéj e, wan'd g' begin van èreırt.

Awél, in dè stroı tèn ston' ter en oés mé fır stoze zon'dır de zoldır, zy gruyt ę zy shuyn as t paloès fan' de Kénink.

Ehwel, in die straat dan stond er een huis met vier *étages* zonder den zolder, zoo groot en zoo schoon als 't paleis van den Koning.

(1) Of **en kat**. De assimilatie der **n** is facultatief.

(2) De **t** uit **d + t** behoort tegelijk tot de twee lettergrepen; de twee woorden zouden eigenlijk moeten aaneen geschreven worden; zie bl. 223.

(3) **ān** *ouden* is contractie van **ā-en**; de eind-**n** wordt behandeld gelijk die van het toonlooze **-en.**

(4) Niet **n²**, tusschen twee dentale explosieven.

(5) **siripen** wordt van het getjilp der musschen gezegd; **nen sirip,** als scheldwoord, heeft den zin dien *musschenjong* in zulke omstandigheden ook in het Nl. zou kunnen hebben.

(6) Het woord bestaat niet te Aalst, maar zou aldus uitgesproken worden; vgl. **tèntiın** *intrest, voordeel,* van Fr. *tantième.*

(7) *Garde-chiourme;* vgl, (5).

(8) De uitspraak is die der consonanten *in pausa*, die niet altijd, gelijk hier, met de interpunctie samenvalt.

Moiṙ dor en(e) wā niman'd in da(d) oés ni(t) wuynen, én(e) 't blév joiren lang' léh stoin, wan't 't spukten (d)er in.

Sus. **ā! da(d) za shuyn zoèn.**

Balten, *gestoord.* **Stilą's! āvd ajer kūs. Awél, op t slah van twèlef īren kwam'p er īderen kiiṙ nen giist di t oés van on'der tot būven aflīp, én(e) as da(d) tèn lang' genuh gedīrd oé, tèn kwam'p den giist tégen t slah van den iinen ahter de stroitpuyrt stoin en begost zy ẹnelèk te oélen én(e) te shriin da(d) (d)er īderiin kom'pasẹ mé(d) krég.**

Koben, *met bange stem.* **Zèd e goè da(d), Suy, di dor nen ziht lọt?**

Frans. **è! è és benād; è bévd; 'k wèr et gewoiṙ; aj, wa(d) kīken!**

Balten. **As Kuben zènen mon'd ni tū en(e) ād, stam'p ek ém van den boègang'.**

Awél, dor en tirv toh niman'd in da(d) oés ni(t) ingoin, al was 't da(d) den giist nī(t) en(e) dé as rūpen : verlost mèn(e) zīl! verlost mèn(e) zīl!

Dor wird tèn gezèd, én(e) ik geluyv et uyk, da(d) 't de zīl was van den lésten iiṙ van wī da(d) t

---

Maar daar en wou niemand in dat huis niet wonen, en 't bleef jaren lang ledig staan, want het spookte erin.

S. Ah! dat zal schoon zijn.

B., *gestoord. Silence!* houdt uw stil. Ehwel, op den slag van twaalf ure kwam er iederen keer een geest, die het huis van onder tot boven afliep, en als dat dan lang genoeg geduurd had, dan kwam de geest tegen den slag van een ure achter de straatpoort staan, en begon zoo uitermate te huilen en te schreeuwen, dat er iedereen kompassie mee kreeg.

K., *met bange stem.* Zijt gij dat, Soo, die daar eenen zucht laat.

Moiṙ dor en wā niman'ᵗ in² dad oés ni wuyñ, én² t bléf joire lank léh stoın, wan² t spuktn drin.

ā! da sa shuy zoén.

Stilą's! (1) **āvd ajır kūs! Awél, op t slah** (of : **op slah**) **fan² twèlev īre kwam'p er īdre kiıṙ ne giıs, ti t oés van on'dır tod būvn aflīp, én az da tèn lank henu hedīrd oé, tèn** (2) **kwam'b de giıs tégen² t slah fan² den iıñ ahtır de stroıtpuyrt stoın ém² bego sy ẹnelèk t oéln én² te shriın² da tır īdriın kom'pạse mé kréh.**

Zèd e goè da, Suy, di tor (3) **ne ziht lọt?**

è! è éz benāt; è béft; k wèr et hewoiṙ; aj, wa kīken!

As Kube zène mon'ᵗ ni tū ın āt, stam'p ek ém van² dem² boègank.

Awél, dor en² tirf toh niman'ᵗ in² dad oés ni į'goın, al was ta te giıst nī ın² dé as rūpm : verlos mèn zīl! verlos mèn zīl!

Dor wir tèn gezèt, én ik heluyv et uyk, da te zīl was fan² de léstn iıṙ va wī da t

---

F. Eh! hij is benauwd (bang); hij beeft; ik word het gewaar; ai, wat kieken!

B. Als Koben zijnen mond niet toe en houdt, stamp ik hem van den bijgang (trottoir).

Ehwel, daar en dierf toch niemand in dat huis niet ingaan, al was 't dat de geest niets en deed als roepen : verlost mijne ziel! verlost mijne ziel!

Daar werd dan gezegd, en ik geloof het ook, dat het de ziel was van den laatsten heer, van wien dat het

---

(1) Deze volksetym. vervorming is nog niet voltrokken; zij wordt slechts bij gelegenheid en als scherts gebezigd.

(2) Of **tèn**; zie bl. 115 en *Errata et Addenda*.

(3) Zie **51**, bl. 129.

oés was, én(e) da(d) den diinen oét giregėd nen gruyten shat wéhgestūken oé; én(e) ge wét wél as (d)er iman²d stèrvd mé(d) zéken géld op zèn(e) kǫ'sę²se, da(d) (d)en tèn in de éle mud bloèven branen totda(d) da(d) géld gevonen wèrd.

As da(d) na azy al giil lang² gedīrd oé, kwam²p (d)er i²s nen ān sadoit van den mèrmitenūrloh.

Dénen sadoit uten (ook : **utegen) stèrken Jān, én(e) è oé gezèd in en(e) èrbèrh, da(d) (d)en vér nen nīt én(e) nen nimen²dālen, om zy te zégen vér zèn plezīr, nen naht in da(d) léh oés zo wilen slōpen, as ze ém on²derd gilen op véran²d wān géven.**

Den bois di zoè tégen Jān : és da(d) woir? tèrvd e gè in da(d) oés slōpen?

Joék, zoè Jān, wan²t ik veig on ale spūken én(e) on ale dujvels. Da(d) God bewoird, és wel bewoird.

Awél, zoè den bois, gévd mè de an²d dorop, wè zèn te akūrd. Wa(d) mūt ek a géven?

Uyrd, zoè Jān, gėvd mè mor iist en(e) guj vrèht āt, en dozoèn flès(h)en woèn, nen pot vol mé(d) diih, én(e) en(e) guj pène om mèn(e) kuken in te baken.

Da(d) zéj e émen, zoè den bois; én(e) as (d)en ém da(d)

---

huis was, en dat die uit gierigheid eenen grooten schat weggestoken had; en ge weet wel, als er iemand sterft met zulk geld op zijne conscientie, dat hij dan in de hel zoolang moet blijven branden totdat dat geld gevonden word.

Als dat nu alzoo al geheel lang geduurd had, kwam er eens een oude soldaat van den marmittenoorlog.

Die soldaat heette sterke Jan, en hij had gezegd in eene herberg, dat hij voor eenen niet en eenen niemendal, om zoo te zeggen voor zijn plezier, eenen nacht in dat leeg huis zou willen slapen, als ze hem honderd gulden op voorhand wouden geven.

oés was, én' da tn diñ oét hīregèt ne gruyte shat wéhestūkın oé; én ge wét wél as tır iman'd stèrf mé séke gélt op sén kǫ'sę'se, datn tèn in' d éle mu bloèvem' brañ tota ta hélt hevone wèrt.

Az da na azy al giı lank hedīrd oé, kwam'p er i's nen ā sadoıt fan' de mèrımitnūrloh.

Dène sadoıt ute stèrke Jān, én è oé gezèd iñ èrbèrg, da tn vér ne nīt é ne nimen'dāln, om zy te zége vèr zè plezīr, ne naht in' da lég oé so wile slōpn, a s ém on'dırt hiln op féran't wāı géven.

Dım' boız di zoè tége Jān : éz da woir? tèrvd e gè in' dad oé slōpen?

Joék, soè Jān, wan't ık feıg (1) on ale spūkın én on ale duȷvıls. Da hod bewoırt, és wél bewoırt.

Awél, zoè dım' boıs, héf mè d an' torop; wè zèn' t akūrt. Wa mūt ek a gévın?

Uyrt, soè Jān, géf mè mor iıst en guȷ vrèht āt, en' dozoèn flèse woèn, ne pot fol mé tiıg éñ guȷ pèn o mèn kuken in' te baken.

Da séȷ éme, zoè dım' bois; én as en ém da

De baas die zei tegen Jan : is dat waar? Durft gij in dat huis slapen?

Ja ik, zei Jan, want ik veeg aan alle spoken en aan alle duivels. Dat God bewaard, is wel bewaard.

Ehwel, zei de baas, geef mij de hand daarop; wij zijn te akkoord. Wat moet ik u geven?

Hoort, zei Jan, geeft mij maar eerst eene goede vracht hout, een dozijn flesschen wijn, eenen pot vol met deeg, en eene goede pan om mijne koeken in te bakken.

Dat zult ge hebben, zei de baas, en als hij hem dat

(1) **veıgen** wordt sedert eenige jaren ook als v. neutr. gebruikt; **veıgen** is Fr. *se f....*

gegéven oé, trok Jān tégen den ōve(n)d mé(d) zèn(e) provīẓe t oés in.

As 't na vīr īren geslégen oé, drég (d)en zèn āt én(e) zènen pot mé(d) ḍiıh in en(e) kōmer op de ıiste stoẓe, worda(d) noh en(e) tōfel ston't mé(d) twiı stūlen.

è begost dor en vīr te mōken gelèk om t oés af te branen, én(e) dornéve(n)st zéṭen è zènen pot om den ḍiıh dun te goın.

Tswoèle(n)s da(d) den ḍiıh na on t goın waz, begost Jān de flès(h)en iın(e) vér iın(e) den nèk te krōken; én(e) è krég op t éṇe en stik in zèn(e) krōh gelék nen ān Polak; mor è en(e) waz toh ni(t) van zèn bèreken, én(e) è wist giıi gūd wa(d) da(d) (d)en dé.

Da(d) waz mè gūd; mor as (d)en na lang' genuh gedronken oé, begost zènen beiř te dạ'sen; è zéṭen zèn(e) pène op t vīr, én(e) è lapten (d)er nen guȷen poléper ḍiıh in. Nā begost den kuk te kasen én(e) 't rūk zy vriṇelèk as 's nūne(n)s on de kéḷervẹ'(è)ster van en roék oés.

Awé, da(d) waz na gūd; Jān zènen kuk waz lang'st den iınen kan't shuyn broén gebaken, én(e) è

---

gegeven had, trok Jan tegen den avond met zijne provisie 't huis in.

Als 't nu vier uren geslagen had, droeg hij zijn hout en zijnen pot met deeg in eene kamer op de eerste *étage*, waar dat nog eene tafel stond met twee stoelen.

Hij begon dan een vuur te maken gelijk om 't huis af te branden, en daarnevens zette hij zijnen pot om den deeg te doen gaan.

Terwijl dat de deeg nu aan 't gaan was, begon Jan de flesschen eene voor eene den nek te kraken, en hij kreeg op 't einde een stuk in zijnen kraag gelijk een oude

hegévın oé, trok Jān tégen² dn ōvet mé sèm² provize t oéz in.

As t na vīr īre geslégın oé, dréh en zèn āt ę zène pot mé tiıg i n̄ kōmer ob d iıste stoze, wor da nog en² tōfil ston²t mé twiı stūln.

è begos tor e vīr te mōke gelèk om t 'oéz af te brañ, én² dornéve sétn è zène pot om dn diıh dun² te goın.

Tswoèlez da tn diıh na on t hǫı waz, begos Jān de flèsn i̧ı vér iın² de nèk te krōken; én è krég op t én e stik i̧' zèn krō helèk nen ā Polak; mor ę(è) was toh ni fa zèm² bèreken, én è wis hiıi gūt wa ta tn dé.

Da was mè gūt; mor as e na lank henu hedronkın oé, bego sènem² beiṙ te dą'sen; 'è zéte zèm² pèn op t fīr én è laptn der ne guje polépır diıg in. Nā begos te kuk te kasn; én² t rūk sy vrinelèk a s nūnez on² de kélervę'(è)stır van e roèk oés.

Awé, da was na gūt; Ją' zène kuk was lanks ten iıne kan²t shuym² (1) broén (2) gebaken, én è

Polak. Maar hij en was toch niet van zijn berdeken, en hij wist geheel goed wat dat hij deed.

Dat was mij goed; maar als hij nu lang genoeg gedronken had, begon zijn beer te dansen; hij zette zijne pan op 't vuur, en hij lapte er een goeden pollepel deeg in. Nu begon de koek te kissen en 't rook zoo vriendelijk als 's noens aan de keldervenster van een rijk huis.

Ehwel! dat was nu goed; Jan zijn koek was langs den eenen kant schoon bruin gebakken, en hij

(1) Of **shuyn,** met eene kleine pause.
(2) Of **brǫé.**

ruḍen ém omuyh in de shā om ém om te kiıren.

Mo gelėk (d)en na wér op t vīr ston't, vald (d)er mė op iınen kiıṙ īt oét de shā; én(e) pėrdaf! in zėn(e) pėne, én(e) den kuk in de as(h)en . . . .

. . . .

. . . .

īderen kiıṙ da(d) Jān nen kuk oét de pėne wiḷden paken, vīl (d)er t iın of t an'der mẹ's̩(h)enbiın in, én(e) da(d) dīrden totda(d) (d)er op t léste en doṣuyd in vīl.

Jān di shūt mė in en(e) Frą's(h)e koleıre, én(e) ė ruḍen t doṣuyd zy vėr as 't vlīgen wā. Nā begost (d)en grést te baken, én(e) ė oé al en(e) shūtel vol kuken op de tōfel gezéṭ om te gon éten.

As (d)en na gūd on tōfel zat, én(e) gesmōkelėk on t knabelen én(e) on t zoégen waz, uyrden ė op iınen kiıṙ nen slah. — Jān téḷḍen, én(e) 't was twėlef īren.

Mor Jān éft zėn(e) uygen op, én(e) ė zīt dor in den uk, wor da(d) (d)en de biınen geruḍ oé, en liılek geromte stoın . . . .

. . . .

---

gooide hem omhoog in de schouw om hem te doen keeren.

Maar gelijk hij nu weer op 't vuur stond, valt er mij op eenen keer iets uit de schouw, en pardaf! in zijne pan, en de koek in de asschen . . . . . .

. . . .

. . . .

Iederen keer dat Jan eenen koek uit de pan wilde pakken, viel er 't een of 't ander menschenbeen in; en dat duurde totdat er op 't laatst een doodshoofd in viel.

Jan die schoot mij in eene Fransche *colère*, en hij

rudn ém omuyg in' de shā om ém om te kiırın.

Mo gelėk e na wér op t fīr ston't, val (1) ter mė op iine kiiṙ īt oé te shā, ém' pėrdaf! ị' zėm' pėn, én' de kuk in' d ashen . . . .

. . . . .

. . . . .

īdre kiiṙ da Jā ne kuk oé te pėne wilde pake, vīl dır tiın of t an'der mę'sem'biın in, én' da tīrdn tota tır op t lést en' dosuyt in vīl.

Jān' di shūt mė in ę Frą'se koleır, én ė rudn tosuyt sy vėr as t flīge wā. Nā begos ten grés te baken, én ė oé al ị' shūtel vol kuken ob de tōfıl gezét om te gon étn.

As e na gūt on' tōfıl zat, én gesmōkelėk on' t knaw'ln én on' t soége was, uyrdn ė op iine kiiṙ ne slah. — Jān' téldn, én' t was twėlev īren.

Mor Jān éf sén uygın op, én ė zī tor in' dn uk, wor da tn de biıne gerud oé, e liılek geromte stoın.

. . . . .

. . . . .

---

gooide 't doodshoofd zoo ver als 't vliegen wou. Nu begon hij gerust te bakken, en hij had al eene schotel vol koeken op de tafel gezet om te gaan eten.

Als hij nu goed aan tafel zat, en gesmakelijk aan 't knabbelen en aan 't zuigen was, hoorde hij op eenen keer eenen slag. — Jan telde, en 't was twaalf ure.

Maar Jan heft zijne oogen op, en hij ziet daar in den hoek, waar dat hij de beenen gegooid had, een leelijk geraamte staan. . . . .

. . . .

---

(1) Of **fal**, zonder pause.

Komd e van God, sprékt; komd e van den dujvel, vertrèkt! rīp Jān. Mor den giist blév stoın, én(e) è en(e) dé ni(t) as tiiken dūn mé(d) zèn(e) vineren, da(d) Jān bè ém most komen. Mor Jān gonk vurs mé(d) éten, én(e) è en(e) zag nor t spūk nimer om.

. . . . .

. . . . .

Nā wird Jān vèr gūd koıd; è wilden den giist vastpaken, én(e) op den gron'd sloın; moir da(d) en(e) gink ni(t) mé; wan't as (d)en manden da(d) (d)en ém vast oé, en(e) vulden è nimen'dālen.

Past op, rīp (d)en, da(d) dīrd na al lang' genuh; ge kénd mor ī's agā zégen wa(d) da(d) ge van moè mud èmen. Worom komd e gè īr rize mōken, èn? 'k en(e) ém ekik mé(d) ā of mé(d) a famile gin(e) afeiren. Lot mè tèn grést, én(e) god oın.

Mor de giist en(e) dé nī(t) as winken én(e) nor de dér woèzen.

Op t éne pakten Jān zènen kan'deleir, en(e) zoè tégen den giist : Ala, lot zīn wa(d) da(d) ge mud émen. Goıd véren op, ık zal a volgen.

Komt ge van God, spreekt! Komt ge van den duivel, vertrekt! riep Jan. Maar de geest bleef staan, en hij deed niets als teeken doen met zijne vingeren, dat Jan bij hem moest komen. Maar Jan ging voort met eten, en hij en zag naar 't spook niet meer om. . . . .

. . . .

. . . .

Nu werd Jan voor goed kwaad; hij wilde den geest vastpakken, en op den grond slaan; maar dat en ging niet meê; want als hij meende dat hij hem vast had, en voelde hij niets.

Komd e va got, sprèkt; komd e van' dn dujvıl, vertrèkt! rīp Jān. Mor de giızd bléf stoın, én èn' dé ni as tıken' dūn mé sèn vinırın' da Jām' bè é mos kom̄. Mor Ją' gonk furs mé étn, én ę'(è) zah nor t spūk nimır om . . . .

. . . . .

. . . . .

Nā wirt Ją vér gū koıt; è wildn de giıst faspakın én ob de gron't sloın, moiṙ dan gink ni mé; wan't as en mandn da tn ém vast oé, en vuldn è nimen'dāln.

Pas op, rīp m, da tīr na a lank henuh; ge kén mor į'z agā zége wa ta he va moè mud ém̄. Worom komd e gè ī rize mōken, èn? k en ém ekik mé ā of mé a famile gin afeırın. Lot mè tę' (è) grést, ę' god oın.

Mor de giıst en' dé nī as winkın é nor de dér woèzın.

Op t éne pakte Ją' zène kan'deleiṙ, ę' zoè tégen' de giıst : Ala! lot sīn wa ta he mud ém̄. Goı férn op, ık sal a volgen.

Past op, riep hij, dat duurt nu al lang genoeg; ge kunt maar eens algauw zeggen wat dat ge van mij moet hebben. Waarom komt ge hier ruzie maken, he? 'k en heb ik met u of met uwe familie geene *affaires*. Laat me dan gerust, en gaat aan (d. i. weg).

Maar de geest en deed niets als wenken, en naar de deur wijzen.

Op 't einde pakte Jan zijnen kandelaar, en zei tegen den geest : allons! laat zien wat dat ge moet hebben. Gaat voorop, ik zal u volgen.

't Spūk dé de dér ūpen, én(e) wéz nor beneın; mor Jān waz vél slimer én(e) è zoè altèd : goıd zélf véren; wan't oé (d)en (d)en oè den iısten gegoın, t spūk oé ém giıl zéker den nèk gebrūken.

Ten lanen lésten kwam'pen ze toh beneın, in den gang², én(e) doıṙ lag nen zèrk mé(d) nen oèzeren ring², di (d)er vast in waz. t Spūk wéz on Jān, da(d) (d)en diın zèrk most opéfen. Mor Jān di begost te lahen : jān! zoè (d)en (d)en, ge āvd mè zéker vér den zot. As ge gè giınen mékanik in anen zak en(e) éḍ, zéȷ e gè noh al lang² mégen ron'dluypen; éft gè zélf den stiın op, wan't ik en(e) kān da(d) ni(t). Den giıst éftegen den stiın op, én(e) doron'der waz (d)er nen gruyten pit, worda(d) droè gruyte oèzeren poten in ston'ten, vol mé(d) gāgéḷḍ.

Wél, gè vīzen potriot, rīp Jān, ge sprékt lèk Vloms(h). Nā beginemen malkan'deren te verstoın. Frą's(h) kān ık toh uyk zéȷ e, wan't 'k ém voèf joıṙ gediṇḍ — én(e) vī van Napūleȷon! Ja, 'k zīn al īt blinken da(d) noèh trèkt op stiken van twiṇteh fran.

't Spook deed de deur open, en wees naar beneden; maar Jan was veel slimmer, en zei altijd : gaat zelf vóor; want hadde hij de eerste gegaan, 't spook hadde hem geheel zeker den nek gebroken.

Ten langen laatste kwamen ze toch beneden in den gang, en daar lag een zerk met eenen ijzeren ring, die er vast in was. 't Spook wees aan Jan, dat hij dien zerk moest opheffen. Maar Jan die begon te lachen : ja, zei hij, ge houdt mij waarschijnlijk voor den zot. Als ge geen *mekaniek* in uwen zak en hebt, zult ge nog al lang mogen wachten, want ik en kan dat niet. De geest hefte den steen op, en daaronder was er een

t Spūg' dé de dér ūpın, ę wés nor benein; mor Ją was fél slimır, én è zoè altèt : go sèl férın; wan't oéñ oé dn ıiste gegoın, t spūk oé ém giıi zékır de nék hebrūkn.

Te lane léste kwam'pe ze tog benein in' de gank, én' doır lah ne zèrk mé nen oèzıre rink, di tır (1) vast i was. t Spūk wéz o Jān, da tn diı zèrk most opéfen. Mor Ją' di begos te lahın : ją'! zoèñ, g āf mè zékır vér de zot. As he gè giıne mékanik in ane zak en ét, zéj e gè nog a lank mége ron'tluypm; éf hè zélv de stiın op, wan't ik n ką da ni. De giıst éftegen' de stiın op, én' doron'der was er (2) ne gruyte pit, worda troè gruyt oèzıre potn i ston'tn, vol mé hāgélt.

Wél, gè vīze potriot! rīp Jān, ge sprék lèk floms. Nā begineme makan'dıren' te verstoın. Frą's kān ık tog uyk séj e, wan't k ém voèf joır gedint — én vī va Napūlejon! Ja, k sīn al īt blinken' da noèh trèkt op stike van' twinteh fran.

---

groote put, waar dat drie groote ijzeren potten in stonden vol met gouden geld.

Wel, gij vieze (in den zin van *grappig, aardig*) patriot, ge spreekt gelijk Vlaamsch (d. i. ik hoor dat gij Vl. spr.). Nu beginnen we malkander te verstaan. Fransch kan (d. i. ken) ik toch ook, zulle, want ik heb vijf jaar gediend, en vivat (opgevat alsof **vī** eene interjectie ware) Napoleon! Ja, 'k zie al iets blinken, dat zeer trekt op stukken van twintig frank.

---

(1) Van een pseudo-**di(d)** (naar **da(d)** + **der**; zie bl. 129.

(2) Of **was ter**.

Den giist olden de droè poten géld di (d)en wéhgestūken oé iirda(d) (d)en duyd waz.

Da(d) zèn droè poten géld di 'k wéhgestūken oé iirda(d) 'k duyd waz, zoè (d)en (d)en.

Iirda(d) ge duyd woird! rīp Jān giil verwon'derd. Zèd e gè duyd? Da(d) en(e) zoj e ni(t) zégen; 'k geluyv da(d) ge mè īt opdroéd.

Mor de giist en(e) loèsterden dor ni(t) noir, én(e) è zoè : 'k ém in de éle zy lang' muten branen tot da(d) di poten gevonen wiren, — én(e) goé éd mè na oét de éle verlost.

ém ekik a oét de éle verlost? rīp Jān. 't Spat mè noèh. Ge zèd nen shuynen jonen. 'k Za mor zwoègen, wan't mèn blūd kukt āl.

Nā en(e) bran ik ni(t) miir, zoè den giist. Ala, doir és mèn(e) an'd; vuld (d)er oin, 't és kād.

Bedankt van a gūdèd, zoè Jān, āvd a pikelen mor stilekę(n)s toés. Zy léter kom'plemén'ten as mégelèk. ik kén a, vugel, ge zèd den dujvel te plat, goè.

Zī, zoè t spūk, van di droè poten gād verzūk ik a van (d)er iinen on den èrimen te géven,

---

De geest haalde de drie potten geld die hij weggestoken had, eerdat hij dood was.

Dat zijn drie potten geld, die ik weggestoken had, eerdat ik dood was, zei hij.

Eerdat ge dood waart! riep Jan geheel verwonderd. Zijt ge dood? Dat en zou je niet zeggen; ik geloof dat ge mij iets opdraait.

Maar de geest en luisterde daar niet naar, en hij zei : 'k heb in de hel zoolang moeten branden, totdat die potten gevonden werden, — en gij hebt mij uit de hel verlost.

De giist oldn de droè pote gél ti tn wéhestūkın oé, iırda tn duyt was.

Da sèn' droè pote gél ti k wéhestūkın oé, iır da g' duyt wa, soèn.

Iırda he duyt woırt! rīp Jān giıl verwon'dırt. Zèd e gè duyt? Dad en (1) zoj e ni ségen; k heluyv da he mè īt obdroét.

Mor de giist en loésterdn dor ni noır, én è zoè : k ém in' d éle zy lank mutım' brañ tota ti pote gevone wirın — én goè ét mè na oé t éle verlost.

ém ekik a oé t éle verlost? rīp Jān. t Spat mè noèh. Ge zè ne shuyne jonın. k Sa mor zwoègın, wan't mèm' blūt kukt āl.

Nā m' bran ık ni miır, zoè de giist. Ala, doır és mèn an't; vul tır oın, t és kāt.

Bedank fan a gūtèt, soè Jān, āvd a pikele mor stilekes toés. Zy léter kom'plemén'ten as mégılek. ı kén a, vugıl, ge zè tn dujvıl te plat, hoè.

Zī, zoè t spūk, van' di droè pote gāt ferzūk ık a van' dır iıñ on' den èrımın' te gévın,

---

Heb ik u uit de hel verlost! riep Jan. 't Spijt me zeer. Ge zijt een schoone jongen! 'k Zal maar zwijgen, want mijn bloed kookt al.

Nu en brand ik niet meer, zei de geest. Allons, daar is mijne hand; voelt eraan, zij is koud.

Bedankt van uwe goedheid, zei Jan, houdt uwe pikkelen maar stillekens thuis. Zoo luttel komplimenten als mogelijk. Ik ken u, vogel, ge zijt den duivel te plat (slim), gij.

Zie, zei 't spook, van die drie potten goud verzoek ik u van er eenen aan den arme te geven,

---

(1) Of **da ın.**

ınen on de kèrk, om mésen te dūn vér mèn(e) zīl, én(e)....

ōla, rīp Jān, ge éḍ (d)er de kom'plemén'ten van. Bèn ıkik anen knèht? Ge mokt dor en(e) shuyne rékening'; én(e) wa(d) zol ıkik tèn èmen? Nū, mor as (d)er ewa(d) drinkgéḷḍ ūvershiṭ, tèn za 'k ıt dūn. Ge zèd gè toh roèk genuh al és't da(d) ge zy slèht geklid lypt, én(e) tèn noh in den winṭẹr. — Awé, wa(d) zégd e?

Den dèrden pot, zoè den gūst, és vér ā.

Vér moè, rīp Jān, mé(d) blaṣhap; wél ẓūmenisen toh! 'k wèr (d)er zot van. Komd īr, 'k zal a ị'ṣ kisen op a puẓeloènen kōken.

én(e) Jān spronk op van plezīr; mor a stroèkelden én(e) zèn liht waz oét. 't Slég ẓist ūn īren.

Nā zat Jān in den donkeren.

Piṭen de duyd, rīp (d)en zy èrt as (d)en mor en(e) kost, wor zèd e? è, spuksken līf! komd i'ṣ īr; ém ekik ā oét de éle verlost, ge mégd gè moè uyk wél oét dézen pit verlosen.

Mor t spūk waz wéh.

---

eenen aan de kerk om missen te doen voor mijne ziel, en....

Hola, riep Jan, ge hebt er de komplimenten van. Ben ik uw knecht? Ge maakt daar eene schoone rekening; en wat zou ik kan hebben? Neen, maar als er wat drinkgeld overschiet, dan zal ik het doen. Ge zijt gij toch rijk genoeg al is het dat ge zoo slecht gekleed loopt, en dan nog in den winter. Ehwel! wat zegt ge?

De derde pot, zei de geest, is voor u.

Voor mij, riep Jan, met blijdschap; wel jemenie toch!

iun on² de kèrk o mésın² te dūn vér mèn zīl, én....

ōla, rīp Jān, g é tır de kom²plemén²te van. Bèn ıkik ane knèht? Ge mok tor ın shuyn rékenink; én wa sol ıkik tèn ém? Nū, mor as tır ewa trinkhélt ūvırshit, tèn za k ı tūn. Ge zè hè toh roèk henuh, al és ta he zy slè heklit lypt, én² tè nog in² de wintır. — Awé, wa ségd e?

Den² dèrde pot, soè de gūst, és fér ā.

Vér moè, rīp Jān, vol blashap, wél zımenisen² toh! k wèr ·dır zot fan. Kom īr, k sal a ī²s kisn op a puzeloène kōkın.

én Jān spronk op fa plezīr; mor a stroékeldn e¹ zè liht waz oét. t Sléh sist iun īrın.

Nā zat Jān in² dn donkırın.

Pitn de dūyt, rīpm, zy èrt as en mor ın kost, wor zéd e? è, spukske līf! kom ī²z īr; ém ekik ā oé t éle verlost, ge mé hè moè uyk wél oé téze pit ferlosn.

Mor t spūk was wéh.

---

ik word er zot van. Komt hier, 'k zal u eens kussen op uwe porceleinen kaken.

En Jan sprong op van plezier; maar hij struikelde, en zijn licht was uit. 't Sloeg juist een ure.

Nu zat Jan in het donker.

Pietje de dood, riep hij zoo hard als hij maar en kon, waar zijt ge? he, spooksken lief, komt eens hier, heb ik u uit de hel verlost, ge moogt gij mij ook wel uit dezen put verlossen.

Maar 't spook was weg.

Jān di krūp tèn mé(d) vél mujte oét den pit, én(e) ropten zèn(e) keıs op.

è gonk ém en béten wèrımen, én(e) as (d)en noh twiı flès(h)en woèn oétgedronken oé, vil (d)en in t slōp.

ts an'derdōhs dé Jān tgén da(d) den giıst ém gezèd oé. A gav nen pot on den èrımen, nen pot on de kèrk, én(e) è īl nen pot vér ém.

én(e) Jān wunden in en gruyt oés, én(e) è īl kus èn(e) peırd, én(e) è slīp op en flūren béde, én(e) è dronk woèn, én(e) è gonk ale dōgen nor de èrbèrh; én(e) dor kwam'p en vèrken mé(d) nen lanen snoét, én(e) mèn verozeken és oét.

Jan, die kroop dan met veel moeite uit den put, en raapte zijne kaars op.

Hij ging hem (d. i. zich) een beetje warmen, en als hij nog twee flesschen wijn uîtgedronken had, viel hij in slaap.

's Anderdaags deed Jan hetgeen dat de geest hem gezeid had. Hij gaf eenen pot aan den arme, eenen pot aan de kerk, en hij hield eenen pot voor hem (zich).

Jān² di krūp tė mé fél mujt oé te pit, én roptn zèn keız op.

è gonk ém̄ bète wèrımen, én as e noh twii flèse woèn oéthedronkın oé, vīl n in² t slōp.

ts an²derdōgz dé Jān thén da te giıst ém gezèd oé. A gaf ne pot on² dn èrımen, ne pot on² de kèrk, én è īl ne pot fér ém.

én Jān wundn in e gruyt oés, én è īl kuz ém² peırt, én è slīp op e flūrım² béde, én è dronk woèn, én è gonk ale dōge nor d èrbèrh; én² do kwam'p e vèrke mé ne lane snoét, é mè verozeken éz oét.

En Jan woonde in een groot huis, en hij hield koets en paard, en hij sliep op een fluweelen bed, en hij dronk wijn, en hij ging alle dagen naar de herberg; en daar kwam een varken met eenen langen snuit, en mijn verhaalselken is uit.

AANHANGSEL.

I.

MECHANISCHE ONTLEDING VAN (a) n[2] EN ą[1].

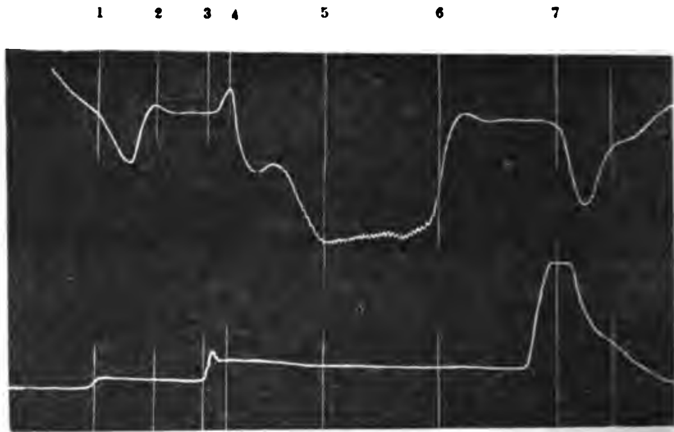
Vóór dentalen ondergaat **n** veranderingen die eerst met het oor waargenomen, dan ook door de met ROUSSELOT's phonetische toestellen genomen proeven, zijn gebleken juist te zijn. Dezelfde proeve is toegepast op een aantal andere phonetische verschijnsels. Deze proefnemingen zijn nochtans niet volledig genoeg geweest, om medegedeeld te worden in deze studie, die overigens het dialect uit een ander oogpunt behandelt. Het volgende specimen is eene uitzondering : het daarin ontlede verschijnsel is eenvoudig, klaar en tevens scherp omlijnd; het kan een denkbeeld geven van de uitkomsten tot welke de mechanische proefnemingen in de dialectologie kunnen leiden.

Ter vergelijkende ontleding van **n** vóor **t** en **s** hebben wij tot voorbeelden genomen **kan**[2]**t** *kant* en **ką**[1]**s** *kans.* Het eene komt geheel en al met het andere overeen; alleen de slotconsonant, die telkens de uitspraak der **n** eigenaardig wijzigt, is verschillend.

Uit de volgende ontleding zal blijken dat **an**[2] en **ą**[1] uit verscheidene elementen zijn samengesteld. In **kan**[2]**t** is **n** nog hoorbaar; in **ką**[1]**s** daarentegen verdwijnt **n**, behoudens zeldzame gevallen, waarin zij zich zeer zwak laat hooren. In de beide voorbeelden schijnt **n** uit te sterven, en vervangen te worden door eene verlengde neusvocaal. Wellicht zou ze reeds verdwenen zijn, ware het niet dat de schrijftaal deze ontwikkeling in den weg stond.

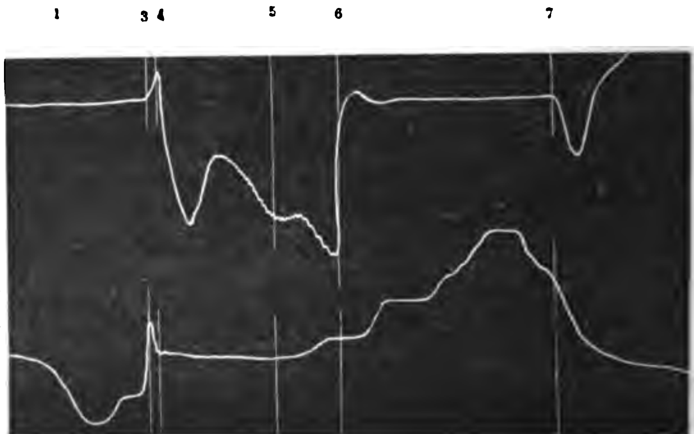
In de volgende figuren wordt de mondademing aangewezen door de onderste lijn; de neusademing, door

FIG. 1.

k . . . . an^{2} . . . . t.

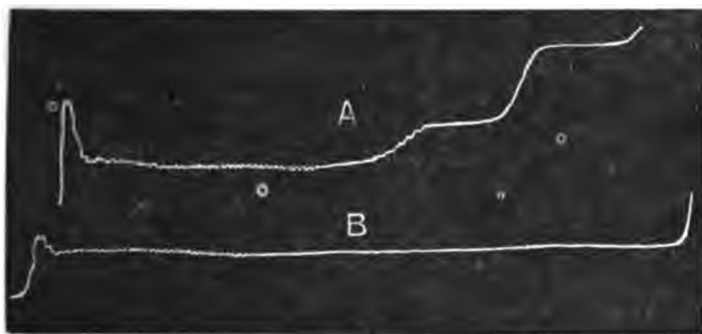
FIG. 2.

k . . . . ą^{1} . . . . s.

de bovenste. De trillingen der beide lijnen geven de trillingen der stembanden weer; op de benedenlijnen zijn deze trillingen niet overal met het bloote oog zichtbaar. De 3de figuur bevat een gedeelte derzelfde benedenlijnen, maar dubbel vergroot, zoodat de bedoelde trillingen zonder vergrootglas kunnen waargenomen worden. — De horizontale lijnen zijn afgedeeld door loodlijnen, die dienen om de opeenvolgende stadiën van het verschijnsel te bepalen. — Het dalen der mondlijn duidt de inademing aan, terwijl het klimmen de uitademing beteekent. Voor den neus is het omgekeerd : het

FIG. 3 (1).

dalen der lijn beteekent uitademing; het klimmen, inademing. Dit verschil is eenvoudig toe te schrijven aan de plaatsing der toestellen.

Van 1 tot 3 duiden de lijnen de voorbereiding der **k** aan, die daarin bestaat, dat de organen zich schikken om de ontploffing voort te brengen. De lagere plaats, die de mondlijn in de 2de figuur inneemt, geeft eene zwakke inademing te kennen, die men niet waarneemt in **kan't** (FIG. **1**). Fig. **1** duidt eene zwakke uitademing door den neus aan. De afwijking van de mondlijn veroorzaakt door de voor-

(1) **A** is de mondlijn van Fig. **2**; **B** die van Fig **1**.

bereiding der **k** blijft voortduren ten gevolge der traagheid van het in werking zijnde vlies. (Vgl. het behoud der rechte lijn voor **n't**, FIG. **1**.)

Van 3 tot 4 heeft men de ontploffing der **k**, tegelijk met de vocaal. M. ROUSSELOT maakt mij opmerkzaam op het verschil van onze **k** met de Duitsche, en op hare overeenkomst met de Fransche. Dit deel der vocaal behoort uitsluitend tot den mond. Het zachte gehemelte, verre van eene zekere uitademing door te laten, sluit integendeel veel vaster, om zich als het ware samen te trekken, ter voorkoming van elke uitademing, (FIG. **1** en **2**). Wij hebben hier dus eene zeer korte mond-**a**.

Tusschen 4 en 5 komt de nasale **a**; de uitademing door den neus heeft de overhand; nochtans zijn de mondtrillingen duidelijk afgeteekend.

Van 5 tot 6, (FIG. **1**), heeft de uitademing geheel en al door den neus plaats; de mondholte blijft afgesloten, en de mondtrillingen blijven achterwege; wij staan vóor de vorming der **n**. In fig. **2** integendeel zijn deze trillingen tamelijk wijd (in den beginne zijn ze eenigermate zwak; misschien is hierin eene minimale overgangs-**n** te zien). De mond blijft geopend in afwachting van de volgende **s**; integendeel verlangt de **t**, in fig. **1**, de sluiting van den mond; vandaar het behoud der **n**.

Van 6 tot 7, (FIG. **1**), voorbereiding en uitspraak der **t**; FIG. **2**, uitspraak der **s**. Na 7 loopt het verschijnsel ten einde, en herneemt de ademhaling door den neus haren gewonen gang.

De groep **an'** van **kan't** stelt dus voor : eene zeer korte mond-**a** + eene nasale **a** + **n**; het teeken **ą'** uit **ką's** bevat eene zeer korte mond-**a** + eene nasale **a** + eene minimale **n** (?) + eene versterkte nasale **a**.

II.

GRONDBEGINSELEN ONZER SPELLING.

Onze spelling is phonetisch, en streeft naar eene adæquate verzinnebeelding der taalgeluiden. In de keus der aangenomen klankteekens hebben wij getracht : 1° ons zoo dicht mogelijk bij het Nl. aan te sluiten. De taalgeleerden zullen het, hopen wij, niet euvel duiden : de behandelde stoffen zijn uit hare natuur van zoo neteligen aard, dat niemand verlangt andere moeilijkheden, zonder echt wetenschappelijk nut, op zijnen weg te vinden; 2° eene reeks van gelijksoortige teekens samen te stellen, die het aesthetisch gevoelen niet krenken.

Het beginsel der phonetische spelling zou zeer eenvoudig zijn, en met het grootste gemak kunnen toegepast worden, indien de slotklanken niet verschillende Sandhiwijzigingen moesten ondergaan. Hoe zal men de woorden schrijven, die in het Nl. *lief*, *zaag*, *geeft*, *wed* gespeld, maar die beurtelings met *f ch ft t* of *v g vd d* worden uitgesproken? Hier moet naar een ander beginsel omgezien worden.

De conventioneele spelling van het Nl. is niet consequent, en kon dus niet aangenomen worden. Overigens moest de spelling der slotklanken overeenstemmen met het Sandhi-stelsel, dat in het V^de^ Hoofdstuk uiteengezet is.

Wie van Sandhi-wijzigingen spreekt, veronderstelt natuurlijk normale slotklanken, die de bedoelde veranderingen ondergaan. Ongetwijfeld zijn het deze normale slotklanken, die uit den aard der zaak de voorkeur in de spelling verdienen.

Hetgeen nu volgt is eene poging om den normaalvorm der woorden, zoo rationeel mogelijk, vast te stellen.

In de ww. is de normaalvorm — wat de eind-consonanten betreft — de infinitief, zonder den uitgang-**en** : b. v. in *leven* komt de klankengroep *leev* voor in den infinitief en in de tijden die ermeê samengesteld worden; in den 1sten en 3den p. pl. van den indic. praes.; in het praeter., dat *leevde* uitgesproken wordt; *leef* wordt slechts gehoord in *leef*, *leeft*, *geleefd*, als deze woorden *in pausa* staan of door eenen consonant — **b d** uitgezonderd — gevolgd worden. Voegt daarbij dat de infinitief, uit ideologisch oogpunt beschouwd, alle andere vormen beheerscht; gelijk het abstracte denkbeeld, de concrete denkbeelden, die het in zich sluit. Wij kunnen dus gerust aannemen — alhoewel totnogtoe de zaak niet proefondervindelijk kan nagegaan worden, — dat *leev* het klankbeeld is dat in de hersens de andere beheerscht en onderling verbindt.

De verhoudingen zijn dezelfde in de sterke ww. : *geven*, *gaf* (*gav* en *gaf* uitgesproken), *gegeven*, enz. hebben als hoofdvorm *g-v*, den taalwortel, waarvan de normale eindklank *v* is.

In de subst. is de singularis, ideologisch beschouwd, de hoofdvorm : de eenheid ligt alle getallen ten gronde; de sing. is ook het meest in gebruik, en moet dus als normaalvorm gelden. In de adj. drukt de onverbogen vorm, die als attribuut gebruikt wordt, het abstracte denkbeeld uit; het denkbeeld wordt concreet en het woord verbogen, zoodra het met een subst. verbonden wordt.

Hierom worden de Nl. woorden *roos*, *hoog*, *braaf* met *s h f* geschreven. Deze klanken worden weliswaar *z g v* uitgesproken vóór vocalen en vóór *b*; maar *in pausa* en vóór alle andere consonanten, d. w. z. in verreweg de meeste gevallen, luiden ze *s h f*. In het meervoud ver-

anderen *h s f* in *g ʒ v*, volgens **41, B.** Deze verandering heeft niet plaats na korten klinker; de **41, B,** aangegeven Sandhi-wet moet in dien zin beperkt worden. De historische reden dier uitzondering is genoegzaam bekend. Hierbij merke de lezer op, dat onze Sandhitheorie eene beschrijving is van den tegenwoordigen toestand des dialects, en met de historische wording dier verschijnsels geene rekening houdt. De nomina op **d**, (op **b** bestaan er geen), worden integendeel met **d** geschreven, alhoewel de uitspraak *in pausa* en vóór consonanten uitgenomen **b, t** is. Hier is ongetwijfeld de etymologische auslaut ook de normale in het spraakbewustzijn; anders zou **t** behouden blijven in de verbogen vormen, terwijl *brood*, *rood*, enz. nu altijd *broo(d)en*, *roo(d)en* opleveren. Die op **g²**, welke **k** uitgesproken wordt behalve vóór **b** en **d**, worden op dezelfde wijze gespeld; in den pluralis valt **g²**, evenals **d**, weg. Men merkt nochtans, dat er eene neiging bestaat, om de **t**-vormen als de normale aan te zien : een treffend bewijs hiervan zijn woorden gelijk *lid*, *blond* die nu **lét léten, blon²t blon²ten** geworden zijn.

Kortom, als normaalvorm wordt aangenomen : 1° in de ww., de infinitief, min den uitgang-**en**; 2° in de nomina, de onverbogen vorm. In de nomina die op eenen spirant uitgaan, wordt de stemlooze uitspraak als de normale behandeld; die welke op een explosief, namelijk **d**, uitgaan, hebben dezen als normalen slotconsonant.

De wijzigingen, door den Sandhi aan de aldus vastgestelde normaalvormen aangebracht, worden niet uitgedrukt in den uitwendigen Sandhi, noch in den Sandhi der composita en der derivata, die identisch is met den uitwendigen S. In de woorden nochtans, waarin de bestanddeelen der samenstelling of afleiding ineengesmolten en verminkt zijn, wordt de phonetische spelling aangewend. — Integendeel worden de wijzigingen, die door de

uitgangen der flexie ontstaan, door de spelling weergegeven. Hier bestaat het bezwaar niet, den lezer in de war te brengen, met een en hetzelfde woord, nu eens zoo, dan eens anders, te schrijven; overigens konden de taalvormen op andere wijze niet duidelijk vôor oogen gesteld worden. Nochtans worden de klanken, die in de uitspraak der verborgen vormen wegblijven, tusschen haakjes bijbehouden.

De haakjes worden aldus gebruikt : 1° voor de klanken van den normaalvorm, die in de flexie wegvallen : b. v. **tiiken** *teeken*, plur. **tiike(n)s**; ook enkele malen omgekeerd, b. v. **ōve(n)d** *avond*, plur. **ōven(d)en** (ook **ōvedn** + vocaal-anlaut); 2° de klanken die zelden of nooit uitgesproken worden, maar nochtans hunne Sandhi-werking blijven uitoefenen; 3° de **h**, van den groep **s(h)** die in de verlengde vormen, b. v. **vis(h)en** langzamerhand verdwijnt, en tegenwoordig naar willekeur uitgesproken of weggelaten wordt. De spiritus asper die soms nog Sandhi-werking achtergelaten heeft, wordt door (ʿ) uitgedrukt.

Wat de Sandhi-wijzigingen van den inlaut aangaat : hier stemt het spraakgevoel overeen met de historische gegevens. Gevallen waarin eene Sandhi-wijziging van den inlaut de normaalvorm geworden is, zijn mij onbekend. Misschien mag hier nochtans het uitgangspunt gezocht worden van **tèrven** (met anlaut-**t** > **d**); zie bl. 54. De drijvende oorzaak die deze wijzigingen behouden heeft, is echter eene mimetische beweging der spraakorganen, die zich ook geldend maakt in **ṭup** *top*, dat verder **tjup**, **tṣup** en **ṣup** wordt; in **ḍom'pelen djom'pelen** enz.

Hoe eenvoudig ook deze grondregels mogen schijnen, toch is de toepassing ervan dikwijls met allerlei moeilijkheden verbonden. Somtijds doen ze schrijfwijzen ontstaan, die op den eersten oogslag bevreemden, b. v. het pron.

somege *sommige*, dat geen onverbogen vorm heeft, en het afgeleide **somegste**, tegenover **méneh** *menig*. Elders, in alleenstaande gevallen, bijzonderlijk in de spelling der indeclinabilia, is het niet mogelijk geweest alle willekeur te vermijden.

Het aangenomen spellingsstelsel is mij slechts ten volle klaar geworden, nadat ik het V[de] Hoofdstuk, over den Sandhi, onder het drukken — voor de vierde maal — omgewerkt had. Hieraan is het te wijten, dat in het eerste deel menige orthographische afwijkingen voorkomen. Zelfs in de *Vormleer* is nu en dan een woord inconsequent geschreven.

De lezer zal, hopen wij, de moeilijkheden van allen aard, die zich in dit werk opeenhoopen, in aanmerking nemen, en deze vergissingen welwillend over het hoofd zien. In de *Woordenlijst* worden ze overigens verbeterd.

De WOORDENLIJST bevat :

1° Al de woorden die in het werk besproken zijn; voor de subst. wordt de sing.; voor de ww., de infinitief aangegeven.

2° Daarenboven al de woorden, die in FRANCK'S *Etymologisch Woordenboek* behandeld worden, en die in dit werk niet ter sprake komen.

De later volgende monographieën zullen insgelijks die woorden bevatten, en aldus van lieverlede de dialectische opzoekingen voor de studie van den algemeenen taalschat dienstbaar maken.

3° Als toegave, eenige dialectische woorden, die ons het eerst voor den geest kwamen.

WOORDENLIJST.

N. B. 1. Het geslacht wordt slechts aangegeven als het dialect met het Nl. niet overeenstemt.
2. De cijfers duiden de bladzijden aan.
3. Theoretische vormen en woorden, die niet tot de algemeene taal behooren, worden met een sterretje aangeduid.
4. De Nl. vorm beantwoorden niet altijd, in phonetisch opzicht, volkomen aan den Aalst. vorm.

Aalbes **oılbés**.
Aalmoes **almūs**.
Aalst **Olst**, 10, 183.
Aambeeld **oıvéld** (m.); vgl. Eng. *anvil*, *enz*.
Aan **oın**, *enz*.
Aangaan **oıgoın** *heengaan*, 8.
Aangenaam **oıgenom** *of* **-nōm**.
Aanranden **oıranen**; *het 1ste deel der vier voorgaande woorden luidt nog somtijds* **ǫı**.
Aanvaarden **ǫveıren**, *zelden* **on-**.
Aap **ōp**.
-Aar **-eır**, *enz*., 106, 120.
Aard **oırd**, *enz*.; vgl. *baard*.
Aardig **oırdeh** *zonderling*, 55.
Aarde **eırde**, 20, 37, 44, 55.
Aars **eıs**, 22.
Aas **oıs**.
Abeel **abiıl**.
Abrikoos **apelkūs** (m.), 37, 51.
Abuis **abīs**.
Academie **akademī**, *ook* **kademī**, 103.
Acht (getal) **aht**, 128.
Acht (toezicht) **aht**.
Achttien **ahttīn**, 128.
-Achtig **-ahteh** *en* **-èhteh**, 15, 106.
Achter **ahter**, 201.
Achterdocht **ahterdinken**,
Achternoen **ahternūn** *namiddag*, 181.
Adem **oısom**, 106.
Ader **noér** (m.), 36, 51.
Advocaat **avekoıt**, 103.
Af **af**, 12.
Afeten **afēten**, 113.
Afspieden **afspiın**, 43.
-Age **-oze**, 102.
Ajuin **ajoén**, **èrjoén** (m), 51.
Aker **ōker**.
Akker **aker**.
Al **āl**, *enz*., 12, 130.
Mnl. Allame **oılam** coll., (m. *en* n.), *al de werktuigen die tot een beroep behooren*.
Alarm **alèrım** (m.).

'Alever **alévər**.
'Algauw **agā**, 103.
Mnl. Alleens **alę's** *niet eenmaal.*
Allegaar **alegoil**, 50.
Alleman **alemān**, *12.*
Allengskens **alinkske(n)s**.
Almanak **almenak**, 12.
Allerheiligen **aleroèlegen**, *enz*, 55.
Aloë **oilewé**, 57.
Als **as**, 203.
Alsem **alsom**, 106.
Alzoo **azuy**, *enz.*, 200.
Amandel **aman'del** (f.).
Ambacht **am'baht**.
Amerika **Améreka**, 111.
Ander **an'der**, 31.
Anders **an'ders**, 179.
Andijvie **an'doèf** (m.).
Anijs **anoès**.
Anker **anker** (m.), *ijzeren houvast.*
Antwoord **an'twūrd** (f.).
Apotheek **apetékeroè**.
Appel **apel**, 121.
'Appelsien **apelsīn** *sinaasappel.*
April **April**.
Arbeid **oirbèd**.
Arduin **èrdoén**, 16, 102.
Ark **ark**, *geleerd woord.*
Arm **èrim**.
Arm (adj.) **èrim**, 18.
Armoede **èrmuj**.
Armvol **èrfel**, 106; **f** *voor* **v**, *naar analogie van* **alfel**; *zie* handvol.
As **as**.
Asch **as(h)en**, (pl. t.), 56.
Asperge **aspèrze**.
August **agist**, 104.
Autaar **ātort** (m.), 53.
Avond **ōve(n)d**, 108, 118, 181.
Mnl. na Avenant **nōvenan't** *al naar dat.*
Mnl. Aventuren **ōven'tīren**, *enz.*, 102.
Azijn **azoèn**.
Baai (wollen stof) **boé** (m.).
Baan **boin**.
Baar (bloot) *in* **bèrevus** *barvoets*, 42, 179.
Baar (berrie) **boir**.
-Baar **-boir**, *enz.*, 106.
Baard **boird**.
Baas **bois**.
Baat **boit**.
Babbelen **babelen**, *enz.*, 10, 58.
Bobijn **boboèn**, 104.
Bad **bad**.
'Bag **stékelbage** *een visch.*
Bak **bak**.
Bakhuis **bakes**.
Bakken **baken**, 17, 161.
Baktand **buktan'd**, *enz.*, 32.
Bal **bāl** *speelbal* (m.); *dansfeest* (n.).
Balg **balh**; *vgl.* blaasbalg, 53.
Balie **bole** *leuning*, 48.
Baljuw **bali**, 48.
Balk **balk**.

Braaf **brāf**, 125. *De* **ā** *is misschien etym.* = **au.**
Braak **brōk** *het breken; een landbouwerswerktuig.*
Braam **breim** (m.), 21.
Brabbelen **brabelen.**
Braden **breim**, 161.
Brak **brak**, *in de spreekwijze* : **zy zāt as brak** *zoo zout als....*
Braken **brōken.**
Brand **bran'd.**
Branden **branen**, 9.
Bras (boel) **bras.**
Brasem **broisom.**
Breed **briid.**
Breedte **bride**, 121, 187.
Breekbaar **brékbor**, 10.
Breidel **broèl**, 35.
Breien **broèn**, 158.
Breken **bréken**, 23, 25, 26, 156.
Brengen **brinen**, 28, 30, 31, 108, 150.
Breuk **brék**, 28.
...... **brijabatī** *roekeloos mensch*, Fr. *à bride abattue.*
Brief **brīf.**
Brieschen **brīs(h)en.**
Brij **broè** (m.).
Brijzel (m.) **broèzel.**
Bril **bril.**
...... **brubelen** *borrelen*, 33, 58.
Broddelen **brodelen.**
*Brodsel **brosel** (m.) *mengelmoes*, 49.
Broeder **brīr**, 29, 30, 43, 44, 120.
Broek **bruk** *kleedingsstuk.*
Brok **brok** (f.).
Brood **bruyd**, 123, 195.
Brouwen **brān**, 160, 176.
Brouwerij **brāroè**, *enz.*, 103.
Brug **brige**, 29, 109.
Bruid **broéd.**
Bruin **broén.**
Buffel **bifel**, *scheldwoord.*
Bui **boé.**
Buigen **boégen**; *zie* boogen.
Buik **boék**, 53.
Buil **boél.**
Buis (pijp) **boés.**
Buiten **boéten**, 200.
Bukken **biken**, 29.
Bundel **bunel**, 32, 55.
Bult **bult**, 32.
Burger **bérger**, 24.
Burgemeester **bèremiister**, 53.
Bus **bis.**
Bussel **bisel**, 29.
Canapé **kanapé**, 120.
Cent **sén.**
Charleroi **sārlaruy**, 105.
Chocolade **sokelat**, 113.
Christen **kristen.**
Cijfer **soèfer** (m.).
Conditie **kon'dīse.**
Courage **koroze.**
Daad **doid.**
Daar **doir.**

Dempig **dém'peh.**
Derde **dèrde,** 16.
Dertien **dèrtīn,** 16, 128.
Dertig **dèrteh,** 128.
Derven **dèrven,** 18, 40.
Daghuur **dah(·)īr,** 59, 192.
Dagvaarden **dahvoıren.**
Dak **tèk,** 17.
Dahlia **dālıja**; vgl. **bazār.**
Damp **dom'p.**
Dan **tèn,** 16, 186, 200.
Dankbaar **dankbor,** 106.
Danken **danken.**
Dans **dą's.**
Dansen **dą'sen.**
Dapper **daper.**
Darm **dèrım,** 18.
Dat **da(d),** 54, 101, 110, 137, 139, 203.
Dauw **dā,** 12.
Daveren **dōveren**
...... **dè,** *vraagpartikel*, 16.
De **de,** 8, 101, 130.
Deel (gedeelte) **diịl** (m.).
Deel **dél** *houtsoort*, 27.
Deerlijk **deırlèk.**
Deftig **défteh.**
Degen **ḍeıgen,** 20, 48.
Degene **degéne.** 137.
Deken (decanus) **déken**; *men zou veelmeer* **deıken** *verwachten*, zie **8,** 1°.
Dekken **déken.**
Delven **délven,** 22, 25, 153.
Daarnevens **dornéve(n)st,** 103.
Daarom **dorom,** *enz*. 102.
...... **ḍaberen, ẓaberen** *morsig eten*, 50.
Dag **dah,** 6, 122, 185.
Deugd **dégd.**
Deugen **dégen,** 28.
Deun (wijze) **dén.**
Deur **dér,** 28.
Deurwaarder **dérweırder.**
Deze **déze,** 137.
Dezelfde **dezélfden,** 57, 139.
Dicht **diht,** 28.
Die **dīn,** enz., 17, 29, 34, 101, 137, 139.
Dief **dīf.**
Diemit **démit** ; *de vocaal is regelmatig ontwikkeld uit Mlat. dimitum.*
Dienen **dīnen.**
Diender **diṇer,** 56.
Dienst **dį'ṣt,** 28.
Diep **dīp,** 29, 39.
Diepte **dipte,** 28.
Dier **dīr,** 40.
Dijk **doèk.**
Dik **dik.**
Dikwijls **dikels,** 57, 179.
Ding **dinen,** 122.
Dinsdag **doèsen'dah,** 35, 180; *is voortzetting van het Mnl.* dinxendach; *na wegval van* **k** *werd* dins *achtereenvolgens* **dįs, dīs, doès.**

Dissel (aan een wagen) **doèsel**; *vgl. Hgd. deicksel.*
Distel **déstel** m.), 26.
Dit **dit**, *enz.*, 54, 110.
Dobbel **dobel.**
Dobberen **duberen**, 33, 50, 58.
Dochter **dohter.**
Doek **duk** (m.), 32.
Doel **dūl**, *op de schietbaan* (m.).
Doen **dūn**, *enz.*, 31, 33, 34, 54, 101, 116, 133, 150, 162, 163, 171, 172, 173, 197.
Dof **duf**, 33.
*Doffelen (in-) **in'dufelen** *warm bedekken.*
Dog **doge.**
Dokzaal **uyhzoil** *hoogzaal, volks-etymologische vervorming.*
Dom **dom.**
Domkop **domenkop**, 206.
Dommelen **stumelen** *brommen; zijn waarschijnlijk van denzelfden wortel* + *anlaut*-**s.**
Dompelen **dom'pelen** *sukkelen; wordt somtijds, met nadruk,* **dom'pelen djom'pelen**, *en zelfs* **dzom'pelen** *uitgesproken.*
Donder **don'der**, 55.
Donderdag **don'derdag**, 180.
Donker **donker.**
Dood **duyd** (f.).
Doodshoofd **dosuyd**, 42.
Doof **duyf**
Dooi **duy**, 37.
Dooier **dūr**, 4.
Doop **duyp**, 36.
Doopsel **dypsel**, 39.
Door **dér**, 195, 198, 201.
Doorgaans **dérgo's**, 8, 46, 179.
Doorn **duyrn**, 36, 44.
Doos **duys**, 37.
Mnl. Doppen **dopen.**
Dorp **dérp**, 44.
Dorpel **délper**, 24.
Dorschen **dés(h)en**, 22, 50, 152.
Dorst **dést**, 50.
Dozijn **dozoèn.**
Draad **droid**, 123.
Draaien **droén**, 142, 145, 147, 176.
Draak **drōk.**
Dracht **draht** (f.).
Draf (voeder) **draf.**
Draf (het draven) **draf.**
Dragen **drōgen**, 34, 160, 161.
Mnl. Drommen **drimen**, *van* ***drūmen**; *vgl. Nl. drom, en den umlaut van dreumes.*
Drank **drank.**
Dras **dras** *droesem*, 47; *van dit woord komt misschien* **drasen** *straatloopen = door het modder, den* **dras** *loopen.*
Dreef **drév**, 27.
Dreigen **driigen**, 34, *met onregelmatige vocaal.*
Drentelen, **trètelen** *beuzelen.*
Drie **droè**, 8, 55, 103, 128.
Driekoningendag **drèkéninen'-dah**, 103.

Driekoningenavond **drèkéninen-ōve(n)d,** 104.
Driesch **drīs(h).**
Drijven **droèven,** 27, 158.
Drinken, **drinken,** 152.
Droef **drūf.**
Dromedaris **dromedoires** *scheldwoord.*
Droog **druyh,** 37.
Droomen **druymen,** 36, 40.
Drukken **driken.**
Druppel, **dripel,** 40.
Druppen **dripen.**
Dubben **diben,** 33.
Duffel; *vgl.* **in'dufelen,** 33; *warm indekken. De* **u** *van ons woord spreekt tegen de herleiding van duffel uit den plaatsnaam Duffel.*
Duif **doéf.**
Duig **doéh,** *in de spreekwijze* **'t lèd** *(ligt)* **in doégen,** *'t is te niet gegaan.*
Duim **doém,** 122.
Duitsch **doṣ(h),** 49.
Duivel **dujvel,** 33.
Duizend **duẓe(n)d,** 32, 33, 108, 118, 128.
Dun **dine,** 29, 126.
Dunken **dinken,** 30, 150.
Duren **diren.**
Durven **tèrven,** 18, 40, 54, 150.
Duts **doṣ,** 49.
Duwen **dān dāven,** 12, 57, 176.
Dwars **dweis;** *de vocaal is onregelmatig, zie* **6,** 1°; *ze kan uit de verbogen naamvallen van het dikwijls als adjectief gebruikte woord stammen. Zij is regelmatig in* **(t)swèzen dér** *dwars door,* 182.
Dweil **dwoèl** (m.), 35.
Dwingen **dwinen,** 152.
...... **è** vraagpartikel, 16.
...... **è, èke,** 19.
Echt **éht,** 26.
Mnl.-Echtich(-achtig) **-èhteh,** 15.
Edel **él.**
Eed **iid,** plur. **iin,** 43.
Een **iin,** 34, 101, 107, 128.
Eend **éṇe,** 23, 109, 110.
Eender **iin'der,** *eenerlei, onverschillig (met ingeschoven* **d**).
Eenige **iinege,** 130.
Eens **ị'ṣ,** 179.
Eer (nom. en adv.) **iiṙ.**
Eerdat **iiṙda(d),** 203.
Eeren **iiren,** 102.
Eerst **iist.**
Eeuw **ii,** 34.
Effen **éfen,** 22, 23, 28.
Egge **ége.**
Ei **oè,** 121.
Eigen **oègen,** 35, 139.
Eiland **oèlan'd.**
Eik **iik,** 34.
Eikel **iikel** (m.).
Eikenhout **iikenāṭ,** 104.

Eind **ẹ̀nḍ**, (m.) *un bout.*
Einde **ẹ́ne**, 23, 54, 109, 110.
Einze **oès** (m.), *hengsel van een aker.*
Ekster **ékster**, 109.
El **éle**, 109.
Elf **élef**, 26, 128.
Elk **élk**, 26, 141.
Elkeen **élken'diın**, 141.
Els (boom) **élṣ.**
Elsen (priem) **élṣen.** (n.).
Emmer **iımer**; *de vocaal is regelmatig; vgl. Hgd. eimer.*
En (et) **én(e)**, 202; *regelmatig van* *'andi.*
*En (negatie) **en(e)**; *de* **e** *is prothetisch.*
Engel **inel**, 28, 121.
Enkel **inkel**, 28.
Enten **inṭen**; vgl. Ohd. *impiton.*
Er **(d)er**, 184.
-Eres **-és**, 102.
Erf **èrf**, 8.
Erfenis **èrfenis**, 206.
Erg **èrh**, 18, 44.
Erwt **èrt**, 18.
Esch **és(h)**, 29.
Eten **éten**, 23, 26, 46, 107, 157.
Europa **érūpa**, 37.
Ezel **ézel**, 27.
Falie **fọle**, 48.
Familie **famile**, *enz.*, 48.
Fatsoen **fạsūn.**
Fazant **fezan't.**
Feest **fıst** (f.), 34.
Feestdag **fıstdah**, 116.
Fel **fél**, 26.
Ferm **fèrım** *zeer.*
Festival **féstevāl** (m.), 12.
Fijn **foèn.**
Fijt **foèt.**
Fiks **fiks.**
Flambouw **flam'biın** (n.), 51.
Flauw **flā**, 12.
Flerecijn **flesoèn.**
Flesch **flès(h)**, 17.
Fleur **flér** *bloei* (f.), 28.
Flodderen **floderen** *streelen.*
Fluit **floét**, 120, 123.
Fluiten **floéten**, 160.
Fluks **flés**, 28, 57.
Fluwijn **flawoèn**, 104.
Foelie (specerij) **fuḷe.**
Foeteren **futermaléren**, *iemand te gronde helpen, van* **futeren** *en* **malér** *malheur.*
Fontein **fon'toèn.**
Mnl. Fore **fuyr** *jaarmarkt*, (f.).
Fortuin **fortīn** (n.), 25.
Fout **fāt.**
Fraai **froé**, 57.
Framboos **flam'buys**, 57; *ook* **fr....**
Franje **friṇe.**
Frans **frą's**, 8.
Frisch **fris(h).**
Futselen **fuṣelen**, 32.
Gaaf **gōf.**

Graaf **gröf greif**, 21.
Gouden **gān** *enz.*, 55.
Graan **groin.**
Gracht **grèht,** 14.
Graf **graf,** 14, 122.
Grap **grap,**
Gras **gès,** 15.
Grauw **grāt** *grauw*, 12, 58, 126.
Graven **grōven,** 160.
Greb **grube.**
'Greef **greif** *knorpot*, 21.
'Greven **greiven** *knorren.*
Grendel **gréṇel.**
Grens **grȩ'ẓen** (pl. t.).
Grieksch **griks(h)**, 28, 39.
Grijnzen **grèzen,** 19.
Grijpen *in* **begroèpen** *begrijpen*, 158.
Grijzelen **gèzelen,** 16, 44.
Gril **grilen** (pl. t.).
Grimlachen **grémelen**; *er bestaat eene neiging om dit woord met* **i** *uit te spreken; het resultaat is dan een tusschenklank, de Nl.* **i**. *Dit verschijnsel is van mimetischen aard; zie* **glad.**
Groef **grube** *greb moet hier gerangschikt worden wat den vorm aangaat.*
Groeien **grujen.**
Groen **grīn,** 29, 125.
Grof **grof**; *de korte* **o** *blijft in de verlengde vormen; waarom?*
Grollen **grolen.**
Grommelen **gromelen** *grommen*, 33.
Grond **gron'd.**
Groot **gruyt.**
Grootmoeder **grutmujer,** 105.
Grootsch **gruṣ(h)**, 46.
'Grootschigheid **gruṣegèd,** 59.
Grootte **gruḍe,** 187.
Grootvader **grutvoèr,** 105, 206.
Gruis **groès.**
Gruwelen **grāwelen.**
Gulden **giḷen,** 29.
Gulzig **guḷẓeh,** *ook* **giḷzeh.**
Haag, **ōh.**
Haak **ōk,** 122.
Haan **oin.**
Haar (pron.) **ér ér.**
Haar **oir,** 40, 134, 135.
Haard **eird,** 20. *De vocaal van de verbogen vormen heeft den voorkeur bekomen waarschijnlijk om een onderscheid te maken met* **èrt** *hard.*
Haas **ois,** 31.
Haast **oste.**
Haasten **osten,** 31, 40.
Haat **oit.**
Hagedis **èrtiṣe!**
Hagel **ōgel.**
Hakkelen **èkelen,** 15.
Half **alf,** 57.
Hals **als.**
Halverwegen **alverwégen,** 179.

Hamel, *in* **ōmelenbāt** *schapebout.*
Hamer **ōmer,** 108.
Hand **an'd,** 54, 123.
Handel **an'del,** 55.
Handvol **alfol alfel,** 106.
Hangen **anen,** 161.
'Hannekenuit **ènekenīt,** 14, 36.
Haperen **ōperen,** 108.
Hard **èrt,** 15, 54, 179.
Haring **eiring',** 21.
Harp **arp,** *geleerde uitspraak.*
Harrewar **èrewère** (f.).
Hars **èst** (m.), 15, 50.
Harsdraad **èstroid, èstrod**; *de etymologie wordt niet meer gevoeld,* 15.
Hart **èrt,** 13, 20, 180.
Hartenaas **èrtenois,** 103.
Haver **ōver.**
Hazelaar **oizeleiṙ.**
Hebben **émen,** 9, 18, 36, 53, 163, 169, 174, 178.
Hecht **nècht** (m.), 14, 15.
Heer **iiṙ,** 9, 40, 122.
Heer (Onze) **ọ'ziiṙ,** 51.
Heesch **iis,** *de* **h** *is weggevallen; de verbogen vorm is* **iizen.**
Heet **iit,** 46.
Heeten **uyten,** 162.
Hef **néf** (m.), *zuurdeesem.*
Heffen **éfen,** 142.
Heg **ège,** *in de spreekwijze* **ūver ège én(e) ūver ōh** *door dik en dun.*

-Heid **-èd,** 35, 59, 106.
Heilig **oèleh.**
Heiligdag **oélehtah,** 115.
Heimelijk **oèmelèk,** 35.
Hek **éken.**
Heks *steekt waarschijnlijk in* **tuyverès,** *van* tooverheks; *het* 2de *lid van het compositum is verward met den vrouwelijken uitgang* **-ès,** *in* **mistès pahtès** *enz.; maar de klemtoon is gebleven op het eerste lid, terwijl de uitgang* **-ès** *altijd den klemtoon op zich trekt.*
Hel **éle,** 109.
Held **éḷḍ.**
Helft **éḷṭ,** *somtijds m.* **den éḷṭ,** *meest f.* **de éḷṭ,** 57.
Helm **ėlm.**
Helpen **élpen,** 22, 157.
Hem **ém,** 25.
Hemd **éme,** 119, 121.
Hemel **émel,** 108.
Hengst **ing'st,** 28, 52.
'Hennen **ènen,** 14.
Her- **èr-,** *als praefix;* **eiṙ** *in het verdubbelde en met eene eind-***t** *voorziene* **van èreirt** *opnieuw.*
Herberg **èrbèrh,** 18, 21.
Herbergier **èrbèrgīr,** 104.
Herder **èrder èder,** 16.
Hersenen **èsenen ése(n)s.**
Hert **èrt** (m.), 16.

Hertog **èrtoh**, 18.
Hertogin **èrtogine**, 104.
Hesp **ésp**, *dikwijls* **éps** *ham.*
Het **t**, 53, 130, 132, 193.
Heug *in de spreekwijze* **tégen éh én(e) méh** *tegen wil en dank.*
Heulen **élen**, *alleenlijk in* **shréf-ken élen**, *met een schijf, geldstuk, enz. naar eene lijn werpen, die op zekeren afstand op den grond getrokken wordt.*
Hevig **éveh.**
Hiel **īl.**
Hier **īr** *enz.*, 29, 101, 184.
Hierom **īrom**, *enz.*, 102.
Hij **oè**, *enz.*, 17, 132.
Hijgen **oègen.**
Hikken **iken.**
Hil **il** *hoopje.*
Hinken **inken.**
Hitte **ite**, 106.
Hobbel **ubel uw'l**, 33, 58.
Hoe **ū**, *enz.*, 101, 203.
Hoed **ūd**, 32, 43.
Hoef *alleenlijk in* **ūfoèzer** *hoef-ijzer.*
Hoek **uk.**
Hoer **ūr.**
Hoest **ust**, 32.
Hoesten **usten**, 40.
Hoeveel **uvél**, *enz.*, 103.
Hof **of** (m.) *tuin*; (n.) *in* **pah-tof** *pachthof hofstede*, **t of van den Kéning'** *het hof van den Koning*, 30, 122.
Hol **ol**, 122.
Hond **on'd**, 14, 51, 123.
Honderd **on'derd**, 128.
Honger **oner.**
Honig **éning'**, 28, 51.
Hondsdagen **ǫ'sdōgen**, 49.
Hoofd **uyd**, 18, 57, 169.
Hoog **uyh**, 180.
Hoogdag **uyhtah**, 54, 116.
Hoogmis **uymés**, 206.
Hoogte **uyhde**, 187.
Hooi **uy**, 37.
Hoop (spes) **ūp**, 200.
Hoop (acervus) **uyp**, 34; **en uypen** *is eene adverbiale spreekwijze en beteekent eene groote hoeveelheid;* **uypen** *is hier waarschijnlijk = Hgd. Haufen.*
Hooren **uyren**, 37, 50, 149, 150.
Hoorn **uyrn** (m.).
Hoovaardij **uyverdoè**, 104.
Hoovaardig **yveırdeh**, 104.
Hoozen **uys(h)en** *met water gooien. De* **h** *is waarschijnlijk, met mimetische en klanknabootsende bedoeling, ingebracht, naar de analogie van een zin- en klankverwant ww. b. v.* **muys(h)en.**

Hop **op** (f.); *de oude* **e** *of* **en** *is bewaard in* **opestŏk** *hoppestaak.*
Horloge **èrloẓe**, 104, 120.
Horzel **ézel** (m.), 24.
Hout **āt**, 30, 42, 48.
*Houtselkens **aṣelke(n)s**, 49.
Houvast **afast**, *van* **ādvast** = *houdvast.*
Houwen, *bestaat nog slechts iu* **binnāver** *beenhouwer, maar wordt als* = houder *opgevat*, 175.
Houden **ān**, *enz.*, 53, 55, 58, 161, 176.
Hovenier **ovenīr**, 120.
Huilen **oélen.**
Huis **oés**, 29, 101, 107, 124.
Huishuur **oés(‹)īr**, 59.
*Huizekot? **ūzekot**, 34.
Hulp **élp**, 24.
Hun **ẹjer**, 8, 134, 135, 183.
Huppelen **ipelen.**
Hutsepot **uṣepot** (m.), 32.
Huwelijk **āwelèk āvelèk ālék**, 12. *De* **w** *van den eersten vorm is aan de geleerde uitspraak toe te schijrven.*
Iedereen **īderinn**, 141.
Ieder **īder**, 55, 141.
Iemand **iman²d**, 141.
-Ier **-īr**, 102.
Iets **īt**, 18, 141.
Ietwat **ewa(d)**, 130.
Iewers **īverạ'st**, 53.
-IJ **-oè**, 102.
IJk **oèk.**
IJken **oèken.**
IJdel **oèl** *leeg.*
IJs **oès.**
IJver **īver.**
IJzel **oèsel**, *alsof van ijs-sel.*
IJzer **oèzer.**
Ik **ik ike**, *enz.*, 8, 10, 106, 107, 132.
Inkt **iṇṭ.**
In **in**, 18, 102.
Ingaan **ingoin**, *enz.*, 8.
Ja **ja jo**, *enz.*, 196; ja maar **jomer**, 199.
Jaar **joir̄**, 50, 122, 181.
Jagen **jōgen.**
Jak **jak**, (f.).
Jaloersch **ẓalūs.**
Janken **janken.**
Januari **ẓanewoire zènewoire.**
Jenever **ẓanével** (m.)
Jeugd **jégd**, [1] 28.
Jeuken **iken**, 29, 56.
Joanna **Wane**, 12.
...... **ẓuben** *goede sul.*
Jong **jong²**, 179.
Jonkheid **jong²(')èd**, 59.
Jood **jūd.**
Jouwen **ẓōn** *juichen;* **ẓō** *is eene toejuiching;* **ẓō émen** *is overwinnen bij het kaatsspel.*
Juffer **ifra**, 56, 57.

Juist **zist**, *direct uit Fr. juste.*
Juni **zinoė.**
Juli **ziloė.**
Juweel **zewiil.**
Kaai **koė.**
Kaak (wang) **kōk.**
Kaal **koil kwoil**, *slechts in overdrachtelijken zin.*
Kaam **kę'sel** (n.), 46.
Kaars **keis**, 38, 50.
Kaart **koirt.**
Kaas **keis** (m.), 21.
Kaatsen **kosen**, 47.
Kabas **kabas.**
Kabbelen **kapelen** *schiften.*
Kabeljauw **kabeljā.**
Kabouter(manneken) **kabāter-mèneken.**
Kachel **kahel.**
Kaf **kaf.**
Kakken **kaken.**
Kalf **kalf.**
Kalissie(hout), *in* **kalisenāt**, *enz.*
Kalk **kalk** (m.).
Kalkoen **kalekūn.**
'Kal **kale** *ekster.*
Kam **kam**, 124.
Kamer **kōmer.**
Kameraad **kameroit**, 23, 28, 54.
Kamfer **kamfort** (m.), 53.
Kamp (strijd *en* veld) **kam'p.**
Kampen **kam'pen.**
Kan **kène**, 14.
Kandelaar **kan'deleir**, 55.
Kandijsuiker **kan'doèsoéker.**
Kaneel **kaniil** (m.).
Kanker **kanker.**
Kanon **kanon.**
Kanonier **kanonīr**, 104.
Kans **ką's.**
Kant **kan't.**
Kantoor **kan'tuyr**, 37.
Kap **kap.**
Kapel **kapèle**, 109.
Kapoen **kapūn.**
Kapot **kapot.**
Kappen **kapen.**
(bier) Kapper **kaper.**
Kar **kère**, 18, 109.
Karaf **karaf.**
Kardoes **kèrtus.**
Kareel **koriil.**
Karkas **kèrekas.**
Karmeliet **kèrmelit**, 16.
Karper **kèrpel.**
Kast **kas.**
Kassei **kasoė kalsoė.**
Kastanje **kastone**, 48.
Kasteel **kastiil kastiil.**
Kastrol **kastrole**, 109.
Kat **kat.**
Kater **koiter**, 120.
Katoen **katūn.**
Katrol **katrole**, 109.
Kavelen **kōvelen** *verdeelen.*
Kazak **kazak** (f.).
Kazerne **kazèrim**, 51.
Kazuifel **kazoéfel** (m.).

Klibberig **kliber** *vlug*, 58.
Klier **klīr.**
Klieven **klīven.**
Klikken **kliken** *omvallen.*
Klimmen **klémen**, 24, 152.
Klink **klink.**
Klinken **klinken**, 152.
Klis **klés** (m.)
Klod **klode**, 24.
Kloek **kluk.**
Klok (broeihen) **kluk.**
Klok **klok.**
Klokken **kluken**, 33.
Klont **klon'^t** (m.).
...... **klon'^ter** *kleine klont.*
Klooster **kluyster.**
*Kloot **klūt** *houten schoen* (m.).
Kloot **kluyt.**
Klop **klop**
Kloppen **klopen.**
Klucht **kliht.**
Kluis **kloés.**
Kluit **kloét** (m.).
Kluppel **kliper.**
Kluts **klus̩** (m.) *hoopje*, 32.
Klutsen **klus̩en**, 107.
Kluwen **klā** (f.), 12.
Knaap **knōp.**
Knabbelen **knabelen knaw'len.**
Knagen **knōgen.**
Knauwen **knān.**
...... **kną's̩elen** *knauwen.*
Knecht **knèht**, 13.
Kneukel **knékel.**
Kneuteren **knéten.**
Knie **knīn** (m.), 51, 59.
Knikken **kniken.**
Knikker **knikel**, 18.
*Knob **knube**, 33.
Knobbel **knubel**, *enz.*, 33.
Knoedel **knédel**, 24.
Knoop **knuyp.**
*Knotselen **knoselen** *verwarren.*
Knuist **knoést** (m. *en* f.)
Knutselen **knus̩elen**, 32.
Kodde **kode** *staart.*
Koe **kuj**, 32, 57.
Koek **kuk.**
Koekeloeren **kukelūren.**
Koekoek **kukuk.**
Koel **kūl**; **kil** *is bijna uitgestorven.*
Fr. cour **kūr.** (m.).
Koes **kūs.**
Koets **kus̩**; **bèdekus̩** *bedstede.*
Koffie **kafé kafè** (m.), 111.
Kogel **kūgel.**
Kok **kok.**
Koker **kūker.**
Kollebloem **koleblome.**
Kolom **kolome**, 109.
Kolonel **kornél**, 50.
Kom **kome**, 119.
Komen **komen**, 40, 56, 57, 106, 146, 150, 156.
Komfoor **komfuyr**, 37.
Komkommer **konkomer.**
Komst **komst.**

Konijn **kornoèn,** *enz.*, 105.
Koning **kéning***, 10, 28, 52, 103.
Koningin **kénegine,** 103, 109.
Kont **kon*t.**
Kool (brandstof) **kūl,** 40.
Kool (gewas) **kuyl,** 40.
Kool (roode) **rykuyl,** 103, 105.
Kooper **kuyper,** 120.
Koopen **kuypen,** 8, 36, 150.
Koopman **kuypmān,** 121.
Koor (in de kerk) **kuyr** (f.), 37, 50.
Koord **kuyre** (f.), 7, 37.
Koorn **kuyrn,** 36, 108.
Koorts **késen késenen** *pl. t.*
Kop **kop.**
Koper **kūper.**
Koppel **kopel** (n.).
Korf **kérf.**
Kornel (bes), *in* **kornélebés.**
Kornis **kornis.**
Korst **kést,** 154.
Kort **kért**; **kés** *korts.*
Kost **kost.**
Kosten **kosten.**
Koster **koster késter**; *vgl. den umlaut van Hgd. küster.*
Kot **kot,** 122.
Koteren **kūteren.**
Koud **kād,** 112, 127.
Koude **kā,** 12, 55.
Kous **kās.**
Kouter **kāter** (m.), 12.
Kozak **kazak,** *enz.*, 105.

Kozijn **kozoèn.**
Kraag **krōh** (f.).
Kraai (vogel) **kroé.**
Kraam **krōm** (n.).
Kraan **kroin** (f.).
Krab **krabe.**
Krabben **kraben,** *enz.*, 112.
Krabbelen **krabelen.**
Kracht **kraht,** 104.
Krak **krak.**
Krakeling **krōkeling*.**
Kraken **krōken.**
Kram **krame,** 109.
Kramer **kreimer,** 21.
Kramp **kram*p.**
Krank **krank.**
Krans **krą's.**
*Krap **krap** *een eind ellegoed.*
Krap **krap.**
Kreeft **kréft** (f.), 24, 39.
Krekel **kreikel** (f.); *de vocaal is onregelmatig, voor* **é.**
Krent **korén*t.**
Kretsen **krasen,** 46, 47.
Kreuken **kruyken,** 37.
Kreupel **krépel.**
Krib **krébe,** 25, 26, 58, 109.
Kribbelen **kribelen,** *enz.*, *kittelen*, 58.
Kriek **krīk.**
Krieken (van den dag) **krīken.**
Kriel **kril** *vlug.*
Krielen **krīlen.**
Krijzelen **kroèzelen,** 35.

Krijgen **kroègen**, 116.
Krijt **kroét kroét**.
Krimpen **krém'pen**, 24, 152.
Krinkel **krinkel**.
Kroep **krup** (m.).
Kroes **krūs** (f).
Krom **krom**.
Kroon **kruyn**, 37.
Krop **krop**, 109.
Krot **krot**.
Kruid **kroéd**, 36, 43.
Kruim **kroém**.
Kruin **kroén**.
Kruipen **kroépen**, 7, 36, 39, 159.
Kruis **kroés**, 40, 124.
Kruiwagen **kérewōgen** *en* **ké....**
Kruk **krik**, 29.
Krul **krole**, 109, 120.
Krullen **krolen**.
Kuchen **kihen**.
Kudde **kide**, 109.
Kuil **koél**.
Kuip **koép**.
Kuischen **koès(h)en**.
Kuit (vischzaad) **koét**, 35.
Kunnen **kénen**, 12, 110, 150, 165.
Kunst **kų'ṣt**, 32.
Kus **kis**, 42, 123.
Kussen **kisen**.
Kuur **kīr**, 29.
Kwaad **koıd**, 35, 57.
Kwab **kwabe**, 109.
Kwaken **kwèken**, 19.
Kwakkel **kwakel** (f.).
Kwakzalver **kwakzalver**.
Kwalm **kwélım** *het onderste, modderig water in den pomp-put.*
Kwalsteren **kwalsteren** *ziekelijk zijn.*
Kwart **koırt**.
Kwartier **kortīr**, *enz.*, 25, 50, 104.
Kwee (peer) **kwépeiṙ**.
Kweek **kwiık** (m.).
Kweeken **kwiıken**.
Kween **kwén**, 26, 27.
Kwetsen **kwéṣen**.
Kwezel **kwézel**.
Kwijt **kwoèt**.
Kwijten **kwoèten**, 158.
Kwik, *in* **kwikzilver**.
Kwint **kwiṇṭ**.
Kwispel **kwispel**.
Kwisten, *in* **verkwisten**.
Laag **liıh**.
Laars **leıs**, 19, 38, 50.
Laat **loıt**.
Labberdaan **aberdoın**.
Lachen **lahen**, 160.
Ladder **liıṙ** < ***liıder**; vgl. Hgd. *leiter*.
Lade **loé**.
Laden **loén**, 43, 174.
Laf **laf**.
Lafaard **laford**, 120.
Lak (laque) **lak**.

Laken **lōken**, 120.
Laken (bloedzuiger) **leik** (f.), 21.
Lam (subst.) **lèmen** (m.), 14.
Lam (adj.) **lam**, 111, 126.
Lamp **lam'p**.
Land **lan'd**, 111.
Lang **lang'**, 11.
Langen **lanen**.
Langs **lang'st**, *enz.*, 53, 201.
'Langsheen **lang's(·)én** *langs*, 201.
Langzaam **lang'zom** (spr. **ks**).
Lans **lą's**.
Lantaren **lan'teire**, 20.
Lap **lap**.
Last **last**.
Lat **lat**, 42.
Laten **loiten**, 31, 46, 145, 150, 161.
Laurier(blad) **lawerīr** — **law'-rīrblad**, 11, 58.
Lauw **lā**.
Lauwer; *zie* laurier.
Laven **lōven**.
Lawaai **lawoèt**.
Ledekant **lédekan't** (n.).
Leder **leir**, 19, 43.
Ledig **léh**.
Leed **liid**.
Leelijk **liilek**; **-lèk** *wordt niet meer als suffix opgevat*.
Leem **liim**, *ook* **kliim** (m.).
(ge)Leden **lén**.
Leenen **liinen**.
Leep (slim) **liip**.
Leeren **liiren**, 59, 150.
Leest **liist** (m.).
Leeuw **lii**, 34.
Leeuwerik **lijawèrk**, 105.
Leger **léger**.
Leggen **légen**, 19, 35, 144, 149 177.
Leiden **liin**.
Lekken **lèken**.
Lekker **lèker**.
Lelie **nélen**, *gewoonlijk plur.*, 105.
Lende **lén**, *aansluiting bij* **lénen** *leunen*.
Lengte **ling'de**, 28, 187.
Lepel **léper**, 50.
Leppen **lèpen**, 25.
Les **lés**, 26.
Letten **léten**.
Letter **léter**, 120.
Leugen **légen**.
Leunen **lénen**.
Leuren **léren** *uitventen*.
Leuteren **lūteren**; **ū** > **ō**, *zonder umlaut*, 32.
Leven **leiven**, 20, 23.
Lever **leiver** (m.), 20.
Leveren **léveren**, 27.
Lezen **lézen**, 157.
Lichaam **lihom**.
Licht (sub.) **liht**, 40.
'Licht (deel van een varken) **liht** (f.), 28.
Licht (niet zwaar) **luht**; *metaph. ook* **liht**, 33.

Luide (adv.) **loé**.
Luiden **loén**, 43.
'Luifer **loéfer** *lummel*.
Luis **loès**.
Luisteren **loésteren**.
Luk **lik** (m.).
Lutsen **lusen**, 32.
Luttel **léter**, 24, 50, 130.
Maag (lichaamsdeel) **mōh**.
Maaien **moén**, 8, 36.
Maaksel **moksel**, 39.
Maal (etenstijd) **moıl** (n.).
Maan **moın**, 31.
Maand **mond**, 46, 181.
Maandag **mondah**, 10, 46, 180.
Maar **moır**, *enz.*, 31, 101, 107, 199, 202, 204.
Maart **meırt**, 21.
Maat **moıt**, 31.
Macht **maht**.
Made **moé**.
Mager **mōger**.
Mak, *in* **gemak**.
Maken **mōken**, 147.
Makker **maker**.
Malen (fijnmaken) **moılen**, 160.
Malie (ring) **mole**.
Malkander **makan'deren**, 103, 141.
Malsch **mals(h)**.
Mam **mème**, 14, 109.
Man **mān**, 6, 8, 12, 14, 15, 16, 124, 125, 126, 127.
Mand **mane**, 124.
Manen **moınen** *betaling eischen*.
Mangelen **manelen**, 11.
Manier **manīr**.
Mank **mank**.
Mantel **man'tel**.
Marie **marī**, 57.
Markt **mèrt**, 13.
Marmel **mèrbol**.
Marmer **mèrbel** (m.), 18.
'Marmot **mèrımot**, *nachtvlinder* 16.
Marteko **mèrtekū**, *aap*, 15, 120.
Martelaar **mèteleır**.
Marten **mèrten**, 15, 44.
Mast **mast**.
Masteluin **masloén** (m.), 54.
Mat **mat**.
Matras **matras**.
Matroos **matruys**, 37.
Mede (adv.) **mé(d)**, 199.
Meel **meıl**, 20, 50.
Meenen **mıınen moènen**, 150.
Meer **mıır**, 59, 130.
Meermin **mèremine**, 16.
Merel **meırel** (m.), 20.
Mees **mııs**; vgl. Hgd. *meise*.
Meest **mııst**, 130, 179.
Meester **mııster**, 103.
Meesteres **mistès**, 103.
Mei **moè**.
Meid **mèsen**, 19, 19.
Meisje **masken**, 11.
Melk **mélk**, 25, 111.

Melken **mélken.**

Memel **mémel** *mijt*, 27.

Mengelen **minelen**, 28.

Menig **méneh**, 130.

'Mennen, *Leuv.* **mène(n)**, 14.

Mensch **mę'ṣ(h)**, 8, 12, 51.

Merg **mèrk**; uitmergelen **oét-mèrgelen**, 18, 53.

Mergbeen **mèrkpoèp**, 53.

Merk **mèrk**, 18.

Merrie **mère**, 14, 17, 109.

Mes **mès**, 14.

Mest **mès** (n.); **mésing'** *mesthoop; dit laatste is* **mésuyp**; *in plaats van* **z**, *wordt* **s** *uitgesproken; stamt af van* 'mess(h)oop.

Met **mé(d)**, 31, 199.

Metaal **metoil.**

Meten **méten**, 157.

Meter (maat) **méter**, 122.

Meter (matrina) **méṭen** (dem.), 122.

Metselen **maṣen**, 46, 47.

Metselaar **maṣer**, 120.

Metten **méten.**

...... **méten** *kalf* (m.).

Meug **méh** (m.).

Meuzelen, vgl. **vermūzelen** *tot kleine stukjes maken.*

Mevrouw **mavrā**, 105.

Michiel **mahīl**, 105.

Middel **midel** (m.), 121.

Middelbaar **midelboir**, 106.

Midden **miden**, 28.

Mier **mīr**, 29.

'Miezelen **mīzelen** *fijnmaken.*

Mij **moè mé**, 134.

Mijden **moèn moéken**, 35, 158.

Mijn **moèn mèn**, 130, 134, 137.

Mijt (houtstapel) **moèt**, 27.

Mijter **moèter.**

Mild **miḷḍ.**

Miljoen **miljūn**, 128.

Milt **méḷṭ.**

Min **min min'der**, 56, 130.

Mis (adv. en praefix) **mis.**

Misdoen **misdūn mesdūn**, 102.

Mishandelen **mes(ˑ)an'delen**, 192, 205.

'Mishangen **mes(ˑ)anen**, 205.

Misse **més**, 25.

Mispel **méspel.**

Misschien **mashīn meshīn**, 11, 199.

Missen **misen.**

Modder **mūr** (f.); vgl. Mnl. *moder.*

Moed **mūd**, 34.

Moede **muj**, 54, 57.

Moeder **mujer mūr**, 32, 43, 44, 54, 57.

Moeien **mujen**, 174.

Moer (van eene schroef) **mūr.**

Moerbezie **mūrbés.**

Moes **mūr**, *in* **apelmūs**, *enz.*

Moeten **mūten**, 31, 33, 150, 163.

Moezel, *in* **mūzelzak.**

Mof **muf** *knorrig vrouwspersoon.*

Moffel **mufel** (f.).

Mogen **mégen**, 28, 101, 116, 150, 165.

Mol **mol.**

Molen **mélen**, 28.

Mommelen **mumelen** *binnensmonds spreken*, 33.

Mond **mon'd**, 42, 123.

Monster (gedrocht) **mǫ'ster.**

Moor **muyr** (m.), 57.

'Moor **muyr** *tuitketel* (m.).

Moord **muyrd** (f.); **vermuyren** *vermoorden*, 36, 54.

Morgen (adv.) **mèren**, 53, 181.

Morgen **mère(n)d.**

Morsdood **mosduyd.**

Morsen **muys(h)en**; *vgl. het oudere morschen*, 37.

Mortel **muytel muyrtel** (m.).

Mortier **mortīr**, 50.

Mossel **mosel.**

Mot (insect) **mot.**

Mot (afval), *in* **mé(d) krot én(e) mot.**

Mout **māt** (m.).

Mouw **mā**, 12.

Mug **mige.**

Muil (mond) **moél** (f.).

Muis **moés.**

Muit **moét.**

Muizenis **moézennésten** *pl. t.*; *volksetym. vervorming.*

Mul (stof) **mil** (n.).

Munt (geld) **muṇṭ.**

Munt (kruid) **miṇṭ** (m.); *vgl. Hgd. minze.*

Musch **mis(h)**, 6, 29, 56.

Muts **muṣ**, 32, 42.

Mutsaard **muṣord.**

Muur **mīr** (f.), 29.

Muur (kruid) **mīr** (m.).

Muziek **mizīk** (n.), 103.

Muzikant **mizekan't**, 103.

Na (adv., praep.) **noiṙ**, 179, 181.

Naad **noid.**

Naaien **noén**, 36, 174.

Naakt **nokt.**

Naald **noḷe**, 46, 54, 109, 110.

Naam **nōm**, 31.

Naamsch **noms(h)**, 40.

Naar, *zie* na.

Naardat **noirda(d)** *dewijl*, 203.

Naarstig **neisteh**, 111.

Naast **nost**, 201.

Nacht **naht**, 180, 181.

Nachtegaal **nahtegoil.**

Naderhand **noideran'd**, 179.

Nagel **nōgel.**

Nat **nat.**

Natie **nōṣe**, 48.

Nauw **nā**; (adv.) **nās.**

Navel **nōgelboék**, 53.

Neder **nér.**

Omtrent **on'trént**, 199.
On- (praefix) **om- on-**.
Onbeleefd **om'beleıvd**, 52, 116.
Onder **on'der**, 55, 201.
Onderkruipen **on'derkroépen**, 103.
Oneerlijk **oniırlék**, *enz.*, 102.
Ongelukkig **omgelikeh**, 53, 116.
(Ongeveer) **avèr**, 198.
Onlangs **omlang's**, 179.
Onnoozel **onuyzel**.
Ons (pron. pers. et poss.) **ǫ's**, 8, 134.
Onstuimig **ǫ'stoémeh**.
Ont- (praefix) **on't-**.
Ontzag **on'tzah**.
Ontzien **on'tzīn**.
Onvrij **omvroè**, 116.
Onweer **omwér**, 52, 116.
Onzent **ǫ'ze(n)t**, 183.
Oog **uyh** (f.).
Oogst **uyst ust**.
Ooit **uyt**, 37, 199.
Ook **uyk**, 200.
Oor **uyr** (f.), 40, 122.
Oor- (praefix) **uyr-**, *in* **uyrzōk** *oorzaak*, **uyrsprong'** *oorsprong*; **ūr**, *in* **ūrdiıl** *oordeel*, **ūrloh** *oorlog*.
Oorlog **ūrloh**, *enz.*, 53.
Oosten **uysten** (m. *en* n.), 40.
Op **op**, 101, 201.
Open **ūpen**.
Opper- **oper-**.
Oranjeschillen **aronęshélen**, 48.
Orgel **érgel** (f.), 24.
Orleans **orléą's**, 25.
Os **os**.
Otter **oter**, 55.
Oud **ād**, 12, 127.
Oude-mannetjeshuis **āmāneke(n)soés**, 102.
Ouwel **āwelken**, 58.
Oven **ūven**.
Over **ūver**, 34, 201.
Over en weer **ūveren'twér** *heen en weer*, 200.
Overhalen **uveroılen**, 104.
'Paai **paȷ** *verslagen*.
Paaien **poén**.
Paal **poıl**.
Paap **pōp**.
Paar **poır**.
Paard **peırd**; paardshaar **péşoır**, 49.
Paschen **Poıs(h)en**.
Paaschdag **poıstah**; *vgl. bl.* 116.
Pacht **paht** (m.).
Pachtster **pahtès**, 102.
Pad **pade**, 109.
Paf **paf**.
Pak **pak**.
Paleis **paloés**.
Paling **poéling'**, *enz.*, 36.
Paljas **paȷas**.
Palm **palımoè** (m.), **palımenāt** (*-hout*).
Pampelen **pam'pelen**.
Pan **pène**, 109.

Pantoffel **pan'tufel** (m., *en* f.?), 47.
Pap **pap** (m.).
Papegaai **pōpegoé**.
Papier **pam'pīr**, *enz*., 120.
Paradijs **paradoès**.
Paraplu **pèraplī**, 120.
Parel **peırel** (m.) 20.
Parelmoer **peırlamūr**, 105.
Park **pèrk**, 18.
Parmantig **proméntteh**.
Part (klucht) **pèrt**.
Part (aandeel) **poırt**.
Partij **pèrtī**, 16.
'Pas **pas** *congé* (m.).
Passie **pase**.
Pastinak **pèstenōkel** (m.).
Patroon **potruyn**, 37.
Patrijs **patroès** (f.).
Pauline **polīne**, 119.
Paus **pās**, 12.
Pauw **paū** (*twee lettergrepen*), 8.
Peer **peır**, 20, 40.
Pees **pés**, 27.
Pegel **pégel**.
Peinzen **pèzen**, 19.
Pek **pèk** (m.), 13.
Pekel **pékel** (m.).
Pelgrim **pélgerim**.
Pen **pène**, 109.
Penning **pèning'**.
Pens **pę's**, 8.
Penseel **pę'siil**.
Peper **péper** (m.).
Perkament **pèrkamén't**.
Pers **pès**, 14, 50.
Persoon **persuyn**, 37.
Perzik **pés** (f.).
Pest **pèst**.
Peter **péten** (demin.), 25, 107.
Peterselie **pitersīle**.
Peuteren **pıteren pīteren**.
Piepen **pıpen**.
Pijl **poèl**, 40.
Pijn **poèn**, 50.
Pijp **poèp**, 17.
Pik **pik**.
Pikken **piken**.
Pin **pine**, 109.
'Pink **pink** (m.) *oogenblik*.
Pinken **pinken**.
'Pinker **pinker** (m.) *ooghaartje*.
Pint **pint**.
Pioen **pıjūn**.
Pis **pis** (m.).
Pissen **pisen**.
Pistool **pistūl** (n.), 37.
Plaag **plōh**.
Plaat **ploıt**.
Plaats **plos**.
Pladijs **pladoès** (m.).
Plakken **plèken**, 47.
'Plammot **plamot** (f.) *oorveeg*.
'Plamuister **plamoıster** (f.) *id*. en *pleister*.
Plank **plank**.
Plant **plan't**.
Plantsoen **plą'sūn plą'sūn**.
Plasdank **plasdank**.

Proper **prūper**.
Pruik **pèrik**.
Pruim **proém**.
Prul **prilen** *pl. t.*
Puilen **poélen**.
Puist **poést**.
Puit **poét** *kikvorsch*.
Punt **punt**,. 32.
Purper **pilper**, 50.
Put **pit**.
Raad **roid**, 31.
(Ge)raadsel **grosel**.
Raaf **rōf** (f.), 31.
Raak (hark) **reik**, 20.
Raam (venster) **rōm** (m.), 40, 108.
Raap **rōp**, 31, 39.
Raar **roil**, 50, 125.
(Ge)raden (gissen) **groén**, 43, 55, 107, 148.
Radijs **radoès**, 102.
Rafel, *in* **rōfelstiin** (*-steen*).
Fr. rage *steekt in* **èroze**, *enz.*, *vertwijfeling*, 104.
Raken **rōken**, 31.
Raket (net) **rakét** (n.).
Rakker **raker**.
Ramenas **ramenas** (m.).
Rammelen **ramelen**.
Rand **ran'd**.
Rank (twijg) **rank** (m.).
Ransel **ra'sel**.
Rap **rap**.
Rapen **rōpen**.
Ras **ras**.
Rat **rat**.
Rauw **rāt**, 12, 126.
Ravotten **ravoten**.
Razen **roizen**, 40.
Recht **rèht**, 7, 13, 180.
Rechts **rèh(t)s**, 179.
(Rechten) *in* **oètrèhten** *uitrichten*.
Rede, reden **réden**.
Reep **riip**.
Regel **régel**, 27.
Regen **reigen**, 20.
Regenen **reigenen**, 9.
Reiken **riiken**, 34.
Reinevaar **roènevort** (m.).
Reis **roès**, 35.
...... **rès ès**, 199.
Reizen **roèzen**, 158.
Rek (latwerk) **rèk** (m.).
Rekenen **rékenen**, 108.
Rekken **rèken**, 16, 153.
Rente **rént**.
Rest **rést** (m.).
Reuk **rék**.
Reus **rés**.
Reutelen **rūtelen**.
Rib **rébe**, 26.
Rieken **rīken**, 29. 39, 160.
Riem (strook) **rīm**.
Riem (papiermaat) **rīm**.
Riet **rīt**.
Rijden **roèn**, 35, 43, 158, 205.
Rijk **roèk**.
Rijk (adj.) **roèk**.
Rijkaard **roèkord**, 106.

Rijm **roèm** (m.) *in beide beteekenissen.*
Rijp **roèp.**
Rijnsch **rę'ş(h)**, 26.
Rijs, *in* **roèsāt** (*-hout*).
Rijst **roès** (m.).
Rijzen **roèzen**, 158.
(Rimpel) **rom'pel.**
Ring **ring'**, 52.
...... **rid**, 204.
Rochel **rohel.**
Roede **ruj.**
Roemer **ruymer.**
Roep **rūp.**
Roepen **rūpen**, 29, 33, 161.
Roer (stuur) **rūr.**
Roer (oproer), *in* **in rèp én(e) rūr.**
Roeren **rūren riren**, 29.
Roest **rust**, 32.
Roet **rūt.**
Roffel **rufel** *ruw mensch.*
Roffelen **rufelen.**
Rog (visch) **roge roh**, 109.
Rog (graansoort) **roge.**
Rok **rok**, 55.
Rol **rol** (m.), **role** (f.), 109.
Rondom **romen'dom**, 199.
Ronken **ronken.**
Rood **ruyd**, 44, 46, 126.
Rooden **ruyn** *roodmaken*, 36.
Roof (schurft, korst) **ruf rube**, 58.
Rook **ruyk** (m.).
Rooken **ruyken**, 36, 37, 39.
Room **ruym.**
Roos **ruys**, 37, 40, 107, 119, 123.
Rooster **ruyster.**
Ros **ros** (f.), *scheldwoord*, 54.
Rot **rot.**
Rouw **rāt**, 12.
Rozijn **rozoèn.**
Rug **rige**, 55, 109.
Rieken **rīken.**
Ruim **roèm** (adv.).
Ruit (glas-) **roét.**
Rund **rénd.**
Rups **risp.**
Rust **rést.**
Rusten **résten**, 24.
Ruw **rāt**, 12, 126.
Ruzie **rize.**
Sajet **sajét** (f.).
Sabel **sōfel** (m.), 50.
Saffraan **solferoin** (m.).
Salade **saloé.**
Salie **sole.**
Salpeter **salpéter** (m.).
Samen **(t)sōmen.**
Sap **zap zap**, 18.
Sarren **sāren**, 50.
Sas **sas.**
Satijn **satoèn** (m.).
Saus **sās**, 12.
Schaaf **shōf.**
Schaal **shoil.**
Schaamte **shomte**, 40.
Schaap **shōp.**
Schaar (gereedschap) **sheir**, 21.
Schacht **shaht** (m.).

Schade **shoé.**
Schalie **shole,** 48.
Schalk **shalk.**
Schamen **shōmen,** 40.
Schamp **sham'p,** *naast* **shim'p.**
Schande **shane,** 24, 109, 110.
-Schap **-shap,** 106.
Schapraai **shaproé.**
Scharenslijper **shèreslīp,** 35.
Scharrelen **shèrelen.**
Schat **shat.**
Schetteren **shèteren,** 15.
Schaven **shōven.**
Schavot **shavot.**
Schavuit **shavoét,** 58.
Scheel **sheil.**
Scheel (deksel) **shél.**
Scheen **shén** (m.).
Scheet **shét** (f.).
Scheiden **shiin,** 29, 34, 43, 162.
Schel (schil) **shéle,** 20, 109.
Schelen **shilen** *schelen* en *verschillen.*
Schelf **shélf.**
Schelling **shéling'.**
Schelm **shélim.**
Schelp **shélp.**
Schelvisch **shélevis(h).**
Schemer **shémer.**
Schenden **shénen,** 24, 153.
Schenkel **shrinkel.**
Schenken **shinken,** 28, 153.
Schepen **shépen.**
Scheppen **shépen,** 24, 161.
Scheren **sheiren** *den baard s...,* 20, 156.
Scherf **shèrf** (n.), 18, 20.
Schermen **shèrimen.**
Scherp **shèrp.**
Scheur **sheir,** 20.
Scheut **shét** (f.), 28.
Scheuren **sheiren,** 20.
Scheurbuik **sheire mènen boék!**
Schier **shīr.**
Schieten **shīten,** 160.
Schijf **shoèf** (n.).
Schijnen **shoénen,** 11, 25, 35, 42, 158.
Schijten **shoèten,** 158.
Schilder **shiler.**
Schilderen **shileren.**
Schilfer **shélfer** (m.).
Schimp **shim'p.**
Schip **ship,** 28, 122.
Schobbejak **shubejak.**
Schoen **shūn.**
Schoffelen **shufelen** *gulzig eten.*
Schoft (werktijd) **shof.**
Schok (het schokken) **shok.**
Schol **shore.**
Schol (ijs-) **shoil.**
Schooien **shuyn.**
School **shūl,** 37, 182.
Schoon **shuyn,** 110, 116, 179, 180.
Schoot **shuyt.**
Schop (voetstoot) **ship.**
Schop (spade) **ship.**

Schoppen **shipen,** 30.
Schoppen **shipen** *in het kaartspel.*
Schors **shés.**
Schot (het schieten) **shot.**
Schotel **shūtel** (f.).
Schouder **shāver shār** (f.).
Schouw (schoorsteen) **shā,** 12.
Schraag **shrōf.**
Schrabben **shraben.**
Schreef **shréf,** 122.
Schreeuw **shrii,** 58.
Schreeuwen **shriin shriiven,** 34, 175.
Schreien **shriin shriiven,** 34.
(Ge)schrift **geshréft.**
Schrijven **shroèven,** 158.
Schrik **shrik.**
Schrobben **shruben,** 33, 175.
Schroom **shrom.**
Schudden **shiden.**
Schuif **shof** (n.) *en* **shoéf** (f.).
Schuifelen **shoéfelen.**
Schuilen **shoélen,** 160.
Schuim **shoém.**
Schuinsch **shọ'ṣ(h),** 42, 46.
Schuit **shoét.**
Schuiven **shoéven,** 159.
Schuld **shiḷḍ.**
Schuren **shīren.**
Schurft **shéft** (n.).
Schurk **shérk,** 24.
Schuur **shīr.**
Schuw **shā,** 12, 127.
Schuwen **shān,** 176.

Sedert **(t)sétert.**
Seffens **séfe(n)s.**
Seizoen **sezūn ṣezūn.**
-Sel **-sel.**
Selderij **sélder** (m.), 47, 55, 56.
Sidderen **sideren.**
Sijsje **soèsken.**
Sim **sime** *onnoozel vrouwspersoon.*
...... **sinel** *uitgebrande kool;* vgl. *sintel,* 28.
Sint **siṇṭ siṇṭen.**
Sint Jozef **Sị'ẓuysép,** 105.
Sint-Niklaas *de heilige* en *de stad* **Siṇṭe Nikloés,** 32.
Sinte Maarten **Siṇṭemèrten,** 105.
Sjalot **ṣarlot,** *volkset.*
Sjees **ṣiis.**
Sjerp **ṣap ṣarp** (m.).
Sjoeren **ṣūren,** 50.
Sjouwen **ẓōn,** 50.
Sla **saloé,** 105.
Slaaf **slōf.**
Slaag **slōgen.**
Slaan **sloin,** 160, 171, 172, 173.
Slaap (rust) **slōp,** 183.
Slabbakken **slabaken.**
Slachten **slahten.**
Slag **slah,** 122, 183.
Slang **slan,** 52.
Slap **slap.**
Slapen **slōpen,** 162.
Slaven **slōven,** 102.
Slecht **slèht,** 13, 117, 126.

Sleeuw (adj.) **slii**, 34.
'Sleep **slèp** *listig vrouwspersoon.*
Sleepen **slèpen**, 19, 158.
Slek **slèk**, 17.
Slepen **sloèpen**, 19, 158.
Sleuren **sléren**.
Sleutel **sléter**, 28, 50.
Slibberig **sliber**, 58.
Slijk **sloék**.
Slijm **sloèm**, 40.
Slijpen **sloèpen**, 19, 158.
Slijten **sloèten**, 158.
Slikken **sliken**.
Slim **slim**.
Slinger **sliner**.
Slinksch **slink**.
Slip **slép**.
'Slobber **sluber** *schavuit.*
Slobberen **sluberen**, 50.
Slodder **sloder**.
Slokken **sluken**, 33.
Slons **slǫ's**, *plur.* **slǫ'sen**.
Sloor **sluyr** *ongelukkig vrouwspersoon;* plur. *raapakker.*
Slot **slot**, 122.
Slieren **sloéren** *langzaam vooruitgaan.*
Sluis **sloés**.
Sluiten **sloéten**, 36, 143, 151, 159.
Smaak **smōk**.
(Ver)smachten **versmahten**.
Smakken **smaken**, 47.
Smal **smāl**.
Smeden **smein**.
Smeeken **smiiken**.
Smeer **smeiṙ**, 20.
Smeet **smét** (f).
Smelten **smélten**, 22, 153.
Smetsen **smasen**, 47.
Smid **sméd**, 25, 122, 124.
Smijten **smoèten**, 25, 158.
Smodderen **smoderen**.
Smoel **smūl** (f.).
Smoren **smuyren** *rooken*, 36.
Smous **smās**.
Smout **smāt**.
Snaar (koord) **snoiṙ**.
Snakken **snaken**.
Snauwen **snaben snaw'n**.
Snede **sné**, 29, 43.
Sneeuw **snii** (m.), 34, 58, 175.
Sneeuwen **sniin**, 58.
Snel **snél**, 25.
...... **snibe**, 29.
Snijden **snoèn**, 143, 151, 158.
Snikken **sniken**.
Snip **snép**, 26.
'Snob **snube** (f.), 58.
'Snobben **snuben**, 58.
Snoek **snuk**.
Snoepen **snuperen**.
Snoer **snūr**.
Snoes **snuze** (f.).
Snuit **snoèter**.
Snuiven **snoéven**.
Sober **sūber**.
Sok **zok**.
Solfer **solfer** (m. *en* n.).

Staf **staf.**
Stal **stāl,** 124.
Stam **stam.**
Stampen **stam'pen.**
Stank **stank.**
Stap **stap.**
Stapel **stōpel stoèpel.**
Stappen **stapen.**
Statie **stōṣe,** 48.
Steedsch **stéṣ(h),** 46.
Steeg (adj.) **stéh.**
Steek **sték.**
Steel **stél.**
Steen **stiin,** 122.
Steiger **stiiger** (m.) *walg.*
Steigeren **stiigeren** *enz. walgen.*
Stek **sték** (m.).
Stekel **stékel.**
Steken **stéken,** 156.
Stelen **stélen,** 156.
Stellage **stéloẓe,** 102.
Stelpen **stélpen.**
Stem **stéme,** 24, 109.
Ster **stère,** 17, 109, 124.
...... **stère,** Hgd. *stirn,* 18.
Sterk **stèrk.**
Sterven **stèrven,** 17, 40, 44, 154, 155.
Steun **stén.**
Steur **stér.**
Stief- **stīf-.**
Stier **stīr.**
Stijf **stoèf.**
Stijfsel **stoèsel,** 57.
Stijl **stoèl.**
Stijven **stoèven,** 158.
(Ver)stikken **verstiken.**
Stikken (borduren) **stiken.**
Stil **stile,** 179.
Stinken **stinken,** 153.
Stoel **stūl,** 204.
Stof (kleeder-) **stof.**
Stof (pulvis) **stof.**
Stoffen **stufen.**
Stok **stok,** 7.
Stoken **stūken.**
Stom **stom.**
'Stommelen **stumelen** *grommen,* 33.
Stoof **stūf,** 39.
Stool **stuyl** (m.), 37.
Stoot **stuyt.**
Stooten **stuyten,** 162.
Stoppel **stopel.**
Stoppen **stopen.**
Storen **stuyren,** 37.
Storm **stérim.**
Storten **stérten.**
Stout **stāt.**
Straal **stroil** (m.).
Straat **stroit,** 21, 182.
Straatlooper **stroitluyper,** 46, 182.
Straatschenderij **stroitshéṇeroè,** 103.
Straf (adj.) **straf.**
Straf **straf,** 107.
Stram **stram strèm.**

Streek (streep *en* list) **strék** (f.).
Streep **strép**.
Streng **strin**, 52.
Streng (adj.) **strin strén**.
Strijden **stroèn**, 158.
Strijken **stroèken**, 158.
Strik **strik**.
Stront **stron't**.
Stroo **struy struyt**, 37.
Strooien **struyn**, 174.
Stroom **struym**.
Stroop **sarūp** (f.), 105.
Stroopen **struypen**, 39.
Strop **strop** (n.).
Struik **stroék**.
Struikelen **stroékelen**.
Struis de vogel **stroés**.
Struisch **stroés(h) stroéf**.
Stuiken **stoéken**.
Stuiven **stoéven**, 159, 160.
Stuk **stik**, 29.
Sturen **stīren**.
Stuur(sch) (barsch) **stīr**.
Suiker **soéker** (n.).
Suikerij **soékeroè**.
Suilen **zoélen**.
Sukkelen **sikelen**.
Taai **toé**.
Taak **tōk**.
Taal **toil**.
Taart **toirt**, 123.
Tabak **tubak**, (m.).
Tabbaard **tabord**.
Tachtig **tahe(n²)teh**, 128.
Tafel **tōfel**, 121.
Tak **tèk**, 17.
Fr. taxe **taks** (m.).
Talie **tole**.
Tam **tèm**.
Tamelijk **tōmelèk**.
Tand **tan'd**, 123.
Tang **tan**, 52, 124.
Tante **tanten** (demin.).
*Tap **tèpen** (augm.), 14.
Tapijt **tapoèt**.
Tarbot **tèrbot** (m.).
Tarwe **tère**, 18, 59,
Tasten **tasten**.
Tateren **toiteren**.
Te to **te**, 11, 200, 201.
Teeder **tiir**.
Teef **téf**.
Teekenen **tiikenen**, 118.
Teen **tiin**.
Teer **tère** (m.).
*Teerling (aardworm) **teirling²** (m.).
Tegen **tégen**, 201.
Tegenwoordig **tégenwūrdeh**, *enz*., 182.
Teil **tiil**.
Tel **tél**.
Teljoor (bord) **taluyr** (f.), 105.
Tellen **télen**, 109.
Tempel **tém'pel**.
*Temper (deeg) **tém'per** (m.).
Tenware **tenwoir**, *enz*., 203.
Tenzij **tenzoè**, *enz*., 203.

Tent **tén'ť.**
Teren **teiren**, 21.
Tergen **tèrgen.**
Terpentijn **tèrmen'toèn**, (m.), 51, 56.
Terwijl **terwoèl**, *enz.*, 182.
Teweeg **tewéh.**
Thee **té** (m.).
Theodoor **téadūr**, 105.
Tien **tīn**, 51, 128.
Tier **tīr** (m.).
Tijd **toèd**, 54.
Tijding **toèing'.**
Tijger **tīger.**
Tijloos **toékeluys.**
Tijm **toèmūs.**
Tikken **tiken.**
Tiktak **tiktak** (m.).
Timmeren **témeren.**
Tin **tèn** (m.), 16.
Tingel **tinel** *brandnetel* (f.), 108.
Tintelen **tintelen.**
Tip **tip.**
Tittel, *in* **en titen** (dem.) en **tītelken** *een weinig.*
Tobbe **toben** (m.).
Toch **toh**, 200, 202.
Toe **tū**, 200, 204.
Toen **tu's**, 8, 179, 203.
Toer **tūr.**
Toevlucht **tūvliht**, *geleerd woord* (m.).
Ton **tone**, 109.
Tong **ton**, 30, 52.
Toom **tuym.**
Toon (klank) **tuyn**, 37.
Toot **tūt.**
Toovenaar **tuyvereir.**
Top **top** *enz.*, 33, 49.
'Top (tol) **top** (m.).
Top (interj.) **tuf.**
Toren **tūren.**
Tortel(duif) **titeldoéf.**
Tot **tot**, 201.
Traag **trōh.**
Traan **troin.**
Trachten **trahten.**
Trakteeren **trèktéren**, 16.
Tralie **trole**, 48.
Trant **tran't.**
Trap **trap** (m.).
Trechter **tréfter**, 16.
Treden **tèren**, *enz.*, 155.
Treffen **tréfen**, 22, 153.
Trein **troèn.**
Treiteren **treiten.**
Trekken **trèken**, 16, 153.
Treuren **tréren.**
Fr. trippe **trip** (m.).
Troebel **trubel.**
Troef **tarūf tèrūf** (m.), 39, 105.
Troefaas **trufois**, 105.
Troep **trup.**
Trommel **tromel** (m.).
Troon **truyn**, 37.
Troost **truyst.**
Tros **tros.**
Trouwen **trān**, *enz.*, 55, 58, 176.

...... **trètelen** *talmen; umlaut van* o>**u**; vgl. *truntel.*
*Trutselaar **truseleir**, 120; zie **trutsen.*
*Trutselen **truselen** *beuzelen, drentelen*, 32.
Truweel **trawiil**, 105.
(Ge)tuige **getoégen**.
Tuimelen **toémelen**.
Tuischen **toés(h)en**.
Tuit **toét**.
Tulp **tilp**.
Turf **térf** (m.).
Turk **térk**, 24.
Tusschen **tis(h)en**, 201.
Twaalf **twèlef**, 14, 128.
Twee **twii**, 34, 128.
Tweedracht **twiidraht**.
Tweeling **twiiling**[2].
Twijfel **twoèfel**.
Twijn **twoèn**.
Twintig **twinteh**, 128.
Twist **twist**.
Uier **ér**.
Uil **oél**.
Uit **oét**, 36, 201.
Uitroeien **oétruyen**.
Uitstaan **oétstoin**, 31.
Unster **oésel** (m.); *vgl.* unsel.
Uur **īr** (f.), 122, 180, 181.
Uw **ā**, *enz.*, 8, 134, 135, 135, 183.
Vaak (slaap) **vōk**.
Vaan **voin** (f. *en* n.).
Vaandel **vénel**, 56.
Vaars **veis**.
Vaart (kanaal) **voirt** (f.).
Vaart (kluchtige voorval) **voirt** (f.), 20.
Vaas **fois**.
Vader **voér**, 36, 43, 44, 54, 120.
Vadzig **vadzeh**, (spr. **dz**).
Vagevuur **vōgevīr** *geleerd woord, vgl.* vegen.
Vak **vak**.
Val **val**, 109.
Valk **valk** (f.).
Vallen **valen**, 29, 162.
Valsch **vals(h)**.
Van **van**, 12, 107.
Vangen **vanen**, 162.
Varen **voiren** *bevreemden, zich bevinden*, 21, 160.
Varen (scheepgaan) **veiren**, 21.
Varken **vèrken**.
Vast **vast**.
Vasten(tijd) **vasten** (m.).
Vat (kom) **vat**, 124.
Vatten **vaten**.
Vechten **véhten**, 22, 153.
Vee **vii**.
Veeg **veih** *oorveeg.*
Veel **vél**.
Veer (spring-) **veir**.
Veer **veir** (n.), 21.
Veertien **viirtīn**, 128.
Veertig **(t)fiirteh**, 128.
Veete **viite**.

Vegen **veigen**, 20.
Vel **vèl**, 13.
Veld **vèld**, 54.
Venijn **fornoèn**, 57.
Venster **vẹ'(è)ster** (f.), 14, 47.
Vent **vènt**.
Ver **vèr**, 17, 111.
Ver- **ver-**.
Verblind **verblènd**, 25.
Verdoemen **verdomen**, 31.
Verdraaglijk **verdrōhelèk**, 206.
Verdriet **verdrīt**.
Verdrieten **verdrīten**, 159.
Verf **vèrf**, 15.
Vergeten **vergéten**, 157, 178.
Vergiffenis **vergifenis**, 206.
Verkoopen **verkuypen**, 178.
Verkoud **verkād**, 167.
Verkouden **verkān**, 49, 176.
Verkwikken **verkwiken**.
Verlangen **verlanen, linen (noir)**.
Verlegen **verlégen** *bang*.
Verleiden **verliin**, 34.
Verlies **verlīs**.
Verliezen **verlīzen**, 160.
Verminken **(ver)minken**.
Vernis **vernis** (m.).
Vernuft **vernift**.
Verraden **verroin**.
Versch **vès(h)**, 16, 50, 56.
Verschalen **vershoilen**.
Verschil **vershil**.
Verschillen **vershilen**, 153.
Verschoonen **vershuynen**.
Verschroeien **vershruyn**, 37.
Verslensen **verslų'sen**, 32.
Verstaan **verstoin**.
Vertier **vertīr**.
Vertrek **vertrèk** *bestekamer*.
Verwen **vèrven**, 15.
Vesper **vèspers**, pl. t.
Vest (kleeding) **vèst**.
Vet **vèt**, 16.
Veulen **vélen**.
Vezel, *in* **oètvézelen**.
Victor **viktūr**, *enz.*, 57.
Vier **vīr**, 128.
Vieren **vīren**, 29, 40.
Vies **vīs**.
Vijand **vajan'd**, 8, 19.
Vijf **voèf**, 35, 128.
Vijftien **voèftīn**, 128.
Vijftig **(t)foèfteh**, 128.
Vijg **voèh**.
Vijl **voèl**, 40.
Vijlsel **valsel**, 46.
Vijver **voèver**.
Vinden **vinen**, 46, 54, 55, 153.
Vinger **viner**, 52, 108.
Vink **vink** (f.).
'Vinken **vinken**, *wordt gezegd van een flauw lichtje*.
Viool **viūl fiūl**.
Visch **vis(h)**.
Visschen **vis(h)en**, 56.
Vlaag **vlōh**.
Vlaamsch **vloms(h)**, 40.
Vlade **vloin**, *pl. t.*

...... osflèk, *van* hoofds, *en* vlak? Vgl. **dosuyd.**

Vlak (adv., Lat. plane) **flak**, 57.

Vlam **vlame**, 14, 109.

Vlas **vlas.**

Vlechten **vlèhten**, 153.

Vledermuis **flīramoès**, 27, 30.

Vleesch **vliis.**

Vlegel **vlēger**.

Vleien **vloèn**, 35.

Vlerk **vlēring**[2] (m.), 27, 51.

Vlieg **vlīh**, 29.

Vlieg **vlīgen.**

Vlier **flīr vlīr** (**blomen**, *enz*.).

Vlijm **vlīm** (n.).

Vloek **vluk**, 32.

Vloer **vlūr.**

'Vlok **flokāt** *kurkhout.*

Vloo **vluy**.

Vlucht **vliht.**

Vochtig **vohteh**

Vod **vode**, 109, 174.

Voeden **vujen**, 43.

Voederen **vujeren.**

Voegen **vūgen vīgen**, 29.

Voelen **vūlen.**

Voeren **vūren vīren**, 29, 40.

Voet **vūt**, 34, 122.

Vogel **vugel**; vgl **zumer**, *wegens de korte* **u.**

Vol **vol**, 30, 180.

Volgen **volgen.**

Volk **volk.**

Vond **vond.**

Vonk **vonk.**

'Vonken **vonken**, *van een licht dat slecht brandt.*

Vonnis **vones.**

Vont **von'**t.

Voogd **vūgd.**

Voor **vér**, 101, 181.

Vóor **vēr vér**, 101, 202.

Voordat **vérda(d)**, 203.

Voorhoofd **véruyd véryd.**

'Voors, *in* **van te vérs** *vooraf.*

Voort **vuyrd**, 37, 179.

Voorts **vurs**, *enz*., 49, 179.

Voorzaat **vérzoit.**

'Voos **vuys** *muziekwijze* (m.), *van Fr. voix.*

Voos (adj.) **vuys.**

Voren **véren**.

Vorm **vérim**, *voor karreelsteen.*

Vormen **vérimen**.

Vorst (koude) **vést** (m.).

Vos **vos**

'Vos **vos** *rost.*

'Vout **vāt** *gewelf* (f.), 12.

Vouw **vā**, 57.

Vouwen **vān**, *enz*., 12, 162.

Vraag **vrōh.**

Vracht **vrèht**, 16.

Vragen **vrōgen**, 30, 32, 160.

Vrank **frank.**

Vreemd **vrémd**, 40.

Vreesachtig **vriisèhteh**, 113, 127.

Vrek **vrèk**, 13.

Vreten **frèten**, 14, 57.

Vreugde **vrégd.**
Vriend **vrind**, 28, 42, 108.
Vriendschap **vrį'shap**, 46.
Vriezen **vrīzen**, 160.
Vrij **vroè.**
Vrijage **vrèoze**, 103.
Vrijdag **vroèdah**, 180.
Vrijdag (goede) **gujevroèdah**, 105.
Vrijen **vroèn**, 103, 158.
Vroeg **vruh vrih**, 32, 53.
Vrouw **vrā**, 29, 58, 123, 125.
Vrucht **vriht.**
(God)vruchtig, *in* **godvrihteh** *godsvruchtig.*
Vuil **voél.**
Vuist **voést.**
Vullen **vilen.**
Vuur **vīr.**
Waag **wōh.**
Waaier **woér**, 124.
Waaien **woén**, 36, 124.
Waal **woil**, 31, 42.
Waar (subst.) **woir**, 31, 50.
Waar (adj.) **woir.**
Waar (adv.) **woir**, 198.
Waard **weird**, 20.
Waarde **weirde**, 18, 55.
Waardij **wérdoè**, 102.
Waarnemen **woirnémen**, *geleerd woord.*
Waarom **worom**, *enz.*, 198.
-Waarts **-wés**, 49.
Waarvoor **wovér**, *enz.*, 198.
Wacht **waht.**
Wafel **wōfel**, 121.
Wagen **wōgen**, 102, 120.
Waggelen **wagelen wahelen.**
Wak **wak.**
Waken **wōken.**
Wakker **waker**, 17.
Walen **wālen.**
Walgen **walgen**, 48.
Walvisch **walevis(h).**
Wandelen **wan'delen**, 108, 118, 178.
Wanneer **wanir**, 198.
Want (subst.) **wan't.**
Want (conj.) **wan't**, 202.
Wapen **wōpen.**
Warande **waran'de.**
Warm **wèrm**, 108.
Warrelen **wèrelen wèdelen**, 13.
Was **was** (m. *en* n.).
Wasschen **was(h)en**, 56, 162.
Wat **wa(d)**, 8, 54, 101, 110, 140, 141.
Water (koud) **kawoiter**, 105.
Watten **waten.**
...... **waten**, 141, 196.
Wauwelen **wāwelen.**
Wedden **wèden**, 46, 107, 112, 144, 145, 147, 148.
Weder (subst.) **wér**, 40.
Weder **wér**, 43, 200.
Wedergade **wérgoè.**
Weduwe **wéf**, 27, 59.

Weegluis **wiikloës** (f.).
Week (subst.) **wék**
Week **wiik**, 181.
Weekdag **wéktah**, *enz.*, 116.
Weeken **wiiken**, 29.
Weelde **wéle**, 109
Weeral **wéral**, *enz*, 200.
Weerlicht **wérliht** (m.).
Weerom **wérom**, *enz.*, 102, 200.
Weerwolf **weirwolf**, 20.
Wees **wiis** (f.).
Weet **wét** (m.).
Weg **wéh**, 22, 23, 122.
Weg (adv.) **wéh**.
Wegen **wégen**, 26, 156.
Weide **woè**, 21, 35, 43.
Weit, *in* **bukwoè** *boekweit; de* t *valt weg door den invloed van het comp.* **bukwèblom**.
Wekken **wéken**.
Wel **wél**, 22, 23, 200.
Welk **wélk**, 140.
Welkom **wilekom**.
Wenk **wink**.
Wenkbrauw **winkbrā**, *enz.*, 12.
Wenken **winken**, 28.
Wensch **wę'ș(h)**.
Wentelen **wintelen**, 28.
Wereld **weireld** (f. m.), 20.
Weren **weiren**, 21.
Werf **wèrf**, 18.
Werk (arbeid) **wèrk**, 17, 44.
Werken **wèrken**, 7, 18.
Werpen **wèrpen**, 154.
Werven **wèrven**, 17.
Wesp **wésp**.
West **wésten** (m. *en* n.), 22.
Wet **wét**, 25.
Weten **wéten**, 46, 150, 166, 179.
Wetten **wéten**, 46.
Weven **wéven**, 157.
'Wezen, *in* **gin wézen émen in**, *opzet.*
Wie **wī**, 139, 140.
Wieden **wiin**, 34, 49.
Wieg **wih**.
Wiek (pit) **wik**.
Wiel **wil**, 122.
Wielewaal **wijawoil**.
...... **wiir** *harde knobbel in het hout, enz.* (m), 34.
Wierook **wiruyk**, 29.
Wij **wajer**, *enz.*, 8, 132.
Wijd **woèd**.
Wijk (afdeeling eener gemeente) **woèk** (m.).
Wijn **woèn**.
Wijngaard **woègord**.
Wijnkooper **woènkuyper**, *enz.*, 115.
Wijnsteker **woènstéker**, *enz.*, 115.
Wijs **woès**.
Wijsheid **woès(-)èd**, 59.
(Ver)wijten **verwoèten**, 158.
Wijzen **woèzen**, 40, 142, 144, 145, 158.
Wil **wil**, 29.

Wild **wild**, 126.
Wilg **wilh**.
Willen **wilen**, 12, 101, 106, 108, 110, 150, 162, 166, 179.
Wind **wind**.
Winden **winen**, 153.
Winkel **winkel**.
Winnen **winen**, 42, 109, 153.
Winst **wi'st**, 8.
Winter **winter**, 28, 181.
Wip (zwaai) **wip**.
Wippe **wip**.
Wisch **wis**.
Wissel **wisel**.
Wit **wit**, 28.
Wittelelieplant **witenélen**, 105.
Woensdag **gu'stah**, 53, 115, 180.
Woeker **wuker**.
Woelen **wūlen**.
Woest **wust**.
Wol **wole**, 109.
Wolf **wolf**.
Wolk **wolk**.
Wond **won'de**, *geleerd woord*.
Wonder **won'der**, 55.
Wonen **wuynen**, 37, 42, 142, 145, 147.
Woord **wūrd**, 37, 44, 55.
Worden **wèren**, 40, 154.
Worm **wérım**.
Worst **wèst**.
Wortel **wétel**, 24, 51.
Wraak **vrōk**.
Wrat **wèrt**, 15.
Wreed **vrıid**, 46.
Wreef **vréf**, 39.
Wreken **vréken**, 156.
Wrijven **vroèven**, 58, 158.
Wringen **vrinen**.
'Wrong **vrong'** *wrok* (m.).
Wroeten **vrūten**.
Zaad **zoıd**, 36, 43.
Zaag **zōh**. 31, 123.
Zaaien **zoén**, 36.
Zaak **zōk**, 31, 122.
Zaal **zoıl**, 40.
-Zaam **-zōm**, 106.
Zabberen **zaberen**.
Zacht **zaht zoht**, 30, 31.
Zadel **zoél** (m.).
Zak **zak**.
Zakken **zaken**.
Zalig **zoıleh**.
Zalm **zalım**.
Zamen **(t)sōmen**, 200.
Zand **zan'd**.
Zat **zat**.
Zaterdag **zoıterdah**, 180.
Zavel **zōvel** (m.).
Zee **ziı**, 10, 34, 48, 111.
Zeel **ziıl**, 40, 50.
'Zeem **zıım** *zoom* (m.), 40.
Zeem **zıım (lap)**.
Zeep **zıip**, 34, 48.
Zeer **zıir**, 9, 48, 54.
Zeer (pijn) **zıir** (m.), 50.
Zeever **zıiver** (m.), 34.

(1) De conjunctie **én(e)** wordt hier **en** uitgesproken; het geheele kan als compositum gelden.

ERRATA ET ADDENDA.

Bl. 6, Aant. 3. In de 2de en 3de afl. hebben wij deze schrijfwijze als overbodig achterwege gelaten.

» 8, 6de r.; **'k ę zāl**, *lees* : **'k ɩ zāl**.

» », 10de r. v. o.; **aɩ** komt nog voor in een paar andere woorden, b. v. **baɩer** *dichter bij*.

» 9, 18de r.; **l r m n ŋ m n**, *lees* : **l r m n ŋ m̄ n̄**.

» 10; **v** en **z** stellen verschillende klanken voor; als beginletter zijn ze ongetwijfeld = halve **f** of **s** + halve **v** of **z**; tusschen vocalen zijn **v** en **z** zuivere stemhebbende spiranten. Na korte vocaal staan enkel **f** en **s**, de stemlooze spiranten; na lange vocalen is mij de uitspraak van **v** en **z** twijfelachtig.

» 14, 8ste r.; **ènekenīt**, *lees* : **ènekenīt**.

» 20, 9de r.; **peɩr**, » **peɩṙ**.

» 21, 16de r.; **voird**, » **voɩrd**.

» » 10de r. v. o.; **peɩr**, » **peɩṙ**.

» » 4de r. v. o.; **kleɩr**, » **kleɩṙ**.

» 22, 14de r.; **désen**, » **dés(h)en**.

» 23, 3de r. v. o.; **beŋk**, » **béŋk**.

» 23, laatste r.; **ene̥**, » **éne̥**.

» 25, 6de r.; **shént**, » **shén̥t̥**.

» 25, 11de r.; **léd**, » **lét**.

» 25, 2de r. v. o., **blen̥d̥**, » **blén̥d̥**.

» 26, **9**, aanm.; **rę̥s(h)**, » **rę's̥(h)**.

» 26, **10**, aanm. 1. Het part. praet. van de drie laatste ww. heeft eene andere vocaal, namelijk **ū**.

Bl. 26, 4de r.;	**krébe²,**	*lees*	:	**krébe.**
» 27, 12de r. v. o.;	*mite,*	»		*mijt.*
» 31, 8ste r.;	**o. émen mé,**	»		**o. émen mé(d).**
» 32, 13de r.;	**vrōgen,**	»		**vrōgen.**
» 35, 10de r.;	de,	»		in den.
» » 14de r.;	**8,** 6°,	»		**7,** 6°.
» 39, 19de r.;	**griks,**	»		**griks(h).**
» » 21ste r.,	**roip,**	»		**rōp.**
» » 6de r. v. o.,	**wréfken,**	»		**vréfken.**
» 40, 16de r. v. o.;	**zoil,**	»		**zoil.**
» 44, 1ste r.;	**ruyr,**	»		**ruyr.**
» 46, 10de r.;	**shǫ²ṣ,**	»		**shǫ²ṣ(h).**
» » 15de r.;	**gruṣ,**	»		**gruṣ(h).**
» 49, 11de r. v. o.;	**pèṣoir,**	»		**péṣoir.**
» 50, 4de r.;	**zōin,**	»		**ẓōn.**
» » 8ste r.;	**met,**	»		**mé(d).**
» 51, 16de r.;	**éning² vléring²,**	»		**éning² vléring².**
» 53, 4de r. v. o.;	**s** en **r,**	»		**s.**

» 54, **27, B,** *d).* De wet over het wegvallen van **d** wordt beter op de volgende wijze geformuleerd : **d** valt weg als ze zich bevindt tusschen twee lettergrepen waarvan de tweede onbetoond is, en de eerste eene lange vocaal bevat ofwel eene korte vocaal + stem klank (vocaal of **l m n r**). Deze wet wordt door de volgende, over de inlassching van **d**, beperkt.

» » 2de r. v. o.;	**ẹne,**	*lees*	:	**ẹne.**
» 55, 9de r. v. o.;	ook, door,	»		ook **d,** door.
» 55, 5 eerste regels;	**andel** enz.,	»		**an²del** enz.
» 56, 3de r.;	**minder**	»		**min²der.**
» » 12de r.;	**klamp** enz.	»		**klam²p.**
» » 10de r. v. o.;	**vès(h)en,**	»		**vès(h)en.**
» » 13de r. v. o.,	**as(h)en,**	»		**as(h).**

» » 14de r. v. o,; uitstaat, *weg te laten.*

» 58, 3de r.; **vroèvent,** *lees* : **vroèven.**

Bl. 58, 13de r.; **snuw^{2}**, *lees* : **snuw^{2}ı.**
» 59, 7de r.; **zıı**, » **ẓıı.**
» » 10de r.; **dııg**, » **ḍııh.**
» 100, 13de r.; **en** *aan*, » **en** *in*.
» 102, 18de r.; **ā mān...**; » **a mān....**
» 104, 1ste r.; **kukenoés**, » **kukenoıs.**
» » 6de en 7de r.; **poırt**, » **puyrt.**
» » 2de r. v. o.; **fortoèt**, » **fortoét.**
» 107, 9de r. v. o.; **z**, » **ẓ.**
» 109, 15de r. v. o.; **eṇe**, » **éṇe.**
» 110, 6de r.; **eṇe**, » **éṇe.**
» 111, 7de r; Inlaut, » anlaut.
» 113. De 4de en 5de regel worden vervangen door : de spiranten **h g s z f v** voorafgegaan van eenen klinker, of van eenen klinker + **l m n r** (bij **s**), **l r** (bij **f**) worden **g z v** uitgesproken; vgl. **41, B.**
» » 2de r. v. o.; **bd**, *lees* : **db.**
» 114, 6de r.; **ps**, *lees* : **pj.**
» » 16de r.; **pj**, » **tw.**
» » 17de r.; **tw**, » **pj.**
» » **41, C**, 1°. De stemhebbende gutturale explosief **g^{2}** wordt op de volgende wijze behandeld :
g^{2} + *a)* wordt **'kk < k kt kp.**
» + *b)* » **g^{2}d g^{2}b.**
» + *c)* » **kh ks kf.**
» + *d)* » **kj kw.**
» + *e)* » **km**, enz.

Men merke nog op dat **j**, die als beginletter niet voorkomt, in de rij *e)* moet weggelaten worden.

Vgl. met **41, C**, VAN HELTEN, *Taal en Letteren*, V, bl. 228-237.

» 115, 9de r. v. o.; **woẹnk...**, *lees* : **woènk....**
» 117, 2de r.; Inlaut, » anlaut.
» 117, 9de r.; **réhs**, » **rèhs.**

Bl. 122, 10de r.; **-éd,** *lees* : **-èd.**

» 122, **44**; 1°, 2°, 3°, 4° behandelen de woorden die uitgaan op lange, betoonde lettergrepen, en die op **d**, welke de vocaal in het dem. verlengen; 5° bespreekt de woorden op korte vocaal + enkele consonant; het dem. **stāleken** komt van **stal+ken**; **stāl + ken** levert het zeldzame **stalken** op, met verkorting. — De woorden die op toonlooze lettergreep uitgaan zijn niet besproken; die op **-e**, **-er**, **-el**, nemen **-ken** aan : **bédeken** *beddeken* (1), **sléterken** *sleutelken*, **biitelken** *beitelken*; die op **-em** en **-en** nemen **-ken**; bij deze valt nochtans op te merken, dat **n** in de uitspraak regelmatig weg blijft : **bésemken** *bezemken*, **véle(n)ken** *veuleken*, **méle(n)ken** *moleken*; **wōgen** *wagen* heeft **wōgsken.**

» 122, 6de r.;	**mān,**	*lees* :	**mān**
» 124, 5de r. v. o.;	**man'de,**	»	**man'd.**
» 130, 3de r. v. o.;	**den den**	»	**den nen.**
» 131, 6de r. v. o.;	**man,**	»	**mān.**
» 132, 2de r. v. o.;	**41,**	»	**42.**
» » 8ste r. v. o.;	**é a, (d)en,**	»	**è....**

» 134; **48.** De enclit. vorm van het fem. sing. is **ze** in den acc.; **ér** (datief) en **ze** worden dikwijls verward.

» 137, 18de r.; **doè,** *lees* : **doè.**

» 148, 12de r.; het gezegde heeft enkel betrekking op de partic. der sterke ww.

» 151, 14de r. v. o.; **we,** *lees iedermaal* : **wè.**

» 152, enz. Als sterke verbaalvormen zijn nog aan te stippen : **mélken** *melken*, **molk gemolken**; **bezwoèken** *bezwijken*, **bezwék bezwéken**; **kroègen** *krijgen*, **krég gekrégen**; **zwoègen** *zwijgen*, **zwég**

(1) Dit voorbeeld behoort niet onder 2°.

gezwégen; de volgende met zwakke praet. : **verroén** *verraden;* **bān** *bouwen*, **gebād** en **gebān**; **brān** *brouwen*, **gebrād** en **gebrān**; **spān** *spuwen*, **gespād** en **gespān**.

Bl. 153, 5de r.; zw. **shilden** behoort achter **sholten**.
» 161, laatste r.; *scheppen*, *lees* : *schapen*.
» 162, 12de en 13de r.; **was(h)en** en **zāten** beteekenen *wasschen* en *zouten*.
» 178, 9de r. v. o.; dikwijls, *weg te laten*.
» 181, 13de r.; **toésen'dōhs**, *lees* : **toèsen'dōhs**.
» 184, 13de r. v. o.; **tsètert**, » **(t)sétert**; *verder* **(t)somtas**, *enz*,
» 184, Nota; *vgl.* VAN HELTEN, *Taal en Lettcren*, V. bl. 235.
» 187, 4de r. v. o.; **'roè de**, *lees* : **roède**.
» » 3de r. v. o.; **gèv**, » **gév**.
» 188, 11de r. v. o.; **dt** *voeg er bij* : van de ww.
» 190, 10de r. v. o.; **lodem**, *lees* : **lodém**.
» 191, 11de r.; **zīn**, » **zīn**.
» 198, 7de r.; **wover**; » **wovér**.
» » 15de r. v. o.; **atèd**, » **atèd**.
» 201, tusschen 12de en 13de r.; » **en** *in*, in **en zon'dah**, enz.
» 204, 10de r.; **é!** » **è!**
» » 12de r. v. o.; gewone, » vragende.
» 226, 9de r.; **en**, » **én(e)**.
» 227, 2de r.; **joire**, » **joire**.
» » 6de r.; **van**, » **fan**.
» 228, 7de r. v. o.; **wel**, » **wél**.
» 231, 9de r.; **on t**, » **on' t**.
» 237, laatste r.; **twinteh**, » **twinteh**.
» 243, 3de r. v. o.; **do**, » **dor**.
» 250, 8ste r. v. o.; attribuut, » praedicaat.

WOORDENLIJST; *aan te vullen :*

bij Beet, bl. 141.

» Gelijk, bl. 203.

» Grijnzen, bl. 158.

-ing **-ing²**, *plur.* **-in(g²)en.**

Houwmes **ōmès**, *met* ō *uit een ander dialect; dan is aan te nemen, dat de etymologie niet meer gevoeld werd.*

De **e** van **kèrmes** *kermis*, **kèsmes** *kerstmis* heeft nog dikwijls eene **i**-nuance.

Barsten,	*lees* :	barvoets.
Die **dīn**,	»	Die **diin**.
Scheppen, enz.,	»	scheppen (vormen) **shèpen**, 24, 161.
		scheppen (putten) **shèpen**, 24.
Vlieg **vlīgen**	»	vliegen....

INHOUD.

Leuvensche Bijdragen

OP HET GEBIED VAN DE

GERMAANSCHE PHILOLOGIE

EN IN 'T BIJZONDER VAN DE

NEDERLANDSCHE DIALECTKUNDE

ONDER REDACTIE VAN

PH. COLINET, C. LECOUTERE, W. BANG, HOOGLEERAARS
AAN DE UNIVERSITEIT, EN L. GOEMANS, LEERAAR
AAN HET KONINKLIJK ATHENÆUM,
TE LEUVEN

1ste JAARGANG. — 1ste AFLEVERING.

1896.

ANTWERPEN
DE NEDERLANDSCHE BOEKHANDEL.

'S GRAVENHAGE — MARTINUS NIJHOFF.
LEIPZIG — OTTO HARRASSOWITZ.
UITGEVERS.

JOSEPH VAN IN & Cie, DRUKKERS, TE LIER.

INHOUD.

De « *Leuvensche Bijdragen* » verschijnen op onbepaalde tijden; 15 tot 20 vel druks vormen eenen jaargang, verdeeld over een onbepaald getal afleveringen. De jaargang zal **10** fr. (**5,50** gulden, **9** mark.) kosten.

Brieven, boeken ter bespreking (twee exemplaren) en alle andere stukken voor de « *Bijdragen* » in te zenden bij den Secretaris der Redactie, L. Goemans, 74, Blijde Inkomststraat, te Leuven.

Stanford University Libraries
3 6105 012 530 908

